

**T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
DOKTORA TEZİ**

**İNGİLİZ MUHAFAZAKAR SİYASAL DÜŞÜNCESİ
VE EDMUND BURKE**

102064

Hazırlayan: Hasan Hüseyin AKKAŞ

102064

Tez Yöneticisi: Doç Dr. Mehmet Emin KÖKTAŞ

**İZMİR
2000**

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMENTASYON MERKEZİ**

Doktora tezi olarak sunduğum “İngiliz Muhafazakar Siyasal Düşüncesi ve Edmund Burke” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

12/12/2000

Hasan Hüseyin AKKAŞ

TUTANAK

Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün tarih ve sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin maddesine göre, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı doktora öğrencisi Hasan Hüseyin AKKAŞ'ın "*İngiliz Muhafazakar Siyasal Düşüncesi ve Edmund Burke*" konulu tezi incelenmiş ve aday 1.3.2001 tarihinde, saat 10.30'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 60... dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerince sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin *başarılı* olduğuna oy *birliği* ile karar verildi.

BAŞKAN

Prof. Dr. Tülay İmreler

ÜYE

[Signature]

ÜYE

[Signature]
Doç.Dr. Nermi Kemal ÖZTÜRK

ÖZET

Bu çalışma günümüze de yansımaları olan 18. yüzyıl İngiliz muhafazakar siyasal düşüncesi ve bu düşüncenin öncülerinden olan Edmund Burke'ün düşüncelerini açıklamayı amaçlamaktadır. Tezde Burke'ü muhafazakar gelenek, bu geleneğin günümüzdeki uzantıları ve çağdaş sorunlara yönelik tavrı incelenmiştir. Ayrıca, bu geleneğin temel ilkeleri, tarihi süreci ve farklı toplumlardaki yansımaları da çalışmamızda değerlendirilmiştir.

Bununla birlikte, muhafazakarlığın ortaya çıkışını etkileyen Rönesans, Reform, Aydınlanma anlayışı ve bu süreçteki düşüncelerle etkileşimleri tartışılmıştır. 18. yüzyıldaki hakim Aydınlanma düşüncesine bir tepki olarak tarih, gelenek, önyargı din ve aile gibi değerlerle ortaya çıkan muhafazakarlık, karşı söylemini oluşturmuş ve bu çerçevede liberalizm, sosyalizm ve ulusçuluk akımlarını etkilemiştir. Bu etkilerin boyutları ve nitelikleri de ele alınmıştır.

ABSTRACT

In this study it is aimed to explain Edmund Burke whose thoughts as a pioneer constituted eighteenth century English conservative political thought which has reflections on contemporary world. In this thesis Burkean conservative tradition, the implications of this tradition on today's debates and its attitude toward contemporary problems are examined. Moreover, the basic principles of this tradition, its historical process and reflections on different societies evaluated.

In addition, the periods and related thought like Renaissance, Reform and Enlightenment that affected the appearance of conservatism and their interconnections discussed. Conservatism came to picture as a respond to the prevailing Enlightenment mentality of eighteenth century. In its oppose, conservatism mainly rests on the values such as history, tradition, prejudice, religion and family etc. following establishment of its anti-thesis, its influences on liberalism, socialism and nationalism are also handled.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	I
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MUHAFAZAKAR SİYASAL DÜŞÜNCE KAVRAMI VE ETKİLENDİĞİ DÜŞÜNSEL ORTAM

I. MUHAFAZAKAR SİYASAL DÜŞÜNCE KAVRAMI	10
A. GENEL OLARAK MUHAFAZAKAR SİYASAL DÜŞÜNCE	11
B. MUHAFAZAKAR SİYASAL DÜŞÜNCE BİÇİMLERİ	16
1. Eylem Niteliğine Göre Muhafazakarlık.....	17
2. İdeoloji ve Muhafazakarlık	18
3. Tarihsel Süreç Açısından Muhafazakarlık.....	20
a. Yeni Sağ	21
b. Yeni Muhafazakarlık.....	23
II. MUHAFAZAKARLIĞIN ETKİLENDİĞİ DÜŞÜNSEL ORTAM.....	26
A. SÜREÇ OLARAK MODERNLEŞME VE AYDINLANMA.....	28
1. Modernleşmeye Yapılan Muhafazakar Eleştiriler	29
2. Aydınlanma Düşüncesine Yapılan Muhafazakar Eleştiriler	31
B. LİBERALİZM.....	32
1. Liberalizm ve Muhafazakarlık.....	34
2. Liberal Demokrasilerde Yönetilemezlik Sorunu ve Muhafazakar Alternatif.....	37
C. ULUSÇULUK VE MUHAFAZAKARLIK	40
D. SOSYALİZM VE MUHAFAZAKARLIK.....	43
E. GÜNÜMÜZÜN TOPLUMSAL SORUNLARI VE MUHAFAZAKAR MANİFESTO.....	45

İKİNCİ BÖLÜM

ONSEKİZİNCİ YÜZYIL İNGİLİZ MUHAFAZAKAR SİYASAL DÜŞÜNCESİNİN ORTAYA ÇIKIŞI, GELİŞİMİ VE TEMEL DEĞERLERİ

I. ONSEKİZİNCİ YÜZYIL İNGİLİZ MUHAFAZAKAR SİYASAL DÜŞÜNCESİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER.....	49
A. <i>SOSYO-EKONOMİK YAPI</i>	49
B. <i>DEVLET YAPISI</i>	54
C. <i>DİNSEL YAPI</i>	56
D. <i>SOSYO-POLİTİK YAPI</i>	59
E. <i>İNGİLİZ PARLAMENTOSUNUN EVRİMİ VE ANAYASAL GELİŞMELER</i>	63
II. ONSEKİZİNCİ YÜZYIL İNGİLİZ MUHAFAZAKAR SİYASAL DÜŞÜNCESİNİN TEMEL DEĞERLERİ VE MUHAFAZAKARLIĞIN TOPLUMSAL KURUMLARA YAKLAŞIMI.....	68
A. <i>İNGİLİZ MUHAFAZAKARLIĞININ BİREY VE TOPLUM ANLAYIŞI</i>	69
B. <i>İNGİLİZ MUHAFAZAKAR DÜŞÜNCESİNDE MÜLKİYET</i>	72
C. <i>İNGİLİZ MUHAFAZAKARLIĞINDA GELENEK, TARİH VE ÖNYARGI</i>	75
D. <i>İNGİLİZ MUHAFAZAKAR DÜŞÜNCESİNİN TOPLUMSAL KURUMLARA YAKLAŞIMI</i>	81
1. <i>Muhafazakar Düşüncede Kurumsallaşma Kavramı</i>	81
2. <i>Muhafazakarlıkta Kültür, Aile, Din ve Devlet Kurumları</i>	82
E. <i>MUHAFAZAKAR DÜŞÜNCEDE YASA, ADALET VE OTORİTE ANLAYIŞI</i> ...	85
F. <i>MUHAFAZAKARLIĞIN DEMOKRASİ ANLAYIŞI</i>	89

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MUHAFAZAKAR SİYASAL DÜŞÜNCENİN EN ÖNEMLİ TEMSİLCİSİ OLARAK EDMUND BURKE

I. EDMUND BURKE'ÜN HAYATI VE ESERLERİ	92
II. EDMUND BURKE'Ü ETKİLEYEN DÜŞÜNÜRLER	98
III. EDMUND BURKE'ÜN SİYASAL DÜŞÜNCESİNİN TEMELLERİ	102
A. <i>EDMUND BURKE'ÜN SİYASAL DÜŞÜNCESİNİN ESTETİK DAYANAKLARI: YÜCE VE GÜZEL</i>	103
B. <i>DOĞAL HUKUK, YASA VE ADETLER</i>	105

<i>C. EDMUND BURKE'ÜN TOPLUM, TARİH VE DEVLET ANLAYIŞI.....</i>	<i>109</i>
<i>D. EDMUND BURKE'ÜN ULUSAL TEMSİL SORUNUNA YAKLAŞIMI.....</i>	<i>113</i>
<i>E. BURKE'ÜN FRANSIZ DEVRİMİ DEĞERLENDİRMESİ.....</i>	<i>114</i>
IV. İNGİLİZ MUHAFAZAKARLIĞININ TEMSİLCİLERİNDE BURKEÇÜ YANSIMALAR.....	118
V. EDMUND BURKE'ÜN SİYASAL DÜŞÜNCESİNİN ÇAĞDAŞLARIYLA KARŞILAŞTIRILMASI.....	125
<i>A. DOĞAL HUKUK VE MÜLKİYET AÇISINDAN BURKE VE LOCKE.....</i>	<i>125</i>
<i>B. EDMUND BURKE VE ALEXIS DE TOCQUEVILLE'İN LİBERAL MUHAFAZAKARLIĞI.....</i>	<i>127</i>
<i>C. JOHN ADAMS'IN RASYONEL MUHAFAZAKARLIĞINA KARŞI EDMUND BURKE'ÜN GELENEKSEL MUHAFAZAKARLIĞI.....</i>	<i>129</i>
<i>D. FAYDACILIK VE GENEL İRADE KAVRAMLARI AÇISINDAN BURKE, DAVID HUME VE JEAN JACQUES ROUSSEAU.....</i>	<i>132</i>
<i>E. DEVRİM, İNSAN HAKLARI VE EGEMENLİK KAVRAMLARI AÇISINDAN EDMUND BURKE VE THOMAS PAINE.....</i>	<i>134</i>

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

EDMUND BURKE VE İNGİLİZ MUHAFAZAKAR SİYASAL DÜŞÜNCESİNİN YANSIMALARI

I. AMERİKAN MUHAFAZAKAR SİYASAL DÜŞÜNCESİ	139
<i>A. İNGİLİZLERİN KOLONİ POLİTİKASI VE AMERİKA'NIN BAĞIMSIZLIĞI. 140</i>	
<i>B. EDMUND BURKE'ÜN AMERİKAN MUHAFAZAKAR SİYASAL DÜŞÜNCESİNE ETKİSİ.....</i>	<i>142</i>
<i>C. AMERİKAN YENİ MUHAFAZAKARLIĞI.....</i>	<i>145</i>
II. ALMAN MUHAFAZAKAR SİYASAL DÜŞÜNCESİ.....	147
<i>A. ALMANYA'DA ROMANTİK MUHAFAZAKARLIK.....</i>	<i>148</i>
<i>B. ALMAN TEKNOKRATİK MUHAFAZAKARLIĞI.....</i>	<i>150</i>
<i>C. ALMAN MUHAFAZAKARLIĞININ TEMSİLCİLERİNDE BURKEÇÜ YANSIMALAR.....</i>	<i>151</i>
III. FRANSIZ MUHAFAZAKAR SİYASAL DÜŞÜNCESİ.....	153
<i>A. 1789 FRANSIZ DEVRİMİ'NE KARŞI FRANSA'NIN TEPKİCİ MUHAFAZAKARLIĞI.....</i>	<i>154</i>

<i>B. BURKEÇÜ MUHAFAZAKARLIĞIN FRANSIZ MUHAFAZAKAR DÜŞÜNÜRLERİNE ETKİSİ</i>	155
IV. BURKEÇÜ MUHAFAZAKARLIĞIN İSVİÇRE, İSPANYA VE HOLLANDA’NIN SİYASAL DÜŞÜNCE ORTAMINA ETKİSİ	158
SONUÇ	164

GİRİŞ

Ülkemizde muhafazakarlık, sahip olduğu toplumsal, ekonomik ve siyasal referansları dikkate alınmadan kullanılan ve bu yüzden de yeterince anlaşılmamış olan bir kavramdır. Bu yetersizliğin yanında özellikle akademik çevrelerdeki genel ilgisizlik muhafazakarlığın, değişime karşı olduğu, mevcut duruma körü körüne bağlılığı, yobaz tutuculuğu ve hatta gericiliği çağrıştıran bir ideoloji olarak algılanmasına yol açmıştır. Türkiye gibi modernleşme sürecine doğal olarak geç katılan ülkelerde, muhafazakarlığın tanınmamasının bir diğer nedeni de bu gecikmenin sebebi olarak geleneksel kurum ve değerlerin, bu süreçteki gecikmenin ana sorumluları olarak gösterilmeleridir. Modernlikle bütünleşen teknolojik devrime dayalı sanayileşme ve bu sanayileşmeden doğan refah (gelişmişlik) düzeyini yakalama çerçevesinde modernleşme sürecine giren Türkiye gibi ülkelerde, bu sürecin önündeki en önemli engeli teşkil eden bu geleneksel değerler, ya kökten kaldırılmalı, ya da dönüştürülmeliydi. Her iki seçenekte de herhangi bir şekilde değerlerin muhafazası söz konusu olmadığından, bu uyum sürecinde muhafazakarlık gibi geleneksel değerleri ön plana alan siyasal söylemlerinde yeri olamazdı.

Siyasal bir tutum olarak muhafazakarlık, her toplumun tecrübeyle biriktirmiş olduğu korunması gereken kurum ve ilkeleri muhafaza etmeye çalışırken tutuculuk, her toplumun muhafaza edilmemesi gereken toplumsal kurum ve değerleri, körü körüne korumaya çalışmıştır. Bir toplumun sağlıklı olmasının en önemli göstergesinin, bu tutulması gereken veya gerekmeyenlerin neler olacağını ayıracak kodları ve refleksleri geliştirerek, toplumun sürekli canlı tutulabileceğini söyleyen Güler'e göre devrimlerin gerçekleştiği toplumlarda kurum ve değerler, reflekslerini tahrip etmiştir. Güler, İngilizlerin siyasette muhafazakar tutumları sayesinde, tutulacak kurum ve değerleri, toplumsal tecrübeleriyle tutabildiklerini, Türklerin ise yaşadığı hem çöküş, hem de dirilişi nedeniyle reflekslerinin zayıfladığını ifade etmiştir¹. Bu durumda ülkemizdeki aydınlar, kendi aralarında asgari müşterekte oluşturdukları mutabakat çerçevesinde

¹ İlhami GÜLER, "Gericiliğin Gerçek ve Enstrümental Tabiatı Üzerine", *Doğu Batı*, Mayıs-Haziran-Temmuz-1998, Yıl.1, Sayı.3, s.59-60.

toplumun geri kalmışlığından kurtulma çaresini, muhafazakarlıktan ziyade devrimci ideolojilerde bulmuşlardır. Böylece muhafazakarlığın geleneksel kurum ve değerlerin muhafaza edilerek toplumsal ilerlemenin gerçekleşmesi ve değişimin talep edilmesi olarak algılanan nitelikleri, ülkemizde geri kalmamızın nedeni gösterilerek, geleneksel değerlerin aşılmasında ileri sürülen ideolojileri yaygınlaştırmıştır.

Bunun sonucu olarak muhafazakarlık, toplumumuzda yeterince tanınmamakta ve siyasi düşünce tarihi içindeki yeri ve önemi yeterince bilinmemektedir. Edmund Burke'ün dönemindeki düşünürlerin ve diğer akımlarla ilgili bir çok eserin Türkçe'ye kazandırılmasına rağmen; muhafazakarlığın en önemli temsilcisi olan Burke'ün eserlerinin hala çevirisinin yapılmamış olması, muhafazakar düşüncenin ülkemiz entellektüel düzleminde hak ettiği yeri hala alamadığının önemli bir göstergesidir. Ayrıca muhafazakarlığın modernleşme projesinin temel engeli görülmesinden dolayı, siyasal bir kimlik alternatifi olarak dahi ülkemiz siyaset tartışmalarına sokulmamıştır. Bu çalışma muhafazakar siyasal düşüncenin önemli ayaklarından biri olan İngiliz muhafazakarlığının dayandığı temelleri ortaya koyarak, muhafazakarlık konusundaki eksikliği gidermeye katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Tanzimat ile birlikte başlayan Türk modernleşme projesi İslamcılık, Türkçülük ve Batıcılık gibi üç farklı politik söylem etrafında biçimlenmiştir. Tanzimat'tan Cumhuriyete modern kurumlar ile geleneksel değerlerin bir arada yürütülmesini ve zamanla geleneksel yapıların modern kurumlara dönüştürülmesini amaçlayan proje, bu değerlerin radikal biçimde yeni kurumlarla ilişki ihtimalini ortadan kaldırmıştır. Cumhuriyet dönemi ise İslamcılık ve Türkçülük akımlarını modernleşme sürecinin engeli görmüş ve bu çerçevede geçmişin değerlerine vurgu yapan muhafazakarlığı da tutuculuk olarak algılamıştır². Bunda, Anglo-Saxon gelenekle bütünleşen

² Süleyman Seyfi ÖĞÜN, "Türkiye'de Kadimlik-Ceditlik Tartışmasının Hal-i Pür Melali", **Politik Kültür Yazıları** içinde, Bursa:Asa Kitabevi, 1997, s.148-153. Öğün, Türk muhafazakarlığının şekillenmesinde muhafazakarlığın temel dayanağını oluşturan tarihsel ve kültürel birikimlerin yeniden üretilmesi yerine, kökleri Osmanlıya uzanan merkez-kenar, resmi alan-gayri resmi alan çatışmalarının önemli olduğunu belirtmektedir.

C. Nazım İREM, "Kemalist Modernizm ve Türk Gelenekçi Muhafazakarlığının Kökenleri", **Toplum ve Bilim**, Sayı 74, Güz-1997, s.54-56. İrem yazısında çatışmaların Cumhuriyet döneminde Kemalizmin ilke ve değerlerinin toplumda kurumsallaşmasına yönelik Kemalist aydınlar arasında iki farklı eğilimle ortaya çıktığını ifade etmektedir. İlki Kemalizmi, Aydınlanma düşüncesi üzerinden tercüme eden, toplumu dönüştürmeyi amaçlayan ve düşüncelerini *Kadro* dergisinde ifade eden aydınlardır. İkincisi ise liberal, romantik, paternalist ve dini hem geleneksel değerlerin savunmasını, hem de Batı'nın teknolojik gelişmesinin alınmasına yönelik değişimi isteyen *Dergah*, *Türk Düşüncesi*, *Kültür Haftası* gibi dergilerde temsil edilerek, Kemalist inkılabın rakip bir kavramlaştırmasını yapmaya çalışmıştır. Böylece Türk muhafazakarlığının gelişimi, muhafazakarlığın ortaya çıktığı nedenlerden değil, Tanzimatla başlayan merkez-kenar çatışma söylemlerine dayandığı söylenebilir.

muhafazakarlığın değil de Cumhuriyet kadrolarının düşünsel temelleri nedeniyle bunun tam tersi sayılabilecek Fransız aydınlanmacılığını tercih etmelerinin rolü büyüktür.

Siyasi düşünce tarihi açısından düşünceleri diyalektik bir yaklaşımla, yeni olanın bir önceki dönemde ortaya çıktığını kabul ettiğimizde, kesin sınırlarla birbirinden ayırmak mümkün değildir. Bu çerçevede muhafazakarlık, nitelikleri bakımından Eflatun'a ve hatta insanlığın başlangıcına kadar dayandırılabilir, kavram olarak ortaya çıkışı ondokuzuncu yüzyıldır. Muhafazakarlığın ortaya çıktığı bu dönemin tarihsel arka planını, hümanizmle birlikte gelişen Rönesans ve Reform hareketleri, Tanrı egemenliğinin insan egemenliğiyle yer değiştirmesi, aklın evrenselleştiği Aydınlanma dönemi ve onun siyasi pratiği Fransız Devrimi de evrenin, akılla tasarlanması oluşturur.

Fransız Devrimi'nin temel dayanaklarını oluşturan *eşitlik, kardeşlik ve özgürlük* kavramlarının devrim sonrası yaşanan terör eylemleriyle toplumda kargaşaya neden olması ve devrim esnasında devrime yönelik başlatılan eleştirilerin, devrim sonrası Fransa'da haklılık kazanması; sadece devrimle ilgili karşı görüşlerin yaygınlaşmasına neden olmakla kalmamış; devrimden hareketle, Aydınlanma döneminin akli temel alan düşünce dünyasının reddine yönelik eleştirileri de artırmıştır. Bu çerçevede muhafazakarlık aydınlanmış akla, bu aklın ortaya koyduğu siyasi projelere ve bu projeler doğrultusunda toplumun dönüştürülmesini amaçlayan uygulamalara karşı bir tavidir. Bir başka ifadeyle muhafazakarlık, eleştirel aklın evrene yönelik tasarımlarını ve bu tasarımların yarattığı, toplumun dönüştürülmesini amaçlayan devrimci ideolojilerin uygulamalarını reddeden, aklın bağımsızlaştırdığı siyaseti sınırlamaya ve siyasetin toplum ile bağlarını kurmaya çalışan bir düşüncedir.

Değişimin dinamiğini oluşturan *Aydınlanma Akli*'na karşı önyargıyı, devrimci projelere karşı da evrimci değişimi savunan ve tarihi süreçte toplumların sahip olduğu geleneksel kurumların tamamen yok edilmesinin, toplumun felaketine yol açacağını ileri süren onsekizinci yüzyıl eleştirel düşüncesi, muhafazakarlığın günümüze de yansıyan en önemli niteliğini oluşturmuştur. Böylece muhafazakarlık, aklın öncülüğünde yapılan evren tasarımlarına karşı ulusal söylemleri, rasyonalist siyasetin bireyi esas alan hak ve özgürlüğünün soyutluğuna karşı geleneksel toplumun hiyerarşik yapısının belirlediği somut özgürlüğü, aklın ürettiği ideolojik argümanlara karşı toplumun mevcut durumunu ve ani değişmeye karşı da tedrici gelişmeyi istikrarlı bir toplumun temeli olarak görmektedir.

Modernleşme süreci içinde yer alan Aydınlanma aklının öngördüğü toplumsal pratiğin eleştirilmesi yönünde ileri sürülen muhafazakar söylem, genel olarak bu temel noktalarda yoğunlaşmıştır. Bu eleştirilerin farklı düşünce biçimlerine dayanarak farklı

kaynaklardan gelmesi, çözüm önerilerini de çeşitlendirmekte ve kavram olarak muhafazakarlığın tanımlanmasını güçleştirmekte ya da yanlış anlaşılmasına neden olmaktadır. Ayrıca muhafazakar düşünürlerin ideolojilere mesafeli durmaları ve toplumsal sorunlara ilişkin yaklaşımlarında pragmatik (durumsal) tutumlarını ön plana çıkarmaları, muhafazakarlığın sistematik bir düşünce haline gelmesini engellemektedir. Bu duruma çözüm farklılıkları da eklenince, muhafazakar düşüncenin teorik inşası daha da güçleşmektedir. Kısaca muhafazakar düşüncenin tarih, yasa ve gelenek gibi her toplumda var olan kurumlara vurgu yapmasına rağmen, bu kurumların içeriğinin kültürel değişkenlikler sergilemesi, muhafazakarlığın genel bir açıklama modeli olmasını mümkün kılmamaktadır. Böylece muhafazakarlığın durumsallık yönünün ağır basmasından dolayı her ülkede, kendine özgü bir biçim aldığı ifade edilebilir.

Muhafazakar siyasi düşüncenin Aydınlanmaya ve Fransız Devrimi'yle birlikte devrimci dönüşümlere yönelik tepkisi, Batı tarihinde iki farklı düşünce geleneğiyle somutlaştırılabilir. Bunlar; Aydınlanmasını araçsal akılla temellendiren Kıta Avrupası ve aklı, tecrübe edilen bilgiyle tanımlayan Anglo-Saxon düşünce geleneğidir. Muhafazakarlık bu farklı düşünce geleneklerine dayanarak, farklı düşünce biçimlerine sahip olmuştur.

Birincisi, genel olarak Fransız Aydınlanmasında tanımlanan, rasyonalist ve devrimci teorilere kaynaklık eden Kıta Avrupa'sı düşünce geleneği içinde, Aydınlanma aklının siyasi proje ve uygulamalarına, karşı devrimci bir tepkiyi oluşturur. Bu anlamda Fransa'da gelişen muhafazakar düşünce ve hareket, toplumdaki devrimci düşüncelere karşı toplumsal geri-devrimci dönüşümü ifade etmektedir. Yani muhafazakarlık, gerekirse devrimle eskinin yeniden getirilmesini talep ederek, tepkici bir tutum sergilemiştir. Joseph de Maistre ve Louis de Bonald'ın temsil ettikleri Fransız muhafazakarlığı, devrimi ve devrimci iktidarlarının sıkıntılarını yaşadığından, Aydınlanma ve Devrimi siyasi sonuçlarıyla birlikte reddederek, teokratik ve monarşik bir düzenin kurulmasını amaçlamıştır. Ancak devrimin sonraki yıllarında devrimci kurumların toplumda işlerlik kazanması nedeniyle, Fransız tepkici muhafazakarlığı tarih dışı kalmıştır.

İkincisi ise İskoç Aydınlanmasını tanımlayan görgül (empirik) düşünce geleneği içinde yer alan muhafazakarlık toplumsal ilerlemeyi; toplumun tarih, gelenek ve tecrübesine dayandırmakla, evrimci bir geleneği oluşturmuştur. İngiliz toplum düşüncesinin temel dayanaklarını oluşturan evrimci muhafazakar gelenek, durumsal bir mizaca sahiptir. Aydınlanmanın araçsal aklını ve Fransız Devrimi'nin devrimci niteliğini eleştiren ılımlı, anayasal, evrimci ve parlamenter hükümeti savunan İngiliz muhafazakarlığı ve bu düşüncenin en önemli temsilcisi Burke, tezin ana konusunu

oluşturmaktadır. Bu konunun çalışılmasına neden olan gerekçelerden biri, İngiliz muhafazakar siyasal düşüncenin ortaya çıktığı onsekizinci yüzyıldan günümüze, Amerikan sosyo-politik yapısı ile Avrupa ülkelerinin Hristiyan Demokratik partilerinde derin izler bırakmaya devam etmesidir. Özellikle 1950'lerden itibaren dünyada yaşanan sosyo-politik, ekonomik ve kültürel değişmelerle ortaya çıkan *yeni muhafazakarlık* ve *yeni sağ* gibi tanımlamalarla yeniden gündeme gelen Burke'ü muhafazakarlık, aradan geçen ikiyüz yıla rağmen, toplumların siyasal düşünce ve kurumlarını etkilemeye devam etmekte ve hatta alternatif bir çözüm olarak sunulmaktadır.

Bu çalışmada muhafazakarlık, bir siyasal ideoloji olmaktan öte durumsal bir düşünce biçimi olarak, yani kendine özgü tarihsel bağlamında ele alınacaktır. İdeolojiyi birbirleriyle ilişkili fikirler bütünü ya da birey ve toplumun davranışlarına yön veren siyasal, dini ve felsefi düşüncelerin toplamı gibi farklı biçimlerde tanımlamak mümkündür. İkiyüz yıldır oluşturduğu geleneği içinde muhafazakarlığın ideolojik bir temellendirmesi yapılarak, yeni sağ ve yeni muhafazakarlık gibi muhafazakarlığın tarihi süreçte farklı niteliklerini belirlemek mümkündür. Ancak, çalışmanın omurgasını oluşturan muhafazakarlığın en önemli temsilcisi Burke ve İngiliz muhafazakar siyasal düşüncesinin tarihe, toplumun geleneğine ve tecrübesine dayanması; Burke'ü muhafazakarlığı, siyasal bir ideolojiden ziyade durumsal bir düşünce biçimi olarak ele alınmasını zorunlu kılmaktadır. Bu çerçevede muhafazakarlığın Mannheim'ın *üslubu* olarak değil, Viereck'in *mizaç* ve Huntington'un *durumsallığı* açısından ele alınması, Burke ve onun temsil ettiği düşünce geleneğinin daha iyi anlaşılması bakımından önemli olmaktadır³. Burke'ün temsil ettiği muhafazakar düşünce ekonomide liberal iken, toplumsal yaşamda geçmişin hikmetli dünyasını vurgulamaktadır. Siyasette ise geçmiş, toplumun mevcut durumunun hareket noktası olarak gören ve bireysel açıdan özgürlük, eşitlik, katılım hak ve taleplerini, toplumsal açıdan ise ilerlemeyi yine geçmiş ile beraber ele alan bir niteliğe sahiptir. Burke'ün bu durumsal düşünce biçimi, İngiltere ve özellikle Burke'ü düşüncenin yansıdığı Amerika'da muhafazakarlığın, belli bir parti

³ Peter VIERECK, *Conservatism From John Adams to Churchill*, Princeton: Van Nostrand Reinhold Comp., 1956, s.12.

Robert NISBET, "Muhafazakarlık", çev. Erol Mutlu, *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi*, (Der) Tom Bottomore ve Robert Nisbet, Ankara: Ayraç Yayınları, 1997, s.94.

Samuel P. HUNTINGTON, "Conservatism As an Ideology", *The American Political Science Review*, Vol.51, 1957, s.455-456. Siyasal düşünceleri üslup açısından değerlendiren Mannheim muhafazakarlığın, aristokrat ideolojiye bağlı olduğunu söyler. İngiliz sosyo-politik yapısını inceleyen Viereck ise muhafazakarlığı, bir düşünce tarzı olarak görmekte ve muhafazakar mizacın herhangi bir ideoloji veya partiyle ilişkilendirilemeyeceğini belirtmektedir. Huntingtonda benzer biçimde muhafazakarlığın gelenek, tarih ve tecrübe gibi temel özelliklerinden dolayı durumsal olduğunu ifade eder. Ona göre muhafazakarlık, bir grubun veya toplumun amaç ve çıkarlarından öte, birey ve grupların toplumdaki ilişkilerine bağlıdır.

ve ideolojiyle tanımlanmasını güçleştirmektedir. Bu çerçevede Burke'ün Whig Partisi (liberal değerlere daha fazla vurgu yapan) parlamenterisi olmasına karşın muhafazakar düşüncenin mihenk taşı olması ve muhafazakar düşüncenin diğer önemli siması olan Benjamin Disraeli'nin Tory Partisi (daha çok muhafazakar değerleri savunan) parlamenterisi olduğu halde katılım, sendikal haklar ve bireysel özgürlüklerin artırılması yönündeki düşünceleri savunması, İngiliz muhafazakar düşüncenin durumsallık niteliğinin en somut göstergeleridir.

Burke'ü düşünce geleneğine dayanan İngiliz muhafazakarlığı ve Burke'ün düşüncelerinin yansıdığı diğer ülkelerde muhafazakarlık, toplumların tarih, gelenek ve tecrübelerine dayanarak gelişmiştir. Bir diğer ifadeyle muhafazakarlığın coğrafi duruma göre değişen yüzü, bir takım genel niteliklere sahip olsa da türdeş bir düşünce biçimi olduğunu göstermez. Örneğin muhafazakarlığın İngiliz biçimi, Aydınlanma aklına karşı olsa da, İskoç Aydınlanmasının önemli temsilcilerinden olan ve aklı, tecrübeye bağlayan Hume'un düşünce geleneğini kabul eder. Muhafazakarlığın Fransız versiyonu Aydınlanma aklını tamamen reddederken, Alman muhafazakarlığı ise Aydınlanma aklını, tarih ve gelenekle yorumlamakta ve aklın ortaya koyduğu toplumsal projeler mistik değerlerle kutsanmaktadır. Böylece muhafazakarlık İngiltere'de durumsal, Fransa'da tepkici ve Almanya'da ise ideal biçimde ortaya çıkmaktadır.

Devrimin Fransız ve Rus biçimlerine karşı çıkan Burke'ü muhafazakar düşünce, toplumsal gelişim ve değişim engellendiğinde, toplumun tecrübesine dayanarak reform ve devrimin kaçınılmaz olabileceğini söyleyerek, toplumun evrimsel gelişmesinin durdurulamayacağını vurgulamaktadır. Böylece toplumsal ilerleme ilkelerini; aklın evrenselci tasarımlarıyla kurgulayan Jakobenliğe karşı Burke'ü muhafazakarlık, geçmişin kodlarıyla siyaseti belirlemekte ve onsekizinci yüzyıldan günümüze kadar İngiltere'den Amerika'ya ve hatta Avrupa ülkelerinin siyasal düşüncelerini, toplumsal yapılarına göre farklı biçimlerde etkilemektedir.

Ancak tezde ele alınacak temel konulardan birisi Burke'ü düşüncenin bu farklı yansımalarına rağmen, her toplumsal durumda varolan ve toplumların farklı gelişme düzeylerini etkileyen muhafazakarlığın temel varsayımlarını açıklamaktır. Yani onsekizinci yüzyıldan günümüze kadar bir çok ülkenin düşünce tarzlarını etkileyen Burke'ü geleneğin güç kaynaklarını ve temel niteliklerini tespit etmek tezimizin ana konusudur. Ayrıca onsekizinci yüzyılda genel siyasal söylemlerdeki devrimci tutumların popülaritesine rağmen, bu süreçlerin doğurabileceği sakıncaları önceden gören ve bu tür uygulamaların toplumsal maliyetlerini sezinleyen hem düşünür, hem de uygulayıcı olan Burke'ün, ülkemiz akademik çevrelerine tanıtılması da bu tezin temel amaçlarından birisidir.

Burke'ü düşünce insanoğlunun yaratılışı bakımından eksik olduğu Hristiyan inancına dayanarak aklın, bağımsız olamayacağını belirtmiştir. Rönesans, Reform ve Aydınlanma dönemlerinde yaygınlaşan ve Fransız Devrimiyle somut ifadesini bulan aklın evren tasarımına karşı durmuştur. Kısaca Burke'ün temsil ettiği gelenek akla karşı çıkmamakta ama sadece akıl yoluyla toplumsal projelerin üretilmeyeceğini vurgulamaktadır. Aklın sınırlılığından hareketle bireyin rasyonalitesini, içinde yaşadığı topluma dayandırmakta ve birey ile toplumsal kurumların ilişkilerini toplumun, tarihi ve geleneğine bağlamaktadır. Birey ve toplum arasındaki etkileşimi de siyasetle kuran Burke'ü geleneğin günümüze kadar canlılığını sürdürmesi ve toplumların yönetim sorunlarını çözmede yeniden gündeme gelmesi bu tezin, Burke'ü düşüncenin temel niteliklerini anlamaya yönelik amacını oluşturacaktır.

Bu çalışma bir yandan da muhafazakarlığın en önemli simalarından olan Burke ve onun yaşadığı İngiliz sosyo-politik yapısını açıklamayı amaçlamaktadır. İngiliz sanayisinde yaşanan teknolojik değişiklikler toplumsal açıdan kırsaldan kentsel yapıya dönüşen yeni bir yaşam biçimini ortaya çıkarmıştır. Sanayileşmenin toplumsal yapıda yarattığı işbölümü, farklılaşma, yabancılaşma ve değişime rağmen İngiltere'de bir söylem olarak muhafazakarlığın ekonomiden siyasete ve topluma, bütün kurumların gelişmesini etkilemesi çalışmamızın ilgi alanını oluşturmuştur. İngiliz sosyo-politik yapısı geçmişin değerlerini, toplumun ilerleme alanına taşıyarak değişen durumların geçmiş ve gelecekle bağlarını kuran bir görgül niteliğe sahip olmuştur.

İngiliz sosyo-politik yapısının bu pragmatik niteliği düşünürlerini de etkilemiştir. Burke sanayileşmenin ve teknolojik ilerlemenin en yoğun yaşandığı pragmatik İngiliz toplumunu, aklın projelendirdiği ilkelerle değil, aklında bağlı olduğu tarih ve gelenekle tanımlamıştır. Böylece muhafazakarlığın düşün ve eylem adamı olan Burke'ün söylemleri, sanayideki ilerlemelerin devrim olarak nitelendiği İngiliz toplumunda, toplumsal gelişmenin dinamiğini oluşturmuştur. Kısaca Burke toplumsal yapıda, geçmişteki değerlerin gelenek halinde varlığını sürdürdüğü ancak yeni unsurların eskilerin yerini aldıkça, eski değerlerin toplumsal yapıya tutunamadığından dolayı kendiliğinden yok olacağını belirterek, toplumsal değişimin dayanaklarını açıklamıştır. Bir diğer ifadeyle aklın merkezine değişimi değil, muhafaza etmeyi koyarak değişimin pratikte, toplumun tarih ve geleneğine bağlı olarak sürdürülebileceğini belirtmiştir.

Dört bölümden oluşan çalışmamızın ilk bölümünde, muhafazakarlığın kavram olarak ortaya çıkmasını ve siyasal bir tutum haline gelmesini sağlayan 18. yüzyıl düşünce ortamı açıklanacaktır. Bu çerçevede aklın, Tanrısal egemenliğin yerine geçmesi olarak tanımlanan hümanizm, Rönesans ve Reformlardan hareketle, aklın aydınlandığı ve aydınlanmış akılla evrenin tasarlanabileceğine inanılan liberalizm, sosyalizm ve

ulusçuluk gibi çeşitli düşünce biçimleri anlatılacaktır. Bu düşünce ortamına karşı bir düşünce olan muhafazakar tepkinin nedenleri anlatılarak muhafazakarlığın bir kavram ve siyasal tutum haline gelmesi açıklanmaya çalışılacaktır. Muhafazakarlık tarihsel kökenlerini görgül İngiliz toplum yapısına dayandırmış ve Burke'ü düşünceyle siyasal bir söylem haline gelmiştir. Burke'ü muhafazakarlık toplum, tarih, gelenek, önyargı ve tecrübe gibi temel ilkelere sahipse de bu ilkelerin, her toplumun kendi değerlerine dayanarak kendi muhafazakar tutumuna sahip olacağını belirtmektedir. Böylece muhafazakar düşünce, tarihi süreçte ve toplumsal yapılara bağlı olarak farklı biçimlerde ortaya çıkmaktadır. Muhafazakarlığın bu durumsal niteliğinden hareketle 18. yüzyıldan günümüze, toplumsal durumlara göre aldığı çeşitli biçimleri açıklanacaktır.

İkinci bölümde 18. yüzyıl İngiliz muhafazakar siyasal düşüncesi anlatılacaktır. İngiltere'nin devlet, politik, ekonomik, dinsel ve sosyal yapısı ile bu yapıya bağlı olarak ortaya çıkan anayasal gelişmeler, döneminin diğer ülkeleriyle karşılaştırılacaktır. Bu çerçevede İngiltere'nin Burke'ü ilkelerle tanımlanan muhafazakarlığı, birey ve toplum ile toplumsal düzeni sağlayan adalet ve otorite kavramları anlatılacaktır. Ayrıca toplumu oluşturan kültür, aile, din ve devlet kurumları ile toplumun tecrübesinin temeli olan gelenek açıklanarak, İngiliz muhafazakar düşüncesinin bağlı olduğu temel dayanakları ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır.

Bu çalışmanın temel amaçlarından birisi aklın esas alınarak kurulacak toplumsal düzenlere karşı aklın, toplum, tarih ve gelenekten bağımsız olamayacağını ve toplumsal düzenin hesaplanabilir yöntemlerle kurulamayacağından hareketle, aydınlanmış aklı ve bu aklın projelerini eleştiren Burke'ü muhafazakarlığı açıklamaktır. Bu çerçevede Edmund Burke'ün düşüncelerinin açıklamak üçüncü bölümün ana konusunu oluşturmuştur. Burada Burke'ün düşüncesini etkileyen düşünürler ile, Burke'ü düşünceyi oluşturan kavramlar ve olaylar üzerinde durulacaktır. Böylece 18. yüzyıldan günümüze sürekliliğini koruyan ve son ellili yıllardan beri *yeni sağ* ve *yeni muhafazakarlık* gibi kavramlarla popülerliğini sürdüren düşüncenin temel niteliklerini belirlemek mümkün olacaktır. Ayrıca Burke'ü düşüncenin temel ilkelerini açıklayabilmek için Burke, John Locke, David Hume, Alexis de Tocqueville, Thomas Paine ve John Adams gibi düşünürlerle karşılaştırılacaktır.

Dördüncü ve son bölümde Burke ve İngiliz muhafazakarlığının diğer ülkelere ve düşünürlerine olan yansımaları üzerinde durulacaktır. Özellikle Burke'ün, İngiltere'nin Amerikan koloni politikasını eleştirisi anlatılarak, Amerikan devrimini ve bağımsızlık hareketini desteklediği halde Fransız Devrimi'ne karşı gelmesinin nedenleri vurgulanacaktır. Bu yolla Burke'ü çözüm önerileri değerlendirilecektir. Ayrıca bu tezin temel dayanağını oluşturan muhafazakarlık ve muhafazakarlığın Burke'ü durumsal

tanımından hareketle, Burke ve onunla bütünleşen İngiliz muhafazakarlığının diğer ülkelere ve düşünürlerine olan yansımaları üzerinde durulacaktır. Bu çerçevede Burke'ü muhafazakarlık ile onun etkilediği diğer simalarda ve toplumsal durumlara göre farklı tarzlarda ortaya çıkan muhafazakar durumlar açıklanacaktır. Kısaca 18. yüzyıldan günümüze, rasyonalizmle temellenen modern düşünce biçimlerinin yarattığı modern birey ve toplum düzenine ve bu düzeni meşrulaştıran araçların tamamına karşı çıkan, modernitenin sorunlarını çözmeye yönelik önerilerinin, günümüzde de dikkate alınmasıyla sürekliliğini koruyan İngiliz muhafazakarlığının Burke'ü versiyonunun temel ilkelerini ve bu ilkelerin yansımalarını açıklamak, bu çalışmanın temel sorununu oluşturduğu ifade edilebilir.

BİRİNCİ BÖLÜM

MUHAFAZAKAR SİYASAL DÜŞÜNCE KAVRAMI VE ETKİLENDİĞİ DÜŞÜNSEL ORTAM

Toplumsal yapının biçimlenmesi toplumun tarihi tecrübesi, gelişme düzeyi ve geçirdiği değişimin niteliğine bağlıdır. Bir toplumun tarihi süreç içinde yaşadığı sosyal, siyasal ve ekonomik değişimleri açıklamada, bir düşünceyi konumlandırabilmek için o dönemde ortaya çıkan farklı düşünce yapılarını tespit etmek gerekir. 18. yüzyıl Avrupa'sına damgasını vuran Aydınlanma düşüncesi; bilimde, siyasette, ekonomide ve sosyal hayatta değişikliğe yol açarak önce Avrupa'da, sonra da tüm dünyada yeni bir evren tasarımına yönelmiştir. Bu tasarımın ana bileşenleri olan Modernleşme, Aydınlanma, Liberalizm, Ulusçuluk ve Sosyalizm kavramlarının açıklanması, bir düşünce biçimi olan muhafazakarlığı tanımlayabilmek ve etkileşimlerini ortaya koyabilmek bakımından önemlidir. Onsekizinci yüzyılda muhafazakarlık, aklın egemenliğinde mükemmel bir sosyo-politik düzenin kurulabileceği yönünde ileri sürülen düşünce biçimlerine karşı bir tutumu göstermektedir.

I. MUHAFAZAKAR SİYASAL DÜŞÜNCE KAVRAMI

Muhafazakarlık kavramı ortaya çıkışını, düşünsel faaliyetlerin en yoğun yaşandığı dönem olan 18. yüzyıl *Aydınlanma Çağı* ve İngiliz devlet adamı Edmund Burke'e borçludur. 17. yüzyıl ve 18. yüzyıl Avrupa'sında liberal ilkelerin yaygınlaşmasıyla birlikte aristokrasinin ayrıcalıklarının azalması ve Kilise hiyerarşisinin zayıflaması, muhafazakar tutum ve davranışları güçlendirmiştir. Burke ile birlikte muhafazakar siyasal düşünce, değişme potansiyeli içinde olan toplumlara ilham kaynağı olarak, toplumsal kargaşayı önlemeye çalışmıştır⁴. Kısaca modernleşme süreçlerinin tarihi dönemlerinde ortaya çıkan muhafazakar tepkinin nicel değişimi yaşayıp, toplumun düşünsel ve pratik alanını etkileyerek toplumsal gelişmeye katkı sağladığı ifade edilebilir.

⁴ John WEISS, *Conservatism In Europe 1770-1945. Traditionalism, Reaction And Counter Revolution*, London: Thames And Hudson, 1977, s.9-18.

18. yüzyıl düşünce ortamında bir kavram olarak muhafazakarlığın ortaya çıkmasını etkileyen üç tarihsel olgudan söz edilebilir. Birincisi, rasyonalizme dayalı, geleneğin yerine akli esas alan *Aydınlanma* hareketidir. İkincisi, toplumların değişim hareketlerine ivme kazandıran Fransız Devrimidir. Üçüncüsü de, emek-yoğun teknolojiyen, sermaye-yoğun teknolojiye geçişin yaşandığı ve değişmenin kural haline getirildiği Sanayi Devrimidir⁵. Bu durumda muhafazakarlığın Aydınlanma aklının evren tasarımına, Fransız Devrimiyle birlikte ortaya çıkan insanların özgürlüğü ve yasa önünde eşit haklara sahip olduğu gibi ilkelere karşı bir tepki olarak doğduğu söylenebilir⁶.

Ancak tepkisellik ile muhafazakarlık arasında farklılıklar vardır. Restorasyonist olarak da adlandırılan tepkisellik, var olan düzene karşı çıkarken, onun düzeltilemez olduğunu ve geçmişe yönelik, aslına uygun olarak değiştirilmesini ister. Muhafazakarlık ise, toplumda ortaya çıkan sorunların geçmişi de referans alan yöntemlerle düzeltilmesi arayışındadır⁷. Sanayileşmenin yol açtığı bireysellik, özgürlük ve kentleşme gibi bireylerin geleneksel bağlarını koparan gelişim ve değişim araçlarına karşı muhafazakarlık, ilerlemenin geçmişte aranması gerektiğini ve toplumların geleneklerine bakmadan geleceklerini belirleyemeyeceklerini ifade eder⁸. Temelde değişime karşı çıkmayan, ama ilerleme için değişimin tedrici olmasını şart koşan muhafazakarlık tutumunu, toplumların rasyonel düşünce, ekonomik gelişme ve siyasal talepleri doğrultusunda aldıkları eğilimlere göre belirlediği söylenebilir.

A. GENEL OLARAK MUHAFAZAKAR SİYASAL DÜŞÜNCE

Muhafazakarlık terimi, Latince *conservare* kelimesinden türetilen koruma ve muhafaza etme anlamına gelmektedir. *Conservator*, Ortaçağ devletlerinde yasaları ve bazı durumlarda belli grupları koruyanlar (guardians) anlamında kullanılmıştır. Muhafazakarlık kavramının bugünkü anlamda kullanımı, 19. yüzyıl düşünürlerine ait olsa da, köklerinin Aristo'ya kadar götürülebileceği iddia edilmektedir⁹. Rönesans

⁵ Doğu ERGİL, "Muhafazakar Düşüncenin Temelleri Muhafazakarlık ve Yeni Muhafazakarlık", Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt.41, No.1-4, Ocak-Aralık 1986, s.269.

⁶ Frederick M. WATKINS, "Conservatism", The Encyclopedia Americana, International Edition, Vol.7, Grolier Incorporated, 1982, s.638.

⁷ David L. SILLS, "Conservatism", International Encyclopedia of the Social Sciences, Crowell-Collier and Macmillan Inc., Vol.3, 1968, s.292.

⁸ L. S. Amery, "Conservatism" Chambers's Encyclopedia, London: George Newnes Limited, Vol.4, 1959, s.28-29.

⁹ Francis Graham WILSON, The Case For Conservatism, New York:Penguin Books, 1980, s.7. İyi bir yönetimin, oligarşik ve demokratik araçları kullanarak zengin-fakir arasındaki dengeyi sağlamaya çalıştığını belirten Aristo, Yunan muhafazakari olarak bilinir. Muhafazakar düşünür olarak nitelendirilen Eflatun ise, toplum düzeninin bireylerin mutluluklarıyla sağlanabileceğini söyler. Eflatun'a göre bireysel

dönemine kadar düşünürler, insani gelişmelerin ancak Tanrı ile mümkün olacağı yönünde bir inanca sahiptiler. İlerlemenin amacı Tanrı'ya iman etmeye yönelikti. Rönesansla hümanist değerler, Reformasyon ve Aydınlanma düşüncesiyle birlikte de akıl, insanüstü değerlerin ve bilge kişilerin yerini almaya başlamıştır¹⁰.

Conservateur (muhafazakarlık) Fransız siyasi literatüründe, Napoleon politikalarının başarısızlığına uğraması sonucu, devrim öncesi siyasi inanç ve değerleri yeniden gerçekleştirmek üzere Fransız düşünürleri tarafından, yeni bir felsefi terminoloji olarak ve Devrim'in jakoben düşüncesine karşı, adalet ilkelerini ve medeniyetin güvenliğini sağlama anlamında kullanılmıştır¹¹. İngiliz düşünürü Burke ise *conservatism* (muhafazakarlık) yerine *preservation* (koruma) kavramını, jakobenlerin bireysel özgürlük ve eşitlik düşüncesine karşı kullanmıştır¹². Böylece kavram olarak muhafazakarlığın siyasi literatüre, Fransız Devrimi sonrası girdiği söylenebilir.

Onsekizinci yüzyıl düşünce ortamında siyasi bir tavır ve hareket olan muhafazakarlık, düşünürler tarafından farklı ölçütler ve yaklaşımlar kullanılarak tanımlanmaya çalışılmıştır. Bunlardan Puhle siyasal muhafazakar tavrın, bireylerin kurumlarla olan ilişkilerinde geliştirdikleri tutum ve davranışlarda ortaya çıktığını söyleyerek, bireyin davranışı ile kurum arasındaki etkileşimi dört açıdan incelemiştir¹³:

Birincisinde, değişiklik istenmez ve statüko her durumda korunur. Bireyler burada klasik muhafazakar davranışta bulunmaktadırlar. Bir başka ifadeyle sosyo-politik yapıdaki gelişme ve değişimler, toplumun tarihi ve geleneksel referanslarına dayanıyorsa muhafazakar tutum, mevcut durumu korumaya çalışır. İkincisinde toplumsal yapıda değişiklikler zorunlu hale geldiğinde reform, toplumun geçmişine dayanmalı ve değişim, tedricen gerçekleştirilmelidir. Bireylerin muhafazakar davranışları reformcu görünse de temelde, merkezi eğilimli bir tutum sergilenmektedir.

mutluluk; ancak ekonomik gereksinimlerin en aza, saygınlık ve hoşgörünün ahlaki sorumlulukla en çoğa çıkarıldığında itaatın gerçekleşeceğini söyler.

¹⁰ Morton M. AUERBACH, *The Conservative Illusion*, New York:Columbia University Press, 1959, s.8.

¹¹ Russell KIRK, "Conservatism", William D. Halsey, *Collier's Encyclopedia*, Crowell-Collier Educational Corporation, Vol.7, 1970, s.204.

¹² VIERECK, a.g.e., s.10. Toplumların yapılarına göre muhafazakarlık teriminin kullanımı farklılaşmaktadır. Örneğin Rus düşünürlerce muhafazakarlık; eskiye bağlılık, toplumsal yaşamda, sanatta, bilimde ve diğer alanlarda yeni ve ileri olan her şeye düşmanlık ve tutuculuk olarak tanımlanır. Siyasal etkinlik olarak muhafazakarlık ise kapitalist düzen ve sömürgeci sınıfların egemenliğinin değişmezliğini savunan, devrimci, ulusal kurtuluşçu, ilerici hareketlere karşı çıkan, tekelci sermayenin çıkarlarından yana, emperyalist ve sömürgeci bir politik hareket olarak değerlendirilmektedir.

N.S.AŞUKIN, N.P.BUTIRSKIY ve diğerleri, *Politika Sözlüğü*, çev.Mazlum Beyhan, İstanbul:Sosyal Yayınları, 1979, s.136.

¹³ Hans Jürgen PUHLE, "Conservatism in Modern German History", *Journal of Contemporary History*, Vol.13, Nu.4, 1978, s.691-693.

Üçüncüsünde ise, reform yoluyla yapılan tedrici değişme, uzun dönemde köklü değişiklikleri beraberinde getirmektedir. Bireyler bu durumda merkeze değil, çevreye eğilimli bir tavır sergiler. Burada bireysel davranış açısından değişim ve ilerleme esastır. Geçmişle bağın koparılmadığı bir reform öngörülse de, değişmiş durumlar, yeni değişecek durumların geçmişi olarak, sürekli geri besleme (değişim) yoluyla ilerleme gerçekleştirilmektedir.

Dördüncüsünde gerektiğinde devrim gibi radikal yöntemler kullanılarak, sistemin tamamına yönelik değiştirme gündeme gelebilir. Siyasette muhafazakar tavrın birinci ve ikinci durumda ortaya çıktığını belirten Puhle, üçüncüsünde değişimi ve ilerlemeyi esas alması, dördüncüsünde ise, mutlak değişimi istemesi nedeniyle muhafazakarlığın, tavır olmaktan çıktığını ifade etmektedir.

Amerikan siyaset bilimci Kirk ise muhafazakarlığın siyasi pragmatizm, durumsallık ve kendiliğinden düzen gibi unsurlarıyla tanımlanabileceğini söyler. Siyasal pragmatizm, pratik gerçeklikten doğar. Pratik, gerçek dünyanın gelenek ve göreneklerinden çıkarılır. Yasa yapıcıları ve devlet adamları, pratiğin değerleriyle hareket etmelidir. Durumsallık ise, mevcut yapıya göre hareket etmektir¹⁴. Durumsallık yaklaşımı içinde değerlendirilen muhafazakarlığın amacı, mevcudu korumak için geçmişin değerlerine sahip olmak, geleceği teminat altına almak için ise değişmeye ve değişikliklere kendisini uyumlu hale getirmektir¹⁵. Durumlar, sahip olduğumuz üzüntü veya onun giderilmesi, yozlaşma ve arınma gibi hayatımızı saran her şey yani, insanoğlunun teneffüs ettiği değerlerdir. Durumlar insanları şekillendirir, yaşamlarını renklendirir ve morallerini düzelterek onlara hayat verir.

Muhafazakarların, yaşadıkları dönemin sorunlarına ilişkin çözümü bilimsel açıdan değil, geçmişteki durumları yükleyerek sürekli bir polemik içinde ele aldıklarını söyleyen Nisbet, Aydınlanma düşüncesi ve Devrimin özgürlük, eşitlik ve halk egemenliği gibi evrensel söylemlerine karşı, aile, din, cemaat ve lonca gibi yerel söylemlerin –Mannheim’den *üslup* alıntısı yaparak*– muhafazakarlığın üslubunu oluşturduğunu ifade eder. Muhafazakar düşünürlerin Devrime karşı Devrim öncesi

¹⁴ Russell KIRK, “Introduction”, *The Portable Conservative Reader*, (Edit) Russell Kirk, New York:Penguin Ltd., 1982, s.xv-xviii.

¹⁵ Lincoln ALLISON, “The Nature of Conservative Thought”, *History of Political Thought*, Vol.9, No.2, Summer-1998, s.379.

* Sosyal ve siyasal düşüncelerin, üslup bakımından ayırım yapılmasının gerekli olduğunu söyleyen Mannheim’a göre muhafazakarlık, diğer düşünce üsluplarından farklıdır. Nisbet, Mannheim’ın *Muhafazakar Düşünce* adlı klasik incelemede muhafazakar üslubun, radikalizm ve liberalizm gibi diğer düşünce üsluplarından farklılığını ortaya koyduğunu ve konusunun, zaman ve mekanın soyutladığı insan yerine, görgüsel ve tarihi somutlukta insan olduğunu belirtmiştir.

durumu, “Aydınlanma aklı”na karşı feodal düzenin üstünlüğünü savunarak, 19. yüzyıl sosyolojik düşüncenin gelişmesinde önemli katkıları olduğunu belirtir¹⁶.

Muhafazakar üslup burada, görgül ve tarihsel olup insanı; tarih, zaman ve mekanı dışlayan Aydınlanma Aklı’nın verdiği soyut bir varlık değil, somut varlık olarak tanımlamaktadır. Mannheim Alman, Fransız ve İngiliz toplum yapısını açıklarken muhafazakar üsluba dikkati çekmekte ve bir örnek olarak da İngiltere’de sistemin, evrimsel özelliğinin ortaya çıkmasında muhafazakar yapının önemli rolünü göstermektedir¹⁷.

18. yüzyılda doğal olana ve bireye yönelik düşünce, 19. yüzyılda toplumsal olana dönüşmüştür. 18. yüzyılda atomun parçası olarak görülen birey, 19. yüzyılda gerçeğin kendisi olmuş ve yeni bir düşünce biçimi olarak ortaya çıkan pozitivizm, toplumları açıklamaya çalışmıştır. Toplumsal sorunları çözmede pozitivizm, geçmişin kutsallığını reddetmiş ama bilime kutsallık yükleyerek, onu geçmişin değerleriyle toplumda meşrulaştırılmasını sağlamıştır¹⁸ Bu durum pozitivizmin, gözlem ve deneyin dışında toplumu açıklamaya yönelik çabaların boşuna olduğunu söylese de, muhafazakar düşünce ile uzlaşmaz olduğu sonucunu göstermemektedir¹⁹.

Huntington ise muhafazakarlığın aristokrat, durumsal ve evrensel nitelikleriyle tanımlanabileceğini ifade etmektedir. Huntington’a göre²⁰; aristokratik muhafazakarlık, belli bir hareketi ve ideolojiyi yansıtır. 18. yüzyıl sonları ile 19. yüzyılın ilk yarısında gelişen liberalizm ve burjuvaziye karşı muhafazakarlık, feodal ve aristokratik kırsal

¹⁶ NISBET, “Muhafazakarlık”, s.94-95. Nisbet muhafazakarlığın, 19. yüzyıl sosyolojisine yaptığı etki çerçevesinde, dönemin düşünürlerinin toplumu açıklamada örneğin Tocqueville; aristokratik-demokratik, Henry Maine; statü-sözleşme, Marx; feodal-kapitalist, Weber; geleneksel-ussal ve Simmel; kırsal-kentsel ayrımları yaptıklarını ifade etmektedir. Düşünürlerin bu tipolojilerinin arka planında, muhafazakarların devrim öncesi döneme yönelik aile, sınıf, din ve toprak gibi kavramlar ile, devrim sonrası dönemi açıklamada ortaya çıkan bireyci ve sözleşmeye dayalı toplum tanımlamalarının önemli olduğunu vurgulamaktadır.

¹⁷ ALLISON, a.g.m., s.380.

¹⁸ Levent KÖKER, **Demokrasi Üzerine Yazılar**, Ankara:İmge Kitabevi, 1992, s.91-92.

¹⁹ NISBET, “Muhafazakarlık”, s.118-120. Nisbet, pozitivizmin kurucu entellektüellerinden olan Comte’un *toplumsal statik* kavramını muhafazakar geleneğe, *toplumsal dinamik* kavramını ise Aydınlanma düşüncesine bağlar. Nisbet, Comte’un iki açıdan muhafazakar düşünürlerden farklı olduğunu ifade etmiştir; Birincisi, muhafazakarların desteklediği Katolikliğin Orta Çağlar için yaptığını pozitivizm, modern dünya için yapacaktır. İkincisi, Comte Aydınlanma düşünürlerinden Rousseau ve Voltaire’in geçmişe yönelik eleştirdikleri metafizik ilkelere, istikrarlı bir toplumun dayanakları olarak güvenilemez iddiasını kabul etmekle birlikte, metafizik eleştirel ilkeler yoluyla feodal sistemin yıkılabildiğini belirtmiştir. Ancak bu ortamda pozitivist ilkeler güçlenmiştir. Böylece muhafazakarlığın önem verdiği tarihi gelenek, Comte’çu düşüncede aklı, modern geleneğe dönüştürmekte ve pozitivizm, modern düşüncenin mistik yönünü oluşturmaktadır. Bir diğer ifadeyle, pozitivizmin temeli olan aklın Tanrısallığı, Hristiyan inancının temeli olan insan ruhunun Tanrısallığıyla birleşince, Hristiyan dini düşünce ussallaşmış ve aklın egemenliği, ilahi otoritenin egemenliği yerine geçmiştir.

²⁰ HUNTINGTON, “Conservatism As An Ideology”, s.455-470.

kesimin tepkisini yansıtmaktadır. Değişimin amacı, aristokratik değerleri ve eskinin düzenini yeniden gerçekleştirmektir. Muhafazakarlığın aristokrat tanımlamasının, feodal gelenekten yoksun olan toplumları açıklayamadığını söyleyen Huntington, muhafazakarlığın da belli bir feodal, aristokrat ve monarşik toplum ile sınırlandırılmayacağını belirtmektedir.

Evrensellik açısından muhafazakar düşünce adalet, düzen, denge ve ılımlılık gibi değerlere sahiptir. Bu değerler belli toplumlara değil, bütüne özgüdür. Bu düşünce, yeni muhafazakarlar arasında daha yaygındır. Ancak muhafazakarlığın her şeyden önce evrensellik iddiası yoktur. Değerler göreceli olup, toplumların tarihi deneyim ve geleneklerine bağlıdır. Ayrıca evrensellik yaklaşımı, her dönem ve konjonktüre uygun olarak ortaya çıkan muhafazakar düşüncenin durumsal niteliğini açıklamada yetersiz kalmaktadır.

Durumsallık bakımından muhafazakarlık ise kurulu düzeni tamamen değiştirmeye karşı bir tavır almaz. Muhafazakarlık, değişime karşı istikrarı sağlamak için mevcut durumu savunur. Değişim, muhafaza etmeye göre ikincil öneme sahiptir. Ancak, hiç kimse kurulu düzenden mutlu değilse ve değişime karşı geçerli bir savunma yapılamaz ise, muhafazakar düşünce, durumu korumaya çalışmaz. Durumsallık yaklaşımı, belli bir sosyal grubun çıkar ve amaçlarına değil, gruplar arası ilişkilere bağlıdır. Durumsallık yaklaşımı, bir grubun sürekliliğini sağlayan, çevresindeki değişikliği yansıtmakta iken, bireye, topluluğa ve topluma *nereye?* sorusunu yönelterek farklı grupların eğilimlerini belirlemeye çalışmaktadır.

Ancak muhafazakar düşüncenin durumsallık tanımı onun, siyasette sağ ve sol olarak sınıflandırılan siyasal eğilim türleri içinde değerlendirilmesini güçleştirmektedir. Bu çerçevede sağ düşünce içinde yer alan *elitizm* (seçkincilik), faşizm ve belli ölçüde milliyetçi görüşlerin, muhafazakar düşünce ile ilişkilendirilmeleri güçtür²¹. Çünkü muhafazakar düşünce tecrübeye bağlıdır. Tarih, insanoğlunun kaydedilen deneyimi ve büyük bir bilgi kaynağıdır. Muhafazakarlığa göre yöneticinin referansı tarihindeki iyilikler olmalıdır. Geçmişin acı ve hoşnutsuzluklarla dolu bilgi ve tecrübeleri referans olarak alınamaz. Referans ise gelecek bilgileri ilerletecek genel ilkeler ve tecrübelerle ışık tutan Hristiyan düşüncesi ve klasik filozoflardır²².

²¹ Clinton ROSSITER, "Conservatism", *International Encyclopedia of the Social Sciences*, (Edit) David L. Sills, Crowl-Collier and Macmillan Inc., Vol.3, 1968, s.291.

²² Arthur A. EKIRCH, "Conservatism", *Dictionary of American History*, Chautaugua Movement, Vol.2, New York:Federal Bureau of Investigation, 1976, s.67.

Kısaca toplumlarda “muhafazakar kurumlar” bulunmaz, ama muhafaza edilmesi gereken değerler, inançlar ve toplumsal kurumlar vardır. Bunların yeniden biçimlendirilmesi veya tamamen ortadan kaldırılması durumunda muhafazakarlık, toplumu oluşturan bu birimlerin meşruiyetini sadece aklın öngördüğü yöntemlerle değil, toplumdaki değerler, inançlar ve düşüncelerle sağlamaya çalışır²³. Bu çerçevede muhafazakarlık yerelliği evrenselliğe, somut olanı soyut olana, tedrici gelişmeyi ani değişmeye ve pratiği ideolojiye tercih ederek; istikrarlı bir toplumsal gelişimi sürdürebilmede, geçmişin hikmetlerini mevcut duruma taşımaya çalışan bir düşünce olarak tanımlanabilir.

Çalışmanın buraya kadar açıklanan kısmında muhafazakarlığın farklı tanımlamaları yapılmıştır. Toplamların yapılarına bağılı olarak çeşitli biçimlerde ortaya çıkan muhafazakarlık, tezin konusuna temel dayanakları oluşturması açısından onun, durumsallık niteliğı esas alınacaktır. Bir diğere ifadeyle tezin konusunu içeren İngiliz muhafazakarlığı ve muhafazakarlığın mihenk taşı olan Burkeçü muhafazakar düşünce, tarih süreci içinde değışen toplumsal yapıların niteliğine bağılı kalmıştır. Muhafazakarlığın toplumsal yapıların çeşitliliğine dayanarak farklı türlerde ele alınması ve bu farklılıkların modern anlamda ortaya çıkardığı biçimleriyle bağlantılarının kurulabilmesi muhafazakarlığın, durumsallık açısından değıerlendirilmesini gerekli kılmaktadır.

B. MUHAFAZAKAR SİYASAL DÜŞÜNCE BİÇİMLERİ

Muhafazakarlık, toplumsal yapıya bağılı olarak mistik, siyasal, bireysel, toplumsal ve ekonomik bakımlardan ele alınabilir. Augustinie’ın görüşleri etrafında biçimlenen mistik muhafazakarlık, insanoğlunun yaratılışı bakımından mükemmel olmadığını, özgürlük, adalet ve düzen gibi kavramları algılamada insanoğlunun sınırlı olduğunu belirtir²⁴. Bu çerçevede muhafazakarlık, aklın öngördüğü toplumsal

²³ KIRK, “Conservatism”, s.206.

²⁴ Kenneth MINOGUE, “Conservatism”, *The Encyclopedia of Philosophy*, (Edit) Paul Edwards, New York: The Macmillan Company And the Free Press, Vol.2, 1967, s.196. İlahiyatçı olan Augustinie, *Tanrı Devleti* (De Civitate Dei) adlı 22 kitaptan oluşan eseri, M.S. 413-426 yılları arasında yazmıştır. Tanrı devletini Kilise ve devletle özdeşleştirmeyen Augustinie, insan ırkının iki biçiminden bahsetmiştir. Birincisi insana uyup yaşayanlar, ebedi cezayı çekeceklerdir. Çünkü dünyevi devlet, salih olmayanlardan oluşmuştur. Halbuki dünyada inançla yaşayan insanlardan oluşan ve sembolik olarak Kilise tarafından temsil edilen ikincisi İlahi devlettir. Amacı, toplumda barışı sağlamaktır. İnsanların, Tanrının suretinde efendi olarak yaratıldığını ancak günahlarının kurtuluşu için köle olduğunu söyleyen Augustinie, inançla ve Tanrı sevgisiyle hareket edildiğinde, kölelik altında dahi özgür olunabileceğı Hristiyan düşüncesine inanmıştır. Böylece devlet ve toplum düşüncesinde Eflatun ve Aristo geleneğini sürdüren Augustinie, Hristiyanlığın mistik değerlerini Ortaçağın devlet ve toplum yapısına taşımıştır. Ayrıntılı bilgi için; William EBENSTEIN, *Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri*, çev. İsmet Özel, İstanbul: Şule Yayınları, s. 69-75.

düzenlemelere karşı aklın, önyargıdan bağımsız hareket edemeyeceğini ve sınırlı olan aklı, tarih ve Tanrıya dayandırarak, toplumu açıklamada mistik bir mizaca sahip olduğu söylenebilir.

Muhafazakarlık bireysel, toplumsal ve ekonomik açıdan da kategorize edilebilir. Bireysel muhafazakarlık tecrübe edileni edilmeyene, gerçeği sır olana, var olanı mümkün olabilene, sınırlı olanı bağlantısız olana, yakını uzağa, yeterli olanı daha çok olana, mevcut iyiyi ütöpik iyiye tercih etmedir. Toplumsal muhafazakarlık ise sanayi devrimi, kentleşme ve kitlelerin uygarlaştırılmasını, insanlığa yapılan müdahaleler olarak değerlendirir. Toplumsal muhafazakarlık statü ve hiyerarşiye önem atfederken ekonomik muhafazakarlık, özel mülkiyete önem verir²⁵. Fakat bireylere sınırsız bir serbestlik ve mülk edinme değil, mülkün nesiller aracılığıyla devam ettirileceği sorumluluğuyla hareket eden bireyleri destekler.

Monk ise muhafazakarlığı, özsel (substantive) ve süreçsel (procedural) açıdan değerlendirmektedir. Özselci muhafazakarlıkta toplum, araçsal aklın öngördüğü kurumlarla ortaya çıktığından, kurumlar ancak rasyonel yöntemlerle değiştirilebilir. Süreçsel muhafazakarlık ise toplumda ideal bir düzen aramak yerine, mevcut yapıyı korumaya ve gerekirse yapıda tadilat yapmaya çalışır. Dolayısıyla değişim tedricen gerçekleşir. Monk'a göre İngiliz muhafazakarlığı, toplumun somut gelişimine bağlı olduğundan süreçseldir²⁶. Rasyonalizme karşı bir tepkiyi ifade eden muhafazakarlığın, rasyonel bir tutum sergilemesi, -özselci muhafazakarlık- Kıta Avrupası'na özgü bir tutumdur. Bu durum muhafazakarlığın karşı olduğu iddiaları bakımından bir çelişki ise de onun, durumsal boyutu açısından bir çelişki oluşturmamaktadır. Özellikle muhafazakarlığın görgül İngiliz biçimi dışta tutulursa; Alman Aydınlanmasına tepkisi, karşı bir Aydınlanmayı, Fransız Devrimi'ne tepkisi ise karşı devrimi zorunlu görmektedir.

1. Eylem Niteliğine Göre Muhafazakarlık

Muhafazakar hareket, eylemin niteliğine göre tepkisel ve evrimci olarak ikiye ayrılabilir: Tepkisel muhafazakarlık; karşı devrimci (gerici, reactionist) ve otoriter olup, eskiye ait olan her şeyin mevcut durumda yeniden ihya edilmesini ister. Fransa'da Maistre ve Bonald, Rusya'da Pobiedonostsev karşı devrimci muhafazakarlığın temsilcileridir. Muhafazakar siyasal düşüncenin tepkisel boyutu, Fransız Devrimine

²⁵ Philippe BENETON, *Muhafazakarlık*, çev.Cüneyt Akalın, İstanbul: İletişim Yayınları, 1991, s.7-49.

²⁶ Iain Hampsher MONK, "Eighteenth-Century Political Theory and the Political Background to Burke's Thought", *Great Western Political Thinkers 7*, (Edit) Subrata Mukherjee and Sushila Ramaswamy, New Delhi: Deep and Deep Publications, s.108.

dayanır²⁷. Devrimcilerin* Fransız toplumuna yönelik siyasal, ekonomik ve sosyal yasalar yapması, yani eskiye ait olan yaşam, mülkiyet ve otoritenin yıkılması, muhafazakar tepkiyi oluşturmuştur.

Devrimcilerin geçmişe ait olan her şeyi yıktıklarını, ancak yapılan değişimin toplum tarafından kabul edilmeyeceğini ve eski düzenin yeniden kurulacağını iddia eden Burke ve Maistre, devrim sonrası Napoleon'un despotik döneminde bu savları kısmen gerçekleştirmişse de devrimin, düşünceler üzerindeki etkisi çok daha büyük olmuştur. Evrimci muhafazakarlık ise anayasalcı olup, değişimin tedricen gerçekleşmesini savunur. Burke, Adams, Tocqueville ve Churchill evrimci muhafazakarlığın temsilcileri olarak sayılabilir. Günümüzde Burke'ün esnek ve evrimselci olan muhafazakarlığı güçlü olup, Anglo-Saxon siyasal ve sosyal gelişmelerini hem ulusal, hem de uluslararası düzeyde etkilediği söylenebilir.²⁸.

2. İdeoloji ve Muhafazakarlık

Muhafazakarlık ideoloji bağlamında da ele alınmaktadır. Bunlardan Mannheim, muhafazakarlığın belli bir tarih ve sosyal duruma bağlı olması nedeniyle onu, ideolojiyle ilişkilendirir. Mannheim'e göre liberalizm burjuva ideolojisine, sosyalizm proleter ideolojiye, muhafazakarlık ise aristokrat ideolojiye bağlıdır²⁹.

Preece ise muhafazakarlığı, geleneksel ve yeni muhafazakarlık olarak ikiye ayırmaktadır³⁰; Anglo-Saxon geleneğini yansıtan organizma, korporatizm ve kolektivizm gibi kavramlarla ifade edilen *Tory* (Muhafazakar Parti), eski muhafazakarlık veya geleneksel muhafazakarlıktır. Modern dünyanın şekillendirdiği *yeni muhafazakarlık* ise eski liberal ve muhafazakar değerleri birleştiren bir olgudur. Yeni muhafazakarlık, Amerikan muhafazakarlığını tanımlasa da, tarihi kökenleri

²⁷ NISBET, "Muhafazakarlık", s.101-103.

*Devrimcilerin sosyal, siyasal ve dini alanda yaptıkları yasalar; boşanmanın resmileşmesi, erkek çocukların 21 yaşında aileden bağımsızlaşması, eski veraset ve büyük evlat hakkının kaldırılması, aristokrasinin yıkılarak fırsat eşitliği ilkesiyle tüm mesleklerin bireysel yeteneklere açılması, Kilisenin önce devlet tarafından denetim altına alınması, sonra da Hristiyanlığın bütün kurumlarıyla ortadan kaldırılması, loncaların kapatılması, ondalık sisteminin getirilmesi ve bireysel eğitimin devlet yoluyla gerçekleştirilmesidir. Kısaca devrimciler, Fransa'nın siyasal, toplumsal ve idari yapısını tavandan tabana ve merkezden çevreye kadar yeniden yapılandırmayı amaçlamışlardır.

²⁸ VIERECK, *Conservatism From John Adams to Churchill*, s.12.

²⁹ HUNTINGTON, "Conservatism As An Ideology", s.454.

³⁰ Rod, PREECE, "The Anglo-Saxon Conservative Tradition", *Canadian Journal of Political Science* Vol.13, Nu.1. March-1980, s.3-8. Preece, yeni muhafazakarlığın İngiliz kaynakları arasında Lord Hugh Cecil'in *Conservatism*, London,1912, F.J.C.Hearnshaw'ın *Conservatism In England*, London, 1933, Viscount Hailsham'ın *Conservative Case Harmondsworth*,1959, Michael Oakeshott'un *The Political Economy Of Freedom*, London,1962 gibi muhafazakar eserlerin, geleneksel liberalizme daha yakın olduğunu söyler.

bakımından İngiliz geleneğini referans almaktadır. Fransız Devrimine karşı gösterilen tepkiye bağlı olarak ortaya çıkan İngiliz muhafazakarlığı, ekonomik bakımdan *laissez-faire*'ci, sosyo-politik açıdan ise bireye sorumluluk yükleyen değerlere önem veren klasik liberalizme daha yakındır.

Amerika'da yeni muhafazakar düşüncenin kurucularından olan Kirk, rasyonalist tarihçilerin muhafazakarlığı dört açıdan yanlış kullandıklarını iddia etmektedir³¹. Birincisi muhafazakarlık, doğası bakımından ne mistik, ne de ideolojiktir. İdeolojik olmayan muhafazakarlık, mevcut düzene moral değerleri yüklemeye çalışır. İkinci olarak muhafazakarlığın teorik temelden yoksun olduğu düşünceleri yanlıştır. Çünkü entellektüel temellerini Burke'ün oluşturduğu büyük bir gelenek vardır. Temeli, 14. yüzyıla dayanan Hristiyanlık felsefesinden etkilenmiştir. 18. yüzyıl düşüncesi, aklın öncüllüğünde yeni bir metafizik doktrin oluşturmayı amaçlamıştır. Burke'ün metafiziği ise, Hooker ve Bramhall gibi İngiliz ruhani liderlerin felsefi görüşlerine dayanmaktadır.

Üçüncüsü muhafazakar deneycilik, modern dünyada olduğu gibi bugünü yarına bağlamaz. Geçmiş ilkeler ortaya çıkarılarak mevcut olanın deneyimlerden istifade etmesi sağlanır. Böylece, temkinli hareket eden bir var olan ile, mevcut olanı geçmişe bağlayan değerler sürdürülür. Bu deneyim, yüzyıllarca filozoflar ve peygamberler aracılığıyla taşınmıştır. Dördüncüsü ise muhafazakarlık, deneyi reddetmede ve yerine ihtiyatı, ılımlığı koymada durumsaldır. Muhafazakar durumsallık geleneğe bağlıdır. Ani ve hızlı değişim, ilerleme adına gerileyebileceğinden, değişim temkinli yapılmalıdır. Değişim olmalı ama değişim, bireyleri ve toplumları geriye değil, ileriye götürmelidir.

Muhafazakarlık aklın kusursuz olduğu ve araçsal akılla mükemmel bir evrenin tasarlanabileceği Aydınlanma düşüncesine karşı, insanın yaratılışı bakımından eksik ve kusurlu olduğu Hristiyan inancına bağlıdır. Muhafazakar düşüncenin insanın yaratılışındaki eksikliğine olan inancı, doğal durumda eşitsizliğe, toplum durumunda ise hiyerarşiyi zorunlu kılmaktadır. Bu çerçevede liberal ideolojinin vurguladığı özgürlük ile sosyalist ideolojinin toplumu eşitleme çabaları mevcut durumu daha da kötüleştirecektir³². Bundan dolayı muhafazakar siyasal düşüncüyü, ideolojiler içerisinde değerlendirmek güçtür.

Muhafazakarlık modernleşme sürecinde yaşanan değişme ve gelişmelerin toplumu tehdit edecek nitelikte olmasına karşı toplumsal ilerlemeye kadim değerleri

³¹ KIRK, "Introduction", *The Portable Conservative Reader*, s.xix-xxi.

³² Andrew VINCENT, "British Conservatism And the Problem of Ideology", *Political Studies* 1994, Vol.42, s.204-206.

yükleyerek toplumun, tedricen değişimini sağlamaya çalışmaktadır³³. Muhafazakarlığın geleneğe ve tarihe vurgu yapan durumsal yönü onu, sosyalizm ve liberalizmin sahip olduğu evrensel ve ideolojik tasarımların aksine farklı yönetim sistemleri içerisinde yaşamasını olanaklı kılmaktadır³⁴.

İdeolojiler yoluyla insanlık, önceden belirlenen davranış modeli içinde hareket etmeye zorlandığından, muhafazakarlığın *durumsallık* niteliği onu belli bir ideolojiyle tanımlamayı zorlaştırmaktadır. Ayrıca muhafazakar düşüncenin, bireylerin davranışlarına yönelik belirleyiciliği yoktur. Onun temel stratejik yönü durumsal oluşudur. Bir düşünce toplum tarafından kabul görüyorsa ve toplumsal istikrarı bozmuyorsa, toplumsal duruma ve o durumun gelişmesine uygundur³⁵. Kadim dünyanın hikmetleri ve pratik olarak toplumda öteden beri değerler olarak yaşayan durumlar, yasalardan daha önemli olduğundan yasalar durumlara bağlı olmalıdır.

3. Tarihsel Süreç Açısından Muhafazakarlık

Muhafazakarlığın tarihi sürece bağlı olarak farklı biçimlerine dikkati çeken Hirschman, 18. yüzyıl ve 20. yüzyıl arası dönemdeki Avrupa tarihini sistematize ederek, muhafazakar tutumları açıklamaktadır. 18. yüzyılın konuşma, düşünme, din özgürlüğü ve insan hakları gibi sivil vatandaşlık uğruna verilen mücadelelerle geçtiğini söyleyen Hirschman, bu dönemde meydana gelen gelişme ve değişimlere karşı oluşturulan muhafazakar siyasal tepkiyi *aksi tesir* olarak tanımlamıştır. Buna göre toplumu bilinçli hareket ettirme çabaları, toplumun ters yönde hareket etmesine neden olabilir. Muhafazakarlık; özgürlük talebinin köleliğe, demokrasi isteminin ise oligarşiye veya tiranlığa neden olacağı endişesiyle değişime karşı çıkmaktadır³⁶. Modern anlamda siyasal iktidarın belirlenmeye çalışıldığı 19. yüzyıl ise bireylerin iktidara katılımı ve oy kullanma haklarının genişletilmesi çerçevesinde yapılan mücadelelere tanık olmuştur. Bu açıdan muhafazakar tepki, oy hakkının genişletilmesiyle birlikte ortaya çıkacak siyasal iktidarın zararlı olabileceğini vurgular³⁷. Çünkü oy hakkının yaygınlaştırılması sonucunda tecrübe edilen iktidardan uzaklaştırılma riski vardır. Bu durum, demokratik araçların uygulanmasında ihtiyatlı olunmasını zorunlu kılmaktadır.

³³ Tanıl BORA, *Türk Sağının Üç Hali Milliyetçilik, Muhafazakarlık, İslamcılık*, İstanbul: Birikim Yayınları, 1998, s.53-54.

³⁴ William BENTON, "Conservatism", *Encyclopedia Britannica*, Vol.6, 1966, s.372.

³⁵ Edmund BURKE, "Manners Are of More Importance Than Laws", *The Faber Book of Conservatism*, (Edit) Kenneth Baker, London: Faber and Faber Limited, 1993, s.24.

³⁶ Albert O. HIRSCHMAN, *Gericiliğin Retoriği*, çev. Yavuz Alagon, İstanbul: İletişim Yayınları, 1994, s.16-50.

³⁷ Roger EATWELL and Noel O'SULLIVAN, *The Nature of the Right*, Boston: Twayne Publishers, 1989, s.118.

Demokratik kazanımlara yönelik tepkiyi formüle etmeye çalışan elitist kuramcılardan Mosca, Pareto ve Michels'e göre, toplumu amaçlı değiştirme girişimleri boşunadır. Getirilen yenilikle yönetici sınıfın meşruluğu, yönetilenler tarafından gerçekleştirilmeye çalışılsa da, yönetimde seçkincilik hiçbir zaman yok edilememektedir. Hirschman 19. yüzyılda ortaya çıkan demokratik gelişmelere karşı gösterilen tepkiyi *boşunalık tezi* olarak tanımlamaktadır. Buna göre toplumu yönlendirme girişimleri anlamsızdır, çünkü ne kadar yönlendirilmeye çalışılırsa toplum, o kadar değişmeden kalacaktır³⁸. Muhafazakar siyaset düşüncesinin bu dönemde, asgari düzeyde uzlaşmış veya geleneğin gücüyle hareket eden bir anayasal düzenin kurulmasına çalıştığı ifade etmek mümkündür. Anayasal denge yoluyla hem bireyler özgürlüklerini koruyacak, hem de devlet güçlü bir otoriteye sahip olacaktır.

Eleştirel teorisinin önemli simalarından Habermas ise muhafazakarlığı, sosyolojik açıdan üç biçimde ele almaktadır³⁹. Birincisi, eski muhafazakarlık olup, modern öncesi yaşam biçimine dönüşü arzu eder. İkincisi, yeni muhafazakarlıktır (neoconservatism) ve modernliğin kültürel öğelerinin yayılmasını azaltmaya çalışırken, modernitenin teknolojik niteliklerini kabul etmektedir. Üçüncüsü ise, genç muhafazakarlık olup, daha çok post modernizmle örtüşür. Genç muhafazakarlar yerelleşmeyi ön plana çıkarıp, modern dünya ile bağlarını koparmaya çalışırlar.

Tarihi süreçte ve toplumsal yapılara göre farklı biçimlerde tanımlanan muhafazakarlık, günümüz toplumlarında yeni sağ ve yeni muhafazakarlık olarak iki biçimde sınıflandırılmaktadır. Yeni sağ düşünce, Amerika'dan Avrupa'ya tüm ülke sorunlarının çözümüne yönelik ideolojik bir harekettir. Toplumsal ve siyasal alanın tepeden modernleştirilmesine karşı çıkar. Toplumu modernleştirmeye çalışan sosyal mühendislerle karşı, anti-modernizmi savunur. Orta ve aşağı sınıfların sosyo-psikolojik sorunlarının tatmin edilmesini talep eder. Yeni muhafazakarlık ise modern birey ve toplumun sahip olduğu özgürlük ve eşitliği geçmişin değerleriyle yeniden tanımlayan modern bir düşünce biçimidir⁴⁰.

a. Yeni Sağ

Yeni sağ, refah devleti politikalarının krize girdiği 1970'li yıllarda; devletin müdahalesinin kaldırılmasını ve en az devlet, en çok bireylerin inisiyatifleri ilkeleri üzerine kurulan bir sistemi öngörmüştür. Bu çerçevede yeni sağ ekonomik, sosyal,

³⁸ HIRSCHMAN, a.g.e., s.55-73.

³⁹ Richard WOLIN, "Introduction", Jürgen Habermas, *The New Conservatism Cultural Criticism And The Historians' Debate*, (Edit) Sierry Weber Nicholzen, Cambridge:The MIT Press, 1992, s.xxi-xxii.

⁴⁰ Helmut DUBIEL, *Yeni Muhafazakarlık*, İstanbul:İletişim Yayınları, 1998, s.15-16.

siyasal ve idari düzenlemelerde liberal ve muhafazakar değerleri birleştirmekle beraber, sermayenin küreselleşmesi ile ulusal birimlerin uluslararası kuruluşlara eklemlenmelerini zorunlu görmektedir. Yani yeni sağ, daha çok gelişmiş ülkelerin sorunlarını çözmeyi hedefleyen *yeni dünya düzeni*, *yeniden yapılanma* ya da yapılandırma gibi kavramlarla tanımlanmaya çalışılan politik bir düşünce ve uygulamayı ifade etmektedir⁴¹.

Ekonomi ile ilgili konular yerine kültürel ve sosyal sorunlara değinen yeni sağ politika, ilk defa Amerika'da Başkan Ford'un 1975 yılında Cumhuriyetçi partinin liberal üyesi olan Rockefeller'i başkan yardımcılığına atamasıyla ortaya çıkan tepkiyi ifade eder⁴². Yeni sağ tavır siyasi, sosyal ve kültürel örgütlenmelere aktif olarak katılarak, siyasaların kendi amaçları doğrultusunda oluşmasına çalışır. Yeni sağ din, aile, dış politika ve siyaset gibi bir çok konuda etkili olmaktadır. Dini alanda *Yeni Hristiyan Sağ*'ın önderlerinden olan Jerry Fallwell'in *Ahlaki Çoğunluk* (Moral Majority) grubu, 500 TV ve radyo istasyonlarıyla sunduğu *İncil Saati* adlı programla yaklaşık 50 milyon insana görüşlerini açıklayarak, onların düşüncelerini etkilemeye çalışmaktadırlar. *Ahlaki Çoğunluk* grubu Reagan'ın başkan seçilmesinde de etkili olmuştur⁴³.

Ayrıca vergi indirimi ve sosyal yardımlar konusunda oldukça katı program uygulayan yeni sağ politika, devletin özel sektöre yönelik müdahalesinin azaltılmasını, memur maaşlarının sınırlandırılmasını savunur. Ailenin toplumun devamlılığı için önemli olduğunu belirten yeni sağ politik düşünce, devletin aile ve evlerden çıkarılmadığı sürece özgürlüğün hayal olduğunu, dini ve geleneksel değerlerin aile içinde yaşanmasıyla ve devletin bu yönde aileyi desteklemesiyle, ailenin özgür olacağını söyler⁴⁴. Yeni sağ politika amacına ulaşmada; bir yandan kitle iletişim araçları yoluyla yeni siyasi gelişmiş teknikleri kullanma, parti yerine felsefe ve Amerika'da seçimi kazanma gibi konularla ilgilenirken, diğer tarafta *Muhafazakar Zafer Fonu*, *Amerikan Hayat Lobisi*, *Kamu Hizmeti Araştırma Konseyi*, *Liberal Yasaya Karşı Muhafazakarlar*, *Gençlik Siyasetinden Sorumlu Komite* ve *Ulusal Çalışma Hakkı Komitesi* gibi örgütler kurarak kitleleri harekete geçirmeye çalışmaktadırlar⁴⁵. Böylece yeni sağ; kültür, dini gruplar, ekonomi ve sosyal örgütlenmelere önem vererek sadece Amerikan ulusal

⁴¹ A. Şinasi AKSOY, "Yeni Sağ, Kamu Yönetimi ve Yerel Yönetim: Eleştirel Bir Yaklaşım", *Çağdaş Yerel Yönetimler*, Cilt.7, Sayı.1, 1998, s.3-5.

Norman BARRY, *Yeni Sağ*, çev. Cevdet Aykan, Ankara: TİSAMAT Yayınları, 1989, s.167-168.

⁴² Cemal AYMAN, *Amerikan Muhafazakarlığının Yükselişi 1950-1980*, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1994, s.81.

⁴³ Mehmet Emin KÖKTAŞ, *Din ve Siyaset: Siyasal Davranış ve Dindarlık*, Ankara: Vadi Yayınları, 1997, s.117.

⁴⁴ AYMAN, a.g.t., ss.84-90.

⁴⁵ A.g.t., ss.82-83.

siyasetini etkilemekle kalmadıkları aynı zamanda, *Avrupa Para Fonu* ve *Dünya Bankası* gibi uluslararası ekonomi kuruluşlarında da etkili oldukları söylenebilir.

Kısaca 20. yüzyılda ekonomik sorunları çözümlmek amacıyla devletin, ekonomiye müdahalesi gündeme gelmiştir. 20. yüzyıl refah devleti eğitim, sağlık, ekonomi ve güvenliği medeni bir hayatın vazgeçilmez unsurları olarak görür. Ekonomi, siyaset ve adaletin bireylere eşitçe dağıtılmasını amaçlar. Muhafazakar tepki, refah uygulamalarının mevcut durumu tehlikeye atacak potansiyele sahip olduğunu belirtir. Hirschman, muhafazakarlığın refah uygulamalarına tepkisini *tehlikeye atma kuramı* olarak tanımlar. Buna göre eşitçe ve hakça paylaşım uğruna geleneksel değerler yıkılabilmekte, siyasal iktidar sahipleri popülist politika araçlarını kendi çıkarları lehine kullanabilmekte veya toplum yararı adına kaynaklar yanlış yönlendirilebilmektedir⁴⁶. Ayrıca bireylerin toplum yapısındaki eşitliğini gerçekleştirmeye yönelik çabalar, özgürlüklerin sınırlandırılmasını gündeme getirebilir.

Muhafazakarlık, refah devleti sorununu, refahın merkezden planlanması ve uygulanması olarak ele alır. Merkeziyetçi bir refah devleti anlayışı, yoksulluğu çözemez. Refah uygulamalarının yerelleşmesi gerekir. Cemaatçi bir refah devleti anlayışına sahip olan muhafazakarlık, yoksulluğun yerel otoriteler ve hayırsever kurumlar yoluyla önlenebileceğine inanmaktadır. Bu çerçevede sosyal güvenlik projeleri dikkatlice uygulanmalıdır. Çünkü sosyal güvenlik yoluyla bireylerin, çalışma istek ve arzuları azaldığı için ahlaki sorunlar daha fazla artabilir⁴⁷. Refah uygulamalarını toplumun sigortası olarak gören muhafazakar düşünce, bu uygulamaların toplumsal alanı düzenleyici ve bireyleri teşvik edici bir amaca yönelik olması gerektiğini ifade etmektedir.

b. Yeni Muhafazakarlık

Liberal ve muhafazakar düşünce liberallerin, ahlaki değerlere yaptıkları vurgu ile muhafazakarların, serbest rekabeti desteklemeleri, her iki düşüncenin birbirine yaklaşmasına ve yeni bir muhafazakar hareketin doğmasına neden olmuştur. Sınırsız ticaret, ulusal sınırların kaldırılması ve örgütlerin globalleşmesi, bireylere hem özgürlük ve özerklik, hem de tercih hakkı vermiş birey bu çerçevede, merkezi otoriteden kurtularak, kendi kişisel ve yerel değerlerini geliştirmiş ve globalleşmeye katkı sağlamıştır⁴⁸. Böylece *neo-conservatism* (yeni muhafazakarlık); bir yanda demokratik

⁴⁶ HIRSCHMAN, a.g.e., s.103-105.

⁴⁷ N. BARRY, "Conservative Thought And the Welfare State", *Political Studies*, Vol.45, 1997, s.332.

⁴⁸ Kenton JOHNSTON, "Why Conservatives Should Oppose Globalism", *Alberta Report/Western*

sosyalizmin eşitlik, diğer tarafta liberalizmin özgürlük ve globalleşme ilkelerinin, toplumsal pratikte anlamını kaybettiği bir ortamda gündeme gelmiştir. Bu çerçevede liberal düşüncede özgürlük ve globalleşme, muhafazakar düşüncede ise gelenek ve yerellik, öncelikli olarak vurgulanmaktadır.

Liberal demokrasi ilkelerinin, refah devleti uygulamaları ve sosyalizmin demokratik ilkelerle pratiğe geçirilmesi çerçevesinde zayıflaması, liberal ideolojiyi belirsizleştirmekte ve muhafazakar değerler ile liberalizmi belli bir noktada birleştirmektedir. Yeni muhafazakarlık; bir yanda totaliter ideolojilerin toplumsal ve siyasal alanı yok etmesi, diğer taraftan liberal bunalımı çözümlemeye geliştirilen refah devleti ideolojisinin, liberal ilkeleri ortadan kaldırma tehlikesi karşısında, mevcut demokratik ortamı yeniden kurmaya çalışmaktadır. Bu çerçevede sivil toplum ile devlet arasındaki sınırları tekrardan çizmeye çalışan yeni muhafazakarlık, toplumda çalışma, esneklik, özgüven, seçme özgürlüğü, özel mülkiyet, ata erkil aile ve devlet bürokrasisine güvensizlik gibi söylemlerle popülerleşirken, toplum ve siyasal yaşam alanlarında farklılaşmaya neden olmuştur⁴⁹. Böylece yeni muhafazakar söylem, liberal refah devleti ile, toplumun denetlenmesini savunan sosyalist siyasetin ortaya çıkardığı sorunları çözmeye yönelik modern bir tutum olmaktadır.

Yeni muhafazakar düşünce; siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda yeni bir yapıyı meydana getirmek üzere Amerikalı modernist entellektüeller tarafından geliştirilmiştir. 1960'lı ve 1970'li yıllardaki sol düşüncenin ümit vermemesi, onları tahmin edemeyecekleri bir yöne doğru hareket etmelerine sebep olmuştur. Böylece kendilerinin de temelde karşı oldukları durumları savunmak zorunda kalmışlardır. Özellikle Vietnam Savaşının kaybedilmesiyle birlikte karşı hareketin başarıya ulaşması, yeni muhafazakar entellektüel düşünceyi yaygınlaştırmıştır. Darrien, yeni muhafazakar düşüncenin Amerikan kökenli olduğuna işaret etmekte ve eski muhafazakarlığın; yeni bir ifade biçiminden ziyade, sol düşünce tarafından oluşturulduğunu söylemektedir⁵⁰. Preece ise yeni muhafazakar hareketin, Amerikan kökenli olduğunu söylemenin yanlış olacağını vurgular. Preece'e göre yeni muhafazakar düşünce ne yenidir, ne Amerikalıdır. Sir Robert Peel'in ve III. Marquis of Salisbury'nin tercihlerinin klasik liberalizm olduğunu belirtir⁵¹.

⁴⁹ John KEANE, *Demokrasi ve Sivil Toplum*, çev.Necmi Erdoğan, İstanbul:Ayrıntı Yayınları, 1994, s.26-27.

⁵⁰ Garry DARRIEN, *The Neoconservative Mind Politics, Culture And the War of Ideology*, Philadelphia:Temple University Press, 1993, s.2-7.

⁵¹ PREECE, "The Anglo-Saxon Conservative Tradition", s.4-6. Preece, makalede Lord Hugh Cecil'in Conservatism (London, 1912), F.C.Hearnshaw'nin Conservatism In England (London, 1933), Viscount Hailsham'ın Conservative Case (Harmondsworth, 1959), Michael Oakeshott'un The Political Economy

Yeni muhafazakarlık, ulus devlet ve aile konusunda kollektivist olurken, ekonomide liberaller gibi bireycidir. Yeni muhafazakar siyasi düşünce, Kristol'un* 1949 ve 1995 yılları arasında yazdığı makaleleriyle gelişmiştir⁵². Kristol dini değerlere, toplumun gerçeğinden ziyade, sosyal bir kurumun işlevselliği açısından önem vermiştir⁵³.

Yeni muhafazakar geleneğin gelişiminde, New York entellektüellerinin etkisi de büyük olmuştur. New York entellektüel geleneğini oluşturan kurucu kuşak, Sidney Hook, James Burnham, Lionel Trilling, Diana Trilling ve Lionel Abel'den oluşmaktadır. İkinci kuşak ise Hilton Kramer, Steven Marcus ve Norman Podhoretz'dir. Ayrıca yeni muhafazakar düşünürleri, danışma kuruluşları (think tanks) ve dergilerde önemli görevler üstlenerek, ulusal ve uluslararası düzeyde toplumları etkilemeye çalışmaktadırlar⁵⁴.

Bu kurumlar arasında *American Enterprise Institute*, Amerikan toplumunda 1943'de *New Deal*'e karşı, serbest ekonominin uygulanmasına çalışmıştır⁵⁵.

Of Freedom (London, 1962) eserlerinde ortaya konan muhafazakar düşüncenin geleneksel muhafazakarlıktan ziyade geleneksel liberalizme daha yakın olduğunu açıklamaktadır.

* Öğrencilik yıllarında Troçkici olan Kristol, önce komünist karşıtı liberal, sonra da liberal karşıtı muhafazakar olmuştur. 1970'li yıllarda ise yeni muhafazakar olarak tanımlanan Kristol, ırk, aile, karşıt kültür, kapitalizm, demokratik düşünce, muhafazakar bakış ve Yahudilik üzerine değişik konularda makaleler yazmıştır. Ortodoks Yahudi aile içinde büyümesine karşın kendisini yeni ortodoks olarak tanımlamıştır.

⁵² Paul STARR, "Nothing Neo", *New Republic*, Vol.213, Nu.23, 1995, s.1.

⁵³ Edward S. SHAPIRO, "The God Father of Neoconservatism", *World And I*, Vol.11, Nu.3, 1996, s.1.

⁵⁴ DARRIEN, *The Neoconservative Mind Politics, Culture And the War of Ideology*, s.9-10. Etkili oldukları en önemli dergiler arasında *Commentary*, *The Public Interest* ve Hilton Kramer'in *The New Criterion*, Neuhaus'un *Fist Things*, Myron Kolatch'ın *The New Leader*, Owen Harries'in *The National Interest* Crisis, *Encounter* (İngiltere'de), *Current*, *The American Enterprise*, *Orbis*, *The American Spectator*, *The American Scholar*, *Journal of Democracy*, *Public Opinion*, *The New Republic*, *Society*'dir. Yeni muhafazakarlar sık sık *Partisan Review*, *Foreign Policy*, *Foreign Affairs*, *The Washington Quarterly*, *Policy Review*, *National Review*, *Problems of Communism*, *Ethics And International Affairs* ve *Forbes* dergilerini etkin olarak kullanmaktadırlar. Ayrıca birçok politika üretim merkezlerini de etkilemeye çalışmaktadırlar. Bunlar arasında *Institute For the Study of Economic Culture*, *The Institute For Contemporary Studies*, *The Institute on Religion And Public Life*, *The Manhattan Institute*, *The American Enterprise Institute*, *The Ethics And Public Policy Center*, *The Center For Strategic And International Studies*, *The National Forum Foundation* And *The Center For Security Policy* yer almaktadır.

⁵⁵ Beşir HAMİTOĞULLARI, *Çağdaş İktisadi Sistemler*, Ankara:AÜSBFY No.416, 1978, s.259-266. Yazar eserde New Deal programını uygulamanın nedenlerini anlatmaktadır: Birinci Dünya Savaşı'na girmeyen ABD, savaş süresince çatışan ülkelerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere üretimi artırmıştı. Savaş sonrasında ise yıkılan Avrupa sanayisini yeniden yaratmak amacıyla üretim, çok daha fazla artmıştır. Arz hacmi, talep hacminin çok üzerinde gerçekleşti. Fazla üretimin yarattığı bir bunalım ortaya çıkmıştır. Sınırsız ve garantisiz kredi dağılımı, özel borçları şişirdi. İsteyen herkese kredi veriliyordu. Özel borçlar, 1928 Amerika'sında milli gelirin %184'üne tekabül etmekteydi. 1929'da New York borsasına talep yoktu. Fiyatlar düştü ve Bankerler iflas etti. ABD'de başlayan kriz, Amerikan yatırımlarının bulunduğu Almanya, İngiltere ve Fransa'dan hareketle tüm dünyayı sardı. İlk defa 1932 yılında Amerika'da yapılan

Kurulduğundan bu yana en büyük ve etkin bir danışma örgütü olan *American Enterprise Institute*, 1970'li yıllarda yeni muhafazakarlığın etkisinde kalmıştır⁵⁶. Yeni muhafazakar hareket, 1960 ve 1970'li yıllarda refah devleti eğilimli olsa da, 1980'li yıllarda Keynezyen ekonomi politikalarını eleştiren bir politika izlemiştir. 1990'lı yılların yönetilemezlik sorununu çözmede yeni muhafazakar tavır, toplumun demokratik isteklerinin sorumluluğa dönüştürülmesini ve devletin güçlendirilmesini talep etmiştir⁵⁷. Avrupa ve Amerikan ulusal ve uluslararası politikalarında yeni muhafazakar düşüncenin bu denli etkin olmasının temel nedenlerinden birisi de egemen gücün, kurumsal ilişkilerini meşrulaştırması açısından önemli olduğu söylenebilir.

II. MUHAFAZAKARLIĞIN ETKİLENDİĞİ DÜŞÜNSEL ORTAM

Aydınlanmanın öncülü olan *yeniden doğuş* (Renaissance), İlk Çağ klasik kültürünün yeniden canlanması olarak İtalya'dan başlayıp Kuzey Avrupa'ya kadar genişleyen bir değişimin adıdır. 14. yüzyıldaki bu eğilim, sanat ve edebiyatta hümanizmi getirmiştir. İnsanı temel referans alan hümanizm, dini düşünceye ve dini dogmaların egemenlik iddialarına karşı değildir. Hümanistler sadece insani meraka önem vermişlerdi ve bütün ilgileri de sanata yönelikti⁵⁸. Hümanist düşünce 14. ve 16. yüzyıllar arasında, aklın özgürleşmesi ve bilginin ilerlemesine neden olacak bir düşünce ortamı yaratmıştır. Bu durumun siyasal sonucu, Papalık iktidarının çökmesi ve Kutsal Roma-Cermen imparatorluğunun dağılmasıyla birlikte yeni ve güçlü monarşilerin kurulması olmuştur.

16. yüzyıl Avrupa da gelişmeye başlayan ticaret ve keşifler, dinin dogmatikleştiği ve Kilisenin mutlak otorite haline geldiği alanı sarsmıştır. Martin Luther'in öncülük ettiği protesto hareketi, aklın dogmalara karşı bir başkaldırısı değildi. Ancak, günahların bağışlanması için papada olan yetkinin dini bir değer olmamasının söylenmesi, alışılmış düzenin reddi anlamını taşıyordu⁵⁹. Katolik kilisesinden ayrılma ve mevcut dini değerleri reforme etme düşüncesi, yeni sosyal ve siyasal koşulların yaratılmasını sağlamıştır.

seçim kampanyasında Franklin D.Roosevelt'in ortaya attığı kalkınma programı, refah devletine geçişin izlerini taşır. Buna göre devlet, ekonomiye müdahale edecektir.

⁵⁶ ERGİL, a.g.m., s.289.

⁵⁷ DARRIEN, a.g.m., s.8 ve s.16-17.

⁵⁸ John BURY, *Düşünce Özgürlüğü Tarihi*, çev.Durul Bartu, İstanbul:Erdini Basım veYayınevi,1978, s.64-65.

⁵⁹ A.g.e., s.68-70.

Protestan ve Katolik mücadeleleri 17. yüzyılda Kilisenin entellektüel otoritesinin çökmesini hızlandırmıştır. Reform hareketi, kilise yerine Kutsal Kitabı otorite haline getirmiştir. 17. yüzyıldaki Descartesçi düşünceye göre insan, doğruluğu Tanrı tarafından garantilenmiş bazı temel prensiplerin bilgileriyle donatılmıştı. Bilimsel düşüncenin amacı her ne kadar mutlak iradenin Tanrı'da var olduğu anlayışını açıklamaya yönelik⁶⁰ ise de sosyal alandaki değişim Tanrıyı, Kiliseden uzaklaştırarak bireyin vicdanına yerleştirmesi, 18. yüzyılda aklın evrenselliğinin kabul edilmesiyle başarılmıştır⁶¹.

Reform hareketi ile Kilise kurallarının tartışmaya açılması ve 17. yüzyılda ortaya çıkan dini hoşgörü sayesinde entellektüeller, evrenin Tanrının bir ihtişamı olduğunu kabul etmekte *yaradancı* (deist) idiler. Burke insanın doğal araçlarla ve aklının doğrularıyla kurtulması olarak tanımlanan yaradancılığın, *vahyi* dışladığı için reddetmektedir. Çünkü Burke'te *vahiy*, akıldan üstündür ve akıl, vahye dayanarak hareket etmelidir⁶². 18. yüzyılda *yaradancılık* (deizm), devamlılığını sürdürdü ve duyularla evreni anlama, insan aklına olan güvenin artması, dinsel alanın sekülerleşmesini hızlandırmıştır. Din, toplumları bir arada tutan organizma idi, ancak bireyin ilişkilerine müdahale edemezdi. Amaç, Tanrının içselleştirilmesiydi. Böylece din, Aydınlanma döneminde ortadan kaldırılmadı ama dine, yeni bir yaradancı anlayış (deizm) getirilmiştir.

Kısaca muhafazakar düşünce, insanı merkeze alan Rönesans ve Reform hareketleriyle başlayıp, devrimlerle devam eden ve modernleşme olarak kavramlaştırılan bir süreç ile, bu gelişme ve değişmelerin, *Aydınlanmış aklın* egemenliğinde gerçekleştirilmesine inanılan düşünceye karşı gösterilen tepkiyi ifade etmektedir. Değişimin temel alındığı ve her şeyin buharlaştığı 18. yüzyıl Aydınlanma

⁶⁰ David BATES, "Reformation and Restoration", *History Today*, Vol.48, Nu.4, 1998, s.51-52. Yazar makalede Eric Voegelin'in *Renaissance And Reformation*, Hsia R. Po-Chia'nın *The World Of Catholic Renewal, 1540-1770* ve David Potter'ın *French Wars Of Religion* adlı eserlerin Avrupa'nın restorasyonunu anlatan önemli kaynaklar olduğunu belirtmektedir.

⁶¹ Norman HAMPSON, *Aydınlanma Çağı*, çev.Jale Parla, İstanbul:Hürriyet Vakfı Yayınları, 1991, s.22-26. 18. ve 19. yüzyıllarda Tanrı, insan hayatını düzenleme alanından tamamen çıkarılmıştır. Bu dönemde özellikle ansiklopediler, Aydınlanmanın temel ilkelerinin ortaya konulduğu metinlerdir. Bunlar arasında Ephraim Chambers'ın iki ciltlik *Cyclopaedia; or Universal Dictionary Of Arts And Science* (1728), Bayle'nin *Dictionnaire Historique et Critique*, Voltaire'in *Dictionnaire Philosophique*, Denis Diderot'un *Pensees Philosophiques* (1746), Jean d'Alembert'in *Discours Preliminaire ve Essai Sur Les Elements de Philosophie* (1759) eserleri Aydınlanma dönemine ışık tutarak gelenekselliğin yerine görgül bilgiyi, dini değerlerin yerine, rasyonel düşünceyi getirmiştir. Dini, insanın ruhsal uyumu ile aklına ters düşmeyen bir inanç olarak tanımlayan Diderot, Tanrısal egemenliği, insan aklı ile değiştirmeye çalışmıştır. D'Alembert ise Diderot'u izleyerek metafiziğin, bilginin kaynağına engeller koyduğunu ifade etmiş, Aydınlanma yoluyla rasyonel bilgiye sahip olan hükümetlerin toplumsal sorunları çözeceğine inanmıştır.

⁶² Ian HARRIS, "Introduction", *Pre-Revolutionary Writings*, (Edit) Ian Harris, New York:Cambridge University Press, 1993, s.xvii.

Dönemi'nde muhafazakarlık değişimi, tecrübelerle bağlı olan *akıl* bir aracı olarak görmektedir.

A. SÜREÇ OLARAK MODERNLEŞME VE AYDINLANMA

Modernite, (modernity veya kurumsal alt yapısı olan modernleşme, modernizm) aklın egemenliğinde sosyal ve politik düzenin gerçekleştirilebileceği iddia edilen rasyonel bir ilkeye dayanarak doğmuştur. Hıristiyanlık bu çerçevede ussal bir öğreti ya da ussallığın gelişmesini meşrulaştırıcı bir hareket olarak algılanmıştır. Bir süreç olarak modernite ise 15. ve 20. yüzyıllar arasında Rönesans ve Reformla başlayan Aydınlanma ve devrimlerle devam eden kültürel, entellektüel ve toplumsal dönüşümleri tanımlamaktadır⁶³. Böylece modernite geçmişteki duruma bağlı olmadan bilgi edinmeye ve geçmişten ziyade geleceğe ilişkin düşünce ve eylemlere sahiptir.

Değişme, gelişme ve farklılaşmanın siyasal, ekonomik ve toplumsal alanın içinde bir süreç olarak ortaya çıkan modernleşme, bireylerin katılımını temel almakta toplumun niteliğini, teknolojik gelişme düzeyini, demokrasinin gerçekleşebilme durumunu, ekonomik ilişkileri, kültürel yapıyı ve toplumun farklılaşma alanlarını belirlemektedir⁶⁴. Bu yolla modernleşme geleneksel yapıyı çözerek, kırsal değerleri, kentsel alanlara dönüştürmekte, gelişme ve değişimin temel olduğu toplumlarda, özgürlük ve eşitlik gibi kavramlar yoluyla bireylerin, demokratik değerlere sahip olmasına çalışmaktadır.

Aydınlanma, (Aufklärung, Siecle de Lumieres, Enlightenment) ait olduğu dönem ve yer bakımından, tarihin hiçbir aşamasında görülmediği kadar farklı düşünce zenginliğine sahip olmuştur. Aydınlanma dönemi genel olarak iki biçimde tanımlanabilir; İlkinde, akıl ve eleştiri çağı olarak adlandırılan Aydınlanma projesi, insanlık tarihinde öncesine göre bir kopuş ve sonrasının bir öncülü olarak toplumsal, siyasal ve düşünsel özgünlüğe sahiptir. İkinci yorumuyla Aydınlanma, tarihi bir perspektife oturtulur. Aydınlanma düşünürlerinin buradaki amacı Ortaçağın mirasını sekülerleştirmek, Kilise ve İncil'in otoritesini, tabiat ve aklın otoritesi ile değiştirmektir⁶⁵. Modernleşme süreciyle aklın geçmişle bağları kopararak akıl, özerkleşmekte ve aydınlanmakta, aydınlanmış akılda çevresini düzenleyebilmektedir.

⁶³ Ahmet ÇİĞDEM, *Bir İmkan Olarak Modernite*, İstanbul:İletişim Yayınları, 1997, s.65-66 ve s.72.

⁶⁴ Tülay ÖZÜERMAN, *Türkiye'nin Batılılaşma ve Demokratikleşme Açmazı*, İzmir:Dokuz Eylül Yayınları, 1998, s.45-48.

⁶⁵ Ahmet ÇİĞDEM, *Aydınlanma Düşüncesi*, İstanbul:İletişim Yayınları, 1997, s.17-18.

Aydınlanma döneminin en önemli özelliği yaşamın, yönetimin ve ekonominin, akıl tarafından düzenlenmesi olmuştur. Aydınlanma akıllı Tanrıyı reddetmez, ama toplumsal önyargıları reddeder. Amaç, akıl ile önyargıları yıkarak doğaya ve insanın mutluluğuna hizmet etmektir. Aydınlanma döneminde doğa bilimleri öncelikli olsa da bilimin amacı, insanları önyargılarından kurtararak evrensel bir mutluluğa ulaşmalarını sağlamaktır⁶⁶. Akıl geçmişin yüceliğini kabul eder görünse de, evrenselliğe taşınarak insanlığın ilerlemesi ve mutluluğu için başvurulması zorunlu bir araç haline getirilmiştir.

1. Modernleşmeye Yapılan Muhafazakar Eleştiriler

Evrensel tasarımıyla bireysel kimliği yaratmaya yönelik modernite, kimliği ayakta tutacak değerlere sahip olamamakta⁶⁷, toplumdaki yönetilemezlik ve meşruiyet krizleri etrafında bireylerin, iktidara olan güvenleri azalmaktadır⁶⁸. Kültürel modernite, toplumsal alanın değerlerini yok ederek bireylerin geleneksel kimliklerini reddetmekte ve bireylerin kendilerini toplumda tanımlayamadığı ve birarada yaşamının imkansızlaştığı bir ortamı yaratmaktadır. Bir diğer ifadeyle sanayileşme, pazar ekonomisi, tüketim kültürü, farklılaşma, bireysellik ve kamusal hayatın rasyonelleşmesini doğuran modernite, bireyleri geleneksel bağlarından kopararak toplumda yabancılaşmaya ve kargaşaya neden olmaktadır. Yılmaz, son yüzyılın modernleşme tartışmalarını adsızlık ve yalnızlık sorunları gibi muhafazakar eleştiriler ile kültür, ruh hali ve sanata vurgu yapan postmodernist eleştiriler olduğunu ifade etmektedir⁶⁹.

Dini değer, ahlaki ilke ve evreni anlamaya çalışan bilge kişilerin hikmetleri olarak tanımlanabilen gelenek, mevcut olanı aşan değerleri de kabul eder. Modernlik, bu durumda geleneğin içerik olarak boşaltılması anlamına gelmektedir. Geleneğin aklın öğretisi dışındaki alanları da kabul etmesi, modernliğin nitelik açısından geleneği reddetmesine yol açsa da geleneği reddeden modernleşmeye karşı postmodernizm, modern kazanımları geleneğin değerleriyle yeniden tanımlamakta, bir anlamda modernleşmeyi nitelik olarak devam ettirmektedir⁷⁰. Ancak modernleşme kriterlerinin belirlenmesinde ve tarihi dönemleri açıklamada *ötekinin* modern olarak kabul edilmesi,

⁶⁶ Frederick COPLESTON, *A History Of Philosophy: Volume IV, Modern Philosophy, Descartes to Leibniz*, çev. Aziz Yardımlı, İstanbul: İDEA Yayınları, 1996, s.53-54.

⁶⁷ Ross PALE, *Ahlak ve Modernlik*, çev. Mehmet Küçük, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1993, s.191-194.

⁶⁸ HAMPSON, *Aydınlanma Çağı*, s.179.

⁶⁹ Aytekin YILMAZ, *Moderninden Postmoderne Siyasal Arayışlar*, Ankara: Vadi Yayınları, 1996, s.183-184.

⁷⁰ Mustafa ARMAĞAN, *Gelenek ve Modernlik Arasında*, İstanbul: İnsan Yayınları, 1995, s.13-14.

modern durumun tanımlanmasını belirsizleştirmekte ve modern-gelenek kavramlarının paradoksunu ortaya çıkarmaktadır.

Bireyin, yaşamı kontrol edebileceğine inanılan düşünceye gösterilen tepkiyi ifade eden muhafazakarlığın doğa, evren ve insanlık hakkındaki görüşleri, Ortaçağ ve Anglikan Kilisesi'nin temel inançlarıdır. Ancak muhafazakarlık, bu inançların statik olamayacağını belirtir. Modernleşme sürecinde yaşanan değişme ve gelişmelere *kadim* değerleri yükleyerek, hem modernleşmenin getirdiği sorunları çözmeye, hem de toplumsal ilerlemenin sağlıklı sürdürülmesine çalışmaktadır⁷¹. Böylece muhafazakarlığın durumsal yönü onu, modernite süreci içinde yer alan sosyalizm ve liberalizmin sahip olduğu evrensel ve ideolojik tasarımların aksine, farklı yönetim sistemleri içerisinde yaşamasını olanaklı kılmaktadır⁷².

Kısaca bireyciliği ve bireylerin kendi yaşam tarzlarının, kendileri tarafından belirlenmesi anlamını ifade eden modernleşme, bireyin özgürleşmesi uğruna onu, geleneksel bağlarından koparmaktadır. Çünkü modernleşmenin yarattığı bireysellik ve özerklik kavramlarının ulus-devlet egemenliği çerçevesinde tanımlanması, temel bir insan hakkı olarak görülen özgürleşmeyi kamusal açıdan sınırlandırmaktadır. Böylece modernleşmenin bireysel ilerlemeci yönü gerçekleşirken, özgürlük boyutu baskı altına alınmaktadır. Muhafazakarlık, modernleşmenin bireyi özgürleştirici boyutunun bireylerin kimlik sorununu ortaya çıkardığını ve özgürlük uğruna bireyleri, toplumsal hiyerarşideki bağlarından kopardığını ileri sürerek modernleşmenin, aklın öncülüğünde gerçekleştirilen birey ve toplumun ilerlemeci yapısını, tarih ve gelenekle yeniden tanımlamaya çalıştığı belirtilebilir⁷³.

Ayrıca aklın önyargıdan bağımsız hareket edemeyeceğini belirten muhafazakarlık, aklın egemenliğinde mükemmel bir düzenin yaratılamayacağına inanır. “Aydınlanma aklı” yoluyla geçmişin reddedilmesi -aklın önyargıya bağlı olması nedeniyle- toplumsal düzeni kaçınılmaz olarak kargaşa ortamına sürükleyecektir. Böylece muhafazakarlığın evrenin akıl yoluyla tasarlanmasına, gelenek ve tarihle karşı çıktığı ifade edilebilir.

⁷¹ BORA, a.g.e., s.53-54.

⁷² BENTON, “Conservatism”, s.372.

⁷³ Paul LANGFORD, “Modernite ve Muhafazakarlık: Sanayileşmenin Eşiğinde İngiliz Toplumu”, *Neden Avrupa Tarihi*, (Der) Huri İslamoğlu, İstanbul: İletişim Yayınları, 1997, s.98-99.

2. Aydınlanma Düşüncesine Yapılan Muhafazakar Eleştiriler

Aydınlanma düşüncesi, düşünürlerin yetiştikleri ortama göre farklı biçimlerde yorumlanabilir. Kıta Avrupası akılcılığının gelişimi üzerinde etkili olan Descartes, bilim ve beceri (bilme ve nasıl yapıldığını bilme) arasındaki ayrımı kabul etse de, tüm bilimlerin sonuçta tek bir bilim olduğunu ve tek bir evrensel yöntemin olması gerektiğini söyleyerek gerçeklerin sadece akıl yoluyla bilinebileceğini ifade etmiştir. İskoç aydınlanmacısı ve İngiliz görgücülerini bilinen Hume ve Locke ise gerçeğe, akıl ve tecrübeyle ulaşılabileceğini belirtmişlerdir⁷⁴. Din, ahlak ve bilim arasında bir uzlaşmaya varmayı amaçlayan Alman aydınlanmacısı Immanuel Kant ise başkasının vesayetine bırakılan aklın, kendi isteği doğrultusunda hareket edemediğini belirtmektedir. Kant'a göre insanlarda özerklik ve ödev bilinci yaratan Aydınlanma düşüncesi, evrim süreciyle kamusal aydınlanmaya dönüşecektir⁷⁵. Alman düşüncesinde akıl, tikel bir bütünün parçası değil, insanlığın sorumlu bir üyesi olarak hareket ettiğinden Aydınlanma, aklı aşan bir niteliğe sahip olmaktadır.

Muhafazakar eleştirilerin Fransız temsilcisi ve Fransız karşı devrimcisi olarak da adlandırılan Maistre, Aydınlanmanın toplumsal düzeni temelden yok ettiğini, sağlıklı bir toplumun yaratılması için her türlü gelişmenin durdurulmasını ve geçmişin hikmetli dünyasına geri dönülmesi gerektiğini söyleyerek Fransız karşı-Aydınlanmasını savunmuştur. Böylece muhafazakar tepki Fransa'da Aydınlanma karşıtı bir harekete dönüşmüştür. Alman Aydınlanması üç evrede gelişmiştir: Birincisi, Alman filozofu Leibniz'in düşüncelerinin Christian Wolf (1679-1754) tarafından sürdürülmesidir. İkinci evresi, Fransız ve İngiliz Aydınlanmasının etkisini taşıyan Büyük Friedrich (1712-1786)'in dönemini oluşturur. Bu dönemin hakim düşüncesini en iyi Gotthold Ephraim Lessing (1729-1781)'in *"eğer Tanrı bana bir yanda gerçeği ve öte yanda gerçek için araştırmayı sunacak olsaydı, ikincisini seçerdim."* sözü özetlemektedir. Johann George Hamann (1730-1788), Friedrich Heinrich Jacobi (1743-1819) ve Johann Gottfried Herder (1744-1803)'in temsil ettikleri Alman aydınlanmasının üçüncü evresi, Aydınlanma aklının hem tanrıtanımcı hem de kuşkuculuğuna karşı bir tepkiyi ifade etmektedir⁷⁶.

⁷⁴ COPLESTON, *A History of Philosophy: Volume IV*, s.69-71 ve s.105. Hutcheson ve Smith'in temsil ettiği İskoç Aydınlanma düşüncesi içinde yer alan Burke'nün düşüncesinin Fransa'daki yansıması, Montesquieu, Bonald ve Maistre gibi Fransız filozoflarını etkilemiş ve Fransız Devrimi'ne karşı, tepkici bir muhafazakar tavrı ortaya çıkarmıştır. 18. yüzyıl düşünce biçimlerini belirleyebilmek için düşünürlerin akıl (reason), adet (manner), değişim (change), bilim (science), gelenek (tradition) ve din (religion) gibi kavramlar hakkında yaptıkları açıklamaların bilinmesi gerekir.

⁷⁵ ÇİĞDEM, *Aydınlanma Düşüncesi*, s.89-92.

⁷⁶ COPLESTON, *A History Of Philosophy: Volume IV*, s.63-66.

Aydınlanma, Alman karşı-Aydınlanma hareketiyle (Sturm und Drang; fırtına ve gerilim) mistik bir rasyonalizme dönüştürülmüştür. Bu çerçevede Alman düşünürü Fichte, Aydınlanma düşüncesinin aşılmasını ve yeni bir insanlık uygarlığı hedefleyen dünyanın yaratılması gerektiğini söylemiştir. Alman karşı-Aydınlanmasına göre akıl; doğuştan değil, öğrenilen, kazanılan ve öğretilen bir meleke olup insana, bilgi sahibi olmak üzere değil, cahilliğini görebilsin diye Tanrı tarafından verilmiştir⁷⁷. Böylece Alman Aydınlanma düşüncesine muhafazakar tepki, rasyonalizmin mistikleşmesini sağlayarak devletin kutsanmasını meşrulaştırdığı belirtilebilir.

Aydınlanma projesi İngiltere'de ise sanayi devrimi ile bütünleşerek toplumsal ilişkileri belirlemiştir. Geleneksel kurumların hiyerarşik yapısı yerini tüccar, işçi, öğrenci ve burjuva gibi başarımla yoluyla elde edilen kazanımlara bırakmıştır⁷⁸. İngiltere'de aydınlanma aklı, toplumsal ve siyasal alanda tarihi tecrübeye bağlı kalarak gelişmiştir⁷⁹. Böylece deneyci İngiliz toplumunun aydınlanmasında, muhafazakar düşünce radikal bir tepki değil, toplumu geliştiren ve tedricen değiştiren bir niteliğe sahip olmuştur.

Ancak aydınlanmış aklın nihai hedefi, akıl yoluyla siyasal ve sosyal bir evren tasarımıydı. Aydınlanma döneminin düşünce dünyasını eleştiren muhafazakarlık, aklın yozlaştırdığı ve karmaşıkleştirdiği toplumsal ve siyasal sorunları çözme iddiasındadır⁸⁰. Bu çerçevede muhafazakarlık, rasyonel düşünceyi reddetmez onu, deneyim ve tecrübe ile yeniden tanımlamaya çalışır. Böylece Aydınlanma aklının evrensel tasarımlarını reddeden muhafazakar siyasal düşüncenin, Aydınlanma karşıtı bir hareket değil, Aydınlanma projesini tarihi tecrübeyle birleştirerek sürdürme teşebbüsünde olduğu ifade edilebilir.

B. LİBERALİZM

Avrupa tarihi sürecinde 10. yüzyıldan itibaren ticaret ve sanayinin gelişmesine bağlı olarak yeni bir kentli sınıf (burjuvazi) ortaya çıkmıştır. Kentsoylu sınıfın ekonomik ve sosyal çıkarlarının topraksoylu (aristokrat) sınıfın çıkarları ile çatışması, özgürlük ve eşitlik temelinde siyasal taleplerin doğmasına yol açmıştır⁸¹. Yasa önünde eşitlik, fikir hürriyeti ve düşündüğünü hayata geçirebilme özgürlüğü talepleri aristokrasinin gücünü zayıflatmıştır. Bu durum toplumun yoksul kesimini, burjuvaziyle

⁷⁷ ÇİĞDEM, *Aydınlanma Düşüncesi*, s.93-94.

⁷⁸ A.g.e., ss.59-60.

⁷⁹ HAMPSON, *Aydınlanma Çağı*, s.170-175.

⁸⁰ M.A. RIFF, "Conservatism", *Dictionary of Modern Political Ideologies*, Manchester University Press, 1987, s.84-85.

⁸¹ Ahmet Taner KİŞLALI, *Siyasal Sistemler*, Ankara:İmge Kitabevi, 4.Baskı, 1998, s.72-73.

birlikte aristokrasiye karşı harekete geçirmiştir⁸². Burjuva düşüncesinin zaferiyle sonuçlanan Fransız Devrimi, 1791 İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'nin 1. Maddesinde yer alan *insanlar hukuk açısından özgür ve eşit doğarlar; özgür ve eşit yaşarlar*⁸³ ilkesiyle egemenlik, monarktan ulusa geçmiştir. Kısaca liberalizm, iki biçimde ortaya çıkmıştır. Bir taraftan doğal hukuk ve insan hakları teorileri ile toplumun tümüne yönelmiş⁸⁴ diğer taraftan ise, ekonomik bakımdan devletin müdahalesinin en aza, bireylere dayalı eylemlerin en çoğa çıkarıldığı bir serbest piyasa toplumunu öngörmüştür⁸⁵.

Bireyi esas alan ve insanüstü düşünceler karşısında insan merkezci (anthropomorphic) bir sosyal ve siyasal proje olan liberalizm, kollektivist ve eşitlikçi düşüncelerden farklıdır. Liberalizm, devleti tehlikeli görse de anarşizmin yaptığı gibi tamamen ortadan kaldırmayı değil, onu asgari bir düzeyde tutmaya çalışır⁸⁶. Yayla liberalizmin felsefi temellerini bireycilik, özgürlük, kendiliğinden oluşan düzen ve sınırlı devlet kavramları oluşturduğunu belirtmiştir⁸⁷.

18. yüzyılın sonunda önce İngiltere, sonra diğer Kıta Avrupası'na yayılan liberal düşünce iki farklı eğilimle hareket etmiştir. Hume, Smith, Burke, Macaulay ve Acton'un temsil ettiği Anglo-Saxon liberalizmi, aklın sınırlı olduğunu, insan bilgisinin ve bir bütün olarak medeniyetin geleneğe bağlı olduğu düşüncesine dayanmaktadır. Fransa'da Benjamin Constant ve Almanya'da Immanuel Kant, Friedrich von Schiller ve Wilhelm von Humboldt'un temsil ettiği kurucu rasyonalist liberalizm ise kendiliğinden gelişen kurumların geleneğe değil, akıl yoluyla önceden benimsenen plana uygun olarak yeniden kurulması inancına dayanır⁸⁸. Liberalizmin bu iki temel farklı eğilimine rağmen popülaritesi, "kurucu rasyonalist" düşünce etrafında geliştiği söylenebilir.

⁸² Server TANILLI, *Uygurluk Tarihi*, İstanbul:Çağdaş Yayınları, 10.Bası, 1997, s.144-145.

⁸³ Janko MUSULIN, *Hürriyet Bildirgeleri*, çev.Necmi Zeka, İstanbul:Belge Yayınları No.21, 1983, s.97.

⁸⁴ Atilla YAYLA, *Liberalizm*, Ankara:Liberte Yayınları, No.17, 1998, s.27.

⁸⁵ Ali Yaşar SARIBAY ve Süleyman Seyfi ÖĞÜN, *Politikbilim*, İstanbul:ALFA Yayınları No.573, İkinci Baskı, 1999, s.219.

⁸⁶ Mustafa ERDOĞAN, *Liberal Toplum Liberal Siyaset*, Ankara:Siyasal Kitabevi, 1998, s.43-45.

⁸⁷ YAYLA, *Liberalizm*, s.140-150.

⁸⁸ Friedrich von A. HAYEK, "Liberal Bir Sosyal Düzenin İlkeleri", çev.Atilla Yayla, *Sosyal ve Siyasal Teori*, (Der) Atilla Yayla, Ankara:Siyasal Kitabevi, 1993, s.121-122. Burada liberalizmin sözleşmeci, doğal hukukçu, evrimci-gelenekçi, neo-liberalizm, liberteryen, sosyal ve demokratik liberalizm gibi farklı biçimlerine dikkati çekilmektedir. Hume, Smith ve Hayek'in temsil ettiği evrimci-geleneksel liberal düşünce insanın rasyonelliğini kabul eder, ancak tarihi tecrübe ve yanlışların en az akıl kadar etkili olduğuna inanır. Doğal hukukçu liberalizm Locke'a dayanan ve insanın doğuştan sahip olduğu hayat, hürriyet ve mülkiyet haklarını esas alır. Sözleşmeci liberalizm de temellerini Locke'a dayandırır. Buna göre toplumu oluşturan bütün kurumlar ve kurallar sözleşmeyle belirlenir. Devletin toplumdaki rolünü artıran ve pozitif bir özgürlük anlayışına sahip olan sosyal liberalizm, liberalizmden önemli bir sapmadır. Sosyal liberalizmde devlet, halka ait olduğundan devletin toplumdaki gücünün artması, vatandaşlarında

1. Liberalizm ve Muhafazakarlık

Siyasette sağ ve sol olarak isimlendirilen söylemler, pratikte yerleşme ve küreselleşme kavramlarına dayanır. Küreselciler özgürlük ve insanlığın taleplerinin ne olduğunu, yerelciler ise ne olması gerektiğini açıklamaya çalışırlar. Modernleşme, ilerleme ve bireyin özgürlüğünün evrensel iyiliğe dönüşeceği liberal ilkeler küreselcilerdir. Muhafazakarlık ise yerelcilerdir. Çünkü muhafazakarlığa göre birey, iyiliğin nihai belirleyicisi olamaz. Birey, evrensel standartlar oluşturup ona göre davranmaya zorlansa da *ben duygusunu* yıkamaz. *Ben* ise ancak toplumsalın içinde anlamını kazanabilir⁸⁹. Çünkü bireyler, belli bir zaman ve mekan boyutunun ürünü olan ve kendilerini aşan toplumsal bir varlık tarafından oluşturulmaktadır.

Ulus-devlet ve onun işlevselliğini sağlamada aracı kurumlara büyük önem veren muhafazakarlık, küreselleşmenin toplumları kimliksizleştirdiğine inanır. Global değerler, nitelik olarak liberal olup özgürlük ve serbestliği artırır da sosyal düzeni homojenleştirerek, evreni kontrol etmeye çalışır. Muhafazakarlık bu durumda, globalleşmenin kimliksizleştirdiği toplumlardaki bireyleri ve kurumları, geçmişin hikmetli dünyasıyla bağlarını kurmaya çalışmaktadır. Globalleşme; bir yanda ulus-devletleri aşındırarak evrensel olmaya çalışırken, diğer taraftan mikro düzeydeki değerlerin yaşamasını olanaklı hale getirerek, ulus-devletleri daha küçük parçalara dönüştürmektedir⁹⁰. Küreselleşme ilkeleri, bireyi özgürleştirirken evrensellik, kardeşlik ve dünya vatandaşlığı uğruna onu, değerlerinden koparmaktadır. Tarihi ve toplumsal veriler küreselleşmeyi hızlandırırken, toplumda var olan istikrarsızlık, durumu daha da kötüleştirebilmektedir.

Neo-liberalizm (yeni liberalizm); bireyin özgürlüğü, serbest piyasa ekonomisi ve devletin en az müdahale etmesi gibi klasik liberal ilkelere bağlılığını sürdürürken, bu değerlerin gerçekleştirilmesinde ahlak, inanç ve gelenek gibi kültürel olgulara yer vermektedir. Bu çerçevede muhafazakar düşünce, yeni muhafazakar tanımlama ile sorunları ele almaktadır⁹¹. Yeni muhafazakarlık yürütmenin güçlendirilmesi, yönetilebilirlik, toplumun disiplinize edilmesi, hiyerarşi, devletin ekonomiye müdahale

özgürlüğünü artıracaktır. Neo-liberalizm ise liberal düşüncede meydana gelen sosyal, liberal ve refah devleti anlayışına karşı klasik liberal tezlerin yeniden canlandırılmasıdır. Liberalizmin 20. yüzyılda Amerika'da uğradığı değişim sonucu bazı sol düşünürlerin liberal olarak tanımlanması üzerine, liberal geleneği takip edenler arasında, sol liberallerden ayrı olduklarını göstermek için kendilerini liberteryen (yeni muhafazakar) olarak adlandırmışlardır. Locke'cu geleneğe bağlı olan liberteryenler devletin, sadece varlığının gereği olarak güvenlik, savunma ve adalet konusunda sorumlu olması gerektiğine inanmaktadırlar.

⁸⁹ JOHNSTON, a.g.m., s.1.

⁹⁰ KÖKER, *Demokrasi Üzerine Yazılar*, s.89.

⁹¹ YAYLA, *Liberalizm*, s.25-26.

etmemesi, bireylerin güdülenerek yatırım yapmalarının teşvik edilmesi, değerlere ve yasaya itaat, ulusal birlik ve beraberlik gibi eski ve yeni değerler, toplumsal alanın yeniden üretilmesinde gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır.

Özgürlüğün temel olduğu liberal düşüncede toplum, bireylerin kendi kimliğini belirlediği, kendi yararını gözettiği ve seçme haklarının olduğu özgür bireylerden oluşur. Muhafazakar düşüncede ise özgürlük, toplumu oluşturan bireylerin sorumlulukları, tarihi bilinçlenme ve bireylerin ödevleriyle gerçekleşmektedir. Birey kendisinin seçmediği tarih ve kültüre karşı özgür olamaz. Bireyin özgürlüğü yaratılışına bağlı olarak ortaya çıkar. Bireyler, ancak tarihi yükümlülüklerini yerine getirdikleri ölçüde özgür olabilirler. Bireylerin sorumlulukları yaptırım veya sözleşmeyle değil, tarihi geleneğe olan saygı ve minnettarlığın sonucu ortaya çıkar. Gelenekten kaçmak, özgürlüğü sınırlandırmaktır. Toplumsal olanın yerine, bireysel özerklik yerleştirilirse, doğru bir topluma ulaşılamaz. Özgürlüğe değer biçilirse, sosyal düzenin ön koşulu olan kimlik ve kişilik sınırlanabilir veya kaybolabilir⁹². Muhafazakarlığa göre iyi birey ailesine, kurumlara ve devlete karşı ödev ve sorumluluklarını yerine getiren bireydir. İyi birey, evrensel aklın ortaya çıkardığı rasyonel toplumu benimsemez. Böylece muhafazakarlığın deneme-yanılma yoluyla, doğruluğu ve iyiliği kutsanarak kanıtlanmış gelenek ve kurumlara sahip bir toplumu kurmaya çalıştığı ifade edilebilir.

Liberalizmde sözleşme, gelenek ve tarihi tecrübe gibi statüye ait değerleri içermek yerine yasal, rasyonel ve karşılıklı çıkara dayalı bir ilişkiyi anlatır. Muhafazakarlıkta karşılıklı ilişki, mevcut olanı aşan bir niteliğe sahiptir. Bireyin toplum ve devletle yaptığı sözleşme; rasyonel reformlarla veya anayasal kurallarla değil, dayanışma ve karşılıklı sorumlulukla belirlenebilir. Sözleşme kalıcı ve sürekli olup, geçmiş ve gelecek bu sözleşmenin içindedir. Kısaca sözleşme akıl yoluyla değil, tarihi tecrübe ve gelenekle ortaya çıkmaktadır. Bundan dolayı sözleşme yerine ortaklık terimini kullanmak daha uygun olmaktadır. Çünkü ortaklık, toplumu oluşturan bireyler arasında ortak duygu ve düşünce birliğini oluşturan ve bireylerin birbirlerine olan bağlılığını gösterir. Ortak duygu birliği, geçmiş ve geleceği de içine alır⁹³. Muhafazakarlığın geçmiştekini ve gelecektekini de sözleşme içine alması, sözleşme kapsamını değiştirmektedir. Birey, dayanışma ruhuna sahip olunca aile, kurum ve devlete olan bağlılığı yazılı metinle değil, itaatle ortaya çıkmaktadır.

⁹² A.g.e., s.88-90.

⁹³ Andrew CECIL R., "Moral Values Of Liberalism And Conservatism", *Vital Speeches*, Vol.61, Nu.12, 1995, s.1-4.

Muhafazakar siyasi düşünce, geleneğin sürdürüldüğü bir toplumsal yapı ve sınırlanmış bir devleti arzu eder. Muhafazakarlar devletin nasıl sınırlandırılacağı ve nasıl olması gerektiği konusunda görüş belirtmeseler de kanunları ve düzeni, geleneğin gücüyle koruyan bir siyasi ve sosyal devlet anlayışına sahiptirler. Devletin yapısı, kurumların oluşumu ve birbirleriyle ilişkileri, geleneğin değerlerine bakılarak belirlenebilir. Geleneğin belirli özelliklere sahip olmaması ve farklı geleneklerin aynı toplumda yaşamasından dolayı, hangi geleneksel değerlerin devlete ve kurumlara taşınması gerektiği konusunun açıklık kazanmaması, muhafazakar düşünceye yapılan önemli eleştirilerdendir.

Devletin güçlendirilmesine geleneğin değerleri yüklenirse, devlet iktidarını kullananlar sınırsız bir iktidara sahip olabilmektedir. Devletin sorumluluk ve sınırlılık alanlarının muhafazakarlık tarafından belirlenmemiş olması, muhafazakar siyasal düşüncenin durumsal özelliğini gösterir. Liberaller, devletin daha çok sınırlandırılmasını istemekte ve anayasal reformlarla ilgilenmektedirler. Muhafazakarlar ise devletin toplum üzerinde sınırlarının ne olması gerektiğini toplumun, tarihi, kültürü ve siyasi özelliklerine dayanarak açıklamaya çalışmaktadırlar⁹⁴.

Muhafazakar düşünce, bireyin eşitliği ve katılımını, tarihi tecrübeleri yok eder endişesiyle reddederken, liberaller bireyin eşitliği ve katılımını, özgürlüğe ve açık topluma daha uygun olduğuna inandıkları için desteklemektedirler⁹⁵. Liberaller geçmişin yok edilmesini; otoritenin ortadan kalkması ve özgürlük açısından bir ilerleme olarak görmekte, muhafazakarlar ise, otoritenin kaybolmasında, kendini koruyan iktidarın sınırlarının tehdit edildiği, özgürlüğün aciz, savunmasız ve yok olmaya mahkum olduğu bir kıyamet süreci olarak değerlendirmektedirler⁹⁶. Liberalizm topluma ve devlete karşı bireysel alanı, özgürleştirmeye çalışırken muhafazakarlık, bireysel özgürleşmenin getireceği olumsuzlukları ortaya çıkararak, sağlıklı bir toplum ve istikrarlı bir düzenin kurulmasına katkı sağlamaktadır.

Muhafazakarlık bireylerin devraldıkları mülk ve hakları, torunlarının emanetçisi olarak hareket etmeleri gerektiğine inanmaktadır. Muhafazakarlar, liberallerin ortaya attığı çevresel çözümlemelerin yetersizliğine inanarak, iyileşmenin bireyin ahlaki davranışındaki değişmelerle ve tarihi tecrübelerle mümkün olabileceğini ifade ederler. Bireylerin ve insanlığın avantajı, kurucu rasyonalizmin ortaya çıkardığı anayasa ile

⁹⁴ BARRY, *Yeni Sağ*, s.223-224.

⁹⁵ A.g.e., s.226-227.

⁹⁶ Hannah ARENDT, *Geçmişle Gelecek Arasında*, çev.Bahadır Sina Şener, İstanbul:İletişim Yayınları, 1996, s.135.

gerçekleştirebileceği yönündeki liberalist ilkeye karşı muhafazakarlık, tarihi tecrübelerle oluşturulan anayasanın organik bir sözleşmenin ürünü olduğunu belirtir. Sosyal düzen, sınırsız bir özgürlükle değil, her bireye belirli ölçüde sorumlulukların yüklenmesiyle hem özgürlükler, hem de sosyal düzen ve siyasal istikrar sağlanmalıdır⁹⁷. Çünkü muhafazakar düşüncede iktidarı kullananlar, yükümlülükleri oranında özgürlüğe sahiptirler.

Toplumsal radikal değişime karşı Burkeçü ilkelerle ortaya çıkan muhafazakar söylem, mevcut düzeni yok etmeye çalışan değişimci, köktenci ve yenilikçi düşünce akımlarına karşı çıkar. İnsanın doğuştan iyi olduğunun kabul edilmesi, akılla mükemmel bir topluma ulaşılacağı inancına sahip olunmakta ve idealler uğruna toplum yok edilmektedir. Bireyin doğuştan iyi olması toplumsal alanın özgürleşmesine, kitlelerin haklılığına olan inanç ta, demokrasinin gelişmesine katkıda bulunduğu iddia edilirse de, yükümlülük duygusu olmadan bireylere verilen haklar, kitleleri yozlaştırarak toplumsal istikrarın bozulmasına neden olmaktadır⁹⁸. Böylece muhafazakarlık aklın mükemmel olmadığından hareketle, bireysel özgürlük ve toplumsal değişimin sınırlılığını vurgulayarak, liberalizmin özgürlük anlayışını eleştirmektedir.

Muhafazakarlık ile liberalizm temel varsayımları açısından birbirlerinden farklılaşsa da, son yüzyılda muhafazakarlığın serbest rekabete, liberalizmin de ahlaka verdiği önem gibi birtakım ortak değerlerde buluşma söz konusudur. Liberalizmin ahlaki değerleri vurgulaması, liberal düşüncüyü muhafazakar düşünceye yaklaştırarak *liberal muhafazakar* veya *muhafazakar liberal* düşünce olarak adlandırılmasına neden olmuştur. Böylece liberal-muhafazakar tartışması zayıflamaktadır. Bu durumda muhafazakar düşünce; niteliğini değiştirmeden, gelişmelere bağlı olarak biçimsel değişime uğramakta ve modern versiyonuyla *yeni muhafazakarlık* olarak formüle edilmektedir.

2. Liberal Demokrasilerde Yönetilemezlik Sorunu ve Muhafazakar Alternatif

Günümüzde siyasal teoride liberalizmin çelişkileri çerçevesinde ortaya çıkan yönetilemezlik sorunu muhafazakarlığı, alternatif bir çözüm yolu olarak gündeme getirmiştir. Egemenlik kavramı, toplumu yönetmede ortaya çıkacak iktidarın niteliğini gösterir. Demokratik ilke, bu gücün toplumu referans almasını talep eder⁹⁹. Meşruiyet sorunu ise, demokratik yönetim biçimlerinde çok daha önemlidir. Çünkü demokratik

⁹⁷ David ORR, "Why Don't Conservative Conserve", *Earth Island Journal*, Fall-95, Vol.10, Nu.4, s.1.

⁹⁸ VIERECK, *Conservatism From John Adams to Churchill*, s.13.

⁹⁹ Mustafa ERDOĞAN, "Demokrasinin Felsefesi Üstüne Birkaç Not", *Sosyal ve Siyasal Teori*, s.65-66.

pratiğin özde çıkış noktası, meşruiyetin nasıl sağlanacağı ve egemenliğin nasıl ortaya çıkacağı ile ilgili düşünsel sorunlardır. Yeni muhafazakar düşünce liberal demokrasilerin yönetilemezliğine ilişkin sorunlarını, temelde demokratik yönetim pratiğine geleneksel değerlerin yüklenememesi olarak görür. Demokrasinin kişilerin özgürlüklerini ve haklarını koruduğunu söyleyen Berger, demokratik toplumlarda devlet sınırlandırılarak, geleneksel değerlerin ve kurumların yaşama hakkına sahip olabileceğini belirtir¹⁰⁰. Böylece demokratik sistem, hem geleneksel yapıların yaşamasına imkan tanımakta, hem de modern toplumlarda yaşanan ilerleme ve değişmeyi tedricen gerçekleştirmektedir.

Liberalizmin, bireysel özgürlüğü artırdığı ölçüde bireylerin, iktidara güven duyduğunu söyleyen Carl Schmitt, özgürlüğün artmasıyla devlet iktidarının etkisizleştiğini ve siyasal düzenlemelerin giderek yok olması nedeniyle de sosyo-politik dengenin sağlanamadığını ifade etmektedir¹⁰¹. Devlet ve birey arasındaki bu sorunların liberal demokrasilerde parlamento aracılığıyla giderilmeye çalışıldığını, ancak parlamentonun tinsel bunalımı nedeniyle sorunların çözülemediğini belirtmektedir¹⁰².

Ayrıca liberalizmde birey, sosyal bağlarından koparak kitleselleşmektedir. Böylece bireylerin kendi tecrübelerine bağlı olarak gelişmeleri önlenirken devlet, mutlak bir otorite merkezine dönüşmekte ve siyasal iktidarı kullananlar, sınırsız bir iktidar gücüyle hareket edebilmektedirler¹⁰³. Uygulanan seçim sistemleriyle iktidara gelen siyasal parti, ulusun egemenliğini temsil ettiğini söyleyerek sahip olduğu iktidarı, devletin gücü olarak görebilmektedir. Demokratik yönetimde antidemokratik uygulamalar, yapay bir meşruiyetle sürdürülebilmektedir.

Liberal demokratik yönetim düşüncesinin önemli ilkelerinden birisi de bireylere fırsat eşitliğinin tanınmasıdır. Esasen toplumda bireyi eşitleme amacı, özgürlüğünü kısıtlar. Demokratik hukuk devletin temel amacı, kendisini bireylere karşı sınırlandırarak bireylere özgürlük alanı yaratmak ve bireylerin haklarının korunmasını

¹⁰⁰ Peter L. BERGER, "Günümüz Dünyasında Demokrasi", çev. Cevdet Aykan, *Sosyal ve Siyasal Teori*, ss.35-36.

¹⁰¹ KEANE, *Demokrasi ve Sivil Toplum*, s.203-205.

¹⁰² A.g.e., s.206-212. Aynı eserin s.232-234'de Schmitt, parlamentonun tinsel bunalımını birkaç nedene bağlamaktadır; Bireylerin demokratik taleplerini yerine getirmeye çalışan liberal devlet, zorunlu olarak iktidarını genişletmektedir. Disiplinli kitle partileri yoluyla parlamentoda alınan kararlar, parti liderleri tarafından dayatılarak gerçekleşmekte, bu durum parlamentonun yozlaşmasına neden olmaktadır. Keane ise parlamenter demokrasinin sorunlarının aşılabileceğini ifade eder. Bu çerçevede parti sistemi değiştirilerek, partilerin yapıları ve sınırlılıkları kurumlaştırılır. Yürütmenin parlamento üzerindeki baskısı, Başbakanın yetkilerinin sınırlandırılması ve ortak kabine sorumluluklarının gevşetilmesi ile azaltılabilir.

¹⁰³ Robert NISBET, *Concepts In Social Thought:Conservatism Dream And Reality*, Great Britain: University of Minnesota Press, 1986, s.45-46.

garanti etmektir¹⁰⁴. Günümüz liberal demokratik yönetimlerinde fırsat eşitliği, meritokrasi (liyakat) olgusuyla örselenmektedir. Dubiel, meritokrasi öğretisinin Aydınlanma döneminin siyasi felsefesinde oluşarak 1789'dan beri, demokratik toplumları iki yönde etkilediğini söyler; Tüm yurttaşların ilkesel siyasi eşitliğinin devlet tarafından garanti edilmesi ve her bireyin kendini geliştirme özgürlüğünün sağlanmasıdır¹⁰⁵.

Eşitlik kavramı, Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Beyannamesi'nin birinci maddesinde yer alan *insanlar, özgür ve eşit doğar ve kalır* ilkesi ile formüleleştirilmiştir. Toplumsal farklılıklar, ortak yarara dayanmalıdır. Eşitlik düşüncesi bireylerin doğal farklılığını inkar etmemektedir. Geleneksel toplumlara özgü olan doğal farklılığın yapısal sosyal eşitsizliği, modern dönemde kabul edilmez. Böylece eşit sosyal ve siyasi yapıda, eşit olmayan pratikler ortaya çıkmaktadır. Çünkü modern demokrasi eşitliği soyutlaştırarak, somut eşitsizliği meşrulaştırmıştır¹⁰⁶.

Bu çerçevede Köker, liberal düşüncenin temelini oluşturan özgürlük kavramının da 19. yüzyılın sonlarından itibaren değişim geçirdiğini ve katılımcı sistemin, temsili mekanizmaya dönüştürüldüğünü belirtir. Bu durumda bireylerin ortak iyiyi oluşturmadaki ilgileri azalmakta, sorunu gidermede yerel birimlere önem verilerek, bireylerin katılımı sağlanmaktadır. 20. yüzyılda ortak iyiyi oluşturmada, devlete müdahale etme hakkını vererek bireylerin, ancak sınırlanmış alanda özgür olabileceği vurgulanmaktadır¹⁰⁷. Böylece Dubiel, liberal düşüncenin sorgulandığı sosyal ve siyasal alanda, toplumsal bilinçlenme, yönetilemezlik ve değerlerin değişimi gibi bir takım

¹⁰⁴ Leslie LIPSON, "Demokrasinin Felsefesi", çev Mustafa Erdoğan, *Sosyal ve Siyasal Teori*, s.18-19.

¹⁰⁵ DUBIEL, *Yeni Muhafazakarlık*, s.88. Dubiel bu durumu şöyle açıklamaktadır. Meritokrasi öğretisi, sosyal eşitsizliğin meşrulaştırılması için rasyonel ölçüler ortaya koymaya çalışmaktadır. Bilimsel bilginin öncelik derecesinin artması giderek teknik bilimsel elitlerin toplumsal egemenlik mevkilerine girmesini sağlayacaktır. Bu doğrultuda dönüşmüş sanayi sonrası sosyal yapı içerisinde, okul ve yüksek okul mezuniyetinin, meslek sınavının, başarımlı ölçümünün, testlerin, ayıklamanın ve ayrımcılığın sayısız başka şekli-evrenselci mekanizmalarının tek statü belirleyicisi haline geleceği bir diploma/yetenek belgeleri toplumu olacaktır. Meritokrasi teoride önerilen bu her şeyi kapsayıcı şekli, kapitalist toplumlarda biçimlenmiş olan eğilimlerin radikalleşmesi olarak düşünülebilir. Burjuva toplumu bir yandan tek tipleşirken diğer taraftan bireysel özgürlüğü, mülkiyeti ve soyut hukuki eşitliğe ilişkin devlet güvencelerinin kurumsallaştırılmasına doğru giden bir çifte harekettir. Bu bireyi somutlaştırır bir görünüm altında soyut mal sahibi, hukuk öznesi ve devlet yurttaşı haline getirir. Bu şekilde soyutlaştırılan birey, söz konusu araçlar içerisinde artık tamamıyla rasyonel davranan ve böylelikle davranışları öngörülebilir bir özne olur. Somut bireyin toplumsal işlev sistemlerine gittikçe daha fazla dahil edilişi yoluyla ekonomide, politikada ve hukukta evrenselci yapılar oluşur... Ancak devlet ile piyasa arasında kurumsallaşmış evrenselci eşitleme yapılarının sonucunda, siyasi bir sorun olarak sosyo-ekonomik eşitsizlik yapılarının bilincine varılabilmektedir.

¹⁰⁶ A.g.e., s.94-96.

¹⁰⁷ KÖKER, *Demokrasi Üzerine Yazılar*, s.87 ve s.92-94.

sorunların giderilmesinde, yeni muhafazakar tutumun önemli bir esin kaynağı oluşturduğunu belirtmektedir.

Amerikan siyaset bilimcisi Huntington ise Amerikan toplumundaki yönetilemezliğe ilişkin sorunun, norm ve kurum arasındaki ayrılaşmadan kaynaklandığını, krizin giderilmesinde demokrasinin, demokratik olmayan yapılara tahammül etmesiyle mümkün olabileceğini vurgular. Dubiel, Huntington'un bu önerisinin onu, yeni muhafazakar düşünürlerin önemli bir temsilcisi durumuna getirdiğini ifade eder¹⁰⁸. Dubiel'in yeni muhafazakar söylemin yönetilemezlik krizini çözümlemede ileri sürdüğü önerileri şöyle özetlenebilir: Siyasi partilerin ve sermaye gruplarının dolaysız siyasi denetiminin dışında kalan araçlar yoluyla, siyasi kamuoyu oluşturulmalıdır. Bundan dolayı da siyasi eğitime ağırlık verilmeli ve seçmen kararının belirleyici gücünü artırmaya yönelik yenilikler yapılmalıdır¹⁰⁹. Demokrasinin güçlendirilmiş meşruiyetinin temeli, muğlak bir halk idaresi veya şeklen tanımlanmış bir taban olmamalıdır. Devlet egemenliğinin demokratikleşmesini sağlayan bu öneriler, bir sosyal teknoloji projesi değil, sorun haline gelen iktidarın meşruiyetini, demokrasinin krizini çözme eğilimidir. Siyasal kültür, iletişim kanalları yoluyla geliştirildiğinde oydaşma mümkün olabilecektir.

Kısaca, sosyal refah ve müdahaleci devlet ile birlikte toplumsal alan, devletin tasarrufuna girmekte, siyasi, sosyal ve ekonomik alanın sınırlarının net olarak çizilememesi sonucu da, yönetilemezlik sorunu ortaya çıkmaktadır. Burada yeni muhafazakar söylem, sosyo-politik istikrar sağlamada bireyden devlete *status quo ante*'yi, demokratik sistem içinde canlı tutmaya ve muhafazakar ilkelerle, post-modern dönemin meşruiyet krizini çözümlemeye çalıştığı söylenebilir.

C. ULUSÇULUK VE MUHAFAZAKARLIK

Ulusçu düşünce; ekonominin ulusal pazarlar yaratması ile, insanların aynı topraklar üzerinde ortak duygu, dil ve tarihi paylaşarak kendilerini, o topluluğa dayandırma, dışa karşı korunma ve dayanışma düşüncesinden doğmuştur¹¹⁰. Bir başka ifadeyle ulusçuluk; ulusların, ait oldukları zaman ve mekan diliminde yaşadıkları sosyal, siyasal ve ekonomik ilişkilere bağlı bir olgudur. 16. yüzyıl Avrupa kırsal

¹⁰⁸ DUBIEL, a.g.e., s.8.

¹⁰⁹ A.g.e., s.78-79. Bu çerçevede örneğin, milletvekillerinin seçmen kararlarına bağlanması, seçim sistemlerinde yer alan oylamaya tercihte bulunma imkanının getirilmesi, oylama sonucunun siyasi programlara nispi etkisine imkan tanınması, parti içi demokrasinin güçlendirilmesi, yurttaşın egemenlik üzerindeki etkisinin genişletilmesi, idarenin yurttaşlarca denetimi, sosyal devletçi katılım haklarının genişletilmesi, yerel ve federal düzeyde yurttaş toplantılarıdır.

¹¹⁰ KIŞLALI, a.g.e., s.111-118.

alanında toprakların meralştırılmasıyla başlayan ekonomik değişim, bireyleri ve toplulukları ortak bir pazar içinde örgütleyerek ulusal toplulukların oluşmasına¹¹¹ siyasal açıdan ise, Kilisenin halk üzerindeki egemenliği ve kutsallığı yerini, Kralın egemenliği ve kutsallığına bırakarak merkeziyetçi yönetimlere yol açmıştır¹¹². Ulusçuluk bu durumda, ulusun hiyerarşik ve basit niteliklerinden oluşan *ethos* (kavimsel özellik) varlığını, efsane ve telkinlerle *demos*'a (halk) dönüştürmüş, bireyler nicelik halinde basit kitleler durumuna getirilerek, onlara hayali ayrıcalıklar tanınmıştır¹¹³.

Ulusun yaratılmasında dil, tarih ve etnik kökene önem veren düşünürler¹¹⁴ olduğu gibi, onu ırkçı bakış açısından tanımlayanlar¹¹⁵ da vardır. Ayrıca ulusçuluk, *politik topluluk* olarak kavramlaştırılıp kökleri, insanlığın başlangıç tarihine kadar dayandırılrsa da burada, Aydınlanma döneminin ürünü olan *kendi kaderini belirleme hakkı* çerçevesinde ele alınacaktır. Bu açıdan ulusçuluk, demokratik reformlara refakat etmekte ve demokratik hareketler aynı zamanda ulusçu talepler olmaktadır. Çünkü demokrasinin özünde yönetimin, yönetilenlerin rızasıyla meşrulaştığı bir çoğunlukçu halk egemenliği olduğunu; halk egemenliğinin ise *biz vatandaşlar kendi irademizle*

¹¹¹ Süleyman Seyfi ÖĞÜN, "Modernite, Liberalizm ve Milliyetçilik", *Politik Kültür Yazıları*, s.344.

¹¹² C. Northcote PARKINSON, *Siyasal Düşüncenin Evrimi*, çev.Mehmet Harmancı, İstanbul:Remzi Kitabevi, İkinci Basım, 1984, s.75.

¹¹³ Julius EVOLA, *Modern Dünyaya Başkaldırı*, çev.Fevzi Topaçoğlu, İstanbul:İnsan Yayınları, 1994, s.448-449 ve s.496.

¹¹⁴ E.J.HOBBSBAWM, *1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik*, çev.Osman Akınhay, İstanbul:Ayrıntı Yayınları, İkinci Baskı, 1995, s.71-100. Ulusu yaratmada dil, tarih ve etnik köken gibi olguların modern öncesi *ön-ulusçu* kimlikler olduğunu söyleyen Hobbsbawm, bunların modern ulusçuluğu tanımlamada gerekli ama, yeterli olmadığını ifade etmektedir. Ona göre, modern ulusu kutsallaştıran dil, tarih ve etnik özelliklerin, toplumun evrimiyle ve ulusun kendi talepleriyle değil, egemen iktidarın zorlamasıyla yaratılmıştır. Bu durumda toplumdaki dilsel çoğulluk, etnik farklılık ve bireyin ulusal aidiyet biçimleri rasyonel temelli modern devlet tarafından formüle edilerek, modern bir efsane yaratılmıştır. Hobbsbawm'da ulus, tek ve bölünmez bir devlete karşılık gelebileceği gibi, bir devlet içinde farklı kategorilerde, teknolojik ve ekonomik gelişmenin belli aşamalarında veya Tanrı vergisi ve doğuştan gelen birtakım mitlerle tanımlanabilmektedir.

Süleyman Seyfi ÖĞÜN, "Milliyetçilik:Demokrasi'nin Kriz Kaynağı mı?", *Düşünen Siyaset*, Ankara:Ersan-Er Yayıncılık, Şubat-1999, s.56. Ulusun oluşturulmasında devleti bir araç olarak gören Öğün, devlet olmadan da ulusun politik olarak kendisini ortaya koyabileceğini ifade etmektedir.

H. BEN-ISRAEL, "Nationalism In Historical Perspective", *Journal of International Affairs*, Winter-1992, s.1-2.

¹¹⁵ Etienne BALIBAR, *İrk Ulus Sınıf Belirsiz Kimlikler*, çev.Nazlı Ökten, İstanbul:Metis Yayınları, 1995, s.73-86. Ulusçuluğun; yurttaşlık, yurtseverlik, popülizm, etnosentrizm, yabancı düşmanlığı, şovenizm, emperyalizm veya sevgi uyandıran, nefret ettiren, yurdu için ölen, vatani için öldüren gibi farklı kavramlara karşılık kullanıldığını ifade eden Balibar, ulusçuluğun ırkçılıktan çıktığını söyler. Ona göre resmi ulusçuluk, ırkçı olmasaydı ulusçu düşünce, ulusun yeni bir ideolojisi olamazdı. Bu durumda ulusçuluğun, ulus oluşumunda yetersiz ama gerekli olduğu gibi, ırkçılıkta ulusçuluğun inşasında gerekli olmaktadır.

kendimizi yöneteceğiz düşüncesine dayandığını belirten Nodia, ulusçuluğun self-determinasyon ilkesinin temelinde *biz insanlar* olduğunu ifade etmektedir¹¹⁶.

Ancak ulusçuluğun teoride toplumların modernleşmesi ve demokratikleşmesine yönelik yaptığı etki, içinde barındırdığı etnik, dilsel ve tarihsel söylemleri ve pratikte, toplulukların “kendi kaderini belirleme hakları”, evreninin belirli bir topluluk tarafından belirlenmesi hakkına dönüşebilmektedir. Ulusçuluğun, aşkın bir tarih ve toplum geleneği inancına sahip olan muhafazakar tutumla birleşmesi, ulusçu ideolojiyi topluluğun eşitliği ve kendi kaderini tayin etme yerine, devletin topluluk karşısındaki durumunu koruyan bir düşünceye dönüştürmüştür. Bunun devlete yönelik en önemli sonucu ulusçuluğun; yurtseverlik, dil, ırk ve tarih temelinde yeni bir din olarak sunulması olduğunu söyleyen Bora, muhafazakarlık ile ulusçuluk eklemlenmesinin İngiltere’de kendiliğinden, Fransa’da tartışmalı ve Almanya’da romantik akım çerçevesinde geliştiğini belirtmiştir¹¹⁷.

19. yüzyılın ilk yarısında orta sınıf liberalizmi olarak doğan ulusçu düşünce, ulus devletin meşruiyetini gerçekleştirmeyi amaç edinmişti. 1848 Devrimlerinden sonra Komünist Manifesto’nun evrenselciliğinin ilan edilmesi ve 1870’lerde Marksist söylemin, ülkelerin sendikal hareketlerini ve toplumların entellektüel gelişimlerini etkilemesi, muhafazakarlık ile ulusçuluğun birleşmesini gündeme getirmiştir¹¹⁸.

Esasen birbirlerinden farklı olan ulusçuluk ile muhafazakarlığın birleşmesinin temelinde yatan etken, statükonun korunması ve yurttaşlık bilincinin geliştirilmesi çerçevesinde olmuştur. Aydınlanmanın rasyonel bireyi, devlet kurma aşamasında toplumun self-determinasyon hakkını elde etmesini ulusçu düşüncenin, aşkın bir tarih anlayışıyla beslenen muhafazakarlıkla birleşmesiyle gerçekleştirmiştir. Muhafazakar gelenekten beslenen ulusçuluğun 20. yüzyılda ideal ve evrensel insan mitini yaratmaya yönelmesi, ulus devletin de sonunu hazırlamıştır. Muhafazakarlık, ulusçuluğun ırk temelli evrenselciliği karşısında enternasyonalizme yönelmiştir.

¹¹⁶ Francis FUKAYAMA, “Tarihin Sonu”, Aktaran: Ghia NODIA, “Milliyetçilik ve Demokrasi”, çev. Eralp Yalçın, *Sosyal ve Siyasal Teori* s.40-44.

¹¹⁷ BORA, a.g.e., s.62.

¹¹⁸ A.g.e., s.22-23. Eylül 1864’te Londra’da Uluslararası İşçiler Derneği adı altında kurulan I.Enternasyonalizm de Fransız Proudhonculuğu, İtalyan Mazziniciği ve İngiliz Trade Unionculuğu’ndan oluşan üç siyasal akım etkili olmuştur. Fransız Proudhonculuğu mülkiyetin her türlüşünü reddetmekte, köylüler ve zanaatkarlar için adil bir özel mülkiyet, işçiler için ise Halk Bankası tarafından finanse edilecek toplumsal mülkiyeti amaçlamıştır. İtalyan Mazziniciği ulusçuluk düşüncesiyle harekete geçen bir halk ayaklanmasını amaçlamıştı. İngiliz sendikacıları, uluslararası işçi örgütlenmelerini sendikal yollardan harekete geçirerek ulusal düzeyde işçilerin ekonomik haklarını elde etmeleri sağlamıştır. *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*, No:9, İstanbul:İletişim Yayınları, 1989, s.265-275.

Muhafazakarlar ayrıca toplumların dayanışmasını artıran ve daha yakın ilişkilerin geliştirildiği küçük işletmeler büyük örgütlerce yok edildiğinden, küreselleşmeye karşı çıkmıştır. Küreselleşme yerelliğe ait olan her tür değeri yok ederek bireylerin, toplumda kendilerini tanımlayabilmelerini engellemektedir. Muhafazakarlık, 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra yaygınlaşan ekonomik küreselleşme, toplumu ve siyaseti de küreselleştirerek bireyleri, dünya vatandaşı haline getireceği varsayımların göreceli olduğunu belirtmektedir. Dünya vatandaşlığına ve küreselleşmeye geri kalmış ve gelişmekte olan ülkeler, gelişmiş ülkeler kadar duyarlı ve sorumlu olmalıdırlar. Gelişmiş ülkelerde her tür gelişmişliklerini, geri kalmış yerlere transfer ederek, onlarında gelişmelerini gerçekleştirme sorumluluğunu yüklenmelidir¹¹⁹.

Küreselleşme, ulus devleti bünyesinde taşıyarak yerel değerleri koruyup çoğulculuğu içinde barındırıyor görünse de, çoğulculuk self-determinasyon'la tehdit edilmektedir. Margaret Thatcher 1988 Eylül ayında *Avrupa Koleji*'nde yaptığı konuşmasında, ulusçuluğu bastıran Avrupa kümesinin gücü, merkeze alındığında kazanımların zarara uğrayacağını belirtmiştir. Thatcher, Avrupa Birliğinin ancak Fransa; Fransız, İspanya; İspanyollar ve İngiltere; İngilizler olarak ancak kendi gelenek, kimlik ve değerlerini taşıyabilirlerse daha güçlü olabileceğini söylemiştir¹²⁰.

Kısaca muhafazakarlık, kazanılan ve tecrübe edilen değerleri, edilmeyenlere tercih etmekle birlikte yeni değerleri reddetmez. Küreselleşme içinde mikro milliyetçiliğin giderek arttığı bir ortamda, dünya vatandaşlığının hayata geçirilmesinin imkansızlığını söylese de, bireylerin değerlerinden vazgeçmeden (Örn; Avrupa Birliği için Hristiyanlık değerleri) ve demokratik kazanım sonucu elde edilen, birarada ve dayanışma içinde yaşamının toplumsal bir zorunluluk olduğunu belirterek, küreselleşmeyi temkinli olarak kabul etmektedir.

D. SOSYALİZM VE MUHAFAZAKARLIK

Sanayileşme, insanların kırsal alandan kentsel mekanlara göç etmelerini zorlarken, sanayi kentlerinde yaşanan düşük ücret ve çalışma koşullarının olumsuzluğu, sosyal ve ekonomik sorunları artırmıştır. Sosyalizm bireyi, üretim araçları mülkiyetinden koparan ve büyük ölçekli sanayi içinde yok eden kapitalizmin yerine, bireylerin ortak mülkiyetine dayanmakta ve ekonomide; burjuvazinin siyasal ve

¹¹⁹ Enoch POWELL, "It was Our Own Private Hell", *The Faber Book of Conservatism*, s.224.

¹²⁰ Margaret Thatcher, "The Centre of a European Conglomerate", *The Faber Book of Conservatism*, s.225.

ekonomik gücünün sınırlanması ve gelirin adil dağılımını, politikada ise; bireylerin siyasal eşitliğini gerçekleştirme olarak tanımlanmaktadır¹²¹.

Toplumun bir durumdan diğerine geçişin ön koşulu olarak gördüğü aklı ve onun iradesini merkeze alan maddeci bir tarih anlayışına sahip sosyalizm, üretim araçları mülkiyetindeki toplumsal değişimin tarihsel bir zorunluluk olduğundan hareket etmektedir¹²². Çünkü toplumda sınıfsal farklılıkları yaratan kapitalist üretim, üretim mülkiyetine sahip olanların, olmayanlar üzerinde denetim yapmalarına neden olmaktadır. Sosyalizm bu çerçevede insanlar arasında eşitsizliğe neden olan kapitalist özel mülkiyeti, demokratik ilkelerle veya gerektiğinde devrimle kamusal mülkiyete dönüştürmeyi amaç edinmektedir¹²³. Muhafazakarlık ise toplumun ilerlemesinin devrimsel değişimle değil, evrimsel gelişmeyle mümkün olabileceğini vurgular¹²⁴. Muhafazakarlığın bu anlamda sosyalizme değil, demokratik sosyalist düşünceye daha yakın olduğu söylenebilir.

Farklılığın, çeşitliliğin ve çoğulculuğun işçi sınıfının bilinçlenmesi için yeterli olmadığından hareketle sosyalizm, entellektüellerden oluşan parti yoluyla bilinçlenmenin gerçekleşebileceğini belirtir. Düzen, ancak bilinçli işçi sınıfının iradeleri yoluyla ve gerekirse zor kullanılarak kurulmalıdır. Muhafazakar siyasal düşüncede ise düzen, zorla kurulamaz. Zorbalık, bireyler arasında mutlak bir eşitsizliğe, toplumda ise kargaşaya neden olacaktır. Düzenin istikrara kavuşturulması; ancak *statusquo*'nun, *statusquo ante*'ye bağlı olmasıyla mümkün olabilir¹²⁵.

Bilimsel sosyalizmin ideolojik bir toplum üretimi üzerinden bireyin özgürlüğünü gerçekleştirmeye çalışması, onu ideal bir toplum yaratma projesine yönlendirmiştir. Maddeci bir tarih anlayışından hareketle, toplumsal ilerlemenin, ancak toplumsal kırımlarla mümkün olabileceğine inanan sosyalizme karşı muhafazakar siyasal

¹²¹ Ayferi Göze, *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, İstanbul:Beta Basım Yayım, 1995, s.253.

¹²² Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, No.1, İstanbul:İletişim Yayınları, 1988, ss.12-14.

¹²³ Atilla YAYLA, *Siyaset Teorisine Giriş*, Ankara:Siyasal Kitabevi, 1998, s.36. Bu doğrultuda sosyalizm düşüncesi, toplumsal yapıya bağlı olarak ütöpik, ortodoks (bilimsel, Marksist) ve demokratik sosyalizm olmak üzere üç biçimde sınıflandırılabilir. Her üçü de kapitalist toplumun olumsuzluklarını gidermeyi, adalet ve eşitlik temeline dayalı bir toplum düzenini amaçlamıştır. Ütöpik sosyalizm, ortak mülkiyete dayalı bir toplum yapısını öngörürken ortodoks sosyalizm, toplumsal adalet ve eşitliğin özel mülkiyetin kaldırılması ve sınıfsız toplumla gerçekleşebileceğine inanmaktadır. Liberal ilkeler olarak bilinen siyasal demokrasinin bireysel kazanımları ile, kamu yararına dayanan sosyalizm düşüncesinin sentezi olan demokratik sosyalist düşünce ise bireylerin toplumdaki eşitliğini, toplumsal yapıyı oluşturan sosyal ve ekonomik kurumları eşitleme yoluyla gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Bu durumda bireyin toplumdaki durumu, toplumsal yapıyı oluşturan kurumların ikna ve telkin edilmesiyle toplumsal eşitliğin sağlanacağını savunan demokratik sosyalizm ile toplumun durumuna bağlı olarak kurumların biçimlenmesi gerektiğine inanan muhafazakarlık arasında bir düzey paralellik söz konusudur.

¹²⁴ KÖKER, *Demokrasi Üzerine Yazılar*, s.91.

¹²⁵ HUNTINGTON, "Conservatism As An Ideology", s.459.

düşünce, toplumsal değişimin toplumun tarihi ve geleneğine dayandığını, geleneğin de tedricen değişebileceğine inanan bir düşünceye sahip olduğu ifade edilebilir.

E. GÜNÜMÜZÜN TOPLUMSAL SORUNLARI VE MUHAFAZAKAR MANİFESTO

Yeni muhafazakarlığın günümüz toplumuna yönelik kültürel eleştirisi yalnızlık, adsızlık, hazcılık, yoksunluk ve sosyo-politik yapıdaki yozlaşma ve çözülme çerçevesinde ortaya çıkmaktadır. Dubiel, Riesman'ın *Yalnızlık İçindeki Kitle* adlı eseri ile Bell'in *Kapitalizmin Kültürel Çelişkileri* adlı eserlerini, yeni muhafazakar düşüncenin postmodern kültüre yöneltilen en önemli eleştirel eserler olduğunu söyler¹²⁶:

Riesman, eserinde üç kültürel karakter tipinden söz etmektedir: Geleneklerce yönlendirilen karakter tipinde, bireyin davranışları kültür, gelenek ve adetler tarafından belirlenir. Kendi içinden yönelen karakter tipinde, toplumsal davranışın uyumluluğu, sosyal normların içselleştirilmesi suretiyle gerçekleştirilir. Bu karakter tipi, 19. yüzyıl ve 20. yüzyıl modernleşmiş kapitalist toplumlarıdır. Sosyal normlar laboratuvarlarda test edilerek evrenselleştirilmeye ve gelenek karşıtı, yeni bir gelenek oluşturulmaya çalışılır. 1960 ve 1970'li yıllarda ortaya çıkan davranış biçimi ise, dıştan yönlendirilen bireydir. Bu dönemin karakteri özerklik, insanın yerine sistemin önemsenmesi ve bireysel statü rekabetidir. Burada bireyin çevresini, ailesi ve dostlarından ziyade, kitle iletişim araçları oluşturmaktadır. Böylece gelenekler yoluyla yönlendirilen veya kendi içinden yönelen sosyal karakterin gelişimini olanaklı kılan toplumsal yapılar kaybedilmektedir. Bu çerçevede son dönemde kaybedilen değerler, vicdani düzeydeki inanç, protestanlığın müteşebbis güce verdiği ruh ve toplumsal yapının uyumudur.

Riesman'dan hareketle Bell 1970'lerde, yeni muhafazakar düşüncenin çağdaş kültüre yönelik eleştirisini ortaya koymaya çalışmıştır. Bell eserinde, kültür ve toplum arasındaki ayrımı açıklamaktadır. Postmodern toplumun kendi yapısına uygun kültür ve etiği üretemediğini vurgular. Kültürün yaygınlaştırılması çerçevesinde yükseköğretimdeki artış, populist hareketin desteğiyle kültür üreten burjuva elite karşı, anti-burjuva kültürünü yaratmıştır. Bell, geç kapitalist toplumun günlük hazcı yapısına geleneksel değerleri adapte etmeye çalışır. Postmodern dönemde hazcılığın gelişimi ve eğitimdeki reformların, modern sürecin kültürel öğelerini yok ettiğini söylemektedir.

21. yüzyıla girerken modernleşmenin ortaya çıkardığı sorunları çözmeye çalışan muhafazakar ve liberal birlikteliğin önce ticarete, sonra ise yönetimde olmak üzere

¹²⁶ DUBIEL, a.g.e., s.25-52.

tedrici bir zayıflama gösterdiği görülmektedir. Globalleşmeyle birlikte ticaret ve siyasetin bir tek elden yürütülmesi, yerel söylemi, yerel katkıyı ve yerel tercihleri yok etmekte, yerel olanın rekabet edememesi işsizliğe, değerlerin taşınamaması veya çatışması da, bireysel açıdan yalnızlığa ve yabancılaşmaya neden olmaktadır.

Muhafazakar düşünürler bu tür sorunları çözebilmek amacıyla, 28 Eylül 1997 tarihinde Washington'da bulunan Mayflower Otel'de sunulan, ilk uluslararası muhafazakar kongrede toplanmışlar ve 21. yüzyıla girerken muhafazakarlığın temel ilkeleri değerlendirilerek, modernitenin yarattığı yerel ve global sorunların muhafazakar bakış açısıyla çözümleme yöntemleri üzerinde durmuşlardır. Kongrede uzlaşılarak ortaya çıkan muhafazakar tutumlar, on maddeden oluşmaktadır¹²⁷:

1. Yirminci yüzyılda totaliter devletlerin, Batı medeniyeti üzerindeki tehdidi ortadan kalkmıştır. Ancak yirmibirinci yüzyıla girerken Batı ülkeleri, kendi uygulamaları tarafından (farklılık, çok kültürlülük, kiliseler, üniversiteler, farklı dillerin yaygınlaşması v.d.) tehdit edilmektedir. Batı siyasi düşüncesinin temeli olan muhafazakarlık, geçmişin tarihini kötü saymayı, torunların dedelerine nefretle bakmalarını, özgürlükçü geleneği, kişisel yönetimi, bilim, azizlik, kültür gibi, Yunan ve Yahudilikle kökleşerek Avrupa'ya yerleşen ve oradan da Dünyaya yayılan bir geleneğin sürdürülmesini istemektedir.

2. Ulus ve demokrasinin, bir toplum için vazgeçilmez unsurlar olduğuna inanan muhafazakarlık, ulus-devletlerin kimliklerini kaybetmeden, uluslararası örgütler kurabileceğini kabul etmektedir. Hür ve bağımsız demokratik uluslar, bireysel çıkarlarının uzlaşmaları doğrultusunda ittifaklar kurabilmelidir.

3. Uluslararası barışın korunmasında ittifakların önemli olduğunu vurgulayan muhafazakarlar, birliğin oluşturulmasını demokratik dünyanın doğal lideri olan Amerika ile mümkün olabileceğini, çünkü demokratik düşüncenin her türlü tehdidi yenecek yeterliliğe sahip olduğuna inanmaktadır.

4. Güçlü yönetimin ayrıcalıklı (doğal liderliğin dışında) ve bürokratik ağırlıkta olamayacağına inanan muhafazakarlar, sınırlı merkezi yapı, yereli tercih eden, kişisel hakları güvende tutan, sivil toplum örgütlerini güçlendiren, sosyal uyumluluğa ve yasa hakimiyetine güven ve saygıyı sağlayabilen yönetimleri arzu etmektedir.

5. Temel reformlar yapılmadan refah programlarının istikrar getiremeyeceğini iddia eden muhafazakarlar; devletin, eğitim siyasalarının tespit ve denetiminde, işsizliği çözümlemede, sağlık sigortasında etkin rol almasını istemektedirler. Yani devlet, kamusal alanı ilgilendiren hizmetlerin garantörü olmalıdır. Bireylere alternatif imkanları sunmada devlet, her türlü imkanı yaratabilmelidir.

6. Medeniyetin iki temel öncülü aile ve özel mülkiyettir. Özel mülkiyet yüzyıllardır toplumda devam eden mücadeleler sonucu belli bir özerkliğe ulaşmıştır. Halbuki, radikallerin eşitlik uğruna ortaya koydukları durum, evliliği yıkarak ailenin temelini sarsmıştır. Cinsiyetler arası ayrımın ortadan kaldırılma düşüncesi ailenin anlamsızlığına, evlilik dışı ilişkiler yoluyla ailesiz doğan çocukların sayısında da önemli bir artışa neden olmaktadır. Çocuklar üzerindeki sorumluluk

¹²⁷ Newt GIGRICH, "Conservatism Now", *National Review*, Vol.49, Nu.24, 1997, s.43-46.

devlete değil, aileye ait olmalıdır. Devlet ise, ailenin çocuklar üzerindeki sorumluluğu konusunda daha fazla düzenleme ve yaptırım uygulamalıdır.

7. Teknolojik ilerleme ve piyasada ortaya çıkan gelişmeler, önemli ölçüde eşitsizliği ve adaletsizliği beraberinde getirmekte ve yeni bir kültürel yapı ortaya çıkmaktadır. Muhafazakarlar teknolojik ilerleme ile kültürel farklılıkların uyumlu hale gelmesinde, üstün teknoloji sahibinin yönlendirdiği kültürel ortama uyumlulukla mümkün olabileceğini vurgulamaktadırlar.

8. Batılı ülkeler geçmişten gelen soylu-avam, köle-özgür, farklı inanç ve mezhepleri arasındaki mücadele ile siyah-beyaz ve erkek-kadın ayrımcılığı gibi tüm değersizlikleri, yıkmaya çalışmaktadır. Son yirmibeş yıldır ortaya çıkan gelişmeler karşısında yapılan yenilikler, yasa hakimiyetine olan güveni sarsmıştır. Muhafazakarlar geçmişin değerli olanlarını devam ettirmeye, gelecekleri adına istemektedirler. Geçmişin yozlaşmış gelenekleri ortadan kaldırılmalıdır ama yeni bir soyluluk anlayışı olan eğitim ve öğretime, ahlaki açıdan daha fazla değer verilmelidir. Mahkemeler korunmalıdır, çünkü yasa hakimiyetine olan güven zedelenirse, demokrasi ve ulus yok olabilir.

9. İnsan hakları maddi olmanın ötesinde Tanrı tarafından verilen, insanların bu dünyadaki huzur ve güvenliğini sağlayan haklarıdır. Muhafazakarlar, insan haklarının korunmasında doğacak ve doğmuş olan tüm canlı varlıkların haklarını korumayı amaç edinmiştir. Bu çerçevede kürtajın sınırlandırılmasının zorunlu olduğunu ifade eder. Yaşamının gereği olan ve geçmişten aktarılan su, toprak ve çevre gibi doğal kaynakların, gelecek adına korunmasını ister.

10. Avrupa ve Asya ülkelerinin ekonomik durgunluk, kronik işsizlik ve finansal sıkıntılar içinde olduğunu, çözümün ise; düşük vergilendirme, ekonominin kendi haline bırakılması, istikrarlı para politikası, serbest ticaret, yasa hakimiyeti ve yatırım kararlarının kontrol edilmesini savunan muhafazakarlar, ulusal ve uluslararası düzeyde küresel ekonomik örgütlenmelerin kurulmasını talep etmektedirler.

Muhafazakar siyasal düşünce; kültürel, sosyal, siyasal ve ekonomik kurum ve düzenlemelerle ilgili sorunları, eski muhafazakar ve liberal değerlerle çözmeye çalıştığı ifade edilebilir. Kısaca 18. yüzyılda modern bir düşünce biçimi olarak ortaya çıkan muhafazakarlık, ani ve hızlı değişimi tedricen gerçekleştirmeye çalışmıştır. Bu çerçevede sanayileşme ve kentleşmenin neden olduğu bireyselleşme, bireyin yabancılaşması ve kimlik sorunlarını geçmişin değerleriyle yeniden tanımlama ve geçmiş ile gelecek arasında mevcut yaşamda bir denge oluşturma teşebbüsündedir. Böylece muhafazakar düşünce öncükilerin yaşamasına imkan tanıyarak, modernleşme sürecinin etkinliğine ve sürekliliğine katkı sağladığı söylenebilir.

İKİNCİ BÖLÜM

ONSEKİZİNCİ YÜZYIL İNGİLİZ MUHAFAZAKAR SİYASAL DÜŞÜNCESİNİN ORTAYA ÇIKIŞI, GELİŞİMİ VE TEMEL DEĞERLERİ

İngiltere, İskoçya (Stuart), İrlanda ve Galler (Tudor) halklarından oluşan yaşayış, tavır ve düşünceleriyle diğer Avrupa ülkelerinden farklı özelliklere sahip bir ülkedir. İngilizlerin siyasi tavrı, özgürlük anlayışları, aristokratik yapısı ve yaşadığı aydınlanma süreci bakımından da diğer ülkelerden farklıdırlar. İngiliz aydınlanma düşüncesi deneyci olup, dini hoşgörü ve düşünce özgürlüğü temelinde gelişmiştir¹²⁸.

18. yüzyılın ikinci yarısı, İngiltere'nin modern ve aristokratik değerlerinin kaynaştığı bir dönemdir. Aristokrasinin savunucusu olan Burke, muhalif İngiliz Protestan tarikatlarını (Püritenizm, Wesleyanizm gibi) modernleşmenin temel itici gücü olarak görmüştür. Burke'ün bu grupları desteklemesinin nedeni onların, geleneğe bağlı yeni bir sosyal düzen oluşturarak medeniyetin taşıyıcıları olmasındandır¹²⁹. Böylece İngiltere farklılaşan toplumsal yapıyı geleneğinin değerlerinden koparmadan bireysel ve toplumsal alanda, değişimci ve yaratıcı düşünceyi gerçekleştirebilmiştir.

İngiliz toplumu; çatışma yerine uzlaşma, soyut düşünce ve haklar yerine somut uygulama ve pragmatik davranışı, toplumsal hareket alanının merkezine koyarak, geçmişine nostaljik bir bakış değil, tecrübelerden yararlanarak, geleceğe daha emin ve istikrarlı bir bakış tarzı geliştirmiştir. 1689 *Haklar Bildirgesi* ile İngiliz Yurttaş Hakları ülke yasası durumuna getirilmiş, farklı inançlara yönelik baskılara son verilmiştir¹³⁰. Kısaca İngiliz muhafazakar siyasi düşüncesinin dayanağı, somut, pratik ve deneyimlerin ortaya çıkardığı değerlerden oluşmuştur.

¹²⁸ Uygur KOCABAŞOĞLU, *İngiliz Sicimi*, Ankara:İmge Kitabevi, 1995, s.13-35.

¹²⁹ Isaac KRAMNICK, *The Rage of Edmund Burke: Potrait of An Ambivalent Conservative*, New York:Basic Books Inc., 1977, s.13-15.

¹³⁰ Ulrich Im HOF, *Avrupa'da Aydınlanma*, çev. Şebnem Sunar, İstanbul: AFA Yayıncılık, 1995, s.92-100.

I. ONSEKİZİNCİ YÜZYIL İNGİLİZ MUHAFAZAKAR SİYASAL DÜŞÜNCESİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

İngiliz siyasal yapısı gelişme ve değişmeyi, kurumsal açıdan yüzyıllardır sürdürdüğü geleneği içinde devam ettirmiştir. İngiliz sosyo-politik tarihi, İngili: muhafazakar düşüncesinin tarihidir. Çalışmamızın temel amaçlarından olan İngiliz muhafazakar düşünce yapısının özelliklerini ortaya koyabilmek için; ekonomik, politik ve sosyal yapısı ile, düşünürlerin muhafazakar düşünceye yaptıkları katkının incelenmesi gerekir.

A. SOSYO-EKONOMİK YAPI

Modern bir düşünce biçimi olan siyasal muhafazakarlığın temellerinin dayanağı, Fransız Devrimi ve Edmund Burke'ün *Reflections on the Revolution in France* (Fransız Devrimi Üzerine Yansımalar) eseridir. Toplumsal ve ekonomik yapıdaki değişmeler Fransa'da, siyasal devrime neden olurken İngiltere'de yapılan reformlarla siyasal devrimin koşulları engellenmiştir. İngiliz muhafazakar siyasal düşüncesinin temel niteliklerini ortaya koyabilmek için her iki ülkenin sosyo-ekonomik ve sosyo-politik yapılarını karşılaştırmak gerekir. Bu karşılaştırma toplumsal ilerlemenin yaşandığı Fransa'da *siyasal devrimin*, İngiltere'de ise *sanayi devriminin* nedenlerini ortaya koyabilmek bakımından da önemlidir.

Toplumların sosyo-ekonomik yapılarının belirlenmesinde mülkiyet ilişkileri, önemli bir role sahiptir. Mooers *Burjuva Avrupa'nın Kuruluşu* adlı eserde, Avrupa kapitalizminin gelişmesini, toplum yapısındaki üretim ilişkilerinde görmekte ve İngiltere ile Fransa'nın farklı kapitalist toplum biçimlerine sahip olduğunu belirtmektedir. 15. yüzyıl ile 17. yüzyıl arası dönemdeki İngiltere ve Fransa toplumlarını karşılaştırarak, değişme ve gelişmelerin farklılıklarını şöyle ortaya koymaktadır¹³¹:

Fransa'da, nüfusun artmasına bağlı olarak mülkiyetin küçülmesi ve *asalet* (makam) satışı yoluyla lordların Krala karşı güçlenmeleri karşısında Kral, monarşik yönetimi sürdürmede köy topluluklarının mülk edinmelerini kolaylaştırmıştır. Köylü ürünlerini pazarlayan aracılardan (burjuvazi), kapitalist üretimin ilerlemesine destek olacakları yerde lordların malikanelerini (makam) satın alarak, hem mülklerini köylü aleyhine genişletmişler hem de sahip oldukları sermayelerini devlet iktidarını ele geçirmek üzere kullanmışlardır. Makam satışlarındaki artış ve yoksul olan köylülerin

¹³¹ Colin MOORES, *Burjuva Avrupa'nın Kuruluşu*, çev.Bahadır Sina Şener, Ankara:Dost Kitabevi Yayınları, 1997, s.53-71.

daha fazla vergilendirilmeleri, Kralın iktidar dayanakları olan lordlar ve köylü topluluklarını daha fazla yoksullaştırmıştır. Toplumsal ilişkilerin devlet iktidarını ele geçirme veya iktidarı koruma amacına yönelmesi, Kral, lord, köylü ve burjuvazi arasındaki siyasal kutuplaşmayı artırarak devrimin ön koşullarını hazırlamıştır.

İngiltere’de ise lordların köylülerden aldıkları vergi ve nüfusa bağlı olarak mülkiyetin azalması köylülerin, toprakları üzerinde gündelikçi olmasını veya topraklarından vazgeçmelerine yol açmıştır. 15. ve 17. yüzyıllar arasında köylüler, kiracı veya ücret karşılığı olarak toprakta çalışmışlardır. Aristokrasinin köylülüğü sömürerek mülksüzleştirmesi, köylülüğten çıkan *yeomanların** ürünlerinin metalaşması, İngiliz kapitalizmini doğurmuştur. İngiliz kapitalist gelişmesini etkileyen bir diğer faktör de, gelenek hukukundan dolayı İngiltere’de, aristokrasinin merkezileşmesine dayalı bir yönetim ortaya çıkmamış ve mutlakiyetçi devlet, İngiltere’de kendine yer bulamamıştır.

Kırsal alandaki feodal ilişkilerin erken çözülmesine, ekonomik bakımdan *götürü sistemi ve toprak çitlenmesi* (meralaştırma) de eklenince, İngiliz toplumunun kapitalist gelişmesi hızlanmıştır. Götürü sistemi, ürünü pazarlayacak tüccarın üreticilerle, üretim sürecinin başında bir anlaşma yapmasına dayanır. Buna göre kapitalist hammaddeyi temin ederek, üretilecek ürünü henüz ortada yokken satın almaktadır. Ticari kapitalizmin gelişip yaygınlaşmasına paralel olarak tüccar kapitalist, sadece hammadde sağlamakla yetinmeyip, işletme sermayesi ve giderek üretim araç ve gereçlerini de temin etmeye başlamıştır¹³². Bu durum üreticinin (köylünün) bağımsızlığını yitirerek, serfleşme sürecini hızlandırmıştır.

Köylerin ortak topraklarının otlak yapılmak üzere çitlenmesi, kırsal alanın mülksüzleşmesine yol açmış ve özel mülkiyet, ortak köylü topraklarının aleyhine genişlemesiyle geleneksel dayanışma bozulmuştur. İngiltere’de sanayileşmeyi hızlandıran bu gelişmeler, 18. yüzyılda çitlemenin yasal olarak gerçekleştirilmesiyle sonuçlanmıştır. İlk özel *çitleme yasası* (enclosure law) 1710’da çıkmıştır. 1700 ile 1845 yılları arasında 4763 yasa çıkarılmış ve 6.564.806 akr arazi çitlenmiştir. 1 akr=4046.7 metre olduğuna göre yaklaşık 265.000 dekar arazi meralaştırılmıştır¹³³. Götürü sistemi yoluyla kırsal alanda başlayan kapitalist gelişme, arazilerin çitlenmesiyle, köylülüğün

* Yeomanlar; eşraf ile işçiler arasında bir tabaka; silah taşıma yetkisi olmayan, küçük mülk sahiplerinden oluşmakla birlikte, hizmetkarlar, muhafızlar ve orta dereceli memurları da içeren bir toplumsal yeni aracı sınıf, burjuvazi.

¹³² Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, İstanbul:İletişim Yayınları, No.5, 1988, s.151-153.

¹³³ A.g.e., s.154-156.

yok olmasına ve burjuvazinin güçlenmesine neden olmuş, İngiliz muhafazakar değerleri de bu gelişmeler etrafında şekillenmiştir.

16. ve 17. yüzyılda kırsal alandaki toprağın meralştırılmasıyla, toplumsal alanda kendiliğinden başlayan tarımsal kapitalist gelişme karşısında, 1587’de Elizabeth ve James, *makam* (soyluluk) satışı yoluyla monarşiyi güçlendirmeye çalışmışlardır. Ancak makam sayısını artırma çabaları, yargıçlar tarafından engellenmiştir. Ticaret burjuvazisi makam satın alma yoluyla Monarkı destekleme yerine, toprak sahibi sınıfla ittifak içinde olmuştur. Bu sınıfların temsilcilerinden oluşan Parlamento ile Kral arasındaki çatışmanın temel nedenleri, anayasal statü talepleri, yükselen burjuvazi-Monark ilişkilerindeki gerginlik ve Kralın Protestan İngiliz halkına karşı Katolikliği tercih etmesi olmuştur. Parlamento, halka bir çağrı yaparak 1640’da, Krala karşı *İç Savaşı* başlatmıştır¹³⁴. Parlamento, verginin denetim erkini ve özgürlüğünü *Magna Carta Libertatum*’a dayandırarak, bağımsız yargı ile garanti altına almayı amaçlamıştır.

Vergi gelirleri ile nüfus açısından bir karşılaştırma yapıldığında, sanayi devriminin İngiltere’de ortaya çıkmasının nedenleri açıkça görülebilmektedir. İngiltere’de devlet; vergi gelirlerini, borçları kapama ve yoksullara yardım olarak kullanmıştır ki böylece yoksullar da zenginler için çalışmıştır¹³⁵. Siyasal süreç bir yandan zenginliği güdüleyerek burjuvazinin gelişmesini sağlarken, diğer taraftan monarşik ilkeler, yeni sosyo-politik yapıyla uyumlu hale gelmiştir.

Yüksek vergi Fransa’da siyasi devrimin önemli bir sebebidir. Düşük vergi ise İngiliz sanayi devrimini yaratmıştır. İngiltere’de vergi, hiçbir zaman bireylerin ödeyemeyeceği bir düzeyde olmamıştır. 1697’den sonra İngiltere *Kelle Vergisi*’ni kaldırmış ve parlamentodaki soylular; toprak vergisini, barış zamanlarında %10, savaş durumunda ise %20 olarak belirlemişti. Vergi topraktan değil, gelirden alınmıştır¹³⁶. Düşük vergi, ulusal düzeyde artı değere, artı değer ise üretime yönelik yatırıma dönüşünce, ekonomik gelişme hızlanmıştır.

¹³⁴ David BATES, “Reformation and Restoration”, *History Today*, April-1998, Vol.48, Nu.4, s.51.

¹³⁵ Peter MATHIAS, “Concept of Revolution In England and France In the Eighteenth Century”, *Studies In Eighteenth Century Culture*, Vol.14, University of Wisconsin, 1985, s.34-41. 18. yüzyıl başlarında İngiltere’nin nüfusu 6 milyon, Fransa’nın ise, 20 milyondur. Yüzyılın sonunda ise Fransa; 27,3 milyon, İngiltere; 10,2 milyon nüfusa sahipti. Doğal kaynaklar açısından Fransa’nın geliri 1715’te İngiltere’den %15, 1785’te %30 daha fazlaydı. Ancak 1807-1808 Napolyon savaşlarında, İngiltere’nin vergi geliri toplamı, Fransa’yı geçebilmiştir. Gelirin sosyal etkisi, Fransa’da çok kötüydü. Merkezi yönetimin zorla vergi toplaması, zenginliğin azalmasına neden oldu. Gelirin sosyal dağıtımı da farklıydı. Fransız imtiyazlı sınıfı, bazı vergilerden muaftı. Feodal ayrıcalıklar devam etmekteydi. Fransız köylülerinden alınan vergi oranları, onları daha çok yoksullaştırdı.

¹³⁶ MOOERS, *Burjuva:Avrupa’nın Kuruluşu*, s.193-200.

İngiliz sanayi devrimi, pamuklu dokumacılığın gelişimine bağlıdır. El tezgahları ile başlayan girişim, teknolojik yenilenmelerle daha karmaşık bir yapıya sahip olarak, İngiliz toplumsal ve siyasal gelişimine ivme kazandırmıştır. Ayrıca İngiltere'nin ada olması, liman kentlerinin diğer ülkelere olan bağlantısını hızlandırmıştır. Uluslararası köle ticareti ekonomiyi zenginleştirmiş bu çerçevede Hindistan, pamuklu dokumanın merkezi durumuna gelmiştir. Bu gelişmeler yasalarla da desteklenerek, dönüşüm ve değişim meşrulaştırılmıştır¹³⁷. Dönüşümden her kesim yararlanmıştır. İngiliz aristokrasisi ve kırsal eşrafın, sanayi devrimi ile birlikte durumları daha da iyileşmiştir. Tarımsal ürünlere olan talebin artması, kent alanları ve madenlerin genişlemesi, demir imalathanesi ve demiryolları sayılarının artmasının yanında; demiryolları üzerinden geçtiği toprak sahibi olan soyluların rantı artmıştır. Toplumun, kentsel ve kırsal kesimi teknolojik yeniliklere hiçbir zaman karşı çıkmamıştır çünkü hiç kimsenin konumu zedelenmemiştir. Aristokrasinin durumu bozulmadığı gibi, aristokrat olmayıp da çalışarak yüksek mevkilere gelenler de hoşgörü ile karşılanmış ve bu fırsat herkese tanınmıştır¹³⁸.

18. yüzyıl sonlarında İngiliz aristokrasisinde, toplumun efendisi değil, hizmetkarı anlayışı hakimdi. Aristokrat; halkın hizmetinde olan, onlara yol gösteren, yardım eden anlamlara karşılık geliyordu. Aristokratlardan suçlu olanlar, halktan biri gibi aynı derecede cezalandırılmıştır. Örneğin, Kraliyetten bir soylu olan Ferres, 1760'da hizmetkarını öldürmekten tutuklandı, mahkemeye çıkarılarak idam edilmiştir. Bu durum Avrupa'nın hiçbir ülkesinde yoktu. Aristokrasi değişimin dinamikleri ile çatışmak yerine, kendini değişimle uyumlu hale getirmiştir. 18. yüzyıl İngiliz aristokrasisinin saygınlığı, toplumda kendini ikna yoluyla kabullendirebilmiş olmasıdır. Aristokrasi ve orta sınıf, dönüşümü takip eden diğer sınıflara karşı konumlarını savunmak ve çıkarlarını geliştirmek için ittifak etmişlerdir¹³⁹. Değişimci burjuvazi ile korumacı aristokrasinin parlamento içinde oydaşması, İngiliz toplumuna özgüdür. Kısaca parlamenter bağımsızlık, bireylerin özerkliği, özgürlüğü ve yasal eşitlik, İngiliz toplumunun sahip olduğu tarihi referanslarıdır.

İngiliz toplumunu etkileyen teknolojik gelişmeler yapılan reformlarla, toplumsal yapıya uyumlu hale getirilmiştir. Bu çerçevede sanayi merkezleri, reform kanunuyla seçim bölgeleri haline getirilerek yeni bir seçmen kitlesi oluşturulmuştur. Sanayi devriminin ürettiği ilişkilerde ortaya çıkan değişimler, toplumsal ve siyasal alanda

¹³⁷ Eric. J. HOBSEAWM, *Sanayi ve İmparatorluk*, çev.Yalçın Gülerman ve Abdullah Ersoy, Ankara:Dost Kitabevi Yayınları, 1987, s.40-58.

¹³⁸ A.g.e., s.64-67.

¹³⁹ LANGFORD, "Modernite ve Muhafazakarlık:Sanayileşmenin Eşiğinde İngiliz Toplumu", s.78-85.

devrimci hareketlere yol açmamıştır. İngiliz jakobenizminin etkinlikleri bile, geleneksel çıkarların uzlaşmasına yardımcı olmuştur. *Correspondence Societies* (yazışma dernekleri) adı altında faaliyet gösteren İngiliz jakobenizm hareketi, hoşnutsuzluğu toplumla her yerde açık bir şekilde tartışan ve onları bilgilendiren bir yapıya sahipti¹⁴⁰. Kısaca İngiliz jakobenizmi, emekçi insanların kendi adlarına başlattıkları bir hareket olmuştur.

İngiltere’de *Londra Yazışma Derneğinin* (1792) kurucusu olan Thomas Hardy, bir kunduracı ustası ve derneğin genel sekreteri Francis Place ise terzi idi. Fransa’da ise bu tür sıradan insanların jakoben klüplerin toplantılarına katılması imkansızdı. Çünkü özel binalarda toplanan söz konusu klüplerin amacı, işçileri ayaklandırmaya teşvik etmektir. İngiliz jakobenleri toplumsal sorunları kahvehane, birahane veya kamuya açık yerlerde toplanarak tartışırlardı. 1830’lu yıllarda işçi hareketine dönüşen İngiliz jakobenizmine sendikal örgütlenme hakkı getirilerek, işçi sınıfı hareketi, siyasal alanda meşruiyet kazanmıştır¹⁴¹. Böylece İngiliz siyasal sistemi, bir yandan ticari dinamizmin gereksinimlerini karşılayarak, uyumlu bir toplumsal yeniden üretim mekanizması geliştirebilmiş diğer yandan muhafazakar değerleri taşıyarak, geçmişin gücünü geleceğe yönelik itici bir etki olarak kullanmıştır.

Toprakların meralştırılması, özel mülkiyetin korunması ve kırsal alanda pamuklu dokumanın gelişmesi, tarımda kapitalistleşmeye, ürün artığının köleleştirmenin ortaya çıkardığı ucuz emekle birlikte İngiliz sanayi kapitalizminin yaratıldığını belirten Tilly, toplumdaki bu gelişme ve değişimlerin güçlü İngiliz devlet yapısını ortaya çıkardığını ifade etmektedir. Buna göre devlet iktidarını kullananlar güçlü oldukları halde devlet, günlük yönetim işlerinde, oldukça özerk olan eşraf ve ruhban sınıfına bağlı kalmıştır. Kralın silahlı kuvvetler üzerindeki sınırlı denetimi, parlamentonun maliyeyi kontrol etmesi, mahkemelerin bağımsızlığı, hızla proleterleşen kırsal nüfus ve giderek küçülen köylülük ile refahı yükselmekte olan yeomanlar ve girişimci toprak sahiplerinin oluşturduğu işbirliği, İngiltere’yi güçlü bir devlet haline getirmiştir¹⁴². Özellikle parlamentoda toprak sahipleri ile tüccar sınıf arasındaki ittifak, tarım ve sanayi kapitalizminin gelişimi için gerekli olan koşulların olgunlaşmasını sağlamıştır.

¹⁴⁰ Aydın YALÇIN, “Çağdaş Muhafazakarlık ve Siyasi İstikrar”, *Sosyal ve Siyasal Teori*, (Der) Atilla Yayla, Ankara:Siyasal Kitabevi, 1993, s.244-246.

¹⁴¹ *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*, İstanbul:İletişim Yayınları No:5, 1988, s.157-158.

¹⁴² Charles TILLY, *Avrupa’da Devrimler 1492-1992*, çev. Özden Arıkan, İstanbul:AFA Yayınları, 1995, s.155-178.

Fransa ile İngiltere'nin toplumsal, siyasal ve ekonomik yapılarını karşılaştıran Mathias; Fransa'da; Kralın güçlü toplumun zayıf, İngiltere'de ise; devletin zayıf, ama toplumun güçlü olduğu ayrımını yapmaktadır. Fransız Kralının, devletin toplam gelirine yakın mülkü olduğunu, İngiliz Monarkının ise finansal kaynağı çok az olup yaşamını, parlamentoya bağlı olarak sürdürdüğünü belirtir. Fransa güçlü bir orduya sahip olup, ordunun yaşayabilmesi için de, yüksek düzeyde vergiye ihtiyacı vardı. Fransız ordusunun gideri, toplam kamu sektörünün yarısından fazlasına sahipti. Kral, ordusunun bu gücünden yararlanarak, parlamentoya ihtiyaç duymadan vergiyi yükseltebiliyordu¹⁴³. Kralın, hükümetin başı olarak herhangi bir anayasal sorumluluğu yoktu. Sorumlu olanlar, Kralın yardımcıları ve Kralın emirlerini uygulayanlardı.

B. DEVLET YAPISI

1215' de imzalanan Magna Carta'dan itibaren Monark, bağımsız ama sınırlı bir güce sahipti. Kral, baron ve kantonlardan* oluşan *Büyük Kral Konsülü*'nün izni olmadan herhangi bir yardım talebinde bulunamazdı. Kral, kanton ve baronlara danıştıktan sonra vergi çıkarabilirdi. Büyük Konsülün danışma ve karar alma usulleri parlamentonun temelini oluşturmuştur. 13. ve 14.yüzyıllar ile birlikte *Avam Kamarası*; esnaf ve tüccar gibi burjuva karakterli olup, şehir ve kasabalardan temsil edilen lordlardan bağımsız olarak toplanırlardı. I. James (1603-1625) ve I. Charles (1625-1649)'ın parlamentonun yüzyıllar boyunca kazanmış olduğu haklarını ortadan kaldırma düşünceleri, İngiliz Parlamentosu ile Kral arasındaki çatışmaya neden olmuş ve tarihe *Şanlı Devrim* (Glorious Revolution) olarak geçen, 1689 *Haklar Yasası* (Bill of Rights), parlamento zaferinin sonucu olarak gerçekleştirilmiştir¹⁴⁴. Böylece İngiliz devleti, mutlakiyetçi olmayan bir anayasal monarşiye geçmiştir. Ayrıca makam satışının olmayışı, yerelliği artırdığı gibi devlet ile sivil toplum arasında kurumsal bir ayrılığa yol açmıştır.

Monarkın parlamento karşısındaki güçsüzlüğü, merkeziyetçiliğin yokluğu ve verginin parlamento dışında Monark tarafından artırılabilmesi, merkezin yerel birimlere bağlı olmasına ve devlet örgütünün bürokratikleşmemesine neden olmuştur. Kral, ancak karşılıklı işbirliği ve desteğe bağlı olarak varlığını koruyabilmiştir. Braddick, 17. yüzyıl İngiltere'sinde Kral ile eşraf arasında gerçekleşen ortaklığın, devletin gücünü artırdığını söyler. 1590 ve 1670 yılları arasında parasal açıdan devletin geliri 16 kat artmıştı. Braddick, ayrıca sosyal değişim ile devlet biçimi arasında sürekli bir ilişkinin

¹⁴³ MATHIAS, a.g.m., s.31-33.

*Baron; kral tarafından verilen veya babadan kalan asalet ünvanı. Kanton, küçük yerleşim birimleri.

¹⁴⁴ Philip NORTON, *The British Polity*, New York and London:Longman Limited, 1984, s.38-39.

var olduğunu belirtmiştir¹⁴⁵. İngiliz devlet yapısı ve organları, sosyal alanda gelişme, farklılaşma ve değişme ile bütünleşebildiğinden işlevselliğini sürdürmüş ve devlet ile toplum arasında sürekli bir oydaşma gerçekleşebilmiştir.

Devlet formasyonunun belirlenmesinde tabandan tavana doğru birimlerin, somut olarak ilişki ve etkileşimleri söz konusudur. Braddick, İngiliz devlet yapısını *kollektif* bir sosyal iktidar olarak tanımlamaktadır. Devlet elde ettiği geliri, insanların ihtiyaçlarını karşılamak üzere kullanmıştır. İngiltere’de devlet, sosyal sınıfların menfaatlerini koruyan bir yapı değil, yerel eğilimleri pazar ve rekabetle buluşturan, çevre ile merkezin birbirleriyle ilişkisinin karmaşıklığını yok eden bir aygıt olmuştur. İngiliz devlet yapısının, yasa hakimiyetine dayalı bir siyasal anlayışa sahip olduğunu belirten Braddick, yoksulluk, nüfusun artması ve dini grupların farklılaşması gibi sorunları Kralın değil, parlamentonun çözdüğünü söylemektedir. Braddick, siyasi antropologlar tarafından formüle edilen İngiliz devlet düşüncesinin, ekonomik ve sosyal değişmeye dayandığını gösterdiklerini belirtmektedir¹⁴⁶.

17. yüzyıl sonu ve 18.yüzyıl başlarında düşük vergi, tarımsal gelişmeyi sağlayarak kırsal alanın toplumsal ilişkilerini değiştirmiş ve İngiliz devlet yapısına, yeni bir yönetici sınıfın (burjuvazi) eklenmesini sağlamıştır. Toplum kesimleri yiyeceğin üretiminden ziyade, malların üretimi ile ilgilenmiştir. 17. yüzyıl ve 18. yüzyılda İngiliz devlet yapısı, sınıfsal bir nitelik kazanamamıştır. Çünkü devlet, bütün sosyal grupların kaynağını oluşturmuştur. Bireyler ve örgütler açısından sosyal bir iktidar olarak algılanan devlet, politik eylemleri dönüştüren organik bir modeldi. Ekonomik ve sosyal gelişmelere bağlı olan İngiliz devlet yapısı, yüzyıllar boyu süregelen devamlılığını koruyarak muhafazakar bir gelenek oluşmuştur. Bunlar kralın gücünün azaltılması, seçilenlerin özerkliği ve halka karşı sorumluluğu ile halkın yönetime itaatı ve yasanın hakimiyetidir.

Kralın iktidardaki konumu ve dini düşünce özgürlüğü, 17. yüzyıl İngiliz devlet yapısına yönelik önemli tartışmaları oluşturmaktadır. Sorun, Kralın sahip olduğu iktidarın kaynağı, Tanrıya mı, yoksa halkın rızasına mı dayandırılması gerektiğiyle ilgiliydi. Tanrının yeryüzünde herkesle iletişimi vardı ve her şeyi mükemmel yaratarak kendi düzenine bırakmıştı. Tanrının vekili Kral, onun yeryüzündeki ihtişamını temsil ediyordu. Sınırlı monarşiyi savunanlara göre, parlamentonun onayı olmaksızın Kralın zorla vergi toplama yetkisi yoktu kaldı ki Tanrı, politik egemenliğini halka vermişti.

¹⁴⁵ Michael BRADDICK, “State Formation and Social Change In Early Modern England: A Problem Stated and Approaches Suggested”, *Social History*, Vol.16, Nu.1, 1991, s.2-6.

¹⁴⁶ A.g.m., s.11-17.

Ancak hikmetli insanların yönetiminde iyilik, toplumda gelişebilirdi¹⁴⁷. Böylece hem Kralın mutlak hakimiyeti kırılmakta hem de muhafazakarlığın temel dayanağı olan gelenek, hikmetli (wisdom) insanlardan oluşmaktadır.

C. DİNSEL YAPI

17. yüzyıl İngiltere’de, Kralın maddi egemenliğine son veren ve toplumun sekülerleşmesi ile devletin güçlenmesini sağlayan üç önemli dini hareket meydana gelmiştir¹⁴⁸: Püriten, Methodist ve Anglikan hareket. Bu dini düşünceler, sadece modern İngiliz devletinin yaratılmasında ve bireyciliğin gelişmesinde etkili olmakla kalmamış aynı zamanda, İngiliz Aydınlanmasının görgücülüğüne önemli katkı sağlamıştır. İngiliz orta sınıf ve soylularından oluşan Püritenler, Kraliçe Elizabeth döneminde (1600) ortaya çıktı. Püritenizm akımı, I. James tarafından engellenmeye çalışılmış ve I. Charles ve II. Charles döneminde de İngiliz Kilisesinden uzaklaştırılmıştır. Püritenler, Tanrıya karşı bireylerin vicdani sorumluluğunun olması gerektiğine inanan Calvinist düşünceye sahiptirler. Gerçek Hristiyanlığın kendileri tarafından temsil edildiğine inanarak, diğer tarikatlara karşı hoşgörü içinde davranmamışlardır. Protestanları uzaklaştırmaya ve ülkeyi Katolikleştirmeye çalıştığı için Kral II. Charles’a karşı çıkmışlar ve Kralın idam edilmesinde önemli rol oynamışlardır.

Püritenler ile ilgili iki önemli gelişme yaşanır. Püritenler İngiliz toplumunun modernleşmesine önemli katkı sağladıkları halde, 1660 Restorasyonundan sonra Kral tarafından kötü gösterilmişlerdir. İkincisi, çoğunluğu Püriten olan İngiliz aristokrasisi, İngiliz Kilisesine bağlıdır. Muhafazakar Protestan İngiliz grupları arasındaki bölünmeler, II. Charles döneminde yaşanır. İç savaşın etkisiyle Püritenler arasında yüzlerce mezhep ortaya çıkar. İç savaş sonrası *Presbyterians* olarak adlandırılan İskoçyalı Püritenler, büyük bir güç elde ederek kendi yönetimlerini kurmaya çalışmışlardır. Diğer bir Püriten mezhebi olan *Independents* ise bireylerin kendi düşünme ve inanma haklarının olduğunu vurgulayarak Kilise ve papazların güçlerine karşı çıkmışlardır¹⁴⁹. Kısaca Püritenler takdiri ilahiye inanmakla birlikte, kaderci olmayıp, çalışma ve yardımlaşmanın Tanrıya yapılan bir ödev olduğu inancını taşımışlardır.

¹⁴⁷ Robert ECCLESHALL, *English Conservatism Since Restoration*, London:Unwin Hyman Ltd., 1990, s.22.

¹⁴⁸ KIŞLALI, *Siyasal Sistemler*, s.211-212

¹⁴⁹ Edmund BURKE, *Burke’s Speeches on American Taxation, on Conciliation with America and Letters to the Sheriffs of Bristol*, (Edit) F.G.Selby, M.A.Oxon and Hon L.L.D.Bombay, London:Macmillan and Co., Ltd, 1948, s.xix.

II. Charles'ın baskısından dolayı İngiltere'yi terk eden *Aristokrat Püritenler* (Independents) Kuzey Amerika'da, *New England* (Yeni İngiltere) olarak tanımlanan Massachusetts, New Hampshire, Connecticut ve Rhode Island'a yerleşirler. Siyasi ve dini bir doktrin olan Püritenizm, demokratik ve cumhuriyetçi teorilere sahiptir. İyi bir eğitim görmüş olan bu orta sınıf göçmenlerinin amacı, *Mayflower Compact* (Mayflower Sözleşmesi) gereğince özgürlükçü, eşitlikçi ve çoğunluğa dayalı bir siyasal toplum oluşturmaktır¹⁵⁰. Mayflower, Roma Katolizmine karşı çıkan İngiliz Püritenlerinin 1620'de Amerika'nın Massachusetts kentinde özgür ve demokratik bir cumhuriyet kurmak amacıyla göç ettikleri geminin adıdır. Püritenler daha *Mayflower gemisinde* toplumun ve siyasi gücün nasıl olması gerektiğini şu sözlerle açıklamaktadırlar;

"Biz, aşağıda adları yazılan James'in sadık tebaaları, Tanrının rızası, Hristiyan dininin ilerlemesi ve Kralımızla, ülkemizin şerefi için Virginia'nın kuzey kasımlarında ilk koloniyi kurmak maksadıyla bu seyahate teşebbüs etmiş bulunuyoruz. Tanrının huzurunda ve birbirimizin önünde yukarıda belirttiğimiz hedefleri gerçekleştirmek ve düzenimizi mükemmelleştirip muhafaza etmek için bir siyasi toplum şeklinde teşkilatlanmaya müstereken ve tam bir ciddiyetle karar vermiş bulunuyoruz. Bu akde binaen, hepimizin kendimizi adayacağına ve itaat edeceğine söz verdiği kolonimizin menfaati için, zaman içinde eşit ve adil kanunlar, kararnameler, tüzükler ve usuller ihdas etmeye ve gerektiğinde bunlarla ilgili idari birimleri kurmaya; ayrıca koloninin menfaatleri uğruna her türlü itaata hazır olduğumuzu ifade ederiz"¹⁵¹.

Hristiyanlığın katı Protestan mezhebini temsil eden Püritenler, kendileri dışında olan Hollandalı Arminius'un mezhebinden Roger Williams'ı Massachusetts'den çıkarırlar. Williams, Püriten kolonilerin baskısından kurtulmak isteyenlerle birlikte 1663'de II. Charles'ın verdiği beratla Rhode Island Cumhuriyetini kurar. Hazırlanan anayasa ile hangi mezhep ve tarikattan olursa olsun, Hristiyan olan her vatandaşın siyasal haklardan yararlanmaları sağlanmıştır. Eşitlikçi dini düşünce temelinde ve orta sınıf halktan oluşan yeni Cumhuriyetler, Amerikan siyasal ve anayasal gelişmelerinin esin kaynağını oluşturmuştur¹⁵².

İngiliz Kilisesinin diğer bir grubunu temsil eden Hollandalı Arminius'tur. Arminianlar, Anglikan olarak da adlandırılırlar ve İngiltere'nin resmi devlet kilisesi olarak örgütlenmişlerdir. Anglikan öğreti, İngiliz üst sınıfı için ahlaki bir değer olmuştur. Burke'ünde içinde olduğu düşünce sistemiği temelde, Hooker'dan esinlenir.

¹⁵⁰ Frank DWYER, *John Adams*, New York:Chelsea House Publishers,1989, s.25.

¹⁵¹ Alexis de TOCQUEVILLE, *Amerika'da Demokrasi*, çev.İhsan Sezal ve Fatoş Dilber, Ankara:Yetkin Yayınları, 1994, s.35-36.

James M. BURNS and Jack W. PELTASON, *Government by the People*, New Jersey:Prentice-Hall Inc., 1957, s.34-38.

¹⁵² George Townsend WARNER ve diğerleri., *The New Ground Work of British History*, Book Two, London and Glasgow:Blackie and Son Limited, 1952, s.418-420.

Püritenlerden daha hoşgörülü olan Anglikanlar, inancın bireyi ilgilendirdiğini, dinin dışındaki örgütlenmelerin dini inanç ve değerlere göre düzenlenmesinin doğru olamayacağını ifade ederler. Akıl, gelenek ve dini törenin, pozitif olarak değerlendirilmesine önem verirler. Anglikan mezhebi devletin devamlılığı ve menfaati için, dinsel mezheplerin tolere edilmesi gerektiğine inanır¹⁵³. Dini hoşgörü bireyleri, devlete daha çok bağlamakta ve devlet, dini inanç ve değerleri tolere ettiği ölçüde, bireyler üzerinde güç ve kontrol sağlamaktadır.

Bir diğer büyük mezhep olan Metodizmin kurucusu John Wesley (1703-1791) İngiliz Kilisesi üyesidir. Kardeşi Charles ve arkadaşları ile Oxford'da 1729 yılında bir reform hareketini başlatır. İngiliz Kilisesinin devletçiliğinden dolayı yozlaştığını, Hristiyan ideal ve arzularından yabancılaştırıldığını iddia eden Wesley düşüncelerini, kiliseye devam etmeyen fakirlere, zencilere, madencilere, askerlere ve zenginlere açık hava toplantıları yoluyla yaymaya çalışmıştır. Metodist olarak adlandırılan Wesley, yoksulların durumlarının iyileştirilmesinde zenginlerin sorumlu olduğunu vurgular. İşçilerin yaşam koşullarının düzeltilmesinin ilahi bir görev olduğunu söyler¹⁵⁴. Wesleyanlar emekçi sınıfı, İncil aracılığıyla devrimden vazgeçirmişlerdir. İngiltere'de sanayi kapitalizmin gelişmesini sağlayan en önemli etkenlerden biride, Püriten ve metodist (Wesleyanizm) düşüncenin, somut ve kalıcı özgürlüklerin yaratılmasına yaptığı katkıdır¹⁵⁵. Dini düşünce, toplumun kapitalist gelişimi içinde bireyleri güdüleyerek toplumsal kargaşanın oluşmasını engellemiştir.

Dinin, kapitalist toplum yapısını meşrulaştırmaya yönelik farklılaşması ve devletin bu çeşitliliği hoşgörüyle karşılaması, İngiltere'de dinin kurumsallaşmasını sağlamıştır. Toplumların politik, ekonomik ve kültürel yapılarına göre dini inançlarının da farklı olduğuna inanan muhafazakarlık dini, sivil toplumun temeli olarak görmektedir¹⁵⁶. Muhafazakarlığa göre din, insan ilişkilerinde bütün iyiliklerin kaynağı olduğundan, aklın egemenliğinde kurulacak her türlü sosyo-politik kurumlarda keyfiliği ortadan kaldırmakta ve kurumların, toplumun iyiliğini gerçekleştirmeye yönelik hareket etmesine çalışmaktadır.

¹⁵³ D. Macculloch, "The Myth of the English Reformation", *History Today*, Vol.41, No.7, 1991, ss.1-6.

¹⁵⁴ WARNER, a.g.e., s.657.

¹⁵⁵ A. Ted CAMPBELL, "Christian Tradition, John Wesley and Evangelicalism", *Anglican Theological Review*, Winter-1992, Vol.74, No.1, s.12.

¹⁵⁶ Stephen R. GRAUBARD, *The Politics of Perseverance: Burke, Disraeli and Churchill*, Cambridge: Harvard University Press, 1961, s.73.

D. SOSYO-POLİTİK YAPI

İngiliz sosyo-politik yapısı geleneğe ve tarihi tecrübeye bağlı olmasından dolayı evrimci, deneyci, pragmatik ve realisttir. İngiliz siyaset bilimi çalışmalarında pozitivist metodolojinin kullanılmasının zorluklarını ifade eden Gamble, siyasi pratiğin kolektivizm ve liberalizm ekseninde sürdürüldüğünü belirtir¹⁵⁷. Ancak parlamento bağımsızlığı kolektivizmle desteklenirse iktidar, her bakımdan toplumu kontrol etme imkanına sahip olabilir.

İngiltere ile Fransa arasında sosyo-politik açıdan bir değerlendirme yapan Tocqueville'e göre, eski değerlerin daha güçlü korunduğu İngiliz toplumu, yeni değerlerle herhangi bir sorun yaşamadan bütünleşebilmiş, eski değerlerin tutunmakta güçlük çektiği ve yeni değerlerle sürekli çatıştığı Fransa'da ise devrim gerçekleşmiştir. İngiliz aristokrasisi yeni orta sınıfa dönüşmüş, halbuki Fransa'da aristokrasi ile burjuvazi arasındaki sorun iktidarı ele geçirme hesapları doğrultusunda çözümlenememiştir. İngiltere'de feodal ayrıcalıklar (ascribed status) yerini, kazanılan statüye (achieved status) bırakırken, Fransa'daki ayrıcalıklar, sürekli olarak köylü ve soylu aleyhine artmıştır¹⁵⁸. Toplumun ekonomik gelişmesine bağlı olarak farklılaşan mülkiyet ilişkileri İngiltere'de kendiliğinden, Fransa'da ise, iktidarı ele geçirme veya iktidarın güçlendirilmesi amacıyla dıştan zorlama ile ortaya çıktığı ifade edilebilir.

18. yüzyıl düşünce zenginliği içinde İngiliz siyasal toplumu, hem geleneğini sürdürmesi, hem de yeni düşüncelerin gelişmesine imkan tanıması nedeniyle diğer Avrupa ülkeleriyle karşılaştırıldığında, özgün bir yapıya sahiptir. İngiliz toplumunun sosyo-politik etmenlerini Langford şöyle açıklamaktadır¹⁵⁹: (i)İngiliz toplumu, bireylerin düşünce özgürlükleri bakımından diğerleriyle karşılaştırıldığında, daha özgürdür. (ii)İngiltere 18. yüzyılda diğer ülkelerle karşılaştırıldığında daha açık toplumdu. Halktan birinin soyluluk elde etmesi ya da herhangi bir burjuvanın dini makama gelmesi, diğer ülkelere göre İngiltere'de daha kolaydı. (iii)İngiliz siyasal sistemi, ticari hareketliliğin gereksinimlerini karşılayacak bir niteliğe sahipti. Bu doğrultuda yapılan seçim değişikliği ile oy hakkı genişletilerek; yalnızca aristokrasinin

¹⁵⁷ Andrew GAMBLE, "Theories of British Politics", *Political Studies*, Vol.38, 1990, s.409-410.

¹⁵⁸ Alexis de TOCQUEVILLE, *Eski Rejim ve Devrim*, çev. Turhan Ilgaz, İstanbul: Kesit Yayınları, 1995, s.10-13 ve s.253. 18. yüzyılda güçlü bir merkeziyetçi yönetime sahip olan Fransa soylu, köylü ve burjuvazinin (orta sınıf; kentte yaşayan ve ticaretle uğraşan sınıf) çıkarlarını birleştiremeyen bir sosyo-politik yapıya sahipti. 18. yüzyılda soylular toplumun tamamen dışında ve ayrıcalıklara sahipti. Toprak sahibi köylülerden yılda yaklaşık 2000 Frank (4 sabanlı bir çiftliğin getirisine eşdeğer) vergi alınıyordu. Hiçbir işle meşgul olmayıp da ayrıcalığı bulunan soyluluğa, mülkiyetin sonraki nesillerle parçalanması da eklenince, köylü ile soylu arasındaki çelişki artmış, bu durum ise Fransa'nın sosyo-politik dengesini bozmuştur.

¹⁵⁹ LANGFORD, "Modernite ve Muhafazakarlık: Sanayileşmenin Eşiğinde İngiliz Toplumu", s.69-85.

değil, burjuvazinin de parlamentoya girmesi ve karar alma sürecine katılması sağlanmıştır.

Langford'un İngiliz toplumunun 18.yüzyıldaki yapısına yönelik değerlendirmeleri, 19. yüzyılda yapılan sosyal, siyasal ve ekonomik reformlarla da açıklanabilir. Örneğin *Catholic Emancipation Act* (1829) (Katoliklerin Özgürleşmesi)'dir. İngiliz anayasası Protestan olmayanların Taç giymeleri ve İngiliz üst yönetimine gelmelerini engellemiştir. Protestan olan Daniel O'Connell, Katoliklerin özgür olabilmesi için bir kampanya başlatır. Bunun sonucu İngiltere, *Catholic Emancipation Act*'ı kabul ederek Katoliklere, İrlanda Yüksek Kral Başdanışmanı ve İrlanda Kral Vekili dışında, ordu ve hukuk gibi kurumlara girebilme hakkı tanımıştır¹⁶⁰. Böylece devrimin koşulları oluşmadan ortadan kalkmıştır.

Ayrıca İngiltere'de muhtemel bir devrime yol açabilecek sınıfsal farklılıklar, *Great Reform Act* (1832) (Büyük Reform Yasası) ile önlenmiştir. 1832 *Reform Yasası* ile egemenlik, toprak sahibi sınıftan orta sınıfa, işçi sınıfına ve kadınlara kadar tüm toplum kesimlerine yaygınlaşmıştır. Yapılan reformlarla iktidar, nitelik olarak da değişmiştir. Avam Kamarası, otoritenin merkezi haline gelmiştir. Lordlar Kamarası'nın, Avam Kamarası tarafından gönderilen yasa tasarılarını geri gönderip veya kabul etmeme gibi hakları olsa da, 1832'den sonra yaşanan gelişmeler Avam Kamarasının gücünü artırmış ve Kral ile Lordlar Kamarası'nın yönetme erkleri sınırlanmıştır. 1842'de Mines Act'a (Maden Yasası) göre kadınların, kızların ve on yaşın altındaki erkek çocukların madenlerde çalıştırılmaları yasaklanmıştır. Factory Act'a (1840) (Fabrika Yasası) göre ise, on üç yaşın altındaki çocukların çalışma süresi günlük 6.5, kadınların ise on iki saat olarak sınırlandırılmıştır¹⁶¹.

Moore, 1832 *Reform Yasası* 'nı, Harrington ve Bentham-Mill'in birbiriyle ilişkili iki önemli modele göre açıklamaktadır. James Harrington'un ortaya attığı hipotez, ekonomik güç dengesindeki değişimlerin, kaçınılmaz olarak politik güç dengesini de değiştireceğidir. Yasa, sanayideki gelişmeleri takip ederek iktidarın, kırsal aristokrasiden kentsel orta sınıfa transferini sağlamış, parlamento çoğunluğunu oluşturan soyluların yerlerini, sanayinin ortaya çıkardığı kasabalılara (liberal orta sınıf) bırakmıştır. Bentham ve Mill tarafından geliştirilen bir diğer hipoteze göre ise iktidarı temsil eden aristokrasi, oy hakkının yaygınlaştırılmasıyla birlikte yerini, temsili sisteme

¹⁶⁰ WARNER, *The New Ground Work of British History*, s.764-766, s.778, s.828 ve s.831.

¹⁶¹ Robert BLAKE, *The Conservative Party From Peel to Churchill*, London:Collins Sons and Co Ltd, 1979, s.44-48.

bırakmasıdır¹⁶². Reformcuların amacı yeni kentli sınıfı, aristokrasi ile bütünleştirebilmektir. Böylece sanayileşmeyle birlikte nüfus hareketinin farklılaşması gelişen gelişen yeni sosyo-politik yapıya geleneğin değerleri, muhafazakar siyasetçiler tarafından başarılı bir şekilde taşınabilmiştir. Kısaca belirtmek gerekirse tarım toplumunun aristokratik ve ataerkil değerlerine bağlı olan muhafazakar siyasal düşünce, orta sınıf değerlerine ılımlı açılımı sayesinde korunarak değişmiştir. Bu çerçevede günümüzün liberal bireyciliğine Kilise, gelenek ve Monarşi taşınabilmiştir.

Esasen İngiliz siyasi tarihinde oy hakkının genişletilmesine karşı öne sürülen eleştiriler ve tepkilerde, parlamentonun kolektivist yapısından dolayı mevcut özgürlüğün kaybedileceği endişesi taşınmıştır. Tarihi tecrübe yoluyla bağımsızlığını meşrulaştıran parlamento; geçmişin değerlerini mevcut durumun pratiğine taşıyıp geleceğin düşünce ve eylemlerine yön vermekle hem kolektivist ve hem de liberal ilkelere sahip olabilmıştır. Pragmatik ve realist olan İngiliz siyasi geleneğinin amacı, mevcut kurumları ve onların çıkarlarını meşrulaştırmak olmuştur.

18. yüzyıl Aydınlanma düşüncesinde ortaya çıkan *faydacılık kuramı* (utilitarianism) İngiliz sosyo-politik düşüncesinin demokratikleşmesine önemli bir katkı sağlamıştır. Yöneten ve yönetilenlerin çıkarlarının, toplumun faydasına hizmet etmesi gerektiğini söyleyen faydacı düşünce kuramcısı Jeremy Bentham (1748-1832), 18. yüzyılın ikinci yarısı ile, 19. yüzyıl İngiliz ve Kıta Avrupası'nın sosyal ve politik yapısını etkilemiştir. Demokratik düşünceye sahip olan Bentham, aristokrasi ve monarşiye karşı orta sınıfı savunarak iktidarın, temsili demokrasiye ve seçilmiş insanlara verilmesini desteklemiştir¹⁶³.

Yönetimin amacının devletin bütün üyelerinin en üst mutluluğu olduğunu belirten Bentham, bütün bireylerin eşit olarak mutlu olamayacağını, mutluluğun; geçinme, bolluk, güvenlik ve eşitlik unsurlarıyla bireyden bireye farklı yansımalarının olabileceğini belirtmektedir. Örneğin, bir dönüm toprak bir milyoner için hiç, zengin birisi için pek az bir şey, tüccar için önemli ve emekçi için ise servettir. Bu durumda *şeyler*, en büyük mutluluğu sağlayacak insanlara verilmelidir. Ancak bu yolla toplumun mutluluğu artabilir¹⁶⁴. Bentham'da mutluluk; mülkiyetin eşit dağılımıyla mümkün olmakta, mülkiyetin dağıtılmasında toplumun güvenliğine ve geçimine dikkat edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

¹⁶² D.C.MOORE, "Concession or Cure:The Sociological Premises of the First Reform Act", *The Historical Journal*, Vol.9, Nu.1, 1966, s.37-38.

¹⁶³ RIFF, *Dictionary of Modern Political Ideologies*, s.79.

¹⁶⁴ PARKINSON, *Siyasal Düşüncenin Evrimi*, s.194-197.

Bireyin kendi çıkarını düşünmesinin, aynı zamanda kamusal faydayı da beraberinde getireceğine olan düşünce, temelde Tanrı'nın iyi olanı insanların yüreklerine yerleştirmiş olma inancına dayanmaktadır. Bireyler, yüreklerinin sesini dinlerse, ancak o zaman iyi toplum yaratılabilir. Bu iddia ile, Hıristiyanlığın temel inancı olan insanoğlunun doğuştan günahkar olduğu düşünce reddedilmektedir¹⁶⁵. Benthamcı düşüncenin, İngiliz sosyo-politik yapısının monarşik, aristokratik ve doğal hukukçu niteliğine demokratik bir etki yaparken, Kıta Avrupası'nın sosyo-politik düşünce yapısına –kurucu rasyonalizmde aklın özgürleşmesi, bireyin mutluluğu ile birleşince- radikal bir etki yaptığı söylenebilir.

İngiliz muhafazakar siyasal düşüncesi açısından, Bentham'ın ortaya koyduğu bilimsel faydacılığın değil, dini faydacılığın önemli olduğunu vurgulayan Schofield, William Paley'in dini faydacı doktrinin en önemli temsilcisi olduğunu söyler. Paley, 1785'te yayımladığı *Principles Of Moral And Political Philosophy* adlı eserde, insanoğlunun mükemmelleşmesinin, ancak Tanrının isteklerine itaat etmesiyle mümkün olabileceğini belirtmektedir. Mutluluk, acıyı yok eder. Hiç bir şey doğası gereği acı ve mutsuzluk üretmediği gibi, Tanrıda yarattıklarının mutluluğunu ister. O halde iyiliğin ve mutluluğun kaynağı, Tanrıya tabi olmaktan geçmektedir. Hiçbir davranışın evrensel doğruluğu yoktur. Çünkü Tanrı, insanlara mutluluk verecek evrensel değişmez kurallar getirmemiştir. İnsanların kendi istekleriyle uzlaştığı bir mutluluğu Tanrı, uygun görmektedir¹⁶⁶.

Paley'e göre yönetici; aile, kabile ve topluma faydalı olacaklar arasından seçilmelidir. Sorun, yönetilenlerin iktidara itaat etmesinin zorunlu olup olmadığıdır. İktidar eğer Tanrının isteği doğrultusunda hareket ederse halk, itaat etmelidir. Çünkü yönetim, halkın çıkarını gözetmediğinde, halka direnme hakkı doğabilir¹⁶⁷. Paley hiyerarşiyi esas almakta, birimlerin tabandan tavana karşı ödevini, tavandan tabana doğru yükümlülüklerini ortaya koyarak, tepede Tanrı ve onun emirlerini, dini faydacılık açısından değerlendirmektedir.

Kısaca dini faydacı teori; bireyin acısını en aza, mutluluğunu da en çoğa çıkarmaya çalışır. Schofield doğal hakkın, insanların sözleşme sonucu elde ettikleri kurallar olmadığını söyler. Birey doğal olarak eksiktir. Sözleşme, moral değer alanı içerisinde yapılmadığı sürece geçersizdir. Bu ise ancak toplumsal alanı oluşturan

¹⁶⁵ HAMPSON, *Aydınlanma Çağı*, s.93-94.

¹⁶⁶ Thomas Philip SCHOFIELD, "Conservative Political Thought In Britain In Response To the French Revolution", *The Historical Journal*, 1986, s.127-128.

¹⁶⁷ A.g.m., s.129-130.

birimlerin ortaklığıyla mümkündür. Oy kullanma ve siyasal katılım, sözleşme için yeterli değildir. Toplumlar kendilerine özgü gelenek ve değerlere sahip olduğundan, sözleşme biçimleri de farklı olacaktır¹⁶⁸.

18. yüzyıl İngiliz siyasi düşüncesine egemen olan farklı görüşler sayesinde, radikal tutum ve tavır gelişmemiştir. Bir başka ifadeyle muhafazakarlığın, bireyin doğal olarak sorunlu olduğu düşüncesinin 18. yüzyıl İngiliz sosyo-politik yapısına etkisi, faydacı doktrini radikal düşünceye ve bireyi, evrenin nihai tasarlayıcısına dönüştürmemiş, ancak bireylere siyasal ve sosyal hakların verilmesine yönelik liberal değerleri meşrulaştırarak, İngiliz siyasal demokrasisinin gelişmesine katkı sağlamıştır.

E. İNGİLİZ PARLAMENTOSUNUN EVRİMİ VE ANAYASAL GELİŞMELER

İngiliz toplumsal yapısında hukuk ve özgürlüğün kaynağı Magna Carta'dır. Bu anlamda İngiliz halkının hak iddiaları uzun bir geçmişe dayanan soyut ilkelerden değil, devraldıklarından türemektedir. İngiliz hukuku, tarihi geleneğe bağlıdır. Halkın özgürlükleri de tarihin somut tecrübelerinde gerçekleşmektedir¹⁶⁹. Böylece toplumsal ilerleme, tarihi süreçte eskinin, nesiller aracılığıyla taşınarak yeni değerlere dönüştürülmektedir.

1215 tarihli Magna Carta Libertatum'la Krala, feodal ayrıcalıkları kabul etme ve saygı göstermesi zorunluluğu getirilmiştir. Magna Carta'nın 12. maddesine göre Kral, *Konseyin* öngördüğü olağan yardımlardan başka yardım alamayacaktı. 39. maddeye göre ise Kral, özgür kişileri mahkemeye çıkarıp yargılamadan cezalandıramayacak, mallarına müdahale edemeyecekti. Böylece bireyler güvence altına alınmıştır. 63 maddeden oluşan Magna Carta'nın en önemli maddelerinden birisi de, cezanın işlenen suçun ağırlığı ile orantılı olmasıydı. 41. Madde ise tüccarların İngiltere'ye herhangi bir kısıtlamaya maruz kalmadan girip çıkmalarını ve serbestçe ticaret yapmalarını garanti etmiştir¹⁷⁰. *Magna Carta Libertatum* siyasal, sosyal ve ekonomik açıdan toplumda özgürlüğü ve adaleti gelenekselleştiren önemli bir belgedir.

Göze, İngiliz Kamu Hukuku'nu üç döneme ayırarak incelemektedir¹⁷¹: Birincisi, 11. yüzyıl ile 17. yüzyıl arası dönemdir. Bu dönemde, Kralın iktidarı sınırlandırılmıştır. Mutlak monarşiden, meşruti monarşiye geçiş bu dönemde gerçekleşmiştir. İngiliz Kamu

¹⁶⁸ A.g.m., s.134-143.

¹⁶⁹ J.G.A. POCKOCK, "Burke and the Ancient Constitution A Problem in the History of Ideas", *Historical Journal*, 1960, Vol.3, s.218-220.

¹⁷⁰ GÖZE, a.g.e., s.418-420.

¹⁷¹ A.g.e., s.417-432.

Hukuku'nun gerçekleşmesindeki ikinci aşama, 17. yüzyıl ile 18. yüzyıl arasında parlamenter siyasi rejimin kurumları ve kurallarıyla oluşmaya başladığı dönemdir. 19. yüzyıl ile 20. yüzyıl arası dönemde ise parlamenter rejim işlemekte ve siyasi demokrasinin gerçekleştiği ifade edilmektedir.

İngiliz parlamentosunda 17. yüzyıla kadar önemli bir değişiklik olmamıştır. İngiltere'de 17. yüzyılda ekonomik serbestlik, siyasi istikrar ve anayasal denge arasında kurulan bağın kökleri, Aristo'nun *Politika*'sında yer alan monarşi, aristokrasi ve demokrasi ilişkisine dayanır. Kral, lord ve avam olarak biçimlenen İngiliz yönetimi, monarşiden parlamento, parlamento içinde de Avam Kamarası'na doğru bir gelişme izlemiştir¹⁷².

Parlamento alanında en önemli yenilik I. James ve I. Charles döneminde, Kralların *Avam Kamarası*'nı Katolik temsilcilerden oluşturması karşısında, parlamentonun 1628 yılında *Haklar Bildirgesi* (The Petition Of Rights)'ni yayımlamasıydı. Bu bildirgeye göre¹⁷³; parlamentonun izni olmaksızın vergi ve ödünç para alınamayacak, hiçbir sebep olmaksızın tutuklama olmayacak askerlere, kışlaları dışında özel evler verilmeyecek ve barış zamanlarında sıkıyönetim kesinlikle kaldırılacaktı. 1629'da yapılan parlamento toplantısında Kralın bu kararlara uymaması durumunda kavgaların daha da şiddetleneyeceği vurgulanmıştır. Charles parlamentoyu feshetmeye çalışsa da, ileri sürülen çözüm önerilerini kabul etmek zorunda kalmıştır. Buna göre kim dinde bir yenilik yaparsa ve her kim parlamentonun izni olmadan vergi önerirse krallığın düşmanı ilan edilecek ve krallığın sunduğu özgürlüklere ihanet etmiş sayılacaktır.

Götürü sistemi ve çitleme yasalarıyla tarımsal kapitalizmi ve sosyo-politik gelişmeler sonucu sanayi kapitalizmini yaşayan İngiltere, kırdan kente nüfus değişimini tedricen parlamento'ya yansıtmıştır. 1832 seçim reformuyla seçmen sayısı, 500.000'den 813.000'e çıkmıştır. Sandalye dağılımı ve oy hakkının genişletilmesi, Avam Kamarası'nı öne çıkararak aristokrasiye olan bağımlılığını azaltmıştır. 1867 Reform Yasası ile seçmen sayısı 1.358.000'den 2.477.000'e çıkmıştır. 1884'te yapılan değişiklik ile de 10 Paund vergi ödeyen vatandaş, oy hakkına sahip olmuştur. Bu durum, parti teşkilatının kurulmasını zorunlu hale getirmiştir¹⁷⁴. Böylece parlamento

¹⁷² MONK, "Eighteenth-Century Political Theory And the Political Background to Burke's Thought", s.89-91.

¹⁷³ WARNER, *The New Ground Work of British History*, s.433 ve s.437.

¹⁷⁴ NORTON, *The British Polity*, s.41-42.

yapısı ve partilerin, İngiliz siyasi geleneğinin gelişimine ve farklılaşmasına dayanarak ortaya çıktığı söylenebilir.

İngiliz parlamentosu üzerinde herhangi bir otoritenin bulunmadığını söyleyen Gamble'a göre parlamentonun görevi, yasaları çıkarmaktır. Vatandaşların ödevi ise, bu yasalara itaat etmektir. İngiltere'de parlamenter bağımsızlığın anlamı, devleti oluşturan kurumların parlamento iradesine bağlı olması ve onun kararları doğrultusunda hareket etmesidir. Gamble, parlamento yapısının nasıl çalıştığını anlamak için, 1688 *Şanlı Devrimi*'nden sonra ortaya çıkan, ve çalışmamıza konu olan Burke'ün de içinde olduğu İngiliz siyasi tarihini incelemekten geçtiğini belirtir¹⁷⁵. Böylece parlamentonun üstünlüğü, parlamentodan seçmene ve seçmenden parlamentoya bilgi aktarımındaki esneklik ve yönetici sınıfın farklı taleplerin karşılanmasına gösterdiği hoşgörü, İngiliz siyasetinin muhafazakar özelliğini yansıtmaktadır.

Bireylerin haklarının güvenceye alınması, parlamento gücünün artırılması ve Kralın iktidarının sınırlandırılması yönünde İngiliz siyasi tarihi mücadelelerle geçmiştir. Bilimsel ilerleme, teknolojik gelişme ve toplumsal değişimlerin, toplumları kökten sarstığı 17. yüzyıl ile 18. yüzyıl dönemlerinde, İngiliz toplumu; sahip olduğu değerleri öncekine dayandırarak, tarihiyle bütünleşen bir sosyo-politik değişimi gerçekleştirmiştir. 17. ve 18. yüzyıl arasında çıkarılan önemli yasalar: *The Petition Of Right* (1628) (Haklar Bildirgesi), *The Great Remotrance* (1640) (Büyük Uyarı) *Breda Declaration* (1660) (Breda Bildirgesi), *Habeas Corpus Act*, (1679) *Glorious Revolution* (1688) (Şanlı Devrim), *Bill Of Rihts* (1689) (Haklar Tasarısı), *Triennial Act* (1694), *Act Of Settlement* (1701) ve *Stamp Act* (1765)'dir.

The Great Remotrance (1640) ile vergi koyma yetkisi parlamentoya verilmiştir. Ayrıcalıklı yargıçlık kaldırılmış ve Parlamento, her üç yılda bir toplanmıştır. 1660'da tarihe Breda Declaration olarak geçen ve Kral II. Charles (1660-1685) tarafından kabul edilen bildirgede, Kralın gücü sınırlandırılmakta, parlamento güçlendirilmekte ve dini hoşgörü getirilerek, düşünce özgürlüğünü sınırlandıran önemli bir etken ortadan kaldırılmaktadır. Buna göre parlamento özgürce seçilecek, Kral ise bu durumu kabul edecektir. İmparatorluk altında toprak sahibi olan veya Kralın toprağı bile olsa, satın alanların toprağına el konulmayacaktır. Krala karşı ihanet edilmeyecek ancak Kral, keyfi uygulamaları parlamentoya dayatmaya kalkışrsa parlamento ve halk, onun karşısında olacaktır. Dini hoşgörü sağlanacak, hiç bir kimse dininden dolayı sorgulanmayacaktır¹⁷⁶. Ancak bu anlaşma çerçevesinde dini hoşgörü sağlanamadığı gibi

¹⁷⁵ GAMBLE, "Theories of British Politics", s.404-408.

¹⁷⁶ WARNER, *The New Ground Work of British History*, s.520.

1661 ve 1665 yılları arasında çıkarılan yasalarla da farklı dini inanç sahiplerine işkence yapılmıştır.

Corporation Act (1661) ile İngiliz Kilisesi, parlamento üyelerini ve seçimleri denetleme hakkına sahip olmuştu. *Act of Uniformity* (1662) ile Papazların başrahip tarafından atanması ve okullarda genel bir dua kitabı okutulması zorunluluğu getirilmiş ve okul yöneticilerinin de Papaz tarafından atanmaları sağlanmıştır. *Conventicle Act* (1664) ile de dini hizmetlerin, İngiliz Kilisesi tarafından verilmesi zorunluluğu getirilmiştir. *Five Mile Act* (1665)'a göre Anglikan Kilisesi üyesi olmayan yöneticilerin kasabanın en az 5 mil uzağında yaşamaları zorunluluğu getirilerek, Anglikanlarla işbirliği yapmaları önlenmeye çalışılmıştır. *Habeas Corpus Act* (1679) ise özgürlüğün teminatı niteliğindedir. Buna göre yargıç kararı olmadan birey tutuklanamayacak, tutuklu olarak mahkeme edildiğinde en kısa sürede sonuçlandırılması zorunlu olacaktır. Bilinmeyen nedenlerle veya siyasi sebepten dolayı hiç kimse cezalandırılmayacaktır¹⁷⁷.

İngiliz Kralı II. James'in 1688 seçimlerinde parlamentoya liste göndererek, parlamentonun Katoliklerden oluşmasını sağlamaya çalışması ve şimdiye kadar Protestan olan Kralın, Kral tarafından bu mirası Katolik oğluna vermesi, İngiliz siyasi tarihinde önemli bir olaydır. Tarihe *Şanlı Devrim* (Glorious Revolution) olarak geçen ve parlamentonun üstünlüğünü vurgulayan olayda Kralın iktidarını sınırlandıran üç önemli yasa çıkmıştır¹⁷⁸: Birincisi, Bill Of Rights (1689) Kralın yetkilerini düzenlemiştir. Buna göre Kral, mutlaka Protestan olmalıdır. Devlet gücünün Kral tarafından genişletilmesi veya kaldırılması yasal değildir. Parlamento serbestçe seçilmeli, özgür konuşma hakkına sahip olmalı ve parlamentonun izni olmadan vergi alınmamalıdır. Devamlı ordu bulundurulmayacak ve Kral en fazla 12 ay orduyu yanında tutabilecektir. İkincisi, Triennial Act (1694)'a göre seçimler, üç yılda bir yapılacaktır. Ordu, parlamentonun kontrolünde yıllık faaliyetlerini sürdürecektir ve yargı, krallıktan tamamen bağımsız olacaktır.

Üçüncüsü Act Of Settlement (1701)'a göre ise Kral, itham edildiğinde özür dileme veya mazeret bildirme zorunda değildir. Suçlardan Kral değil, danışmanları sorumludur. Ayrıca 1765 tarihli Stamp Act yoluyla İngiltere, kolonilerinden bir çeşit kelle vergisi almıştır. Böylece kolonilere ödenen paranın, Stamp Act yoluyla geri alınması amaçlanmıştı. Ancak yasa, kolonileri köleleştireceği endişesiyle parlamentoda, uzun tartışmalar sonucunda kabul edilmiştir.

¹⁷⁷ A.g.e., s.527 ve s.530.

¹⁷⁸ A.g.e., s.568-569.

Parlamentar rejimin kurulması, organlarının yasal statülerini kazanması, Kralın yetkilerinin sınırlandırılması, yargı bağımsızlığı ve toplumsal ve siyasal güçlerin birbirleri ile uyumluluğu sonucunda gerçekleşmiştir. İngiltere, hızlı sanayileşmenin yaşandığı 17. yüzyılda, feodal yapının temeli olan soyluluğun silindiği, zenginliğin güç haline geldiği, sınıfların belirsizleştiği bir ortamda vergi adaleti, özgürlük, hoşgörü ve yasa önünde eşitlik gibi kavramları feodal bütünlüğünü bozmadan, toplum ve siyasal yapısını tedricen geliştirmiştir. Magna Carta, yasalar, parlamento ve özgürlükler, feodal yapının bütünlüğü içinde gerçekleşmiştir. Modern demokrasinin İngiliz biçimi feodal kalıntılar aracılığıyla bireysel özgürlüğü, kitleye yaygınlaştırmıştır.

İngiliz siyasi tarihi çalkantı ve çatışmalarla karşı karşıya gelmesine rağmen, tarihi tecrübelerini taşıyan geleneğe, her koşulda özgürlüğünü devam ettiren sosyo-kültürel ve politik yapıya; teknolojik gelişme ve değişimleri *real politik*'e ve pragmatik yaşamla bütünleştiren ve muhafazakar niteliği belirleyici olan bir yapıya sahiptir. İngiliz muhafazakarlığının kökeni, kültürel ve sosyolojik anlamda İngiliz tarihinin başlangıcına dayandırılrsa da, modern siyasal muhafazakar yapı, bugün hala ağırlıklarını hissettiren liberal (Whig) ve muhafazakar (Tory) düşünce geleneğinde ortaya çıkmıştır. Toriciliğe muhafazakar damgasının vurulması, liberalizmin gelişimiyle de ilgilidir. Whigler Kralın otoritesini sınırlandırmak isterken Toriler, monarşiyi desteklemişlerdir. Whigler resmi Kilisenin dışındaki grupları desteklerken Toriler, İngiliz Kilisesini desteklemişlerdir¹⁷⁹. Toriler; küçük toprak işletmeciliği ve orta ölçekli sanayiye önem verirken Whigler, toprak aristokrasisi yoluyla gelişen sanayi ve ticari kapitalizmini ön plana çıkarmışlardır. Tory, monarşi ve geleneksel değerleri desteklemekte, Whigler ise değişen değerlere daha çabuk uyum sağlamaktadır.

Ancak İngiliz siyasi örgütlenmesinde muhafazakar düşünceyi Toricilikle, liberal düşünceyi de Whigcilikle özdeşleştirmek yanlış olur. Böyle bir tanımlama muhafazakar düşünceyi ve muhafazakar düşünürleri sınırlandırmak anlamına gelir. Muhafazakarlığın geçmişe verdiği önem ve Toriciliğin monarkçı olmaları arasında yakın bir ilişki vardır. Ancak bu durum, muhafazakarların bütünüyle Tory siyasi düşüncesi içerisinde geliştikleri sonucunu çıkarmaz. Çünkü böylesi bir yaklaşım muhafazakar siyasi düşüncenin en önemli temsilcisi konumundaki Whig parlamenti olan Edmund Burke'ü ve Muhafazakar Partiden olduğu halde seçim reformunu destekleyen ve değişimi savunan Benjamin Disraeli'yi açıklayamaz. İngiliz muhafazakarlığı değerleri korumakla birlikte, toplumda tutunamayan değerleri reforme etmesi nedeniyle, liberal

¹⁷⁹ Robert LEACH, *British Political Ideologies*, New York:Penguin Books Ltd., 1991, s.90-91.

bir kimliğe de sahiptir¹⁸⁰. Kısaca, İngiliz toplumsal ve siyasal yapısının görgül ve durumsal niteliği, siyasi pratiğin belli bir düşünce biçimiyle tanımlanmasını güçleştirmektedir.

İngiltere’de Torileri temsil eden muhafazakar parti, hiçbir zaman belli bir statükoyu savunmamıştır. Oy hakkının genişletilmesiyle birlikte parti kitleselleşerek demokratik ilkelere bağlı kalmıştır. İngiliz parlamento yapısında iki partili sistemin uygulanması; parti içi disiplin ile desteklendiğinde güçlü bir iktidarı yaratmıştır¹⁸¹. Muhafazakar, liberal veya işçi partisi gibi ayrımlar yapılsa da, parti programları açısından İngiliz politikasında köklü değişimler ortaya çıkmamıştır. Bu çerçevede partiler arası ayrımın, ideolojilerinden ziyade uygulamalara dayandığı söylenebilir.

II. ONSEKİZİNCİ YÜZYIL İNGİLİZ MUHAFAZAKAR SİYASAL DÜŞÜNCESİNİN TEMEL DEĞERLERİ VE MUHAFAZAKARLIĞIN TOPLUMSAL KURUMLARA YAKLAŞIMI

Aydınlanma düşüncesi akli, bağlı olduğu gelenek ve tarihi tecrübeden koparmakla özgürleştirmiş ve sosyal alanın biçimlendirilmesini, aklın ürünü olan teknik bilgiye bağlamıştır. Teknokrat, tekno-bürokrat veya sosyal mühendis olarak isimlendirilen siyasal ve toplumsal düzenin yeni kurucuları, toplumu yönlendirmede bireyleri geçmişle olan bağlarından koparmıştır. Halbuki birey ve toplumların açıklanması, geçmişle bağlantı kurabilmesine bağlıdır. Geleneğin canlılığı devam ettikçe toplum, değerlerini tedricen geliştirmekte ve kendini yeni değerlere adapte etmektedir. Gelenek canlılığını kaybettiğinde ise geçmişin değerleri yok olmamakta, ancak yeni değerlerin toplumda tiran haline dönüşme potansiyeli artmaktadır.

Modernizm geçmişin tüm değerlerini yıkmakla, geleneğin izlerini de ortadan kaldırmıştır, ama kendisinin yerleştirdiği gelenek, geçmişte tecrübe edilen hayattan daha sağlıklı olmamıştır. Çünkü yabancılaşmış bireylerden oluşan ve kimlik bunalımında olan bir toplumsal yapı ortaya çıkmıştır. İngiliz muhafazakar siyasal düşüncesi, bu kargaşa ortamından kurtulmanın yolunu rasyonel toplum düşüncesine; geçmişin gelenek, hikmet, otorite, önyargı ve tarih gibi değerlerini yüklemekte ve bireylerin görev, hak, özgürlük, ve hiyerarşi gibi sahip olduğu değerleri, toplumun işlevselliğini

¹⁸⁰ BORA, a.g.e., s.62.

¹⁸¹ Henry Zig LAYTON, “Democracy and Reform in the Conservative Party”, *Journal of Contemporary History*, Vol.13, 1978, s.653-655.

yerine getiren mülkiyet, aile, din ve devlet gibi kurumlar sayesinde gerçekleştirebileceğine inanmaktadır.

A. İNGİLİZ MUHAFAZAKARLIĞININ BİREY VE TOPLUM ANLAYIŞI

Muhafazakarlığın birey anlayışı, referans aldığı Hristiyan doktrinde yer alan insan doğasının günahkar olduğu ilkesine dayanır. İnsanoğlunun doğal eksikliğini temel alan muhafazakarlık, liberalizmin bireyin değerinin yüceltilmesi ve mükemmelliğine olan inanç ile sosyalizmin bireyi, kolektif bir bütünün parçası olarak tanımladığı düşünceden farklıdır. Çünkü muhafazakarlığa göre yaratılışı bakımından kötü olan insanoğlunun, egosu üzerindeki sınırlamalar onu iyi yapacaktır¹⁸². Muhafazakarlığın insanoğlunun doğasına ilişkin düşüncesi, onu kötü bir varlık olarak görmesi değil, insanlığın taşıdığı eksiklik nedeniyle, bireyi esas alan sosyo-politik teorilerin işleyemeyeceğini belirtmiş olmasıdır.

Muhafazakarlığın insanoğlunun yaratılışı bakımından yetersizliğine olan inancı onu, liberalizmden ayıran en temel özelliktir. Liberal sözleşmede bireyler arası eşitlik ve irade serbestliği esas olup, sadece bireysel farklılıkların eşitsizliği kabul edilmektedir. Muhafazakarlık, Fransız Devrimi'nin eşitlik ve özgürlük ilkelerinin özel mülkiyetin saygınlığını ortadan kaldırdığına inanır. Doğuştan kusurlu olan insanoğlu, eşitliği sağlayamaz. Devrimciler, eşitlik uğruna toplumun geleneğini yok etmişlerdir¹⁸³. Kısaca muhafazakarlığa göre, tarihi tecrübelerle ortaya çıkan ve kurumların birbirine bağlı olduğu bir toplum yapısı içinde bireyler, ancak sahip oldukları aşkın statüleri bakımından eşit olabilir.

Muhafazakarlık, mutlak anlamda bir eşitliğin sosyal statü ve gelirden değil, ancak Tanrıda olabileceğine inanmaktadır. Tanrı sözünden oluşan ve insanların pratik hayatında alışkanlık haline getirdikleri değerler ve inançlar, toplumsal süreçte popüleritesi arttığı derecede insanlık, mutlak ve gerçek anlamda eşitliğe yaklaşacaktır¹⁸⁴. Burke, toplumsal bakımdan yetenekli olan insanların yükselmelerini kabul etmekle birlikte, bunun başboş olmaması gerektiğini savunmuştur. Bireylere toplumun geleneksel kurumları içinde sınırlıda olsa yeteneğe bağlı olarak bir eşitlikten söz ederse de, devrimcilerin siyasal eşitlik çabalarını reddetmiştir¹⁸⁵.

¹⁸² VIERECK, *Conservatism From John Adams to Churchill*, s.18.

¹⁸³ A.g.e., s.19.

¹⁸⁴ BAKER, "We Live In a Community of Individuals", *The Faber Book of Conservatism*, s.85-87.

¹⁸⁵ NISBET, "Muhafazakarlık", *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi*, s.115.

Muhafazakarlık özgürlüğün somut olduğu inancından hareketle, bireylerin özgür olduklarından dolayı sorumluluk sahibi değil, ödevlerini yerine getirdikleri ölçüde özgür olduklarını vurgulamaktadır. Ailenin üyesi olarak birey, birtakım sorumlulukları yerine getirmesi gerekir. Bireyler, çevresine ve devlete tıpkı ailede olduğu gibi yükümlülüklerini yerine getirmelidir. Bireylerin çevre ve devlet ile olan ilişkilerinin içeriği değişmez, sadece biçimi değişir¹⁸⁶. Birey geliştikçe, sorumluluk alanları farklılaşır, yükümlülükleri artarak, arzulanabilir bir özgürlük çerçevesi ortaya çıkmaktadır.

Muhafazakarlığın toplum anlayışı ise sözleşme kuramlarında yer alan liberalizmin; bireyi yücelten ve devleti küçülten, sosyalizmin; bireyi kolektif bir toplum yapısı içinde tanımlayan ve devleti yücelten düşüncelerinden farklıdır. Liberal toplum sözleşmesinde bireyler temelde yaşama ve mülk edinme hak ve özgürlüklerini, kendi iradeleriyle veya temsilcileri yoluyla ve aralarında yaptıkları sözleşmeden almaktadırlar. İnsanların kendi iradeleriyle ve kendi aralarında bir sözleşmeyi gerçekleştiremeyeceğine inanan muhafazakarlık, liberal sözleşme yasasını soyut olarak değerlendirir ve yasanın gerçekte, mevcut durumu da aşan aşkın bir anlayışla, insanların gönüllerinde taht kurmasıyla egemenliğini sürdürebileceğini belirtir¹⁸⁷.

Bireyin doğal günah taşıması, toplumda mutlak anlamdaki eşitliği yok eder. Muhafazakarlıkta toplum, bir takım verilerle sınırlandırılır. Toplum düzeninin tehlikeyle karşılaşması endişesi karşısında kamusal alan, sürekli disiplinize edilir. Heterojenliğe önem vermekle birlikte, kamunun gücü tehlikeye girdiğinde, çoğulculuk sınırlandırılır¹⁸⁸. Birey ile devlet arasındaki aşırılıkları ve sapmaları ortadan kaldırmayı amaçlayan muhafazakarlık, ulusal birliği temsil eder ve bireyleri vatandaşlık bilinciyle devlete bağlamaya çalışır.

Muhafazakarlık, idealizmden ziyade uygulamaya önem verir. Papaz yoksa Kral yoktur, ahlak yoksa Yasanın da anlamı olamaz. Siyasi özgürlük uğruna, ahlaki temelin kaybedilmesi akılsızlık olur. Hür bir toplumun düzeni güçle sağlanamaz, toplumda ahlaki değerlerin kendiliğinden ortaya çıkması sonucu oluşur¹⁸⁹. Kendilerini kontrol edemeyen toplumların, siyasal anlamda özgür olabilmelerinin mümkün olamayacağını

¹⁸⁶ Roger SCRUTON, *The Meaning of Conservatism* New York:Penguin Books, 1980, s.34.

¹⁸⁷ Alan BULLOCK, and F.W.DEAKIN, *The Conservative Tradition:The British Political Tradition*, London: Adam and Charles Black Ltd., 1964, s.4-8.

¹⁸⁸ PREECE, "The Anglo-Saxon Conservative Tradition", s.22.

¹⁸⁹ Norman Rt. HON and John St. STEVAS, "The Moral Basis of Conservatism", *The British Library Document Supply Centre*, West Yorkshire, 1984, s.9-14.

belirten muhafazakarlık, demokratik ilkelerin ancak geleneksel değerlerle anlam kazanacağına inanmaktadır.

İnsan hakları yasadan, yasa da aşkın bir tarih anlayışına sahip olan ve köklerini Tanrıya dayandıran toplumda ortaya çıkmıştır. İngilizlerin özgürlüğü soyut yasa ile değil, bilge kişilerden oluşan bağımsız yargıçlar ve devlet yöneticilerinin sorumluluğu ile, toplumun bu yönetime bağlanmasıyla gerçekleşmiş; yasa ve hak, İngilizlerin yasası ve hakkı haline gelmiştir. Muhafazakar düşüncede toplum; birey, aile ve sivil kuruluşların işbölümü, hiyerarşi ve karşılıklı bağımlılık ilişkilerinden ortaya çıkmıştır. Toplumsal gelişme ve değişmeyi sağlayan, sözleşme yoluyla ortaya çıkan dış etmenler değil, otoriteye itaatı sağlayan ve toplumun hiyerarşik bağına kuran Kilise olmuştur¹⁹⁰.

Aile, kurumlar ve devlet, temellerini Tanrıya dayandırdıklarından birbirlerine karşı üstünlükleri yoktur. Muhafazakarlık, bireylerin toplum ve devletle ilişkisini, referanslarını mistik bir tarih anlayışından alan ortaklığa ve ortaklığı da; bilim, sanat ve fazilette sadece yaşayanlarla değil, ölmüş ve doğacak olanların da bir dayanışması olarak görür¹⁹¹. Burke, bireylerin hakları veya kendi aralarında rasyonel bir sözleşme yaparak siyasal düzenin kurulabileceği toplum düşüncesinin ahlaka olduğu kadar akla da aykırı olduğunu söyler¹⁹². Kısaca Burke'ü toplum görüşü, toplumu oluşturan bütün kurumların tarihsel gelişiminden ayrılmamakta ve sözleşme de, bütün zamanları içine alan bir toplumsal ilişkiler bütünü oluşturmaktadır.

Muhafazakarlığın organizmacı bir toplum tarihi görüşünden ziyade, toplumu oluşturan öğelerin birbirleriyle ilişkilerini ve bağlarını kurmaya çalışan bir düşünce olduğunu söyleyen Nisbet bu durumun, devrimci düşüncenin geçmişe ait tüm kurumları reddetmelerinden kaynaklandığını belirtmektedir¹⁹³. Kısaca muhafazakarlar tarihi, toplumsal olaylar ve kişilerin rastgele dizilişi değil, toplumsal geleneğin tarihi süreçte yavaş yavaş evrilen bir akıl biçimi olduğu düşünceye inanırlar. Böylece akıl, ancak aklın bağlı olduğu temelleriyle anlaşılabilir.

Muhafazakarlığın toplum düşüncesinde bireylerin eşitliği, tarihi somutlukta ortaya çıkmıştır. Tarihi somutluğa verdiği önemle muhafazakar olarak değerlendirilebilen, ancak üstün devlet kuramıyla köktenci sağ felsefeye kaynaklık eden Hegel devleti, mutlak otorite olarak görmekte ve özgürlüğün gerçekleşmesinde bireylerin, devlete itaat etmekten başka bir yolunun olmadığını söylemektedir.

¹⁹⁰ BULLOCK and DEAKN, a.g.e., s.9-14.

¹⁹¹ BURKE, "We Have Obligations To Mankind at Large", *The Faber Book of Conservatism*, s.144.

¹⁹² NISBET, "Muhafazakarlık", *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi*, s.111.

¹⁹³ A.g.e., s.112-113.

Toplulun; bireylerin ortak çıkarlarına dayanan sözleşmeleri sonucu değil, ödev ve sorumluluklarıyla ortaya çıktığını söyleyen Hegel aklın, tarih ve tarihin ürünlerine bağlı olduğunu ve her şeyin kendi amaç ve işlevi içinde taşıdığını belirtmektedir. Hegel, bireyin toplum ve devletle ilişkisinde, devleti mutlak otorite haline getirerek bireyi, devlete itaata zorlamaktadır. Burke ise bireyin, toplum ve devletle olan bağını; hiyerarşi, tarih, tecrübe ve gelenekle kurmaktadır¹⁹⁴. Böylece muhafazakar siyasal düşünce devleti toplumun üzerinde mutlak otorite gören üstün devlet teorisini reddetmektedir.

Muhafazakar düşünceye göre insanoğlunun doğası karmaşık ve zayıf olduğundan, her zaman bir rehber ihtiyacı vardır. Yöneticiler insanların ortalama eksikliklerini göz önüne almalı ve ona göre yönetmelidir. Çünkü insanların ihtiyaçlarını karşılamak üzere çıkarılan yasalar, durumlarını etkilemektedir¹⁹⁵. İnsan aklının yetersizliğinden hareket eden muhafazakarlık, yasa yapmanın sadece bugünün sorunlarını çözmek veya ihtiyaçlarını karşılamak için değil, geçmişin tecrübelerinin ve geleceğin beklentilerinin de hesaba katılması gerektiğini ifade ederek, toplumu yöneten bilge sahibi kişilerin tutum ve davranışlarını belirlemektedir. Böylece yaratılışı bakımından eksik olan insanoğlu, tarihi deneyimlerle elde ettiği bilgelikle sorunlarını çözecektir.

B. İNGİLİZ MUHAFAZAKAR DÜŞÜNCESİNDE MÜLKİYET

Toplulun ekonomik ve siyasal durumunu açıklamada, mülkiyet ilişkileri önemli bir role sahiptir. Çünkü tarım, sanayi ve bilgi toplumu gibi kavramlar, mülkiyet ilişkileri referans alınarak açıklanmaktadır. Mülk edinme, bireylere sosyal yaşamda güven vermektedir. Muhafazakar düşüncede özgür bir toplumun en önemli göstergesi, mülkiyet sahipliği noktasında ortaya çıkmaktadır. Bireylerin mülkiyete sahip olması, toplumu onurlandırmakta ve yüceltmektedir. Mülkiyet, kazanımlardan ziyade atalardan devralınan ve torunlara aktarılabak olan bir emanettir. Muhafazakarlık, bireylerin mülkiyet bakımından geçmişe, özgürlük açısından ise, geleceğe yönelik hareket ettiklerini belirtir¹⁹⁶. Bir başka ifadeyle bireysel özgürlük, geçmişten devralınan yükümlülüğün bilinci içinde ve geleceğin emanetçisi olarak davranmakla

¹⁹⁴ SCRUTON, *The Meaning of Conservatism*, s.9-11.

NISBET, *Conservatism Dream and Reality*, s.23-24.

¹⁹⁵ Max WEBER, *Sosyoloji Yazıları*, çev.Taha Parla, İstanbul:Hürriyet Vakfı Yayınları, 1987, s.118-124. Weber meslek olarak siyaseti açıklarken, yöneticilerin davranışlarını mutlak erekler ahlakı ve sorumluluk ahlakı olarak iki ilkeye dayandırır. Mutlak erekler ahlakına göre yöneticiler yaptıklarından sorumlu değildir, çünkü Tanrı'nın iradesi doğrultusunda hareket etmektedirler. Kararların uygulanmasında bireyler ve toplum zarar görürse, bu dünyanın ve insanların hatalarının veya onları böyle yaratan Tanrı iradesinin eseridir. Sorumluluk ahlakına göre hareket eden yöneticiler, kararlarında insanların ortalama eksikliklerini gözönüne alır ve eylemlerden kendisini sorumlu tutar.

¹⁹⁶ WILSON, *The Case For Conservatism*, s.75.

gerçekleşebilir. Bireylerin toplumdaki özgürlüğünü yansıtan, sivilleşmeyi artıran ve yönetme erkine sahip olanların tiranlaşmasını önleyen özel mülkiyet; bireylerin, toplumun ve kurumların birbirleriyle olan ilişkilerinin belirlenmesinde önemli bir etken olmaktadır.

Muhafazakar siyasi düşüncenin formüle ettiği mülkiyet kavramı, Roma dönemi özelliklerini yansıtmaktadır. Roma hukukunda aile, mülkiyet sahibi olan ve mülkünü nesillere aktaran bir varlık olarak tanımlanmıştır. Roma Senatosu'na göre mülkiyet, aileden ayrılamazdı. Mülkiyeti her kim aileden kopartırsa cezalandırılırdı¹⁹⁷. Ortaçağ adetlerinden olan malın büyük erkek evlatta kalma düşüncesi de teknolojik gelişmeye bağlı olarak yıkılmış, toplumun geniş aile örgütlenme biçimi, yerini çekirdek aile yapısına bırakmıştır¹⁹⁸. Böylece birey, aile ve toplumun birbirleriyle ilişkilerini belirleyen hiyerarşik bağ yerini, akıl yoluyla üretilen teknolojinin belirlediği eşitlik, demokrasi ve özgürlüğe bırakmıştır.

Baker'a göre özel mülkiyet, toplumda siyasi tehdit ve bireysel saldırıya karşı güvence altına alınmalıdır. Servetin bir toplumda yaygınlaşması, o toplumun demokratik değerlerini de geliştirecektir¹⁹⁹. Ancak muhafazakarlık, özel mülkiyete demokrasi ve eşitlik düşüncesi açısından bakmaz. Çünkü eşitlik düşüncesi birçok noktada, toplumu oluşturan değer ve kurumları yozlaştırabilir. Özel mülkiyet, yönetimin tiranlığına, bireylerin yabancılaştırılmasına, ailenin yok olmasına, geleneksel değer ve kurumların yozlaşmasına karşı savunulmaktadır. Anthony Eden, 3 Ekim 1946'da yapılan Muhafazakar Parti Konferansı'nda aile ve toplumun var olma koşulu olan mülkiyetin, demokrasilerin olumsuzluklarının kaldırılmasında ve bireylere sahiplenici demokrasinin verilmesinde önemli bir role sahip olduğunu belirtmektedir²⁰⁰.

Bireylerin ilk etkileşimleri, gelişmeleri, ödev ve yükümlülükleri aile içinde belirlenmektedir. Muhafazakarlık özel mülkiyeti aileye vererek, hem onu topluma karşı sorumlu tutmakta, hem de kurum ve devletin baskıcı uygulamalarına karşı korumaktadır. Muhafazakar siyasi düşünce bu çerçevede ev sahibi olmayı teşvik ederek bireyleri, aileyi ve toplulukları korumaya çalışmıştır. Örneğin; İngiliz Muhafazakar Parti başkanlığı ve Başbakanlık yapan John Major 1991 Muhafazakar Parti'nin Ocak ayında yapılan Konferansında, devlet desteğiyle ailelerin ev sahibi olmalarını devrim olarak görmekte, ev sahibi olma ve mülkiyeti koruma konusunda her türlü desteğin

¹⁹⁷ Hasan Tahsin FENDOĞLU, *Hukuka Giriş*, Konya:Mimoza Basım Yayım, 1995, s.71.

¹⁹⁸ NISBET, *Conservatism Dream and Reality*, s.56-57.

¹⁹⁹ BAKER, "A Nation-wide Property-Owning Democracy", *The Faber Book of Conservatism*, s.76.

²⁰⁰ Anthony EDEN, "Property is Conservative", *The Faber Book of Conservatism*, s.81.

verilmesini savunmaktadır²⁰¹. Muhafazakarlığın özel mülkiyet anlayışı, bireyleri yabancılaşmadan kurtarmakta ve bireylerin mülkiyet sahipliği derecesinde özgür olabileceklerine inanmaktadır.

Muhafazakarlık özel mülkiyeti bireyleri birbirine bağlaması ve geleneği sürdürmesi açısından da önemsemektedir. Birey, geleneğin kendisine yüklediği bilinçle hareket etmelidir. Mülkiyet, toplumu birarada tutan ve dayanışmayı artıran bir değer olarak düşünülmelidir. Mülkiyet sahibi olan birey, temelde emanetçi olarak değerlendirilmelidir. Çünkü bireyler, sahip oldukları mülkiyet kadar sorumlu ve sorumlu oldukları kadar da özgürdürler. Sorumluluk arttıkça, özgürlük somutlaşmaktadır²⁰². Arthur mülkiyeti, geleneğin aktarımı olarak görür. Bir toplumda mülkiyetin canlı kalabilmesi için özgürlük ve yaşamın şart olduğunu söyler. Mülkiyet korunursa, özgürlük güvence altındadır. Özgürlüğün güvende olması, yaşamın güvenliğini sağlar²⁰³. Muhafazakar düşünce, mülkiyete sahip olan bireyin, onu kullanmada sorumsuz olamayacağını çünkü mülkiyetin, bireyin yaşamı ile sınırlandırılmayacağını ifade etmiştir.

Muhafazakar siyasi düşünce, mülkiyetin temelinde eşitsizliğin olduğu varsayımını reddetmez. Sosyalizm eşitsizliğin kaldırılmasını, özel mülkiyetin yok edilmesinde görür ve bireyin eşitliğini, kolektivist açıdan tanımlar. Liberalizm ise özel mülkiyete, sınırsız bir koruma hakkı getirerek onu güçlendirmekte ve sermaye birikimi yoluyla mülkiyetin globalleşmesini savunmaktadır. Muhafazakarlık ise özel mülkiyetin korunmasını ister ama mülkiyetin bireyler tarafından, diğerleri üzerinde bir egemenlik kurma aracı olmasına karşı çıkar ve devletin müdahale etmesini meşru görür. Devletin özel mülkiyete, sınırsızca müdahalede bulunması durumunda ise muhafazakarlık, mülkiyetin yozlaşacağını ve bireylerin elinde anlamsız bir mülkiyet sahipliği kalacağını ifade etmektedir. Ayrıca bireylere sınırsızca mülk edinme hakkı verilirse, -serbest piyasa sisteminde olduğu gibi -bireylerin özel alanda tekelleşmeye giderek mülkiyeti yok edeceği gerekçesiyle kapitalizme ve kapitalist küresel örgütlere karşı çıkan muhafazakarlık, toplumun yoksullaştığı kriz döneminde, Keynesçi ekonomi politikalarını destekleyerek devletin, refah amaçlı örgütlenmesini olumlu karşılarsa da²⁰⁴ ekonomik işlevin, toplumun kendi ilişki sürecinde ve topluma bırakılarak devam ettirilmesini savunmuştur.

²⁰¹ Quinton HOGG, "A Natural Right of the Family", *The Faber Book of Conservatism*, s.82.

²⁰² Robert LEACH, *British Political Ideologies*, s.101-102.

²⁰³ Arthur AUGHEY ve diğerleri, *The Conservative Political Tradition In Britain And the United States*, New Jersey: Dickinson University Press, 1992, s.57.

²⁰⁴ SCRUTON, *The Meaning of Conservatism*, ss.94-96.

Kısaca sosyal dayanışmayı sağlayan özel mülkiyete, müdahale edilmemelidir. Mülkiyete sahip olma, bireyde haz alma duygusunu artıracaktır. Çünkü özel mülkiyete sahip olanlar, sosyal ve ekonomik açıdan yoksun olanlara karşı sorumludurlar. Muhafazakar siyasal düşünce Kilise, hastane ve okul gibi bireylerin gelişmesine yardımcı olacak kurumların mülkiyet haklarının genişletilmesini teşvik etmiştir. Sivil örgütlenmeler ve yerel kurumlar, bireylerin ihtiyaçlarını karşılamada birinci derecede sorumludurlar. Sorunlar yerinde çözümleneceğinden devlet, sivil toplum kuruluşlarını destekleyerek yerelliği güçlendirmelidir²⁰⁵. Böylece bireyler ihtiyaçlarını karşılayamaz ise, aile, komşu ve Kilise gibi kurumlar, bireylerin gereksinimlerini karşılayacaktır.

Muhafazakar siyasal düşünce özel mülkiyetin kurumsallaşmasını, toplumsal istikrarı sağlamada önemli bir etken olarak görmüştür. Mülkiyet; bireye, kuruma ve devlete sorumluluk yüklemekte ve bireyin bağımsızlığını garanti etmektedir. Mülkiyet aracılığıyla geleneğin değerleri, geleceğe taşınmaktadır. Özel mülkiyetin korunması, toplumda sivilleşmeyi artırmakta ve bireylerin kimliklerinin yozlaşmasını önlemektedir. Bireyler sorumluluklarını yerine getirmede zorlukla karşılaştığında, çevresel faktörler devreye girerek bireylerin kendilerine ve çevrelerine yabancılaşması önlenmektedir.

C. İNGİLİZ MUHAFAZAKAR DÜŞÜNCESİNDE GELENEK, TARİH VE ÖNYARGI

Toplumsal düzen, bireylerin karşılıklı işbirliğine dayanır. İşbirliği, bireylerin yaptıkları işlerde alışkanlıklarını geliştirmekle ortaya çıkar. Bireyin toplumla olan ilişkisinden doğan ve bireyde kendiliğinden ortaya çıkan alışkanlık, toplum tarafından bireye dikte ettirilmeden oluşan davranış, düşünce ya da hareketler, geleneği oluşturmaktadır²⁰⁶. Muhafazakarlığın toplum düzeninin sağlanmasında en fazla önem verdiği kavramların başında gelenek vardır. Çünkü gelenek, adetlerin, alışkanlıkların, bilgi ve davranışların kuşaktan kuşağa iletilmesini gerçekleştirmektedir. Gelenekler üretilmez, tarihi mirastan çıkarılır. Tarih ve toplum devam ettiği sürece canlı kalır. Birey kendisini aşkın bir tarihle ilişkilendirdiğinde, geleneğin gücü devreye girmektedir²⁰⁷.

İnsanları birbirlerine ve kurumlara bağlayacak olan değer, geleneğin toplumdaki saygınlığıdır. Ancak sorun toplumda çeşitliliği arz eden geleneklerin, hangisi ya da hangilerine insanların bağlanacağıdır. Geleneksel değerleri kim, nasıl ve ne şekilde

²⁰⁵ A.g.e., s.64.

²⁰⁶ Roger SCRUTON, *Conservative Texts: An Anthology*, New York: St. Martin's Press, 1991, s.6.

²⁰⁷ A.g.e., s.40-43.

tespit edecek ve insanların bu değerlere uyması nasıl sağlanacaktır? Birbirleriyle çelişki içinde olan birçok gelenek varsa, bunların hangisi doğru ve bu nasıl tespit edilecektir? Yanlış gelenekler insanları yanlış bilinçlenmeye sevk edebilir, ama bu tür sorunlar, bireyin geleneği reddetmesi için haklı gerekçeler değildir.

Toplumbilim düşünürleri, toplumları açıklamada sanayi öncesini geleneksel ve sanayi sonrasını modern olarak tanımlamaktadırlar. Toplumbilimciler, geleneksel özelliklerin kaynağından ziyade, değerlerin toplumdaki işlevselliğini açıklamaktadırlar. Geleneği doğal yasadan ortaya çıktığı ve insanlar arasındaki bağı kuran Tanrısal bir değer olarak gören Eflatun, geleneğin canlı kaldığı sürece sorunların olmayacağını²⁰⁸ ve siyasal iktidarın bireyleri, toplumla bütünleştirecek güçlü bir gelenek ve kültüre sahip olmasıyla, toplumsal düzenin sağlanacağını belirtmiştir²⁰⁹.

Arendt ise insanoğlunun geleneklerle, bilinçli ve bilinç dışı ilişki kurduğunu ifade etmiştir²¹⁰. Romalılar, Yunan düşüncesini ve kültürünü kendi gelenekleri kabul ederek, tarihsel olarak Avrupa uygarlığı üzerinde kalıcı bir etkiye sahip olmuşlardır. Romalılarla birlikte devam eden yapı, her yeni kuşağın bilerek veya bilmeyerek dünya anlayışlarına eklenmektedir. Avrupa'nın, Roma ve onun devraldığı değerlerini sürdürdüğünü söyleyen Brague, gelenek oluşturmada Roma'nın, Yunanlıların Helenistik değerlerine ve Hristiyanlık inancına sahip olduğunu belirtir. Avrupalı karşılaştığı sorunları, Romalı özelliklerine bakarak çözebilir. Avrupa toplumları, Romalı niteliğinden uzaklaştıkça veya onu reddettikçe bunalımlı dönemler yaşadığını ifade etmiştir²¹¹. Geçmişin önemine değinen Brague, Avrupalıların Tanrıyla ilgili bir bağının tanındığı ve insanlığı mükemmelleştiren bir değer olarak inanca bağımlılığın artması veya içten bir saygı gösterilmesiyle sorunlarını çözebileceğini söylemektedir²¹².

Geleneğin temel niteliklerini süreklilik, tarih ve otorite kavramları ile açıklayan Lockyer ise gelenek ve aklın fonksiyonlarının birbirleri ile bağdaşmaz olmadığını ve ikisi arasındaki ikilemin rasyonalitenin sınırlı tanımlanmasından kaynaklandığını söyler²¹³. Bu durumda rasyonalite, dini ve geleneksel değerleri yıkarak kendi otoritesini kurmaya çalışmaktadır. Muhafazakarlıkta rasyonalite, tarih ve gelenekle

²⁰⁸ ARENDT, *Geçmişle Gelecek Arasında*, s.32.

Platon, *Yasalar*, çev. Şükrü Çorlu, İstanbul: Arar Yayıncılık, 1988, s.103-108.

²⁰⁹ AUERBACH, *The Conservative Illusion*, s.11.

²¹⁰ ARENDT, a.g.e., s.42.

²¹¹ Remi BRAGUE, *Avrupa:Roma Yolu*, çev.Betül Çotuksöken, İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 1995, s.11-13.

²¹² A.g.e., s.187.

²¹³ Andrew LOCKYER, "Traditions As Context In the History of Political Theory", *Political Studies*, Vol.27, Nu.2, 1979, s.202.

tanımlanmaktadır. Tarih ve gelenekten arındırılmış rasyonel düşüncenin merkezi planlamayla toplumu düzenlemeye kalkışması, toplumda kazanılmış ve alışlagelen tüm değerleri yok ederek yeni bir otorite anlayışına zemin hazırlamaktadır²¹⁴. Halbuki otoritenin kullanımı, toplumun sahip olduğu değer yargılarından türemelidir.

Siyasal sistemin sürdürülebilmesi, sistemin tarihi tecrübeden beslenmesine bağlıdır. Dünyayı algılayan zihnin evrimsel bir seçimin ürünü olduğunu söyleyen Hayek, insanoğlunun zihninin dışında belirlenen kuralları, ancak zihin yoluyla tanımlamaya çalıştığını belirtir. İnsan zihninin nasıl çalıştığı bilinemediğinden, davranışların sonuçlarının da belirlenemeyeceğini iddia eden Hayek, toplumsal ve insani gelişme açısından, gelecekle ilgili çizilen soyut yöntemler yerine, evrim süreci içinde varlığını korumuş olan geleneksel ve tecrübe edilen uygulamaları izlemenin daha yararlı olacağını²¹⁵ söyleyerek, insanoğlunun subjektif değerlerden ayrılamayacağını ifade etmektedir. Sosyal yaşamın sosyal kurumlarda depo edilen bilgiye bağlı olduğunu söyleyen ve liberal muhafazakar olarak değerlendirilen Hayek, sosyal amaçların insanoğlunun inanç, değer, alışkanlık, gelenek ve deneyiminden bağımsız olamayacağını belirtmektedir²¹⁶. Bu durumda muhafazakarlığın, insanların birbirleriyle olan iletişim ve etkileşimlerinin, bağlı oldukları rezervlerindeki öze dayandığı söylenebilir.

Gelenek açısından muhafazakar görüş, liberal yaklaşımdan ayrılır. Liberallere göre gelenek, ilerlemenin önünde bir engeldir ve yeterli toplumsal gelişmeyi sağlayamamaktadır. Toplumun ilerlemesi, geleneğin rasyonel harekete dönüştürülmesiyle mümkün olabilir. Muhafazakarlık ise insanoğlunun bugünkü durumundaki gizeminin, geçmişin hüner ve bilgisinde yattığına inanır. Gelenekler, bireylerin alışkanlıklarına dönüştürülerek, toplumdaki ilişkiler uyumlu hale getirilebilir. Çünkü gelenek, pratik yaşama yararlı olabilecek geçmişin değerlerini taşımaktadır. Gelenek, eylem ve düşünceleri uzlaştırarak heterojen bireylerin, toplumsal homojenliğini artırmaktadır. Akıl var olanı, gelenek ise, geçmişin deneyimini aktarır. Geleneğin tecrübesi yoluyla, aklın bencil hareket etmesi önlenir²¹⁷.

Burada muhafazakarlık, Aydınlanma rasyonalizminin evrene yönelik tasarımına gelenek yoluyla karşı çıkmaktadır. Akıl, eylemi şahsileştirir ama ona geleneğin değerleri yüklenirse, bencillik kaybolur. Bireye ait eylemlerde, tam bir bilinçlenme

²¹⁴ ARENDT, *Geçmişle Gelecek Arasında*, s.129-134.

²¹⁵ BARRY, *Yeni Sağ*, s.133-134.

²¹⁶ Barbara M. ROWLAND, "The Impact of Contemporary Conservatism on Modern Political Thought, *Western Political Quarterly*, Vol.41, Nu.2, 1988, s.402-404.

²¹⁷ EDWARDS, "Conservatism", s.197.

olmadığından, eylemin rasyonalize edilmesi durumunda geleneğin tehdit altına gireceğine inanan muhafazakarlık, toplumda saygı, sevgi, uyum ve toplumsal kabullenmenin gerçekleşebilmesini, geleneğin toplumda yaşamasına bağlı olduğuna inanmaktadır.

Muhafazakar düşüncede tarih, somut ve tecrübeyle elde edilen bilgidir. Rasyonel tarihçiler mevcut olanı, geleceğin başlangıcı olarak değerlendirmekte, muhafazakarlar ise mevcut durumu, geçmişin devam eden tecrübeleri olarak görmektedir. Toplum; makine gibi parçaların ayrıldığı ve sonrada değiştirildiği bir araç değil, tarihiyle, geleneğiyle ve değerleriyle birbirleri ile ilişkili kurumları olan ve işlevselliğe sahip bir yapıdır. Tarihi, sosyal gerçekliğin aynası olarak gören muhafazakarlık, toplumların ne olduklarını öğrenmeden, nereye gideceklerini bilemeyeceklerini ifade etmektedir²¹⁸.

Muhafazakarlığın şimdiyi anlamının ve geleceği tahmin etmenin imkansız olduğu düşüncesinden dolayı geçmişe, kutsamaya varan bir saygının gösterildiğini belirten Nisbet, doğal hakları reddetmeleri ve bireysel akıl yoluyla toplumsal düzeni kurmaya kuşku duymaları sebebiyle muhafazakarların, tarihe ya da geçmiş ile şimdiyi birleştiren devamlılık ve gelenek çizgilerine başvurmalarının kaçınılmaz olduğunu ifade etmektedir. Nisbet'e göre Burke'ün *geçmiş ile şimdi*, ek yeri olmayan bir örgüdür. *Biz (insanlar) esas olarak tarihsel geleneğin ürünüyüz* ifadesi, bütün muhafazakarları kapsayan bir düşüncedir²¹⁹. Tarih yoluyla gelenekler ve önyargılar aydınlatılarak, toplumların bilinçli hareket etmeleri sağlanmaktadır.

Kısaca tarihi olaylar çeşitlilik gösterse de, tarihin kendisinin gerçekliğini kabul eden muhafazakarlık, tarihi yöntemin doğru olarak kullanılmasının, zamana sabit olarak bakmak değil, var olan durumdaki değişimleri, geçmişe bakarak gözlemek gerektiğine inanır. İnsanlık, geleneğin değerlerinin tarihin gerçekliği ile bütünleştiği bir kaynaktan beslenmelidir. Toplumsal yapılar, alışkanlıklar ve önyargılar kaynağını tarihten alırlar. Bireyin, doğal olarak kusurlu olması ve bilgisinin yetersizliği nedeniyle mükemmel bir toplum düzeni kuramayacağını söyleyen muhafazakarlık, geleneğe ve geleneği devam ettiren tarihi tecrübeye önem vermektedir.

Aydınlanma düşüncesi, önyargılarla ortaya çıkan geleneği reddederek toplumun duygularını yok etmiştir. Ancak pozitivist bilginin reddedilemezliğini savunarak kendi önyargılarını koymuş ve önyargısız yaşamının imkansız olduğunu göstermiştir. Çünkü insanoğlu önyargıları ne kadar çok reddederse pratik yaşamda onları, o kadar çok

²¹⁸ NISBET, *Conservatism Dream and Reality*, s.26-27.

²¹⁹ NISBET, "Muhafazakarlık", *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi*, s.118.

yüceltmektedir. İnsanlar önyargılardan bağımsız olmaya çalışırsa, onlara daha çok bağlanmaktadır. Muhafazakar düşüncede önyargı bütün bilginin, anlamının ve duyguların damıtılmasıdır. Damıtma yoluyla gelenek ve deneyim, toplumda canlılık kazanmakta ve geleceğe olan ümitler güçlenmektedir. İnsanoğlunun ilerleyebilmesinin çeşitli yolları vardır. Bunlar temelde duygulara, heyecanlara ve deneyimlere dayanır. Önyargı, hazır bir reçetedir, aklın karmaşıklığını ve çözülemez niteliklerini erdemle yönlendirerek ve şüpheciliği ortadan kaldırarak, aklın doğru yolu bulmasına yardımcı olmaktadır²²⁰.

Önyargı, bir şey hakkında oluşan önbilgidir. Bu bilgi temelde gelenek ve tarihi tecrübe ile oluşmaktadır. Önyargı kaldırılırsa, gelenek ve tarihi bilgi yok olmakta, toplumun düzeni ve istikrarı kaybolmaktadır. Örneğin, müzik hakkındaki bilgi, çalışma yoluyla birilerinden öğrenilebilir. Ancak müzik, aynı zamanda kişisel deneyime bağlıdır. Bunun gibi yönetimin yasaları ve ilkeleri, bilge sahibi olanlar tarafından gerçekleştirilmelidir. Burke önyargıyı, birey ile metin arasındaki ilişki olarak değerlendirmektedir. Toplumların var olma nedenlerini anlamak için, buralara bakmak gerekir. Önyargı kabul edilirse, geleneksel değerler bireyi, topluma ve kendinden öncekine bağlar. Önyargı reddedilirse, birey ile metin ilişkisi, birey-akıl ilişkisine dönüşmekte ve akıl ise, bireyleri toplum da yabancılaştırmaktadır. Aklın taşıyabileceği ne bir değeri, ne de üretebileceği bilgeliği vardır²²¹. Bundan dolayı muhafazakar düşünce aklı, önyargıdan ayırmaz. Aksine önyargıyla beslenen aklın, gelişme ve değişmeyi daha uyumlu gerçekleştirebileceğine inanmaktadır.

İrade ve hak kavramlarının, tarihsel olarak insanların zihninde oluşan ve nesiller aracılığıyla taşınan önyargılar olduğunu söyleyen Burke mülkiyet, topluma aidiyet, ulusal özerklik ve sosyal düzeni sağlamada önyargıların önemli olduğunu ifade etmiştir. Önyargılar, insanları onurlandıran, özgürlüklerini elde etmede onları motive eden değerlerdir. Siyasete, tarihe ve deneyime önem veren Burke, önyargı yoluyla toplumda vatandaşlık bilincinin gelişebileceğini söyler. Burke, rasyonalizmi reddetmemiş ama onu, bilgelikle beslemeye çalışmıştır. Burke'ü düşünceyi takip eden Oakeshott, modern politik düşünceyi teknik ve pratik bilgi olarak ikiye ayırmıştır. Deneyim yoluyla ve geleneklerle elde edilen pratik bilgi, önyargılardan oluşmuştur. Modern Batı kurucu rasyonalizmini oluşturan teknik bilgiye ise mühendislerin, teknokratların ve diğer akademik nitelikli kişilerin sahip olduğunu belirtir. Aklın ürünü olan teknik bilgi, her

²²⁰ NISBET, *Conservatism Dream and Reality*, s.30-32

²²¹ A.g.e., s.28-29.

toplum ve devlet için sabit ve evrensel bir anayasa öngörmekte ve insanlar ona uymaya zorlanmaktadır²²². Böylece toplumu birbirine kaynaştıran değerler yozlaşmaktadır.

Oakeshott, insanların sahip olduğu teknik bilginin insanlara ne yapması gerektiğini, pratik bilginin ise nasıl davranacağını gösterdiğini söyler. Dolayısıyla teknik bilgi, pratik bilgiden ayrılamamaktadır. Teknik bilginin niteliği kesin olsa da, ancak geleneksel yollardan elde edilebilir. Örneğin, doktor için teknik bilgi ne yapmasını öğretir ama pratik bilgi nasıl müdahale edileceğini gösterir. Oakeshott, Descartesçi kartezyen rasyonalizmin ortaya koyduğu teknik bilginin, insanlığın tek bilgisi olduğu iddiasını kabul etmez. Oakeshott, 18. yüzyıl filozoflarının *aydınlanmış despot* olduklarını söyleyerek, yaşamın her alanında önyargıların, geleneklerin ve değerlerin önemli olduğunu belirtmektedir. Ayrıca rasyonel düşüncenin teknik bilgisine geleneği, tarihi ve pratiği de ekleyerek bir anlamda Humecu ve Burke'ü düşünce geleneğini sürdürmektedir²²³

Değişimin sadece akıl tarafından değil, toplumun sürekliliğini sağlayan ve bünyesinde taşıdığı geleneğin canlı değerleri sayesinde ve tedricen gerçekleştirilebileceğini belirten Rowland, teknik bilgiye sahip olanları sosyal mühendisler olarak tanımlamaktadır. Egemen gücü oluşturan mühendislerin, bireyleri ve toplumları sömürdüğünü, toplumda teknik bilgiyi yaygınlaştırıp yaşam biçiminin de göreceliliğini artırarak dini değerleri zayıflatıldığını ifade etmiştir²²⁴. Böylece muhafazakar siyasal tavır toplumsal düzeni sağlamak için, geleneksel değerlerin canlandırılarak sosyal mühendisliğin zayıflatılması gerektiğine inanmaktadır.

Lockyer, Oakeshott'u entelektüel geleneğin temsilcisi olarak görür. Oakeshott, geleneğin yok edilmesinin mümkün olmadığını, çünkü entelektüel oluşumların deneyimlere bağlı olarak ortaya çıktıklarını söylemektedir. Teori üretimi, bir önceki geleneğin izlerini devam ettirdiğini belirten Oakeshott, tarihi deneyimlerden postullar çıkarılabileceğini ifade etmektedir. Oakeshott'un düşünce geleneğini takip eden Greenleaf, tarihsel aktarımlarda entelektüel geleneğin yeterli olmadığını iddia ederek, siyasi teoride geleneğin çalışılması, ancak varsayım, yöntem ve amacının ne olduğunu öğrenmekle mümkün olabileceğini söylemektedir²²⁵. Böylece gelenek üzerindeki çalışmalar dönem ya da kişinin kendi dünyasından, onu tanımlamaya yönelik olacaktır.

²²² A.g.e., s.33-34.

²²³ Michael OAKESHOTT, "Rationalism In Politics", *Cambridge Journal*, Vol.1, 1947, s.1-6.

²²⁴ Barbara M. ROWLAND, "The Impact of Contemporary Conservatism on Modern Political Thought", s.405-406.

²²⁵ LOCKYER, "Traditions As Context In the History of Political Theory", s.203-204.

D. İNGİLİZ MUHAFAZAKAR DÜŞÜNCESİNİN TOPLUMSAL KURUMLARA YAKLAŞIMI

Muhafazakar siyasal düşünce, rejimlerle ve yönetim biçimleriyle ilgilenmek yerine, onların birey ve toplum ilişkilerini düzenlemede nasıl bir yapıyı ortaya koyduklarını incelemektedir. Muhafazakarlık bu çerçevede paylaşılacak değerlerin kalmadığı, bireylerin yabancılaştığı bir ortamda, toplumu oluşturan kültür, aile, din ve devlet gibi kurumlara vurgu yaparak, toplumsal sapmaları önlemeye çalışmıştır. Muhafazakar düşüncenin toplumsal olana verdiği önceliği nedeniyle, bu alanı oluşturan kurumların da incelenmesinin önemini artırmaktadır.

1. Muhafazakar Düşüncede Kurumsallaşma Kavramı

Doğuştan taşınan eksiklik nedeniyle bireylerin özgür, eşit ve bağımsız olamayacaklarını belirten muhafazakarlık; bireylerin aristokrasi, statü ve hiyerarşi gibi araçlarla kontrol edilemediğinde toplumsal düzenin karmaşaya sürükleneceğini iddia etmiştir. Bundan dolayı bireyciliği teşvik edecek uygulamalardan kaçınılmalıdır. Bireyin kendi dışında olanları, kendi tarihi tecrübe ve değerleriyle belirlemesi desteklenmelidir. Kurumlar; otorite, bağ, sorumluluk ve hiyerarşi gibi bireylerin aşırılıklarını kontrol eden normlarla oluşturulmalıdır²²⁶. Bireyin ait olduğu birimin değerlerine sahip olması ve onun yükümlülüklerini yerine getirebilme iradesini gösteren kurumsallaşma aracılığıyla normlar, ancak insanların uyabileceği kurallar haline gelebilir.

Muhafazakarlık devrimcilerin tarihsel süreçte evrilen kurumları parçaladığını, bireyleri bağlarından kopararak toplumda yabancılaştırdığını belirtmektedir²²⁷. Bu düşünceden hareketle aile, manastır ve lonca gibi aracı kurumların toplumdan kaldırılmasıyla, giderek merkezileşen bir siyasal iktidarın ortaya çıkacağı endişesini taşıyan muhafazakarlara göre iktidarlar, toplumun çoğulcu kimliğini bozacak düzenlemelerden kaçınılmalıdır.

Toplumsal düzenin istikrarını sağlayan aile, kilise, kulüpler, *think tank* (danışma) kuruluşları, okullar ve dernekler gibi kurumsal yapılar, birey ile devlet arasındaki bağ kuran sivil toplum kurumları devletin karşısında değil, devlet ve birey arasındaki hiyerarşik zincirin halkalarıdır²²⁸. Sivil kurumlar olmaz veya gelişmesine yardım edilmez ise, devlet ve birey arasındaki bağ kopmaktadır. Bireyler ancak bu aracı

²²⁶ VIERECK, *Conservatism From John Adams to Churchill*, s.14.

²²⁷ NISBET, "Muhafazakarlık", *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi*, s.114-115.

²²⁸ NISBET, *Conservatism Dream and Reality*, s.53-54.

cemiyetler yoluyla, kurumlara karşı aidiyet ve üyelik yükümlülüklerini yerine getirebilirler. Bireyin aile ve kurumsal yapıların otoritesine güven duyması, devlete olan sadakati artıracığından, devletin sürekliliği için kurumlar korunmalıdır²²⁹. Böylece muhafazakarlık, aile, akrabalık ve komşuluk gibi kültürel değerlerin unsurlarına önem vererek kurumsallaşmanın ancak geleneksel değerlerin toplumda yaşanmasıyla gerçekleşeceğine inanmaktadır.

2. Muhafazakarlıkta Kültür, Aile, Din ve Devlet Kurumları

Muhafazakar siyasal düşüncede kültür, toplumun ürettiği sanat, bilgi ve felsefe olarak tanımlandığı gibi; topluma yön veren düşünce, referans olma ve yaşamı örgütlenme olarak da tanımlanmaktadır. Sosyal dengenin sağlanmasında, paylaşılmış duyguların, örnek değer ve düşünce şekillerinin önemi büyüktür. Siyasal kültür, genel kültürün bir parçasıdır. Siyasal kültür, siyasal otoritenin kurulmasında ve toplumsal bütünlüğü sağlamada meşruiyet aracıdır²³⁰. Örneğin, bayrak, ulusal marş, toplumların kuruluş mitleri ve hatta yönetimin geleneksel binaları bu bütünlüğün sembolüdürler. Kültür, yalnızca toplumun üyelerine kişilik kazandırmakla kalmaz, aynı zamanda değerlerin transferiyle de, toplumsal değişim ve gelişim sağlanmaktadır.

Toplum, üst kültür ve halk kültüründen oluşur. Halk, gelişme ve değişimini sürekli geri besleme yolu ile üst kültürden aldığı normlarla sürdürür. Üst kültür taşıyıcıları ise, toplumlarda farklılıklar gösterirse de, genel olarak toplumların seçkinleridir. Toplumu açıklamada alt ve üst kültür tanımlamaları, muhafazakar popülizm (halkçı) açısından değerlendirilmekte ve *yeni sağ* ideoloji ile desteklenmektedir. Muhafazakar popülizm, eşitliğe karşı çoğunluğun haklarının gerçekleştirilmesini, özgürlüğe karşı ise erdemli olmayı ve seçkinci davranmayı vurgulamaktadır. Çünkü seçkinler, toplumun değerlerini ve gelişme düzeylerini, geçmişten aldıkları sorumluluğun bilincinde hareket ederek topluma aktarmaktadırlar²³¹. Ancak bu durum *seçkinlerin* (soyluluğun) hiçbir zaman toplumda nitelik olarak değişmeyeceği anlamına gelmemelidir.

Muhafazakarlığın toplum anlayışının temeli ailedir. Sivil toplumun en küçük birimi olan aile seçilmemiş bir taahhüdün ürünüdür. Bireyler arasında iktidarın meşruiyeti ve kullanımı, ilk önce aile içinde gerçekleşmiştir. Her birey yükümlülüğünü yerine getirdiği ölçüde eşittir ve sahip olduğu otorite meşrudur. Bireyler, sivil kurumlar

²²⁹ Roger Scruton, *Conservative Texts: An Anthology*, s.26-27.

²³⁰ AUGHEY v.d., *The Conservative Political Tradition In Britain and the United States*, s.98-111.

²³¹ A.g.e., s.112-116.

ile ilişkilerinde benzer işlevsellikleri yerine getirirler. Maddi anlamda zenginlik, zeka ve sağlık gibi nedenler eşitliğe engel olmaktadır. Maddi eşitsizlik, sosyal alanda da eşitsizliği beraberinde getirdiğinden hiyerarşi kaçınılmazdır. Scruton ve Thatcher toplumsal uyumun ancak aile ile mümkün olabileceğini çünkü bireylerin kişiliklerini ailede kazandıklarını ifade etmektedirler²³². Bundan dolayı geleceğin devamlılığına esin kaynağı olan aile, mümkün olabilecek her yolla desteklenmelidir.

Sosyal refahın en etkili ve ilk birimi aile olup, orada yaratılan sorumluluklar kabul edilir, sevgi paylaşılır ve sorunlar çözümlenerek aileye, tam bir sadakat sağlanır. Birey, toplum sevgisine, aileyi severek ulaşır. Burke, devlet sevgisine ulaşmada aile, komşu ve çevre ile kurulan sevgi bağının önemli olduğunu söylemiştir²³³. Bireyin otoriteye olan güveni, ailede kazanılır. Aile istikrarlı olursa, toplumda yozlaşma ortaya çıkmaz. Aile değerlerinde meydana gelecek değişme, kurumsal ilişkileri yozlaştırabilir.

Muhafazakarlığın önem verdiği kurumlardan bir diğeri de dindir. Muhafazakarlık dini, bireylerin toplum içinde uyumlu yaşamalarını sağlayan bir kurum olarak görür. Bu nedenle dini yapılar korunmalı ve desteklenmelidir. Böylece hiyerarşi, itaat ve otorite, toplumda meşruluk kazanabilir. Toplumsal ahenk, doğal eşitsizliği korumakla sağlanır, aksi halde eşitlik uygulamaları diktatörlüğe neden olabilir. Otoritenin kabul edilmesi, dini değerler sayesinde mümkün olmuştur. Doğal eşitsizlik ve hiyerarşinin kabul edilmesi için, Tanrıya dayanan yasanın, din ve gelenek gibi değerlerle beslenmesi gerekir. Böylece hiyerarşik düzen ve sistemin sağladığı özgürlük korunabilir²³⁴. Başka bir ifadeyle, özgürlüğü elde etmek için, güç kullanmak yeterli değildir. Aynı zamanda bu gücün, toplum tarafından ahlaki ve dini bir değer olarak kabul edilmesi gerekir. Yasal olanın meşruiyet kazanması, mevcut olanın referansını aşkın hale getirmekle mümkün olabilir.

Muhafazakar siyasal düşünce dini değerleri, sivil toplumun temeli olarak görmektedir. İnanç, sivil kurumların ve her türlü iyiliğin özüdür. Bundan dolayı her toplum, kendi inanç ve değerlerini kendi kurumlarında geliştirmelidir. Bu durum bireyin sosyal ve psikolojik davranış bozukluğunu önlediği gibi kurumların gelişmesine de katkı sağlamaktadır²³⁵. Dini değerler toplumun çimentosudur. Muhafazakarlığa göre din, sivilleşmeli ve kurumsallaşmalıdır. Çeşitliliği tolere etmekle birlikte, devlet örgütü içinde toplumun ihtiyaçlarını karşılayan ve bireyleri itaat etmeye teşvik eden dini bir

²³² SCRUTON, *The Meaning of Conservatism*, s.31-32.

²³³ BAKER, "Stronger Support for the Family", *The Faber Book of Conservatism*, s.99-101.

²³⁴ HON and STEVAS, "The Moral Basis of Conservatism", s.9-14.

²³⁵ Antony FLEW, "Is God Essential to Conservatism", *Policy Review*, 1998, s.81.

kurum bulunmalıdır. Dinin kurumsallaşması, topluma iki şekilde katkı sağlamaktadır: Birincisi din, vatandaşlık kavramını yücelterek toplumsallaşmayı ve siyasallaşmayı meşrulaştırmaktadır. İkincisi, kurumsallaşan din güçlü bir Kiliseyi ortaya çıkararak, devletin gücü ve otoritesi meşrulaşmaktadır²³⁶. Kısaca muhafazakarlık bireylerin, topluma ve devlete bağlı olmasında ve birimlerin karşılıklı ilişkilerinin meşru otoriteye dayandırılmasında dini değerlerin rolüne büyük önem vermektedir.

Devletin meşruiyetinin sağlanmasında da, dini değerlere gereksinim vardır. Burke'e göre bireyler, saygıyla karışık bir korkuya sahip olur ve devlet işleri, bu çerçevede yürürse bireyler, devletin maddi ve manevi gücüne saygı gösterir. Kilise ve devlet ilişkisinde muhafazakarlık, kurumsallaşmış Kilise, monarşi, aristokrasi ve demokrasinin muhafaza edilmesinin zorunlu olduğunu belirtir. Her birim, kendi varlığından daha büyük değildir. Kurumsallaşan gelenekler, toplumun bireylerini birbirine bağlamaktadır. Örneğin, şükran günü ve yeni yıl gibi dini ve milli bayramlar, bireylerin toplumdaki ilişkilerini güçlendirmekte ve dayanışma ruhunu sürekli canlı tutmaktadır²³⁷. Muhafazakar siyasal düşünce, mükemmel olanı örnek alarak, ona ulaşmaya çalışmıştır. Bu çerçevede muhafazakarlık, dini değerlerin niteliğine değil, bu değerlerin toplumsal dengeye ne ölçüde katkı sağladığına bakmaktadır. Diğer bir ifadeyle, dini ve ahlaki değerler, toplumsal düzeni sağlamadaki işlevselliklerinden dolayı savunulmalı ve kurumsallaştırılmalıdır.

Muhafazakarlığın hiyerarşik toplum yapısında yer alan devlet, soyut değerlerden oluşan bir yapı değil, tarihi tecrübeden ortaya çıkan ve somut değerlerle oluşturulan en üst kurumdur. Hiyerarşinin en tepesinde bulunan devlet gücünü, ona bağlı olan din, aile ve dernek gibi sivil toplum örgütlerinden almaktadır. Dernekler ve gönüllü kuruluşlar, bireylerin toplum düzenine katkı sağlamalarında ve devlete itaat etmede yardımcı olmalıdırlar. Devlet ile sivil toplum, birbirlerini koruyup destekleyerek, aralarındaki ilişkileri güçlü ve canlı tutmalıdır. Muhafazakar siyasal düşüncede devlet, diğer sivil toplum kuruluşları gibi araçsal bir kurum olup, diğer kurumlardan bağımsız olarak düşünülemez. Muhafazakarlara göre devlet, ne liberal sözleşme kuramlarında olduğu gibi toplumda negatif anlama gelen ve bireyin özgürlüğü karşısında zayıflatılması gereken bir örgüt, ne de sosyalist sözleşme kuramlarında olduğu gibi üretime sahip ve birey karşısında üstün otorite sahibi bir kurumdur²³⁸. Merkezi güç ve otorite olmaksızın, istikrarlı bir toplumun kurulamayacağını söyleyen muhafazakarlık devleti, bireyin kendi imkanlarını geleneğin normlarıyla en çoklaştırdığı bir sistem olarak görmektedir.

²³⁶ NISBET, *Conservatism Dream And Reality*, s.70.

²³⁷ A.g.e., s.71-73.

²³⁸ SCRUTON, *The Meaning of Conservatism*, s.46-48.

Bu çerçevede devlet, sadece kamu malı üreten bir mekanizma değil, kanunun, politikanın ve ahlakın toplam ve bir bütün olarak görüntüsüdür. Devlet sahip olduğu yetki oranında, sorumlu olmalıdır. Sivil toplum kuruluşları, kendi ihtiyaçlarını kendilerinin karşılayamayacağı ya da tatminsizlik hissettikleri durumda gereksinimleri, merkezi otorite tarafından karşılanmalıdır. Yönetimin görevi, sosyal çatışmayı önlemektir. Devlet kendisini yok edecek güce karşı, örgütsel yapıyı oluşturmali ve otoritesini kabul ettirmelidir²³⁹. Ayrıca devlet; mekanik araçlarla hareket eden bir yapı değil, organların birbirine bağlı olduğu ve birilerinin eksikliğinde, bütünün zedeleneyeceği bir organizmanın en üstünde yer almalıdır. Siyasal ve sosyal yapıyı oluşturan birimler, eşit hak ve ilişkilerden ziyade, bulundukları konumlarda eşit hak ve otoriteye sahiptirler. İnsanlar ve kurumlar eşit derecede değil, kendi ayrıcalıkları oranında devlet gücünden yararlanmalıdır²⁴⁰. Kısaca muhafazakar düşüncede devletin değerleri eşitçe dağıtılan bir mekanizma değil, adalet dağıtımı yapan bir kurum olduğu ifade edilebilir.

E. MUHAFAZAKAR DÜŞÜNCEDE YASA, ADALET VE OTORİTE ANLAYIŞI

Yasa, devlet ile bireyler arasındaki ilişkileri düzenlemektedir. Bireylerin ve sivil toplum kuruluşlarının haklarını gösteren yasa somut olup, toplumların yapısı ve geleneğine bağlıdır. Muhafazakarlık; tarihi tecrübeye bağlı olmayan yasanın, dogma haline gelebileceği endişesini taşır. Muhafazakar düşünce, bireyden devlete hiyerarşik zincirdeki her birimin hak ve yükümlülüklerinin belirlendiği statü yasasını da kabul etse de teknolojik değişme, ekonomik gelişme ve toplumsal farklılaşmanın sonucunda ortaya çıkan sözleşme yasasını reddetmez²⁴¹. Sözleşme yasasını; egemen iktidar ile birey arasında yapılan soyut bir irade bildiriminden çıkarıp, güçlü sivil toplum kurumları aracılığıyla somutlaştırmaya ve bir gelenek oluşturmaya çalışır.

Yasanın amacı bireylerin değil, yönetimin sınırlarını göstermektir. Sorumluluk tabandan tavana arttıkça, güç kullanımının sınırları daha fazla belirginleşmektedir. Yasa, yönetimi sınırlandırmazsa, yönetimin dışındaki güçler devreye girerek yasa etkisiz hale gelebilir ve yönetim, keyfileşebilir. Sorun, iktidarın ne ölçüde sınırlanacağıdır. Yargı, birey haklarının devlete karşı korunmasında, devleti sınırlandıracak bağımsızlığa sahip olmalıdır. Yargı bağımsızlığı sadece yasalarla değil, adet, gelenek, otorite ve mevcut değerlerle de belirlenmelidir²⁴². Yasa otoriteyi doğuran

²³⁹ BARRY, *Yeni Sağ*, s.103-105.

²⁴⁰ SCRUTON, *The Meaning of Conservatism*, s.48-50.

²⁴¹ Hamide TOPÇUOĞLU, *Hukuk Sosyolojisi Dersleri*, Ankara:İşın Yayıncılık, 1984, s.121-125.

²⁴² SCRUTON, *Conservative Texts: An Anthology*, s.14-16.

gücü temsil ettiği sürece, devletin despotik olmasının mümkün olmayacağını belirten muhafazakar düşünce, devletin gücünü, ulustan ve doğal haklardan alması gerektiğine inanır. İnsanlar doğuştan farklı olarak yaratılmış olup, eşit değildirler. Bu durumda toplumsal düzenin sağlanmasında hiyerarşi esas olmalıdır²⁴³.

Sosyal adalet, kaynakların devlet tarafından dağıtılmasıdır. Bu durum, toplumda eşitsizliğe neden olmaktadır. İnsanların zengin ve yoksul olarak ayrılması, sosyal adaletin eşitsiz olduğunu göstermektedir. Doğal adalet, bireyin eylemini aşan bir ilkedir. Doğal adalet, kaynağını Tanrıdan alırken, sosyal adaletin kaynağı iktidardır. Bireylerin birbirleri ile olan ilişkilerinde, sosyal ve siyasi uygulamalarda, adaletli veya adaletsiz gibi söylemler, doğallıktan ziyade sosyal alana yöneliktir. Muhafazakar düşüncede yasa, devletin ve toplumun iradesini yansıtmaktadır. Adalet ise, toplumun dini değerlerinden ortaya çıkmıştır. Böylece yasa, adalet ilkelerine bağlı kaldığı sürece, adil ve evrensel değerlere sahiptir²⁴⁴. Gelenek, tarihi tecrübe ve akıl ile uyumlu olan yasa, hiyerarşik zincirdeki kurumların haklarını ve ödevlerini belirlemekle iktidarı, birey ve kurumların sahip oldukları özerklik alanı çerçevesinde sınırlandırmaktadır.

Muhafazakar siyasal düşüncede otorite; birey, kurum ve devletin birbirleriyle ilişkilerini belirlemede ve iktidarı açıklamada önemli bir ilkedir. İktidar sahipleri otoritelerini, toplumun hiyerarşik yapısı içinde kazanırlar. Otorite toplumun katmanlarınca paylaşılamazsa, iktidar tiranlaşabilir. Bundan dolayı bireyden iktidara toplumun tüm kesimlerini yansıtacak aracı ve güçlü sivil örgütlere ihtiyaç vardır. Siyasal iktidarın tiranlaşması sivil kurumlar yoluyla önlenir ve güç toplumun hiyerarşik yapısına yayılır. Bir toplumda sivil örgütler güçlü değilse iktidar, kullananların elinde yozlaşabilir ve sosyo-politik düzen yıkılabilir. Otorite ile yükümlülüğün doğru orantılı olduğunu belirten muhafazakarlık, bu durumda iktidarın sahip olduğu otoritenin hak ve sahip olmayanlara yönelik otorite kullanımının meşru olduğunu ifade etmektedir²⁴⁵. Ancak bu durumda toplumsal düzen ve siyasal istikrar tesis edilebilir.

Otorite kullanımı bağla ilişkili olup, iktidarın meşruiyetini gösterir. Bağ; bireyden devlete, hiyerarşik nitelikleri koruyarak, otoritenin kullanılmasıyla gerçekleşir. Otorite, seçilen, verilen, hakkıyla kazanılan ve saygı gösterilen gibi farklı anlamlarda kullanılmaktadır. Muhafazakar düşünce otoriteyi, bağın getirdiği doğal bir süreç olarak ele alır ve iktidarı oluşturmada onu idealize etmeye çalışır. Bağ kavramı, bireyselliği ortadan kaldırıp bireylerin algılamalarını içselleştirmektedir. Diğer bir ifadeyle insanlar,

²⁴³ YALÇIN, "Çağdaş Muhafazakarlık ve Siyasi İstikrar", s.242.

²⁴⁴ SCRUTON, *The Meaning of Conservatism*, s.85-93.

²⁴⁵ NISBET, *Conservatism Dream and Reality*, s.48.

yaşadığı toplumun değer yargılarıyla dış dünyayı algılamaktadırlar. Birey kendini toplum, kurumlar ve geleneklerden farklı tanımlarsa, sivil düzen tehdit altına girmektedir. Bu durumda bireyin hiyerarşik bağı kopar ve algılama içsellikten çıkar. Dışsal algılama, bireyler açısından düzeni soyutlamaya iter ve farklı eğilimlerle bireyler yozlaşabilir²⁴⁶. Gücün hak haline geldiği siyasal iktidardaki otorite, hiyerarşideki birimlerin birbirlerine bağımlılığı ve yükümlülüğünde gerçekleşmektedir.

Sevgi ve saygı yoluyla kurulan bağda ortaya çıkan otorite, insanlara uyulması gereken değerleri ve kuralları gösterir. İlk bağ ailede menfaate dayalı değil, sevgi ve saygı gibi ahlaki ve dini değerlere bağlı olarak kurulur. Bireyleri çevresi ve tarihinden koparan liberal atomist bireycilik veya onu sınıf gibi kolektiviteler içinde tanımlayan sosyalist organik bireycilik, geleneğin normları olan yükümlülük, sevgi ve otorite ile yok edilmelidir. Böylece bireyler karşılıklı sözleşmeye bağlı olarak değil, sorumlulukları geçmişle bağlantılı olan dayanışmaya bağlı birey haline gelmektedir²⁴⁷. Ailenin üyesi olan bireyin, bir takım sorumlulukları yerine getirmesi gerekir. Bireyler, çevresine ve devlete tıpkı ailede olduğu gibi yükümlülüklerini yerine getirirler. Bireyin çevre ve devlet ile olan ilişkilerinin içeriği değişmez, biçimi değişir. Birey geliştikçe, sorumluluk alanları farklılaşır, yükümlülükleri artarak arzulanabilir bir özgürlük çerçevesi ortaya çıkmaktadır. Bireyin hiyerarşik bağ içerisinde sahip olduğu özgürlüğü ise, vazgeçemediği en temel hakkıdır.

Otorite bugünü açıklarken geçmişi referans almaktadır. Otoritenin kullanılmasında bağ önemlidir. Bağ, bireylerin ve toplumların her türlü aşırılıklarını ve radikal söylemlerini uzlaştırmaya zorlar. Bireylerin hiyerarşik bağa olan güvenleri ve bağ içerisindeki ilişkileri, toplumun düzen ve istikrarı için önemlidir. Bağ, bir yerden koparsa toplumda davranış bozuklukları ortaya çıkabilir. Bağın sağlam kalabilmesinde en önemli geri besleme aracı ise, tarihi tecrübedir²⁴⁸.

Hiyerarşik toplumsal yapı içerisinde özgürlük ve yükümlülükte sorun çıkarsa, bireyin toplum ve devletle olan bağı zayıflar ve bireysel özgürlük yok olabilir. Bağ, bireyden devlete ilişkilerin somutlaşmasını sağlar. Devlet, somut anlamda ve pratik ilişkilerin sonucu olarak ortaya çıkan ve kendisi dışındaki unsurları uzlaştıran en üstün bir kurumdur. Devlet ve onu temsil eden kurumlar, tarihi tecrübe ve gelenekselliği taşıması nedeniyle, sadece geçmişin değerlerini mevcut olanda var eden değil, geleceğin

²⁴⁶ SCRUTON, *The Meaning of Conservatism*, s.19-20.

²⁴⁷ A.g.e., s.33-35.

²⁴⁸ NISBET, *Conservatism Dream and Reality*, s.36-45.

sosyo-politik yapısına da kaynaklık teşkil eden bir niteliğe sahiptir²⁴⁹. İngiliz halkı Krala kişiliğinden dolayı değil, tarihini temsil ettiği için saygı göstermektedir. Monarşinin gücü, toplumun geçmişe verdiği önemde yatmaktadır. Kral, törensel olsa da ulusun bağımsızlığını temsil etmektedir.

Muhafazakar düşüncede otorite ile özgürlük ilişkisi, bireyin çevresiyle bağı kurmasında yatmaktadır. Özgürlük kavramı, otoriteden ayrılamaz. Birey özgürlüğe soyut kavramlarla değil, somut tarihi tecrübelerle sahip olabilir. Burke Amerikan kolonileri, Hindistan ve İrlanda halklarına yaptığı konuşmasında, toplumların özgürlüklerini, ancak kendi gelenek ve adetlerini yaşayarak koruyabileceklerini söylemektedir. Burke, özgürlüğü düzen ile ilişkilendirir, düzen ve erdem olmaksızın özgürlüğün sağlanamayacağını ifade eder. Toplum için en önemli gereksinim, bireylerin tutkularını kontrol edebilmesidir ve sivil kurumlar, otorite ve özgürlüğün fonksiyonlarını yerine getirdiğinde düzen, kendiliğinden sağlanmaktadır. Kendiliğinden düzen liberalist negatif özgürlükte olduğu gibi atomist bireyler yoluyla değil, toplum yapısının hiyerarşisi içinde ortaya çıkmakta ve otorite yoluyla korunmaktadır. Birey, ancak bu yapı içinde özgür olabilir. Burke ve çağdaşları, modern toplumun, ortaçağda feodal senteze ulaşan otorite ve özgürlüğü çözümleyemediğini iddia etmişlerdir²⁵⁰. Oysa bireyden aileye, Kiliseye, devlete ve Tanrıya giden zincirin ayrılmaz parçaları olan otorite ve özgürlüğü Batı modernitesi, bireycilikle parçalayarak dayanışmayı ortadan kaldırmıştır.

Muhafazakarlığın otoriteyi hiyerarşi ile ilişkilendirmesi onu; liberalizm düşüncesinde yer alan ikna yoluyla özgür topluma ulaşma ve demokratik sosyalizmde yer alan ikna yoluyla eşitlikçi topluma ulaşma düşüncesinden ayırmaktadır. Çünkü hiyerarşi, eşitlikçiliğe ve özgürlüğe dayanan bir toplum modelini dışlar. Muhafazakarlığa göre insanlar, temelleri Tanrıya dayanan aşkın bir iradeye itaat etmekle özgürlüklerini muhafaza edebilirler, ancak böylelikle başka insanlara bağımlılıkları ortadan kalkabilir²⁵¹. Toplumda değerlerin transferi, otorite yoluyla gerçekleşmeli ve otoritenin varlığı sadece yasa ile korunmalıdır. Yasa yapmacık sözleşmelerle güç haline getirilirse, otorite yok olur ve otoritesi yok olan devlette de iktidar, gücü ele geçirilecek bir mücadele arenası haline gelebilir.

Muhafazakar siyasal düşünceye göre, devletin devamlılığını sağlayan adet, alışkanlık ve geleneği içeren kültür, otorite ile korunmalıdır. Çünkü medeniyetin bağlı

²⁴⁹ SCRUTON, *The Meaning of Conservatism*, s.38-39.

²⁵⁰ NISBET *Conservatism Dream and Reality* s 35-36

olduğu yararlılık, otorite ile mümkün olabilmiştir. Yasa ile geleneksel kurumlar ve değerler arasındaki ilişkinin kurulması, yasanın otoritesinin sağlanması ve özgürlüğün sürdürülmesi bakımından önemlidir²⁵². Birey ve toplumun sahip olduğu önyargılar, düşünceler ve değerler yıkıldığında, yönetimi destekleyen ve motive eden güdüler ortadan kalktığında, yönetimin topluma karşı tiranlaşma ihtimali artmaktadır.

F. MUHAFAZAKARLIĞIN DEMOKRASİ ANLAYIŞI

Muhafazakarlık demokrasiye temkinli yaklaşmaktadır. Bunun temel nedeni demokrasi yoluyla mevcut toplumsal durumun kötüleşeceğine olan inancıdır. Muhafazakarlık, sosyal çıkarları temsil etmesinden dolayı yerelliğe önem verir. Esasen yönetimin oluşturulmasında, temelde moral değerler vardır ve bu değerler soylular yoluyla, nesillere aktarılmaktadır. Burada muhafazakar düşüncenin seçkin olmasının nedeni demokratik yönetimin, devrimcilerin tutkularını gerçekleştirmeye yol açabileceği endişesini taşımasıdır. Bonald ve Maistre gibi Fransız tepkici muhafazakarlar, demokrasinin imkansız olduğuna inanırlarsa da, geleneksel değerlerin demokratik ilke haline gelmesiyle birlikte Tocqueville, Disraeli ve Churchill gibi muhafazakarların, demokrasiye olan güvenleri artmıştır²⁵³.

Batı yönetimlerinin moral değerleri, Hristiyanlık inancı ve Helenistik kültüre dayanır. Bu değerler sayesinde sınıf çatışmaları, asgari düzeyde tutulmuştur. Maddi çıkarlar toplumları bölerken toplumsal ruh, bireyleri birleştirmiştir²⁵⁴. Muhafazakarlık gelişen, değişen ve yeni değerlerle ortaya çıkan düşünsel, toplumsal ve siyasal alanı, moral değerlerle yeniden tanımlama teşebbüsündedir.

Muhafazakarlığın demokrasiye endişe ile bakmasının bir diğer nedeni de, demokrasinin katılım ve oy verme gibi araçlarla bireyin önceki ile sonraki arasındaki bağı koparma tehlikesini taşımasındandır. Demokrasi oyların toplamını değil, çoğunluğu temsil eder. Bazı seçmenler tercihini iktidara gelemeyen küçük bir partiden yaparsa, onların temsil edilmesi sağlanamayacaktır. Demokrasi birilerini özgürleştirirken ve kullandıkları hakları meşrulaştırırken, diğerlerini bu özgürlük alanına uymaya zorlamaktadır. Demokrasi yoluyla güçlü, gücünü devam ettirmeye, yoksullarda daha çok zayıflamaya devam etmektedir. Eşitlik ve özgürlük uğruna bireyler, topluluklar ve kurumlar birbirleriyle mücadele ederek kimlik kaybına uğramaktadırlar²⁵⁵.

²⁵² AUGHEY v.d., *The Conservative Political Tradition In Britain and the United States*, s.30-33.

²⁵³ VIERECK, *Conservatism From John Adams to Churchill*, s.19.

²⁵⁴ WILSON, *The Case For Conservatism*, s.18-21.

²⁵⁵ SCRUTON, *The Meaning of Conservatism*, s.53-59.

Kısaca İngiliz muhafazakar siyasi geleneği, sistematik bir felsefe doğrultusunda gelişmemiştir. Mevcut durumda ortaya çıkan olumsuzlukları, geleneğin gücüyle çözümlenmeye çalışmıştır. Muhafazakarlık; parlamento ilişkilerini, değişimler karşısında deneyimlerle geliştirmiş, engel olamayacağı değişimi meşrulaştırarak, sürekli bir ilerleme göstermiştir. Lordlar Kamarası, Avam Kamarası'nın gelişmesine engel olmadığı gibi, Avam Kamarası'nda, lordların aristokratik niteliğini yüceltmıştır. Tarihi deneyimlerle gelişen İngiliz parlamentosu; muhafazakar, evrimci ve pragmatik özelliğini hiç bir zaman kaybetmemiştir²⁵⁶. Parlamantonun muhafazakar özelliği, parlamentodaki partilerin yapılarına ve İngiliz devlet adamlarının kişisel özelliklerine de yansımıştır. İngiliz devlet adamları; siyasi arenada sürekli bir orta yol arama, uzlaşma ve denge politikası izlemişlerdir. Bu durumda İngiliz liberal ve muhafazakar düşünce pratiğindeki ayrım, ideolojik olmaktan ziyade, ihtiyaçların karşılanmasında uygulanacak politikaların önceliklerinde ortaya çıktığı ifade edilebilir.

İngiliz siyasi partilerinde; İngiliz anayasası, geleneksel kurumlar, toplumsal hiyerarşi, toplumda ortaya çıkan fonksiyonel farklılaşma ve soyluluk gibi değerlere önem veren muhafazakar bir çizgi vardır. Temkinli hareket, geleneğin devamlılığı, politikanın sürekliliği, tedrici değişme, onur, istikrar, dindarlık, statü ve ayrıcalık, İngiliz siyasetinin genel özelliklerindendir. Burke'den Peel'e, Disraeli'den Churchill'e muhafazakar siyasetçilerin aldıkları politik kararlarda, muhafazakar ve liberal temalar birarada kullanılmıştır. Toplumsal alanın değişim sürecine muhafazakar değerler yüklenerek, kurumların geleneksel yapıları tahrip edilmeden, sosyal, ekonomik ve siyasal reformlar gerçekleştirilmekte, böylece değişim ve gelişim muhafazakarlaşmaktadır.

²⁵⁶ Albert TUCKER, "Disraeli and Natural Aristocracy", *The Canadian Journal of Economics and Political Science*, Vol.xxviii, Nu.1, 1962, s.3-4.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MUHAFAZAKAR SİYASAL DÜŞÜNCENİN EN ÖNEMLİ TEMSİLCİSİ OLARAK EDMUND BURKE

Avrupa'nın toplum yapısı, 18. yüzyıla kadar köklü bir değişime uğramamıştır. 16. yüzyılda insanın sanata olan merakıyla başlayan ve 17. yüzyılda insanın, doğa yoluyla Tanrıyı açıklamasına yönelik çalışmalar, 18. yüzyılda rasyonel insanın keşfedilmesiyle önce Eflatuncu geleneği yıkmış, sonra insanı özgürleştiren doğal yasa yoluyla da, yeni toplumcu görüşler ileri sürülmüştür²⁵⁷. 18. yüzyılın sonunda modern Avrupa'nın ortaya çıkmasına neden olan en önemli hadise, felsefi temelleri daha önceki yüzyıllarda atılan ve ideal toplumdan rasyonel toplum düzenine geçişe son noktayı koyan Fransız Devrimi olmuştur. Devrim düşüncesi 19. yüzyıl boyunca ulusların ve sınıfların taleplerini gerçekleştirme mücadelesine dönüşerek bir çok ulus yaratmıştır.

Burke'ün en dikkat çekici tavrı, 18. yüzyılın toplum yapısında ortaya çıkan rasyonel düşünce ve onun neden olduğu Fransız Devrimi'ne, önce eskiye ait olan her şeyi temelden yıktığı ve yeni toplum düzeninin, insanların rızalarına dayanmadan kurulduğu için karşı çıkmasıdır. Burke Devrim sonrası ortaya çıkan toplum yapısında sorunların giderilmesi, en azından bireysel ve sosyal düzeyde temel ihtiyaçların belirlenmesinin, entellektüelliğin artırılmasıyla mümkün olabileceğini ifade etmektedir²⁵⁸.

Burke'ü muhafazakarlığın mihenk taşı yapan temel dayanak onun, araçsal akılla geliştirilen hesaplanabilir evren tasarımlarına karşı çıkması olmuştur. Rasyonel toplum düşüncesini gelenek ve tarihle açıklayan Burke geleceğin, geçmişin kopuşu değil, onun devamı olduğunun somut tahlillerini yapmıştır²⁵⁹. Kısaca muhafazakar düşünce ve Burke, günümüz toplum yapılarına da kaynak teşkil eden Anglo-Saxon geleneğinin

²⁵⁷ Alfred COBBAN, *Edmund Burke and the Revolt Against Eighteenth Century*, London:George Allen and Unwin, 1960, s.14-28.

²⁵⁸ A.g.e., s.11-13.

²⁵⁹ Rodney W. KILCUP, "Reason and the Basis of Morality In Burke", *Journal of the History of Philosophy*, Vol.XVII, 1979, s 273.

temel değerlerindendir. Bu çerçevede Burke'ün etkilendiği ve etkilediği düşünce dünyasını açıklamak, günümüz toplumlarının yapılarını tahlil etmek açısından önemlidir.

I. EDMUND BURKE'ÜN HAYATI VE ESERLERİ

İrlanda kökenli İngiliz düşünürü Edmund Burke 1729'da Dublin'de, Katolik anne ve Protestan olan avukat babadan doğdu. İlk öğrenimine, 1741'de Kildare kasabasında yaşayan Katolik O'Halloran'ın gözetiminde, Ballitore Okulunda başladı. 1743-1748 yılları arasında Dublin'de, Trinity Kolej'de öğrenimine devam etti. 1750'de babasının etkisiyle İngiliz barosuna girmek için Londra'daki Middle Temple'de hukuk öğrenimine başlayan Burke, hukuk eğitiminin kendini yetiştirecek bir alan olmamasına inanmasından dolayı, -babasının parasal desteği kesmesine rağmen- hukuk öğrenimini bıraktı. 1757'de İrlandalı Katolik bir doktorun kızı olan Jane Nugent ile evlendi²⁶⁰.

Burke'ün ilk eseri 1756'da, Tory lideri Bolingbroke'un *Doğal Dinin Üstünlüğü* teorisini eleştiren *A Vindication Of Natural Society* (Doğal Toplumun Haklılığı)'dır. Doğal ve politik toplum ayrımı yapan Burke; doğal toplumu, Tanrının yarattığı hiyerarşik evren yapısı içinde, insanların birarada olduğu hiyerarşik bir düzen olarak tanımlar. Ona göre insanoğlunun doğa durumundaki birebir ilişkisinden dolayı farklılıkların önemi yoktur. Çünkü doğal durumda bireyler, doğanın şartlarına bağlı ve içgüdüleriyle yaşayarak uyumlu bir doğal toplum oluşturmuşlardır. İnsanoğlunun doğasındaki eksiklik, doymaz bilmeyen hırsıyla birleşince doğa durumu karışmıştır²⁶¹.

Doğa durumunda karşılıklı duygu ve düşüncelerle oluşturulan bağ, insanlar tarafından ailelere ve yasa ile ailelerin oluşturduğu politik bir yapıya dönüşmüştür. Doğanın Tanrı yasasına bağlı olması nedeniyle doğa durumunda insanoğlunun eksikliklerini, doğal birliktelik içinde giderdiğini söyleyen Burke eserde, aklın öngördüğü ve yasa çerçevesinde oluşturulan politik toplumun tarihi bağı kurulmadan sorunlarını çözemeyeceğini açıklamıştır²⁶². Burke burada yasanın Tanrıya dayandırılmasını aksi halde insanın doğasındaki eksikliği ve hırsı nedeniyle, istikrarlı bir toplum düzenini gerçekleştiremeyeceğini vurgulamaktadır.

Locke'un, insanlar doğal durumda kendi yargılarıyla hareket etmelerinden dolayı, düzenin sağlanamadığı görüşünü paylaşan Burke, düzeni sağlayacak otorite

²⁶⁰ GRAUBARD. *The Politics of Perseverance: Burke, Disraeli And Churchill*, s.17-18.

²⁶¹ KRAMNICK, *The Rage of Edmund Burke, Potrait of an Ambivalent Conservative*, s.21.

²⁶² Edmund BURKE, "A Vindication of Natural Society or a View of the Miseries and Evils Sharing to Mankind From Every Species of Artificial Society", *Edmund Burke:Pre-Revolutionary Writings*, (Edit) Ian Harris, Cambridge: Cambridge University Press, 1993, s.13-15.

konusunda Locke'tan ayrılmaktadır. Düzeni kurmak amacıyla insanların doğal durumdan, politik topluma geçmelerinin zorunluluk olduğuna inanan Locke'a karşın Burke'te politik toplumun varlığı, çıkarları savunmak içindir. Toplumdaki adaletsizliğin temeli, politik toplumdur. Locke'ta politik toplum, insanların kendi iradeleriyle ve temel haklarından vazgeçmeden yönetme haklarını devrettikleri bir yapı, Burke'te ise politik toplum; karmaşık, tarihi, gelenek, alışkanlık, ahlaki değer ve kurumlardan oluşmuştur. Burke politik toplumun rasyonellik düşüncesini, tarihi deneyimin soyutlanması olarak görür. Ona göre politik toplum bir zarurettten ziyade, tarihi süreçte ortaya çıkmaktadır²⁶³. Böylece Burke'ün *Vindication* eseri doğal olanın, yapay olana üstünlüğünü anlattığı ifade edilebilir.

1757'de yayımladığı *A Philosophical Inquiry Into The Origin Of Our Ideas Of The Sublime And The Beautiful* (Güzel ve Yüce Düşüncelerimizin Köklerine Felsefi Bir Sorgulama) adlı eser, Burke'ün siyasal düşüncesini yansıtan önemli bir teorik çalışmadır. Shaftesbury'in doğayı, sevgi ve yüce olarak algılamasından hareket eden Burke, yüce ve güzel kavramlarıyla siyasi düşüncesini anlatmaktadır. İlk taslağını Dublin'de Trinity College'de hazırlayan ve üzerinde yaklaşık yedi yıl çalışılan eser Blake, Wordsworth, Lessing, Herder ve Kant üzerinde etkili olup, Kıta Avrupası'nda estetik kuramın gelişmesini sağlamıştır²⁶⁴.

İnsanoğlunun doğa durumunda eşit olduğu düşüncesini reddeden Burke eserde, doğanın eşitsizliği nasıl yarattığını anlatmaktadır. Burke'e göre insanoğlunun üç doğal eşitsiz temeli vardır; sempati, taklit ve hırs. Sempatinin kendisi eşitsizlik yaratmaz ama tutkularla birleşen sempati, davranış biçimi olarak toplumda bireyin, diğerleriyle eşit konumunu ortadan kaldırmaktadır. Burke taklidin, hırsla birleşmesiyle de toplumda eşitsizliğin ortaya çıkabileceğini açıklamıştır. Ancak bu eşitsizlik toplumda kargaşaya neden olmaz. Eşitsizliği, toplumun tarihi ve geleneği içinde tanımlayan Burke, doğal eşitsizlikle bireyler güdülenerek, toplumsal ilerlemenin gerçekleşeceğine inanmaktadır²⁶⁵.

İnsanların yaşamlarının her alanında eşitsizliğin kaçınılmaz olduğunu belirten Burke, bunun nedenini *Vahiy*'le gelen mesajın dağıtımındaki eşitsizlikle de açıklamaktadır. Burke'e göre *vahiy*, lider ve takipçileri arasında bir hiyerarşi yaratmıştır. Mülkiyet ve devletin eşitsiz bir temeli olduğunu vurgulayan Burke, sosyal

²⁶³ GRAUBARD, *The Politics of Perseverance: Burke, Disraeli And Churchill*, s.20.

²⁶⁴ Neal WOOD, "The Aesthetic Dimension of Burke's Political Thought", *The Journal of British Studies*, Vol.4, 1964, s.41.

²⁶⁵ Ian HARRIS, "Introduction", *Edmund Burke: Pre-Revolutionary Writings*, (Edit) Ian Harris, Cambridge University Press, 1993, s.xxi.

ve dini eşitsizlik yoluyla Ortaçağ İngiltere'sinde Kilise ve aristokrasinin toplumda özgürlük ve ilerlemeyi gerçekleştirdiğini ifade etmektedir²⁶⁶. Siyasal düşüncesini *yüce* ve *güzel* kavramlarıyla açıklayan Burke'e göre *güzel*; insanı mutlu eden sınırlılık, düzenlilik gibi terimlerle tanımlanıp toplumu medenileştirirken *yüce*; insana korkuyla karışık bir saygıyı göstermekte, bireye güç ve özgürlük vererek, insanın kendini anlamasını sağlamaktadır²⁶⁷. Burke'ün 1758 yılında *Annual Register*'de başlayan yazarlık ve editörlüğü, 30 yıldan fazla sürmüştür²⁶⁸.

Burke politik kariyerine Londra'da (1759), İrlanda lordu Halifax'ın bakanı olan William Gerard Hamilton'un sekreteri olarak başladı. 1765'te Hamilton'la ilişkileri bozulunca, aynı yıl Marquess of Rockingham (1730-1782)'ın özel katibi oldu. Burke bu dönemde Gerard caddesindeki Whig Klübü'ne üye olarak, Whig aileleriyle ilişkilerini geliştirdi. Lord Verney'in etkisiyle Burke, Wendover kasabasının temsilcisi olarak 14 Haziran 1766'da parlamento'ya seçildi. Ancak 1780'den 1794'e kadar Bristol'dan seçilememe endişesi karşısında, Lord Rockingham'ın bölgesi olan Malton'dan seçilmiştir. Yaşadığı dönemde önemli olan hatiplik, Burke'ün milletvekili olmasındaki temel etkenlerden birisiydi. Burke'ün gücü, döneminin siyasi meselelerini edebi olarak ağır ama herkesin anlayabileceği sadelikle çözümleyebilmesi olmuştur²⁶⁹. Çünkü Burke, hiçbir zaman soyut terimlerle siyasal felsefe yapmamış, düşüncelerini somut gerekçelerle ortaya koymuştur.

Burke bu dönemde *Abridgement of English History* (1760) (İngiliz Tarihinin Özeti), *The Present State of the Nation* (1769) (Ulusun Mevcut Durumu), *Thoughts on the Present Discontents* (1770) (Mevcut Hoşnutsuzluklar Üzerine Düşünceler), ve *Speech on American Taxation, Speech on Conciliation with America, Letter to the Sheriffs of Bristol* (1775) (Amerikan Vergisi ve Amerikan Kolonileriyle Uzlaşma) eserlerini yazmıştır.

Burke'ün *Abridgement of English History* adlı eseri, Tanrı planının insanoğlunun düşüncelerini aşama aşama nasıl ilerlettiğini anlatmaktadır. Eşitsizlik, ilerleme ve özgürlükten bahseden Burke, *Saxon* ve *Norman* toplumlarının eşitsizliğin yaratıcısı olduklarını belirtir. Eğitimin, dinin ve zenginliğin İngiliz toplumunun eşitsizliğini beslediğine inanan Burke, halkın Tanrı yasasına bağlı olan Krala itaat

²⁶⁶ A.g.e., s.xxxi.

²⁶⁷ GRAUBARD, a.g.e., s.21.

²⁶⁸ Conor Cruise O'BRIEN, "Edmund Burke: A Biographical Note", Edmund Burke, *Reflections on the Revolution In France*, (Edit) Conor Cruise O'Brien, Middlesex:Penguin Books, 1969, s.77-78.

²⁶⁹ Ömer MADRA, "Edmund Burke:Fransa Meseleleri Üzerine Mektup", *Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi-2, Seçilmiş Yazılar: Yeni Çağ*, (Der) Mete Tunçay, Ankara:Teori Yayınları, 1986, s.455.

ettiğini, Kralında baskıyla değil yasayla iktidarını devam ettirdiğini söyler. Devletin, yöneten ve yönetilenlerin birbirlerine olan güveninde ve Hristiyanlığa dayanarak doğup geliştiğini ifade eden Burke’te politik düzen, Kral, avam ve lordlar arasındaki dengenin kurulmasıyla sağlanmaktadır²⁷⁰. Kısaca Burke’ün bu eseri, *Magna Carta*’dan itibaren devam eden İngiliz sosyo-politik geleneğini anlatmaktadır.

Ayrıca *Abridgement*’de Burke, Kilise, aristokrasi ve avamın İngiliz politik hiyerarşik yapısını oluşturduğundan hareketle bireysel özgürlüğün ve toplumsal ilerlemenin ancak bu eşitsiz kurumlar aracılığıyla gerçekleştiğini söyler. *Tracts on the Popery Laws* eserinde ise Burke, İrlanda sorununu çözümlemeye çalışmıştır. Ona göre İrlanda toplumundaki esas huzursuzluk, iktidarın yanlış kullanılmasıdır. İrlanda’yı yönetilenlerin değil, yönetenlerin çıkar sağladığı bir ülke olarak tanımlayan Burke’e göre egemen azınlığın egemenliklerini artırma çabaları, İrlanda Katolik toplumunun özgürlüklerini kısıtlamıştır. Yasayla getirilen sınırlamalar, ceza yoluyla artırılarak Katoliklerin hakları elinden alınmıştır²⁷¹. Böylece iktidar erkinin ahlaki olarak kötü yönetimi İrlanda’yı, özgür olmayan ve ilerlemeyen bir topluluk haline getirmiştir.

Burke *The Present State of The Nation* eserinde, Kral III. George’un İngiliz Anayasası’nın kendisine verdiği yetkiyi artırmasının yanlışlıklarını anlatmakta ve kendisinin de üyesi bulunduğu Whig partisinin, bu duruma karşı çıkmasını istemektedir. Ona göre istikrarlı bir anayasal düzen, yasama organının bağımsızlığı ve meclis üyelerinin, kendilerini ulusun yararına adanmış, yetenekli ve ilkelerine bağlı kişilerden oluşmasıyla sağlanabilir. Burke seçmenlerin karşısına çıktığında da, onların parlamento da taleplerini savunmayı düşünmediğini, seçildiğinde ulusal çıkarlara hizmet edeceğini söylemiştir²⁷². İktidarın salt insanların sözleşmelerinden doğmadığını iddia ettiği *Thoughts On The Cause Of The Present Discontents* eserinde ise Burke, devletin insanlar tarafından tamamen anlaşılamayacağını söyler. İnsanlar değişim istediklerinde bunu, son derece dikkatli yapmalarının zorunlu olduğunu, insan eylemlerinin sonucunun önceden görülememesi nedeniyle de değişim talebinin, toplumun çıkarlarıyla çatışabileceği uyarısında bulunmaktadır²⁷³.

Speech on American Taxation ve *Speech on Conciliation with America* eserlerinde Burke, İngiliz yönetiminin Amerikan politikası konusundaki yanlış

²⁷⁰ HARRIS, “Introduction”, *Pre-Revolutionary Writings*, s.xxv.

²⁷¹ A.g.e., s.xxvii.

²⁷² ----“Edmund Burke Political Writer and Philosopher, Dies,” *History Today*, Vol.47, Nu.7, 1997, s.30.

²⁷³ Edmund BURKE, “Thoughts on the Cause of the Present Discontents”, *Edmund Burke Selections*, (Edit) A.M.D. Hughes, London:Oxford University Press, 1947, s.48-50.

uygulamalarını anlatmaktadır. Burke parlamentoda yaptığı konuşmada, İngiliz parlamentosunun Amerikalıların sahip oldukları hakları geri vermesini ve imparatorluk ile koloniler arasındaki rahatsız edici durumun düzelmesi için İngiltere'nin kolonileri tolere etmesi gerektiği üzerinde durmuştur²⁷⁴. İngilizlerin anayasal çerçevede hareket etmemesi karşısında Amerikalıların bağımsızlıklarının meşruiyet kazanacağını savunan Burke, sarayın gözünde hainlikle suçlanmasına rağmen, ilkelerinden vazgeçmemiştir.

Burke kolonilerin makul bir ölçüde vergilendirilmesini savunur. Böylece hem Amerikan toplumunun, İngiliz imparatorluğu tarafından desteklenerek güçlenmesi, hem de imparatorluğun koloni yönetimindeki gücünün meşrulaşması sağlanacaktır²⁷⁵. Ancak keyfi olarak vergilendirilirse, kolonilerin anavatanda temsil edilme hakları doğmaktadır. Koloni siyasetinde yüceliğin (korkuya dayanan siyasetin) doğru olmadığını söyleyen Burke'e göre büyük imparatorluk, kolonilerin dirençleriyle zayıflayabilir. Koloniler vergilendirilir ama parlamentoda temsil edilmezse, Kolonilerin İngiliz devletine, karşı koyma haklarının bulunduğunu savunan Burke, Amerikan bağımsızlık hareketini desteklemiştir²⁷⁶. Burke'ün kolonilere yönelik politikası, İngiliz imparatorluğunun gücünün devam ettirilmesini amaçlamıştır. İmparatorluğun gücü ise kolonilerin sahip oldukları imtiyazlarının sürdürülmesi ve koloni-anavatan ilişkisinde uygulanan teamüllerin devam ettirilmesine bağlı olacaktır.

Burke 1782 Rockingham hükümetinde kabinede yer almadı, ancak yönetimin yapacağı harcamalardan (*paymaster*) sorumluydu. 1782'de Rockingham'ın ölümü, Burke'ün hükümet üzerindeki etkisini zayıflatıysa da 1783'de kurulan Portland koalisyon hükümetinde yine yönetimin harcamalarından sorumlu olarak çalıştı. Burke, Smith'le benzer ekonomik düşünceye sahipti ve ekonomik görüşlerini 1795'de yayımladığı, *Thoughts and Details on Scarcity* (Kıtlık Üzerine Düşünceler) adlı eserde anlatmıştır. Eserde serbest ticaret ve hür teşebbüsü, toplumun doğal gelişmesinin temel ilkeleri olarak değerlendirmekte ve devletin ekonomiye müdahalesinin yanlışlıkları üzerinde durmaktadır²⁷⁷.

Kısaca Burke'ün ekonomi politliğini anlatan *Thoughts And Details on Scarcity*'de emek sorunu tartışılmakta ve emek, pazarın arz ve talebine, iniş ve çıkışına tabi olan bir

²⁷⁴ Subrata MUKHERJEE ve Sushila RAMASWAMY, "Bibliographical Sketch", *Great Western Political Thinkers*, s.xxx.

²⁷⁵ Edmund BURKE, "Speech on Amerikan Taxation", *Burke's Speech on American Taxation, Speech on Conciliation with America, Letter to the Sheriffs of Bristol*, (Edit) F. G. Selby, M. A. Oxon ve Hon. L. L. D. Bombay, London: Macmillan and Co. Ltd., 1948, s.22-24.

²⁷⁶ BURKE, "Speech on Conciliation with America", a.g.e., s.95-100.

²⁷⁷ A.R.M. MURRAY, *An Introduction to Political Philosophy*, London: Cohen and West, 1953, s.143-144.

mal olarak tanımlanmaktadır. Emekçi halkın yoksulluğunun nedenini, onların sayıca çok olmasına bağlayan Burke, zenginliğe müdahale etmekle yoksulluğun daha da artacağını belirtmektedir. Burke'e göre fakirlik toplumda, dayanışma sembolü olan sivil kurumlar yoluyla azaltılabilir²⁷⁸. Devletin ekonomiye müdahale etmesini reddeden Burke ticaret kanunlarının, tabiat kanunu olup Tanrıya dayandığını ifade etmektedir.

Toplumlari iyi ve kötü olarak ikiye ayıran Burke *Letters on A Regicide Peace* (1796) adlı eserinde, jakobenlerin aileyi yozlaştırarak toplumu bozduklarını ifade eder. Toplumun temeli olan ailenin konumu zedelenirse, toplumdaki roller yozlaşır. Burke'e göre evlilik ve aile Tanrı vahyi olup, medeniyetin kurulması ve gelişmesi aileye bağlıdır. Burke 1793 yılında hazırladığı Paris ile ilgili raporda, evliliğin üçte birinin boşanmayla sonuçlandığını bunun nedeninin ise, evliliği sivil bir sözleşmeye dayandıran jakoben düşünceden kaynaklandığını belirtmiştir²⁷⁹.

Burke'e göre jakobenler; kadınların yüzyıllardır esaret altında yaşadıklarını iddia ederek, onların özgürleştirilmelerini, bunun içinde sahip oldukları bağlarından koparılması gerektiğine inanırlar. Ailenin Hristiyanlıktaki dayanağı, aktif siyaset içinde yer alan orta sınıfla yok edilmiştir²⁸⁰. Burke ailenin modern hayat içindeki değişiminin, ancak onun Tanrıyla kurulan bağının korunarak gerçekleşebileceğine inanmaktadır.

Modern siyasi süreçte siyasi partilerin rolünün önemine inanan Burke, 1765'den 1789'a kadar partisine hizmet etmiştir. Whig lideri Fox'un Fransız Devrimi'nde devrimcileri desteklemesi, Burke'le Fox'u karşı kamplara ayırmış, Burke 6 Mayıs 1791'de partiden uzaklaştırılmıştır. 1789 Fransız Devrimi üzerine 1790 Kasım'ında yazdığı *Reflection On The Revolution In France* (Fransız Devrimi Üzerine Yansımalar) adlı eseri, sadece Burke'ün siyasi düşüncesini yansıtmakla kalmamış, aynı zamanda onu, muhafazakarlığın önemli bir temsilcisi haline getirmiştir²⁸¹. Eser Fransız Devrimi'ni Avrupa medeniyetine tehdit olarak görmekte, Devrim'e karşı İngiliz Anayasasını savunmaktadır.

Burke'ün *Reflections on The Revolution In France* eserini yazmasının sebebi, papaz ve doktor olan Richard Price'ın 4 Kasım 1789'da verdiği vaazda 1688 ve 1789 Devrimlerini karşılaştırarak her ikisinin de üç temel ilkeden hareket ettiklerini

²⁷⁸ EBENSTEIN, "Burke", *Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri*, s.220.

²⁷⁹ BURKE, "Letters on a Regicide Peace", *Edmund Burke Selections*, s.155-156.

²⁸⁰ KRAMNICK, *The Rage of Edmund Burke, Potrait of an Ambivalent Conservative*, s.37-38.

²⁸¹ MUKHERJEE ve RAMASWAMY "Bibliographic Sketch", *Great Western Political Thinkers*, s.xxxi.

söylemesi olmuştur. Bunlar²⁸²; (i)Halkın kendi yöneticilerini seçebilme hakları, (ii)Yöneticilerin halka kötü davranması durumunda, halkın yöneticilerini başlarından atma hakları, (iii)Halkın kendine uygun hükümeti kurabilme hakkıdır.

Burke bu tür hakların millete verilemeyeceğini, gerçekte hakkın Taç, Kral, Kilise ve Aristokrasi gibi toplumu oluşturan tüm kurumlarda önceden var olduğunu ve gelecekte de var olacağını ileri sürerek, bu tür iddiaların ancak Fransız Devrimi'nde ortaya çıkan soyut haklar ve rasyonel ilkeler olabileceğini ifade etmiştir. Burke eserinde, Devrimin soyut düzenlemelerinden olan eşitlik, özgürlük ve kardeşlik kavramlarına karşı, İngiliz geleneksel kurumlarını savunmuştur. Ekim 1790'da 5500, 9 Kasım'da 12000 ve yılın sonunda da 19000 adet çoğaltılıp satılan eser, 1790'da Fransızca'ya ve 1793'de Almanca'ya çevrilerek Kıta Avrupası'nda büyük etki yapmıştır. Burke'ün bu eserine karşı Thomas Paine, *The Rihts Of Man* (1791), Mary Wollstonecraft *A Vindication Of The Rihts Of Man* (1790) ve James Mackintosh, *Vindiciae Gallicae* (1791) adlı eserlerini yazmışlardır²⁸³.

1794'de Hindistan sorunuyla ilgili yaptığı çalışmada Burke, İngiliz valisi olarak atanan Hastings'in, Hindistan toplumunun değerlerini korumadığını ve toplumun güçsüzlerine yardım etmediğinden hareketle İngiliz politikasının yanlışlığını vurgulamıştır. İrlanda sorunuyla da ilgilenen Burke, İngiliz genel valisi olarak atanan arkadaşı Lord Fitzwilliam'a, koloniyle uzlaşmayı ve Katoliklerin dini baskıdan kurtulmalarını desteklemesini tavsiye etmiştir²⁸⁴. İngiliz toplumunda reform ve temsil gibi meseleleri, dışta ise Fransız Devrimi, İrlanda, Hindistan ve Amerika'nın sorunlarını, İngiltere'nin geçmişten gelen anayasa ve tecrübeleriyle çözmesinin hem içte, hem de dışta İngiltere'yi güçlendireceğine inanan Burke, 9 Temmuz 1797'de Beaconsfield'de öldü. Kısaca Burke yaşamı boyunca rasyonalitenin tündengelimci söylemlerine, tümevarımcı ve görgül kavramlarla karşı çıkarak, istikrarlı bir toplumsal gelişmenin ancak aklın, tecrübeyle hareket ettiğinde mümkün olabileceğini göstermeye çalışmıştır.

II. EDMUND BURKE'Ü ETKİLEYEN DÜŞÜNÜRLER

Onyedinci yüzyıl İngiliz düşünürlerinden olan Hobbes insanın, yaratılışı bakımından bencil olduğu inancına sahipti. Hobbes insanoğlunun doğal durumdan kurtuluşunu, Tanrı yasasını yorumlayan politik egemene vermişti. Aynı dönemin bir

²⁸² BURKE, *Reflections on the Revolution In France*, s.99-102.

²⁸³ A.g.e., s.80.

²⁸⁴ ----"Edmund Burke Political Writer and Philosopher, Dies", s.31.

diğer önemli düşünürü Locke ise Hobbes'un, insan doğasına ilişkin kötümser görüşlerini reddederek, iyilik ve kötülük eylemlerinin, insanların iradelerine bağlı olduğunu vurgulamıştır²⁸⁵. Ancak Locke insan aklının toplumun tarih ve tecrübesinden bağımsız hareket edemeyeceğini belirterek, İngiliz görgücü geleneğini devam ettirmiştir²⁸⁶. Onyedinci yüzyılın İngiliz sosyo-politik yapısında ortaya çıkan insan doğası ve toplumuna yönelik –insanoğlunun kötümserliğinin kurtuluşunu Leviathan'a ya da tecrübe edilen akla dayandıran- iki temel farklı görüş, Burke'le birleştirilmeye çalışılmıştır.

Bu çerçevede Burke'ün düşüncesinin oluşmasında, döneminin düşünürlerinin önemli etkileri olmuştur. İnsanoğlunun akıl ile ruhsal yapısının birbiriyle uyumunda mükemmel olabileceğini ve istikrarlı bir toplum düzeninin ancak, geçmişle bağlantısının kurulduğunda gerçekleşebileceğini söyleyen Burke'ün fikri temellerinin oluşmasında, ağırlığı olduğu kabul edilen düşünürler arasında Joseph Butler, Francis Hutcheson, David Hume, Thomas Reid, Adam Ferguson, Josiah Tucker, Viscount Bolingbroke, Adam Smith ve John Delolme sayılabilir.

Burke'ün etkilendiği düşünürlerin başında Butler gelmektedir. Butler'e göre, insan doğası tek başına algılanamaz. Onu yönlendiren ve koruyan bilinçtir. Bilinç aynı zamanda Tanrının iradesini temsil etmektedir. Bireyler Tanrıya tabi olmakla, mutluluğa ve doyuma ulaşacaklardır. Çünkü insan doğası, Tanrı yasasına bağlıdır²⁸⁷. Butler'ın tarihsel bilinç kuramına göre anayasa, atalardan devralınan en önemli gelenektir. Bu durumda reform gereksiz olup, Anayasanın özüne dokunulmadan bazı değişiklikler yapılabilir. Toplum sözleşmesine dayanan teorilerin yanlış olduğunu belirten Butler'a göre yönetim, yüzyıllar boyu devam eden doğal ve tarihsel bir üretilerdir²⁸⁸. Butler insanların önyargılarıyla hareket ettiklerinde, tarihsel bilincin onlara yardım edeceğini söyler. Burke, Butler'ın felsefi şüpheciliği reddettiğini belirterek, Avrupa'da herhangi birisi şüpheyi düştüğünde Butler'ın düşüncesiyle doğru yolu bulabileceğini ifade etmiştir²⁸⁹. Burke'e göre insanoğlu, önyargısız hareket edemez. İnsanlar önyargıdan ne kadar çok kaçındığını zannederse, pratikte ona o kadar çok bağlanacaktır.

²⁸⁵ COPLESTON, *İngiliz Görgücülüğü* 5, s.237-238.

²⁸⁶ Patrick RILEY, "On Finding an Equilibrium Between Consent and Natural Law in Locke's Political Philosophy", *Political Studies*, Vol.xxii, No.4, 1974, s.434 ve s.443-444.

²⁸⁷ COPLESTON, *İngiliz Görgücülüğü* 5, s.255-261.

²⁸⁸ Mario EINAUDI, "The British Background of Burke's Political Philosophy", *Political Science Quarterly*, Vol. XLIX, No.4, December-1934, s.577-578.

²⁸⁹ BURKE, *Reflections on the Revolution In France*, s.260.

Faydacı kuramcılardan Hutcheson, Burke'ün düşüncesinde yansımaları olan diğer bir simadır. Hutcheson, *An Inquiry into the Original of our Ideas of Beauty and Virtue* (1725) (Güzellik ve Erdem Düşüncelerimizin Kökeni Üzerine Bir İnceleme) adlı eserde, iç ve dış duyudan bahsetmektedir. Locke'a dayanan dışsal duyu nesnelerin algılanışını, Shaftesbury'a bağlı içsel duyuda ahlaki olup bireylerin, her türlü iyiliksever eylemlerini göstermektedir²⁹⁰. Hutcheson'a göre devlet, insanın mutluluğu için vardır. İnsanların mutluluğu ise toplumun iyiliğini gerçekleştirir. Hutcheson'un düşüncesi Burke'ün *The Origin of Our Ideas of the Sublime and the Beautiful* eserine esin kaynağı olmuştur²⁹¹. Kısaca Hutcheson'un faydacılığı, Burke'ün tarih düşüncesiyle birleşmektedir.

Ünlü İngiliz filozofu Hume'un şüpheli politik felsefesi hariç, topluma yönelik açıklamaları Burke'ü etkilemiştir. Hume'a göre iktidara itaatın nedeni ortaya çıktığında, hiçbir kimsenin ona karşı gelmesi konusunda itirazı olmayacaktır. Ayrıca politik toplumun varlık sebeplerinden biride iktidara itaattir. Hume'a göre yazılı olmayan bir sözleşmeye dayanan iktidarın kökeni, ormanda ve çöllerde izlenirse otorite, gönüllü ve haklılaştırmaya dayanan bir barış ve düzeni ortaya çıkarır. Orada insanların özgürlükleri sınırlanmakta ve yasalar eşitçe yapılmaktadır. İşte ilk sözleşme budur²⁹².

Böylece Hume'daki toplum sözleşmesi, sadece tarihsel olarak devletin kökenini açıklamakla kalmaz, politik itaatın gerekliliğini de anlatmaktadır. Benzer biçimde Burke'de insanların kendi rızalarıyla haklarını Prense devretmediklerini çünkü insanların, tarihin başlangıcında haklarını Prense verdiklerini söyleyerek Prens, insanlardan bağımsız olarak bazı haklara sahip olduğunu belirtmiştir²⁹³. Böylece Burke'e göre sözleşme, tarihsel olarak ve başlangıçta bir kez yapıp, insanlığın sonuna kadar devam edecektir.

18. yüzyıl ortalarında *Common Sense School* (Sağduyu Okulu)'nun kurucularından olan Reid'e göre ise Hume'un şüpheliliği, toplum düzenini yıkarak sıradan insanların öngörüsünü yok etmektedir. Reid sağduyunun, sıradan insanların öngörülerini doğrultusunda ortaya çıkan kurallar olduğunu bu kurallara da, insanoğlunun doğuştan sahip olduğunu belirterek, insanların şüphelilikten bu değerlerle

²⁹⁰ COPLESTON, *İngiliz Görgücülüğü* 5 s.247-251.

²⁹¹ EINAUDI, "The British Background of Burke's Political Philosophy" s.580.

²⁹² A.g.m., s.582.

²⁹³ A.g.m., s.583-585.

kurtulabileceğini ifade etmiştir. Burke’te benzer yolla Reid’in sağduyu terimini, *historical sense* (tarihsel duyu)’ya dönüştürerek toplumu açıklamıştır²⁹⁴.

Ulusların çöküş ve ilerleme yasalarını bulmaya ve onları niteliklerine göre sınıflandırmaya çalışan Ferguson, insanoğlunun doğal durumu hakkında iyi ve kötü söylemlerin yanlış olduğunu söyler. Ona göre insanın doğal durumu sosyal olup, insanlık tarihi de bireyin türü olarak duyu ve düşüncelerden oluşmaktadır. Burke, Ferguson’un insanın doğasına yönelik açıklamalarından *Annual Register*’de övgüyle bahsetmekte bireyi, toplumsal bir varlık olarak görmektedir²⁹⁵.

Burke’ü etkileyen bir diğer düşünürde Tucker’dır. Tucker’a göre özgürlük, öznel bir hak olduğundan her yerde aynı derecede bulunmaz. İnsanoğlu aynı niteliklerle yaratılmadığından, mükemmel bir yönetim kurulamaz. Bireyler bağlı oldukları yapı içinde şekillenmektedir. Tucker’ın bireyi iktidara ve toplumu da tarihe bağlaması, Burke’le olan benzerliğini göstermektedir²⁹⁶. Tucker’da *quasi-contract* (yarı bir toplum sözleşmesi) bulunmakta, bireyler yönetime güvenirken, yönetim de halkın sorumluluğu içinde hizmet etmektedir.

Parlamentoyu ve parlamento içindeki parti ayrılıklarını toplum düzenini yıkan kurumlar olarak gören Bolingbroke, Kralın partileri ortadan kaldırarak kötülükleri yok edeceğini söyler. Monarşiyi diğer yönetim biçimlerine tercih eden Bolingbroke tarihi, insanoğlunun karşılaştığı sorunların çözüm kataloğu olarak görmüştür. Benzer biçimde Burke’te de tarih, insanların düşünce ve eylemlerini anlama yoludur. Ona göre tarih kaynaktan birçok politik hikmet ve alışkanlık öğrenilir ve tarih akla kaynaklık ederek onu güçlendirir²⁹⁷. Böylece tarih emirler veya yargıç için örnek alınacak hadiselerin deposu değil, toplumların sağlıklı yaşamalarını sağlayan rehberdir.

Burke’ün ekonomi düşüncesini etkileyen en önemli filozof Smith’dir. İnsanlığın bağlı olduğu doğa yasasının Tanrı tarafından verildiğine inanan Smith, ahlak felsefesini Hume’a dayandırmıştır. Smith’e göre insanoğlu, duyularına hoş gelen şeyleri iyi, acı verenleri de kötü olarak algılar. Tanrı pazar mekanizmasını, insanoğlunun iyi olan değerleri üzerine planlamıştır. Devleti; savunma, adalet ve kamu hizmeti ile sınırlandıran ve arz-talep ilişkileri ile emeğin değerinin, serbest piyasa ortamında

²⁹⁴ A.g.m., s.586.

²⁹⁵ A.g.m., s.587-588.

²⁹⁶ A.g.m., s.590-593.

²⁹⁷ BURKE *Reflections on the Revolution In France*, s.230.

belirlenmesi gerektiği liberal düşünceyi savunan Smith, pazarın yeterli olamadığı durumlarda ise devletin, düzenleme yapabileceğini belirtir²⁹⁸.

Smith'in piyasa ekonomisi düzenini kabul eden Burke devletin, ancak ekonominin krize girdiği dönemlerde müdahale etmesinin gerekli olabileceğini savunmuştur. Toplumda yoksulluğun göreceli olduğunu düşünen Burke'te fakirlik, devlet yardımıyla değil, emekçi kesimin daha fazla çalışması ve zenginlerin onları motive edecek hayır hizmetlerinde bulunmalarıyla giderilebilir. Burke'e göre devletin, halkı hayırsever olmaya zorlaması ve işsizler lehine vergi artırımında bulunması, toplumun ahlaki düzenini bozacaktır²⁹⁹. Burke'le Smith arasında ekonomi düşüncesi açısından önemli farklılıklar yoktur. Burke'ün bu niteliği onun toplumda hem hiyerarşiyi, hem de kapitalizmi savunmasındandır. Çünkü Burke'te kapitalist ve geleneksel toprak aristokrasisinin çıkarları aynıdır.

John Delolme'nin pragmatik tutumu ise Burke'ün fikirleriyle uyushmaktadır. Görgül bir tarih anlayışına sahip olan Delolme, hükümeti; baleye, yöneten-yönetilen ilişkilerini de; bale yapan figüranların gösterimlerine benzetmektedir. Delolme'e göre politik ilkelerin gerçek kaynağını aramak yerine, insanlık sevgisinin doğasını ve bir toplum haline gelmede onları birleştiren gizli bağları bulmak gerekir. O soyut ve rasyonel politik sorunlarla uğraşarak ideale ulaşmak yerine, insanların neler hissettiklerini düşünmek ve bilimin ilkelerini de bu amacın gerçekleştirilmesine hizmet etmesine inanmıştır³⁰⁰. Delolme'nin tarih ve toplum anlayışı kolayca tanımlanabilir olmayıp, insan zihninde köklenen ama sınıflandırılmayan bir geleneği açıklamaya çalışır ki bu yöntemin izleri, Burke'ün çalışmalarına temel dayanak olmuştur³⁰¹.

III. EDMUND BURKE'ÜN SİYASAL DÜŞÜNCESİNİN TEMELLERİ

Burke'ün siyasal düşüncesi Amerika, İrlanda, Fransa ve Hindistan sorunları ile ulusal söylemlerinden ortaya çıkarılabilir. Politik toplumun, karmaşık bir tarihi geçmişe sahip ahlak, inanç, kural ve kurumlardan oluştuğunu söyleyen Burke'ün politik düşüncesi tarihseldir. Ayrıca rasyonel politik ilkeleri, tarihi tecrübenin soyutlanması olarak gören Burke'ün politik düşüncesi pragmatiktir³⁰². Toplumun tecrübe edilen

²⁹⁸ CONNIFF, "Burke on Political Economy: The Nature and Extent of State Authority", *Great Western Political Thinkers*, s.156-159.

²⁹⁹ A.g.e., s.160-161.

³⁰⁰ EINAUDI, "The British Background of Burke's Political Philosophy", s.597.

³⁰¹ BURKE, *Reflections on the Revolution In France*, s.267-268.

³⁰² MONK, "Eighteenth-Century Political Theory and the Political Background to Burke's Thought", s.114-115.

değerlerine dayanan Burke'ü düşüncede pratiklerin kaynağı değil, onların neden yaşanır olduğu önemlidir.

A. EDMUND BURKE'ÜN SİYASAL DÜŞÜNCESİNİN ESTETİK DAYANAKLARI: YÜCE VE GÜZEL

Burke'ün siyasal düşüncesi bireyden topluma, politik davranışın yüce ve güzel olarak tanımlanmasına dayanır. Aile, kurum ve devlet içinde istikrarlı bir yapının kurulmasında iki temel estetik kategori olan yüce ve güzel kavramlarını, psikolojinin temelinde yer alan bireyin korku ve haz duygusuna bağlayan Burke, korku ve hazla bireyin, çeşitli tutkuları muhakeme ederek politik davranışını ortaya çıkardığını söyler. Burke istikrarlı bir sosyal düzenin kurulmasında yüce-güzel, acı-zevk ve korku-sevgi gibi kavramlarla aile ve devlet gibi toplumun bütün kurumlarındaki otorite ilişkilerini açıklamaktadır³⁰³.

İnsan zihni ve bedeni üzerinde yücenin, sevgiden daha etkili olduğunu söyleyen Burke'e göre bireyin kendini koruma tutkusu, karşısındakinden korkma hissi veya başkalarını tehlikeli görmesinden kaynaklanmakta bu durum ise bireye acı vermektedir. Bireyin toplumu koruma tutkusu, dostlukları geliştirmekte ve bireyleri, diğerleriyle ilişki kurması gibi sosyal istençlere yönlendirerek bireyde, sevgi ve haz duygusunu artırmaktadır³⁰⁴.

Korku ve sevgiyi, yüce ve güzelin iki temel psikolojik estetik yönü olarak değerlendiren Burke, zihnin güçlü bir duygusu olan yücelik davranışlarını soyluluk, saygı, itaat ve korkuya dayandırmakta, güzelliği ise onu algılayanı sevgiye yönelttiğini belirtmektedir. Ona göre insanoğluna korku veren şey yücedir. Ancak insanoğlu yüce olanı anlamaya çalıştıkça ona karşı, korkuyla karışık bir saygı besler ve ondan tat almaya başlar. Yücelik davranışlarının siyasi ve askeri olduğunu, güzelin ise toplumun iç dinamizmini sağladığını söyleyen Burke, siyasal otoritenin yüceliğini, toplumsal adalete, fedakarlığa ve cesarete dayandırmaktadır. Bunlarla toplumun kötü ve tehlikeli durumlarıyla mücadele edilebilir³⁰⁵. Ancak bu durumda iktidar meşruluk kazanabilir.

Toplum düzeninin kurulmasında bireyin politik davranışını, yüce ve güzel olarak iki politik estetik kategoriye bağlayan Burke, bireyin kendini ve toplumu koruma

³⁰³ Stephen K. WHITE, "Burke on Politics, Aesthetics, and the Dangers of Modernity", *Political Theory*, Vol.21, Nu.3, August-1993, s.508-510.

³⁰⁴ Edmund BURKE, "A Philosophical Enquiry Into the Origin of Our Ideas of the Sublime and Beautiful", *Pre-Revolutionary Writings*, s.63-64 ve s.66-67.

³⁰⁵ WOOD, "The Aesthetic Dimension of Burke's Political Thought", *The Journal of British Studies*, s.42-45.

merakının, doğal olarak ve aklın müdahalesi olmadan gerçekleştiğini iddia etmektedir. Tutkular bireyin hayalinden çıkmakta akıl, sadece algılanan şeyleri analiz etmede önemli olmaktadır. Akıl nihai yargıç olarak görmeyen Burke, onu deneyimlerle ortaya çıkan önyargıyla sınırlandırmaktadır³⁰⁶. Çünkü akıl, insanoğlunun sosyal şartlarında ortaya çıkan isteklerine bağlıdır. Aklın, tutkulardan bağımsız olduğunu söylemek, sosyal ilişkilerin bağını koparmak demektir. Akıl ancak iradelerimizin esiri olabilir³⁰⁷. Böylece bireyin yüce ve güzel olarak tanımlanan politik davranışının niteliği akıldan değil, insanoğlunun tutkularından doğmaktadır.

Politik ve sosyal düzenlemeler, toplumu oluşturan bireylerin davranışlarına bağlı olarak gerçekleştiğinde, güven ve refahın sağlanacağını söyleyen Burke, devlet ve aile gibi kurumların politik ve sosyal düşünceden bağımsız olarak hareket edemeyeceğini belirtir. Bu çerçevede bazı cemiyetler, arkadaşlık ve sevgi temelinde toplumsal huzuru ve güzelliği gerçekleştirmekte, diğerleri de otorite yoluyla toplumda acıyı, erdemle azaltarak saygıyı artırmaktadır. Toplumdaki politik tutumları yüce ve güzel ile kategorize eden Burke, böylece aileden devlete, özel alandan kamusal alana tüm yapıları açıklamaktadır³⁰⁸. Örneğin ailede düzenin kurulabilmesinde çocuk için annenin dostluğu ve babanın otoritesi gereklidir. Ailedeki sevgi temeline dayanan paternalist ilişki, devlet yönetiminde iktidarın meşruiyeti, otoritenin güçlü olması ve topluma karşı adil davranmasına bağlıdır.

Burke'e göre dostluklar, saygı ve sevgi ailede sağlanmazsa iktidarın meşruiyeti tartışılır duruma gelebilir. Dostluk ve otoritenin olmadığı bir toplumda, hiyerarşi ve liderliğin de anlamı olamaz. Burke askeri bir toplum olmakla birlikte Roma imparatorluğunun, kolonileriyle ilişkisini sevgi bağlarıyla kurduğu için iktidarının meşru olduğunu söyler. Burke, toplumu oluşturan birimlerin sevgi ve dayanışma temeline bağlı olmasının, karşılıklı güven ortamını yaratarak toplum ve insanlık sevgisine ulaşılabileceğini söylemektedir³⁰⁹. Böylece yüce ve güzel duygularla temellenen bireyin politik davranışı, sağlıklı bir politik toplumu ortaya çıkaracaktır.

Politik toplumun iktidara yönelik sevgi temelleri sarsılırsa, yönetimin otoritesi yüceliğini kaybedecek ve yargının gücü ortadan kalkacaktır. Zorba siyasetle iktidar olanların meşruluğunun tartışılacağını ve zorba iktidarın gerçekte sahte bir yüceliğinin olduğunu vurgulayan Burke, devrimcilerin insan iradesini sınırsızlaştırarak sonsuz bir

³⁰⁶ WHITE, a.g.m., s.511.

³⁰⁷ Aklaque U. HAQUE ve Michael W. SPICER, "Reason, Discretion and Tradition", *Administration And Society*, Vol.29, Nu.1, March-1997, s.24.

³⁰⁸ WOOD, a.g.m., s.49-51.

³⁰⁹ BURKE, *Reflections on the Revolution In France*, s.151.

yücelik getirdiklerini ifade etmektedir. Burke'e göre yücelik Tanrı dışında somut, sınırlı ve sonludur. Devrimcilerin yüceliği ise sınırsız bir insan iradesi olarak, rasyonel hayale dayanmaktadır³¹⁰.

Kısacası siyasal düşüncesinin temellerini Machiavelli ve Hobbes'un insanoğlunun doğasına yönelik acı, korku ve güç açıklamalarından³¹¹ hareketle *yücelik*, Locke'un haz, güven ve sevgi düşüncesinden³¹² hareketle de *güzel* kavramını geliştiren Burke, politik birey ve toplumu açıklamaya çalışmıştır. Yüce ve güzelden oluşan Burke'ün estetik siyasal tavrı, insan doğasının değiştirildiği modern düşünceye karşı bir tutumdur. Çünkü Burke, modern düşüncenin estetik sevgiden yoksun olmasından dolayı, ahlak ve politikayı yozlaştırdığına inanır³¹³. Sınırsız iradeye dayanan modern insan, sonsuz hisleri nedeniyle modern düşünceyi aşındırmaktadır. Bu durum estetik bir boyuta ve sınırlı bir insanoğlu anlayışının dönüşüne işaret etmektedir. Bu çerçevede Burke'ün politik düşüncesinin estetik boyutu, modern politik düşüncenin sorunlarının çözümüne kaynaklık edebileceği söylenebilir.

B. DOĞAL HUKUK, YASA VE ADETLER

İnsanoğlunun eşit, özgür ve bağımsız niteliğinin doğal durumda, doğal yasaya bağlı olarak hareket ettiğini, bunun ise her bireyin yargıç olma anlamına geldiğini söyleyen Locke, insanların yaşayacakları kötü şartlardan, kendi iradeleriyle yapacakları sözleşme sonucu kurtulabileceklerini ifade etmektedir³¹⁴. Rousseau'da doğal durumda insanoğlunun kendi çıkarını diğerlerine karşı koruduğunu, doğal durumda insanların iç güdülerıyla hareket ettiklerinden dolayı ortamın güvensiz ve arzularının kölesi olduğunu, toplum sözleşmesiyle birlikte elde ettiği hürriyetin kendisini, efendi yaptığına inanır³¹⁵.

Burke doğal yasa kuramcılarında Aquinas, Hooker ve Cicero'nun *moral değer* kavramını kabul eder ama onu, tarihle ve toplumun deneyimleriyle somutlaştırmaya çalışır³¹⁶. Doğal yasayı, Tanrının adaletinden doğan ve yasanın, Tanrı tarafından insanoğlunun kurtuluşuna verildiği yönündeki Hristiyan düşüncesine inanan Burke, Tanrının insana verdiği yasanın, aynı zamanda insanoğlunun hakları olduğunu söyler.

³¹⁰ WHITE, a.g.m., s.518-521.

³¹¹ Pars ESİN, "N. MACHIAVELLI", *Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi-2*, s.40-42.

³¹² Maurice CRANSTON, "John Locke ve Rızaya Dayalı Hükümet", (Edit) David Thomson, *Siyasi Düşünce Tarihi* çev. Ali Yaşar Aydoğan v.d., İstanbul: Şule Yayınları No.31, 1996, s.81-82.

³¹³ WHITE, "Burke on Politics, Aesthetics, and the Dangers of Modernity", s.522-523.

³¹⁴ EBENSTEIN, "Locke", *Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri*, s.180-181.

³¹⁵ EBENSTEIN, "Rousseau". a.g.e., s.204-205.

³¹⁶ KILCUP, "Reason and the Basis of Morality In Burke", s.272.

İnsanoğlu Tanrı yasasına itaat ettiğinde hem insan hakkı gerçekleşmekte, hem de sahip olduğu bu haklarla özgür olmaktadır. Doğal hukuk kuramını, teknik açıdan çalışan Vattel'in *Law Of Nations* adlı eserinden etkilenen Burke, *The Tracts On The Laws Agaist Popery In Ireland* adlı eserini yazmıştır³¹⁷. Burada Burke, devletin pozitif yasasının Tanrının adalet yasasına uygun olduğunu anlatmaktadır.

Adalet yasasının dışında yapılan yasalar, toplumun göreceli rızasına dayanmış bile olsalar, pratikte insanlığa hizmet edemezler. Çünkü insanoğlunun doğasının bağlı olduğu değişmez yasa Tanrı iradesine dayanır. İnsanların ödevi itaat etmektir. Herkesin doğal haklarının korunması ve bir sivil toplum içinde güvende olması yönetimin, doğal yasa çerçevesinde kurulmuş olmasına bağlıdır. Sivil toplum insanların doğal ortamlarından, birarada yaşamak üzere hukuki çerçevede oluşturdukları bir yaşam biçimi değil, doğal bir durumdur. Doğa durumunda da insanoğlunun muhakeme gücüne sahip olduğunu söyleyen Burke, bireylerin sözleşme yapmadan haklarını sivil topluluğa ve yönetime devrettiklerini, yönetiminde bireylerin haklarını, adalete teslim ettiğini söyler³¹⁸. Böylece bireylerin sahip olduğu haklar, Tanrının adalet yasasından çıkan sosyal bir gerçeklik olup, tarihe göre değişmeyen ve nesiller yoluyla geçmişten geleceğe taşınmaktadır.

Burke, toplumların sosyolojik olarak ilkel ve medeni ayrımına karşı çıkmaktadır. Doğal hakların insanlığın ilk dönemlerinde var olduğunu, insanoğlu medenileştikçe ve sözleşmeyle birlikte sosyal haklarını geliştirdikleri iddialarının metafizik söylem olup, insanları kendi doğal durumlarından yabancılaştırdığını iddia eden Burke, insanoğlunun doğasının gerçekte karmakarışık ve anlaşılmaz olduğunu ve hiçbir pozitif iktidarın ona uygun olamayacağını söyler³¹⁹. Bir toplumda adalet yoksa, yasanın da anlamı olamaz. Doğal hak, Kraldan veya sözleşme sonucu ortaya çıkan pozitif yasadan değil, Tanrıdan gelmektedir. Yönetimi oluşturan organlarda kendilerini, adalet yasasına bağlamak zorundadırlar.

Doğal haklar güvenlik, adalet, mülkiyet ve emek gibi bireylerin sosyal yaşamda gerekli olan haklarıdır. Bunlar siyasi olmayıp devlet, bireyin bu haklarını korumalıdır. Burke'e göre bireyin doğal hakkı diye bir şey yoktur. Çünkü haklar törelerden,

³¹⁷ Frederick DREYER, "Edmund Burke: The Philosopher In Action", *Studies In Burke and His Time*, Vol.49, 1973-1974, s.124-126.

³¹⁸ Russell KIRK, "Burke and Natural Rights", *The Review of Politics*, Vol.13, 1951, s.444-446.

³¹⁹ Edmund BURKE, "A Vindication of Natural Society", *Edmund Burke: Pre-Revolutionary Writings*, s.15-16.

geleneklerden ve kurumlardan toplumsal duruma bağılı olarak ortaya çıkmaktadır³²⁰. Burke, bireye teorik olarak verilen hakların ortadan kaldırılmasını savunmaz. Ancak toplum söz konusu olduğunda, bireyin haklarını sivil topluma devreder. Tanrı iradesine dayanan doğal yasa, insanın haklarını oluşturmakta, onu medenileştirerek toplumun üyesi yapmaktadır. Burke’te doğal hukuk, Tanrının adalet ilkesine dayanmakta, bireylerin enerjilerini ve siyasi iktidarı eşitlemeyen, bir hiyerarşik toplum yapısı içinde değerlendirilmektedir.

Sivil toplum insanların yararına hareket ediyorsa, her şey bireyin hakkı haline gelmektedir. Her bir insan birbirinden ayrıldığında, kendisi için bir hakka sahip olmaktadır. Her birey sahip olduğu hak oranında iktidardan pay alır. *...Beş şiline sahip olan, iktidardan beş yüz paundluk hakka sahiptir. İktidara karşı her birey, eşit mesafede değildir. Bundan dolayı bireyler, sahip oldukları hak oranında eşit ve özgürdürler*³²¹.

Yasanın ortaya çıkışını toplumun geleneksel yapısına bağlayan Burke’te yasanın amacı, toplumda adaletin eşitçe dağıtılması ve toplumun yararına olan işlerin gerçekleştirilmesidir. Yasanın geçerliliği, toplumun kabul etmesi ve sahiplenmesine bağılıdır. Çünkü yasa insanların mutluluğunu sağlamayı amaç edinmektedir³²². Yasanın bireylerin kendi aralarında yaptıkları sözleşme sonucu değil, kökleri Tanrıya dayanan ve tarih sürecinde bilge kişilerin hikmetlerinden oluştuğunu belirten Burke, insanların yasayı değiştirmekten ziyade onu yüceltmeye çalışmaları gerektiğine inanır³²³. Bu durum Burke’ü yasayı, toplum sözleşmesinin bir unsuru gören kuramcılardan ayırmaktadır.

Değişim kaçınılmaz ise yasalar da, doğal duruma bağılı olarak değişebilir. Burke’e göre yasal değişimler, toplumun devamını sağlamak üzere yapılmalıdır. Ulusun değişen durumlarında anayasal geleneğin unsurları olan monark, lordlar ve avam hem kendi çıkarlarına, hem de toplumun yararına hizmet etmelidir. Burke İngiltere’nin anayasal tarihinin tedrici ve ilerlemeci olduğunu, insan hakları temelinde ve parlamento ile monarşinin farklı çıkarları arasında güçlerin dengesine bağılı olarak geliştiğini söyler³²⁴.

³²⁰ Frank O’GORMAN, *Edmund Burke His Political Philosophy*, London: Indiana University Press, 1973, s.116.

³²¹ BURKE, *Reflections on the Revolution In France*, s.149-150.

³²² GRAUBARD, *The Politics of Perseverance: Burke, Disraeli And Churchill*, s.44-45.

³²³ John C. WESTON Jr. “Edmund Burke’s View of History”, *The Review of Politics*, Vol.13, 1961, s.217-218.

³²⁴ BURKE *Reflections on the Revolution In France*, s.120.

Anglo-Saxon yasasının kuzeyin eski geleneksel örf-adetleri, Kilise kanunları ve Roma hukukunun bazı bölümleriyle, Alman ulusunun bazı örf-adetlerine bağlı olarak geliştiğini belirten Burke, Anglo-Saxon yönetimlerinin hiçbir zaman sabit bir ilkeye bağlı olmadığını, bundan dolayı menfaatler dengelenmeye başladığında, monarşiyle gelişen bir çeşit demokrasiyi yerleştirdiğini ifade eder. Burke'e göre fetih sonucu ortaya çıkan ve Norman yasası olarak isimlendirilen değişiklik, İngiliz toplumunda yadırganmamıştır. Çünkü Norman kurumları, İngiliz kurumlarından farklı değildi. Norman yasaları, Germen adetlerinden meydana gelmişti. Anglo-Saxon yasaları ve kurumları da aynı adetlere bağlıydı ve Normanların sahip olduğu bu yasalar İngiltere'de, anayasanın temellerini yıkmadan feodal sistemin aşırılıklarını engellemiştir³²⁵. Burke yasanın ancak toplumun örf ve adetlerine bağlı olarak değişebileceğini aksi halde iktidarın yasal zorbalığına, toplumun direnç göstererek iktidarı ortadan kaldırmanın ve geçmişin değerleriyle bütünleşen yeni bir iktidar kurmanın zorunlu olabileceğini açıklamaktadır.

İnsanoğlu karmaşık bir varlık olduğundan dolayı, belli bir formülün insan davranışlarını ve eylemlerini düzenlemede yeterli olamayacağını söyleyen Burke'te sosyal bir varlık olan insan, toplumdaki farklılaşmalara bağlı olarak değişecektir. Burke bunu ikincil doğal durum olarak tanımlamakta ve bu durumun bireylerin toplumda edindikleri alışkanlıkları yoluyla yaratıldığını belirtmektedir. Adetler; aile yaşamında, eğitimde, dini düşüncede ve sahip olunan mesleklerde karmaşık düşünceler olarak belirir ve insan davranışlarına yön verir. 18. yüzyıl düşünürü Burke, Avrupa toplumunda iki farklı durumdan bahsetmektedir³²⁶: Birincisi, Hristiyanlıktan doğan dinsel ve aristokratik beyefendi ruhudur. Bu ruh; Ortaçağdan itibaren İngiltere'yi ve Batı Avrupa'yı medenileştirmekte, insanların yaşantısını iyileştirmekte ve insan ilişkilerini özgürleştirmektedir. Rasyonalist felsefe ve Fransız Devrimi'nin ürünü olan durum ise, vahşi ve despot yönetim ile toplumun köle olmasını getirmiştir. İnsanlar hangi sistemde yaşarlarsa onun, örf ve adetlerine bağlıdırlar.

Burke, devletten aileye toplumu oluşturan bütün kurumların düzenini sağlamada durumların, yasalardan daha önemli ve etkili olduklarını söyler. Çünkü onlar yazılı değildir ve adetlerle düzenleme yapılamaz. Ancak yasalardan daha fazla işlevseldirler. Gruplarda ve resmi olmayan ilişkilerde canlı olarak yaşarlar. Onlar yok edilirse kurumlar anlamsızlaşır. Burke adetlerin iki temel niteliğinden bahseder³²⁷: Adetler yazılı olmayan sürekli bireyde var olan ve insanın değişen koşullarına uyum sağlayan

³²⁵ WESTON, "Edmund Burke's View of History", s.221-223.

³²⁶ WOOD, "The Aesthetic Dimension of Burke's Political Thought", s.53-54.

³²⁷ Ian CROWE, "Edmund Burke on Manners", *Modern Age*, Vol.34, Nu.4, Fall-1997, s.389-390.

teneffüs edilen hava gibidir. Ayrıca, insanların bilinçli davranışlarına yön veren örf ve adetler, aklın muhakemesine kaynaklık ederler. Böylece insanların sorumluluk ve ödevlerini hazırlayarak, insan ilişkilerini meşrulaştırırlar. Örf ve adet yoluyla yerel topluluklar sorumluluk sahibi olmakta ve devlete itaat, meşruiyet kazanmakta ve hiyerarşik yapıda sahip olunan özgürlükler korunmaktadır.

Ahlaki değerlerden şekillenen adetler, sosyal varlıklar olarak insan doğasında köklenmekte, din ve gelenek yoluyla nesillere taşınmaktadır. Böylece adetler birey, aile ve topluluklarda yasadan daha fazla işleve sahip olmaktadır. Adetlerin toplumdaki işlevselliğinde yasalar, onların yerine geçerek hareket etmemeli, durumları güçlendirerek yasa haline getirmelidir.

Kısaca Burke'ün sistematik olmayan politik düşüncesi din, yasa ve adetlere dayanır. Burke'ün doğal hukuk anlayışı, Tanrının ahlak yasasına bağlıdır³²⁸. Burke toplumda ahlakın bozulma tehlikesi karşısında güçlü bir yönetimin gereğine inanır. Yönetimin güçlülüğü, toplumun taleplerini karşılayabilmesine ve saygısını kazanabilmesine dayanır. Yönetim gücünü baskıdan değil, topluma karşı erdemli davranmasından almalıdır³²⁹. Aydınlanmanın birey ve toplum anlayışına karşı çıkan Burke'te bireyin hak ve özgürlüğü, toplumun tarihi tecrübesi ile, Tanrıda temellenen adalet yasasına bağlı olduğu söylenebilir.

C. EDMUND BURKE'ÜN TOPLUM, TARİH VE DEVLET ANLAYIŞI

Burke'e göre toplum, toplum sözleşmesi kuramcılarının farklı bir sözleşmenin ürünüdür. *"...toplum bir sözleşmedir. Toplum, bireylerin iradelerinden oluşan bir ortaklık değildir. Ortaklık bilgide, bilimde, sanatta, erdemde ve mükemmelliyyettedir. Böylesine bir toplumsal ortaklık; sadece yaşayanları değil, ölen ve doğacak olanları da içine almalıdır"*³³⁰. Burke'ün toplum düşüncesinde, bireylerin seçme özgürlüğü yoktur ve toplum, bireylerin karşılıklı yükümlülüklerinden oluşmaktadır. Örneğin evlilik, bireylerin iradeleri doğrultusunda gerçekleşir. Aile içindeki ilişkiler ise iradeye dayanmaz. Çünkü aile bağı Tanrı tarafından kurulduğundan ilişkiler, karşılıklı yükümlülükler çerçevesinde gerçekleşmelidir³³¹.

³²⁸ Donald C. BRYANT, "Edmund Burke: The New Images 1966", *The Quarterly Journal of Speech*, Vol.LII, Dec-1966, s.33.

³²⁹ Micheal FREEMAN, "Edmund Burke and the Sociology of Revolution", *Political Studies*, Vol.xxv, Nu.4, s.464-465.

³³⁰ BURKE, *Reflections on the Revolution In France*, s.194.

³³¹ Geoffrey G. BUTLER, *The Tory Tradition Bolingbroke-Burke-Disraeli-Salisbury*, London: John Murray, Albemarle Street, 1914, s.40-41.

Locke ve Rousseau gibi Aydınlanma düşünürleri bireylerin doğal durumlarından, kendi iradeleriyle yaptıkları sözleşme sonucu toplum durumuna geçtiklerini ifade ederler. Esasen Aydınlanma düşüncesi bireyci iradeye dayanan toplum görüşüyle, monarkın kişiler üzerinde, ilahi otoriteye dayalı yönetme erkini yok etmeye çalışmıştır. Dolayısıyla Aydınlanma düşünürlerinin ortaya koyduğu toplum sözleşmesinde birey; özgürlük, eşitlik ve mülkiyet gibi vazgeçilmez haklara sahiptir. Burke ise bireylerin her yerde ve her zaman aynı düzeyde hakları olamayacağını, Aydınlanma düşünürlerinin doğal ve toplumsal durum ayrımlarının yanlış olduğunu söyler³³². Burke'ü düşüncede doğal durum çağdaşlarının aksine, tarihi olup sözleşmenin içindedir. Çünkü bireyler kendi iradeleriyle sözleşmeye katılmazlar, doğdukları andan itibaren zaten sözleşmenin içinde yer alırlar.

Toplumu; neslin, nesille işbirliğinin devamlı bir akışının ürünü olarak gören Burke, Fransız filozoflarının rasyonel toplum anlayışına karşı, geleneksel toplum modelini savunur. Her toplumun kendi tarihi tecrübesine uygun bir sözleşmesinin olduğunu belirten Burke'te bireyler, toplumun üyesi olarak hareket ettiklerinde, özgürlüklerine de sahip olacaklardır. Politik toplumda bireyler hak talebinde bulunmazlar. Çünkü yönetim, atalardan devralınan değerlerle devam ettirilir³³³. Kısaca Burke'te sözleşme, tarih ve Tanrıya dayanmakta ve bireyler, mistik bir toplum düşünce anlayışı içinde tanımlanmaktadır.

Toplum ile Tanrı ilişkisini açıklayan Burke'e göre toplumda her şey, insan iradesiyle gerçekleştiği düşünülse de bazı olaylar vardır ki Tanrının iradesiyle meydana geldiği açıktır, ama sebep olarak farklı şeyler gösterilmektedir. Toplumda her şey gerçekte Tanrının iradesi dahilinde hareket etmektedir. Dolayısıyla insanoğlunun çabasıyla mükemmel bir sosyal ve politik düzen oluşturulamaz. Böylece toplumlar, sadece yöneticilerin rasyonel planları doğrultusunda ilerlememektedir³³⁴. Çünkü toplum, doğasının temellendiği ve özgürlüğün kaynağı olan Tanrının iradesiyle hareket etmekte, kurumlarını geliştirmekte ve toplumsal ilerleme sağlanmaktadır.

Kral, Lord ve Avam'ın yüzyıllardır İngiliz toplumunu temsil ettiğini söyleyen Burke, toplumda yoksulluk gibi insanı rahatsız edici durumların bulunabileceğini ve bunların, sosyal denge için gerekli olduğunu vurgulamaktadır. Bu kötü durumları yok etmek için her şeyi yeniden kurmaya kalkışılmamalıdır. Çünkü sistem, kendi gelişme

³³² O. GORMAN, *Edmund Burke: His Political Philosophy*, s.115.

³³³ Robert M HUTCHINS, "The Theory of the State: Edmund Burke", *The Review of Politics*, Vol.5, April-1943, s.148-150.

³³⁴ WESTON, "Edmund Burke's View of History", s.212.

çizgisinde kendini yenileyecektir. Burke, Locke'ta başlayan ve Sieyes'te biçimlenen rasyonel toplumun değerlerinin soyut olduğunu, istikrarlı bir toplumun devamının geçmişin mirasına, ayrıcalıklı toplum düzenine ve bu düzenin kurum ve kurallarına bağlı olduğunu ifade etmektedir³³⁵.

Toplumdaki ilişkilerin devamlılığı, bireylerin toplum düzenini ve değerlerini anlamalarını sağlar. Toplumdaki hızlı değişim ise, bireylerin sosyal düzeni anlayamamalarına sebep olmaktadır. Bundan dolayı sosyal düzenin sağlanmasında anlaşılabilir politikalar üretilmelidir. Burke'e göre bunların başında statükonun korunması gelir. Burke'ü düşüncede toplumun evrimi, Tanrı vahyi olan ilk sözleşmeyle tamamlanmıştır. Bundan dolayı mevcut olan ve yaşanan değerler, geleceğe yönelik amaçsal bir eylem değildir. Toplumda tecrübe edilen din, gelenek ve kurumların oluşturduğu statükonun korunması gerektiğini belirten Burke, İngilizlerin atalarından devraldıkları liberal ve moral değerlerle toplumsal yozlaşmayı önlediklerini söyler³³⁶. Kısaca ifade etmek gerekirse, bireyi toplum içinde ve onun bir parçası olarak tanımlayan Burke toplumu, karşılıklı işlevselliğe sahip parçaların oluşturduğu bir bütün değil, tarih sürecinde kendi tecrübesine sahip bir yapı olarak tanımlamaktadır.

Aydınlanma düşünürleri rasyonel bir tarih düşüncesinden hareket ederek tarihteki ilerlemeyi Rönesans'la başlatmakta, Descartes ve Bacon'la birlikte yeni bir bilimin (rasyonel bilgi) doğduğunu iddia etmektedirler. Dolayısıyla Aydınlanma düşünürleri, toplumun belirli hareket noktalarından geçerek değişimini sürdürdüğünü savunan evrensel bir tarih anlayışına sahiptirler. Burke'e göre ise, insan eylemlerinin evrenselliği yoktur. Çünkü insanoğlu somut, karmaşık ve herhangi bir kuralla sınırlandırılmayan moral değerlere sahiptir. Ruhunu feodaliteye dayandıran Modern Avrupa'nın yasaları ve kurumları, geçmişle bağını koparmamalıdır³³⁷. Böylece ilerleme bir süreklilik olarak devam etmekte ve gelişme, geçmişe dayanarak sürdürülmektedir.

Tanrının, tarihi süreçte insanların iradelerini ve doğayı yaratarak birbiriyle kaynaştığını söyleyen Burke'e göre insanlar doğayı keşfetmekle, Tanrıya ulaşacaklardır³³⁸. Burke'ün bu görüşü onu, 18. yüzyıl *yaradancı (deist)* düşünceye yaklaştırmıştır. Rasyonel bir varlık olmayan insanoğlu, iklim ve tarihi olayların meydana getirdiği heyecan, duygu ve önyargıyla hareket etmektedir. Toplumlar, tecrübelerinin bilincinde olduklarında sorun yaşamadıklarını belirten Burke, ulusların

³³⁵ GÖZE, *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, s.225-226.

³³⁶ Alan FINLAYSON, "Ideology, Discourse and Nationalism", *Journal of Political Ideologies*, February-1998, Vol.3, Nu.1, s.3-6.

³³⁷ WESTON, "Edmund Burke's View of History", s.203-205.

³³⁸ A.g.m., s.209.

yaşadıkları felaketin esas sebebinin, tarih sürecinde ortaya çıkan komplocuların entrikaları olarak görmektedir³³⁹.

Rousseau ve Voltaire gibi Aydınlanma düşünürleri, insanoğlunun doğasının bütün zaman ve mekanda aynı olduğunu ve tarihin yeni şeyler bildirmediğini, insanların amaçlarının ise insanoğlunun statik olan doğasının ilkelerini keşfetmek olduğuna inanmaktadırlar. Burke ise Avrupa’da doğan insanlarla, Hindistan’da doğanların aynı doğal durum içinde bulunmadıklarını dolayısıyla, sahip oldukları yasalarında farklı olmasının doğal olduğuna inanır³⁴⁰. Burke’te evrensel bir tarih ve statik bir doğal durum yoktur. Tarihi süreç içinde her toplumun farklılaşması çerçevesinde sahip olduğu değerleri de değişmektedir.

Burke değişimi kabul eder ama ihtiyatlı davranmayı, değişimin temeli olarak görür. Bireyin ihtiyatlı olmasının anlamı; insan doğasına dikte edilenleri takip edebilmek, yönetimin meşruiyetini kabul etmek, geçmişin değerlerinin ulusun kurumları ve adetlerinde devam ettiğinden dolayı boyun eğmek, gerektiğinde ise reform yapmaktır. Burke’ü düşüncede ihtiyatlılık, pragmatik olarak doğrulanan tarihten ortaya çıktığı için, özellikle kamu politikasının oluşturulmasında ve insan ilişkilerinin anlaşılmasında faydacı bir ilkeye dönüşmektedir. İhtiyatlı olmanın bir başka nedeni de, Tanrının insanoğlunun yaşam biçiminin ne olması gerektiğini belirlemiş olmasıdır. Bu durumda insanoğlu Tanrıya uygun yaşamalıdır³⁴¹.

Kısaca tarihi, standart bir düşünceye dönüştüren her türlü rasyonalist tarih görüşüne karşı çıkan Burke’e göre tarih, bir toplumun devam eden yaşamını açıklamaktadır. Bütün-parça ilişkilerini gösteren organik tarih düşüncesinden kaçınan Burke, toplumun ilerlemesini; bilim, sanat ve eğitimde yaşanan değişimin, geçmişi referans alan bir kurumsal gelişme içinde görmektedir³⁴².

Deneyimlerin sonucu ve toplumların kendi gelişme sürecine bağlı bir devlet anlayışına sahip olan Burke’te devletin amacı; bireylerin yaşam, özgürlük ve mülkiyet gibi haklarını korumak ve toplumun düzen, adalet ve güvenliğini sağlamaktır³⁴³. Mevcut sosyo-politik yapının korunması veya yapıda birtakım düzeltmelerin gerçekleşmesi düşüncesine sahip olan Burke’ün, mutlak ve sabit bir devlet anlayışı yoktur. Devlet, diğer politik kurumlar gibi zamana ve duruma bağlı olarak değişmelidir.

³³⁹ BURKE, *Reflections on the Revolution In France*, s.211-220.

³⁴⁰ WESTON, “Edmund Burke’s View of History”, s.214-215.

³⁴¹ KILCUP, “Reason and the Basis of Morality In Burke”, s.271-272.

³⁴² A.g.m., s.216-217.

³⁴³ O’GORMAN, a.g.e., s.116-117.

Devlet kavramını, ortaya çıkışını ve biçimini kuramsal bir temele dayandırmayan Burke, devletin niteliğinden ziyade, iktidarından bahsetmektedir. Devlet otoritesinin amacının bireylerin mutluluğunu artırmak ve toplumun ortak iyiliğini gerçekleştirmek olduğunu söyleyen Burke’te toplumun bağımsızlığı ve iyiliği, Tanrıda temellenen evrensel bir ahlak yasasıyla mümkün olmaktadır³⁴⁴. Bu durumda devlet kavramı ve ortaya çıkış biçimi önemli olmamaktadır. Burke devlet kavramını döneminin sözleşme kuramları dışında açıklayarak devleti, toplumların tarihi gelişme durumlarına bağlamaktadır. Burke devlet iktidarının kaynağını Tanrıya dayandırarak devletin gücünü, aşkın değerlerle tanımlamaya çalışırsa da uygulamada, toplumun yaşadığı tarihi durumların devletin şekillenmesindeki önemini vurgulamaktadır.

1789 Devrimiyle birlikte Fransız devlet yapısının soyutlaştırıldığını söyleyen Burke, siyasal iktidarın pozitif yasa çerçevesinde gerçekleştiğinden, devlet ile birey arasında ortaklığın bulunmadığını ifade eder. Burke’e göre halkta meydana gelen huzursuzluk giderilemediğinde, yasaların insanları daha fazla tedirgin ettiğinde ve zorba yönetim tolere edilemeyecek duruma geldiğinde iktidar yapısındaki değişiklik, geçmişe dayanarak gerçekleştirilebilir³⁴⁵. Burke’ün pratik politik tutumu ve toplumun gelişme durumlarına bağlı olan muhafazakar tavrından dolayı, belli bir devlet kuramı yoktur. Burke toplumların geleneksel yapılarına bağlı olarak sahip oldukları devlet yapısı ile, toplumların gelişmelerine dayalı devlet biçimlerini savunduğu ifade edilebilir.

D. EDMUND BURKE’ÜN ULUSAL TEMSİL SORUNUNA YAKLAŞIMI

Parlamentonun toplumun farklı çıkarlarını temsil eden üyelerden oluştuğunu söyleyen Burke’e göre parlamento üyelerinin, değişik ülkelerden gelen elçiler gibi kendi yerel çıkarlarını değil, toplumun menfaati için çalışmaları gerektiğini, çünkü ulusun bütününi temsil ettiklerini ifade etmektedir³⁴⁶. Burke temsilin iki muhtemel niteliğinden bahseder³⁴⁷: Birincisinde toplumu temsil eden üyeler, rüşvet yoluyla oy satın alabilirler. Ancak bu durum, politik yolsuzluğa neden olmaktadır.

İkincisi ise, ulusun çıkarını gözetken seçkinlerin temsilciliğidir. Burke ulusun temsil edilmesini değerlendirirken bireyleri özerk yurttaş değil, Ortaçağ düşüncesinde yer alan politik varlık olarak görür. Ona göre insan, sosyal ve iktisadi yönüyle ait

³⁴⁴ HUTCHINS, “The Theory of the State: Edmund Burke”, s.149-150.

³⁴⁵ A.g.m., s.144-146.

Burke, *Reflections on the Revolution In France*, s.105.

³⁴⁶ KRAMNİĆ, *The Rage of Edmund Burke Portrait of an Ambivalent Conservative*, s.24.

³⁴⁷ Hanna Fenichel PITKIN, *The Concept of Representation*, Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1967, s.185-187.

olduğu grubun üyesidir. Ancak yönetim bilgelik ister. Oy verme hakkı genişletilerek bilge sahibi olmayanlar iktidar olabilir ve devlet, yerel çıkarların elinde parçalanabilir. Yönetime bireylerin iradeleri değil, deneyim ve muhakeme edilen bilge şahsiyetler sahip olmalıdır³⁴⁸. Ulusun temsil edilmesini seçkinler düşüncesine dayandıran Burke, oyun genelleştirilmesinden ziyade oy vermenin niteliğini artırmaya çalışmaktadır.

Seçimlerin amacının parlamentoya seçkinleri taşımak olduğunu belirten Burke'e göre seçkinler, ulusun gerçek temsilcileridir. Seçkinler yeterli düzeyde Krallığı temsil edemediğinde seçimlerin, seçkinler yapısını ortaya çıkarmadaki rolünün önemli olduğunu vurgulayan Burke, parlamentonun seçkinliği yansıttığı oranda, oy kullanmanın öneminin azalacağını söyler³⁴⁹. Çünkü seçimlerdeki amaç bilge sahibi kişileri ortaya çıkarmaktır. Burke'e göre parlamento kafaların toplamı değil, müzakere yoluyla sorunlara çözüm bulma ve ortak paydada buluşma yeridir.

İktidarın; yurttaşların oylarıyla ortaya çıkan Avam Kamarası'nın yanında, Lordlar, Kral ve yargıçlardan oluştuğunu söyleyen Burke, Avam Kamarası'nın yurttaşların şikayetlerini dinlemek üzere ortaya çıktığını, sorunların ulusun temsilcileri olarak iktidarı oluşturan birimler tarafından çözümlenebileceğini söyler. Krallığın baskısına rağmen parlamentonun ayakta kaldığını belirten Burke, parlamentonun bu gücünü yurttaşlardan değil, kurumlarında temel dayanağı olan yasayla uzlaşmasından almıştır³⁵⁰.

Burke'ün temsil kuramının seçkinler biçimi, demokrasinin temel niteliği olan yönetilenlerin kendi iradeleriyle temsilcilerini seçebilme hakları ve oyun eşit ve genelliği ilkesi açısından eleştirilmektedir. Ancak günümüz demokratik toplumlarında ortaya çıkan yönetilemezlik sorunlarının giderilmesinde, özellikle iktidar olanların bilge şahsiyetlerden oluşması tartışmaları, Burke'ün düşüncesini yeniden gündeme getirdiği söylenebilir.

E. BURKE'ÜN FRANSIZ DEVRİMİ DEĞERLENDİRMESİ

Devrimin; toplumda köktenci ideolojilerin yaygınlaşması ve toplumun yönetime olan hoşnutsuzluğunun artması durumunda, anayasanın korunması için gerekli olabileceğini kabul eden Burke, devletin ekonomiye sürekli müdahale etmesi, yönetimin halkı haksız yere vergilendirmesi ve toplumu baskı altına almaya yönelik düzenlemeler

³⁴⁸ EBENSTEIN, "Burke", *Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri*, s.218-219.

³⁴⁹ Edmund BURKE, "Thoughts on the Cause of the Present Discontents", *Edmund Burke:Pre-Revolutionary Writings*, s.179-182.

³⁵⁰ A.g.e., s.159-163.

yapması durumunda ise halkın yönetime olan güvenini zedeleyeceğini belirtir. Yönetimin halkın bu şikayetlerini çözememesi veya sorunların giderilmesinde daha fazla baskıcı düzenlemelere yönelmesi, devrimin koşullarını yaratmaktadır. Esasen devrim ve isyan hiçbir zaman ve hiçbir yerde teşvik edilmez. Ancak insanlara baskı yapılarak, insanların yönetime karşı mücadele etmesi teşvik edilir³⁵¹. Böylece yönetim aleyhine toplumda, komplo söylemler yoluyla ideolojik ayrılıklar yaratılarak, isyan meşrulaştırılmaktadır.

Burke'e göre devrim, iktidarların yaptıkları hatalar ve halkın farklı ideolojilere kayması sonucu ortaya çıkmaktadır. Bir toplumda moral değerlerin kaybedilmesi, özgürlük ve eşitlik ilkeleriyle rejimin meşruiyetinin erozyona uğraması, bireylerin devlete olan güvenini zedelemekte ve devrimin önkoşulları hazırlanmış olmaktadır. Bu süreçte tüccarlar, bankerler, aracılar ve akademisyenler ile askerlerden oluşan devrimci liderler, devletin otoritesini yeniden kurmak üzere iktidarı ele geçirmektedirler. Burada devrim anarşi ve zorbalığa sebep olduğundan, karşıtını üretebilme potansiyeline sahiptir. Karşı devrim, devrimin muhtemel sonucu olabilmekte veya karşı devrim olmaz ise topluma, zorbalık yoluyla devrimcilerin baskısına güvenmeleri zorunlu hale getirilmektedir³⁵². Ancak Burke'ün devrime yönelik bu açıklamaları onun, komplocu olduğunu göstermez. Komploların varlığını kabul eden Burke, devrimin oluşmasında komplo söylemlerin yeterli sebep oluşturmayacağına inanmaktadır.

İktidarın tutumundan dolayı komplo teorisi, toplumdan destek görebilir. İktidarın toplumda her şeyi kontrol altına almak istemesinden dolayı halk, tepki gösterebilir ya da iktidar, ahlaki olarak iyi olmasına rağmen toplumda meydana gelen bazı olayları kontrol edemeyebilir. İktidarın sorunları çözmek için aldığı bütün önlemler, halkın şikayetlerini tahrik edebilir. Tahrikler ise devrimci bir ideolojiye kolayca dönüşebilir³⁵³. Burke burada devrimin en önemli sebebini, yönetici sınıf içindeki bölünmede görür. Böylece komplo teorileri, halk ile aristokrasi arasındaki ittifakın bozulmasıyla birlikte yaratılabilmektedir.

Burke'ü düşüncede devrimin temeli güçtür. Güç şiddet ve zorbalığın kullanılmasıyla ortaya çıkar. Devrimciler gururlu, tutkulu ve intikam dolu bir ruha sahip olup kurumlarda istikrarsızlık çıkarmakta ve yeni düşüncelerle, eskilerini yok etmeyi amaçlamaktadırlar. Geçmişini reddeden yöneticilerin kurdukları yönetime, halkın itaat

³⁵¹ FREEMAN, "Edmund Burke And the Sociology of Revolution", s.473-474.

³⁵² Ted Robert GURR, "Burke and the Modern Theory of Revolution: A Reply to Freeman", *Great Western Political Thinkers* 7, s.373-374.

³⁵³ FREEMAN, "Edmund Burke and the Theory of Revolution", *Great Western Political Thinkers*, s.355.

etmesini bekleme haklarının olamayacağını söyleyen Burke'e göre devrimler, iki paradoksu içermektedir³⁵⁴; devrimlerin öncüleri, karşı devrime sebep olduklarından aynı zamanda devrimin kurbanlarıdır. İkinci olarak tarihi süreçte gerçekleşen ve sosyal yaşamın doğal hakları olan somut özgürlük yerine, politik hür irade ve ekonomik eşitlik olarak getirilen soyut özgürlük istemi, uygulamada zorbalıkla son bulmaktadır.

Modern Avrupa ruhunun *feodal mit*'e dayandığını ve bugünün, geçmişin sonucu olduğunu, ilerlemenin süreklilik halinde devam ettiğini ve gelişmenin, geçmişe bağlı olarak sürdürüldüğünü belirten Burke'e göre devrim, ahlaki açıdan toplumun durumlarında ve duygularında gerçekleştiğinde kabul edilebilir. Fransız Devrimi'ni ahlaki bir deprem olarak yorumlayan Burke, devrimcilerin söylemleri ile, devrim sonucu ortaya çıkan Cumhuriyet rejimi arasında herhangi bir benzerliğin bulunmadığını iddia etmektedir. Çünkü Fransız Devrimi mülkiyet, düzen, din, yasa ve özgürlüğü yok ederek yıkıcı rasyonel değişmeyi dünyaya miras bırakmıştır³⁵⁵. Bir başka ifadeyle Aydınlanma felsefesinden hareketle devrim, Avrupa zihniyetini değiştirerek yeni bir medeniyet yaratmaya yönelmiştir³⁵⁶. Çünkü devrim, Aydınlanma aklının öngördüğü medeniyetle, geleneksel toplum düzenini sağlayan din, örf-adet ve yaşamdan kurtulmayı amaçlamıştır.

Fransız Devrimi'ni Avrupa medeniyetinin temellerine karşı yapılan bir hareket olarak değerlendiren Burke, devrimcilerin doğal aristokrasi ve hukuku yok ettiğini ifade eder. Burke, Fransız Devrimi ile İngiliz ve Amerikan devrimlerinin farklılığını açıklamaktadır. Ona göre İngiliz anayasasının Kralı, tahttan indirmek için herhangi bir hükmü yoktur. Burke 1688 İngiliz Devrimi'ni, Kralın haklarının somutlaştırılması ve yönetimin devamlılığının sürdürülmesi olarak görür³⁵⁷. Devrimin İngiltere'de Stuart hanedanı krallarından II. James'in anayasadaki sözleşmeyi ortadan kaldırmasından dolayı yapıldığını söyleyen Burke, devrim yoluyla Kral, lord ve Avam arasındaki güç dengesinin sağlandığını ve özgürlüklerin korunduğunu belirtir.

Burke'e göre Kral anayasayı yıkar, dini değiştirir ve orduyu kendi lehine güçlendirirse anlaşma bozulur, hak ve güç halka döner. Halk, sahip olduğu araçlarla şiddete yönelerek Kralı görevinden uzaklaştırabilir. 1688 Devrimi gerçekte, suçlu bir Monarkın sonunu göstermiştir³⁵⁸. Devrim böylece yeni haklar elde etmek için değil,

³⁵⁴ A.g.e., s.360-362.

³⁵⁵ WESTON, "Edmund Burke's View of History", s.225-226.

³⁵⁶ PARKIN, "Burke and the Conservative Tradition", *Great Western Political Thinkers*, s.177.

³⁵⁷ J. G. A. POCOCK, "The Fourth English Civil War: Dissolution, Desertion and Alternative Histories In the Glorious Revolution", *Government and Opposition*, Vol.23, Nu.2, 1988, s.52.

³⁵⁸ BURKE, *Reflections on the Revolution In France*, s.106.

toplumda kaybedilen hakları ve özgürlüğü yeniden gerçekleştirmek için yapılabilir. Böylece Burke Locke’unda içinde bulunduğu İngiliz 1688 Devrimi’ni halkın, gasp edilen haklarının geri alınması olarak görmekle, Locke’u bir düşünce geleneğini devam ettiği ileri sürülse de Burke, Locke’un sözleşmecî toplum anlayışına sahip değildir.

Burke İngiliz Devrimi’nin, toplumun siyasal, hukuki ve ahlaki değerlerini değiştirmeyi değil, korumayı amaçladığına inanır. Bireylerin ve grupların toplumun hiyerarşik yapısı içindeki ayrıcalıkları devam etmiş, mülkiyet hakları, hukuksal düzen, Monarşi, Lord ve Avam Kamarası’nın durumu aynen korunmuştur³⁵⁹. Burke program olarak reformist olan Fransız Devrim ilkelerinin, köktenci politik fikirlerden hareket etmesinden dolayı toplumu yeniden yapılandırmaya yöneldiğini, bu çerçevede geçmişle-bugün arasındaki bağı tamamen kopardığını söyler³⁶⁰.

Burke devrim kavramını, politik düşüncesini oluşturan yüce ve güzel kavramları açısından da ele almaktadır. 1780 öncesi Fransız yönetimini, *güzellik* kavramıyla açıklar. Ona göre yönetimin hoşgörüsünün kötüye kullanılması, monarşiyi koruyan statüleri yıkmıştır. Devrimin koşullarının yaratılması, devrimcilere sahici bir yücelik vermiştir. Böylece Fransız Devrimi geleceğin meşru olmayan siyasetlerine kötü bir yücelik örneği oluşturmuştur. Çünkü Aydınlanma aklının yüceliği, insan sonsuzluğuyla bütünleşmekte, devrimci yönetim düşüncesinin sahip olduğu insan aklının yüceliği, Tanrı yüceliğinin yerini almaktadır³⁶¹. Böylece devrimin yüceliği, insan iradesini sınırsızlandırdığından dolayı Burke, Fransız Devrimi’ni ve yarattığı iktidarı, zorbalıktan doğan yücelik olarak değerlendirmektedir.

Voltaire ve Rousseau gibi Aydınlanma felsefesinin düşünürleri, eski rejimin toplumdaki haksızlıklarına dikkati çekerek, Fransız Devrimi’ni uzun dönemdir ertelenen yeni bir çağa tanıklık ettiğini ifade ederler. Hatta toplumsal yapıda düzen kavramına önem veren Tocqueville ve Montesquieu, devrim yoluyla Fransa’nın uzun dönemdir yaşadığı olumsuzlukları gidereceğine inanmaktadırlar. Burke ise Devrimle, Avrupa’da kazanılan her şeyin yok edildiğini, toplumda din yerine ateizmi, demokrasi adına yağmalamayı meşrulaştırdığını söyler³⁶². Fransa’nın devrim öncesi sosyal durumunun karmaşa içinde olduğunu söyleyen Burke ulusal birliğin, monarşinin soylulukla ittifakının bozulması üzerine kurulduğunu, bunun ise halk ile Kral arasındaki uzlaşmayı

³⁵⁹ O’GORMON, *Edmund Burke, His Political Philosophy*, s.130-131.

³⁶⁰ MONK, “Eighteenth Century Political Theory and the Political Background to Burke’s Thought”, s.109.

³⁶¹ WHITE, “Burke On Politics, Aesthetics, and the Dangers of Modernity”, s.519-520.

³⁶² GRAUBARD, *The Politics of Perseverance: Burke, Disraeli and Churchill*, s.65-66

yok ettiğini belirtir³⁶³. Burke'e göre Fransız toplumsal yapısındaki yozlaşma ancak eski geleneklere dönmekle düzeltilebilir. Bunun en iyi örneği İngilizlerin hem modernliği, hem de geleneğin değerlerini birarada yaşayarak, devrimci bir tepkinin İngiltere'de ortaya çıkmamış olmasıdır.

Tocqueville, Fransız Devrimi'nin toplumda parça parça dökülmeye başlamış ve kendiliğinden tamamlanacak olan şeyi, geçiş olmaksızın ve önlem olmaksızın aniden yaptığını söyler. Tocqueville temelde Avrupa'nın her yerinde başlamış olan devrimin, neden Fransa'da ortaya çıktığını açıklamaktadır. Ona göre Fransa köylüsü, İngiltere ile karşılaştırıldığında, kölelikten kurtulmuş ve toprak sahibiydi. Kırsal alan ise, Kral tarafından atanan memur veya köylüler tarafından seçilmişlerce yönetilmekteydi. Soylu yöre halkının bütün ayrıcalıklarına sahipti. Yönetime katılmayan soylular, köylünün kazancından geçinmekteydi. Fransa'da soylu topraklarının veraset yoluyla parçalanması, onların ticaret yapamamasına neden olmuştur. İngiliz soyluları ise hem yönetime girdiler, hem de ticarete öncülük ederek toplumsal dokuyla bütünleşmişlerdir³⁶⁴.

Burke'ün devrim düşüncesi ve Fransız Devrimi açıklamaları arasında komploculuktan, devrimin moral boyutuna ve toplumsal yozlaşmaya kadar yorumlarında farklılıklar bulunmaktadır. Sosyolojik olarak Fransız siyasal yapısının zayıflığını ortaya koyan Burke, devrimin İngiltere'ye yayılma tehdidi karşısında komplocu açıklamalara yönelmiştir. Bu durum Burke'ün pratik politik tavrından kaynaklanmaktadır. Ayrıca devrime yönelik farklı yorumlarında komploculuğun hakimiyeti nedeniyle, Burke'ün devrim kuramının bilimsel boyutunun zayıf olduğu söylenebilir.

IV. İNGİLİZ MUHAFAZAKARLIĞININ TEMSİLCİLERİNDE BURKEÇÜ YANSIMALAR

Siyaset felsefesi içinde, ılımlı ve orta yolu bulmaya çalışan Burke'ün siyasi düşüncesi, İrlanda sorunu, Amerikan bağımsızlığı ve Fransız Devrimi'ne yazdığı eserlerde ortaya çıkmaktadır. Eserlerinde sistematik düşünce yerine, döneminin sorunlarına yönelik pratik çözümler üretmesi, Burke'ün görgül bir politik düşünce geleneğine sahip olduğunu gösterir. Fransız Devrimi hakkında yazdığı eser Burke'ü, muhafazakar siyasal düşüncenin referansı haline getirmiştir. Burke'ün etkilediği İngiliz muhafazakar siyasal düşüncesinin önemli düşünürleri arasında Samuel Coleridge, Sir

³⁶³ FREEMAN, "Edmund Burke and the Sociology of Revolution", s.468.

³⁶⁴ TOCQUEVILLE, *Eski Rejim ve Devrim*, s.63-72.

Henry Maine, Sir Robert Peel, Lord Hugh Cecil, Benjamin Disraeli ve Winston Churchill sayılabilir.

Kültür ile politikanın birbirinden ayrılamaz olduğunu savunan Samuel Coleridge (1772-1834) muhafazakarlığın somut, hissi ve duygusal özelliklerini politikaya taşımaya çalışmıştır. Coleridge'ye göre toplum, farklılaşan sınıfların birbirleriyle ilişkilerinin toplamıdır. Her bir sınıfın toplum içinde, belirli fonksiyonları yerine getirme sorumluluğu olmalıdır ama her sınıf, yönetme hakkına sahip olmamalıdır. Yönetme hakkı aristokrasiye verilmelidir. Sınıflararası mücadelelerin olmaması gerektiğini ifade eden Coleridge, sınıfların organizmanın bütünlüğü içinde ve kendilerine verilen görevlerin sorumluluğunda hareket etmeleri gerektiğini belirtir³⁶⁵.

Coleridge birey ve toplumu, siyaset psikolojisi açısından açıklamaya çalışmıştır. Toplumu iç ve dış yaşam olarak iki şekilde inceleyen Coleridge, büyüme, gelişme ve değişmeyi içine alan dışsal yaşamın, maddi ve mekanik olduğunu söyler. Demokrasi ve yazılı anayasa gibi gelişme ve değişimler, siyasetin dış yönünü oluşturmaktadır. Dışsal büyüme, hızlıdır ama ölüdür. Dışsal değişim bilinçli, maddi ve erekseldir. İçsel değişim ise ruhsaldır. İçsel yaşamı gelenek, din, aristokrasi, kurulu bir Kilise ve yazılı olmayan bir anayasa olarak tanımlayan Coleridge, içsel gelişmenin yavaş, ama organik bir ilerleme olduğunu ifade etmiştir. İç dünyanın bireye ve topluma hakim olmasını isteyen Coleridge, muhafazakarlığın geleneksel yönüne ağırlık vermiştir. Bu çerçevede Coleridgeci muhafazakarlık temellerini, Burke'ün *Doğal Toplumun Haklılığı ve Devrim Üzerine Yansımalar* esere dayandırdığı söylenebilir³⁶⁶. Kısaca demokratik siyasal yapıya, iç dünyanın değerlerinin hakim kılınmasını isteyen Coleridge, reformu veya devrimi tarihi sürecin bir çelişkisi olarak değerlendirmekte çözümü ise, toplumsal yapıya ahlaki değerleri yükleyerek, toplumsal grupların sorumluluk ve özgürlük alanlarını belirlemeye çalışmaktadır. Bireyin ve toplumun yaşamına geçmişin değerlerini yükleyen Coleridgeci muhafazakarlık, Burke'ü muhafazakar geleneği sürdürmüştür.

Burke'ün düşüncelerini sistematikleştiren Sir Henry Sumner Maine (1822-1888) ise sanayileşmenin ortaya çıkardığı olumsuzlukları ve yeni toplumsal oluşumları, muhafazakar bir tutumla çözmeye çalışmıştır. Ona göre oy hakkının yaygınlaştırılması, demokrasinin tabana yayılması bakımından iyidir ama, çoğunluk her zaman sağduyulu karar alamayabilir ve toplum zorba yöneticileri iktidara taşıyabilir. Bu sebeple eşitlik ve özgürlük aynı derecede olmamalıdır ve özgürlük, eşitliğe tercih edilmelidir. Özgürlük,

³⁶⁵ VIERECK, *Conservatism From John Adams to Churchill*, s.34-35.

³⁶⁶ A.g.e., s.36-37.

özel mülkiyet ve birey haklarından ayrı tutulmamalıdır. Bireyleri eşitleme girişimleri, özgürlüğü yok ettiği gibi mülkiyeti, kamusalığa dönüştürerek, sosyalist siyaseti iktidara getirebilir³⁶⁷.

İngiltere ve Amerika’da demokratik değerler bireysel, toplumsal ve siyasal alanda yaygınlaşırken, özgürlüğün hiçbir şekilde yok olmadığını söyleyen Maine, her iki anayasanın da demokrasiyi sınırlandırdıkları için bireysel özgürlüğü artırdıklarını ifade etmektedir. İngiliz ve Amerikan toplumlarında temsili demokrasi -ortaya çıkacak tehlikeler, tarihin tecrübelerinden süzülen bir anayasal kontrol mekanizmasıyla yok edilerek- tedricen gelişmiştir³⁶⁸. Maine’e göre liberal demokrasi ilkeleri, geleneklerle ve deneyimlerle elde edilen anayasa, hak ve özgürlükler gibi somut kazanımlar içerisinde gelişebilir. Demokrasiyi yaygınlaştırmak uğruna yüzyıllar boyu süregelen kazanımlar tamamen yok edilirse oydaşma zayıflar, bireysel hak ve özgürlükler yok olabilir.

Muhafazakarlığın mihenk taşı Burke ise, onun takipçisi Sir Robert Peel muhafazakar siyasal düşünceyi, Kilise, Monarşi ve Aristokrasi gibi geleneksel dayanaklarını, ılımlı, reformcu, sağduyulu, temkinli, güvenilir ve ilerici gibi kavramlarla tanımlanmasını sağlayan düşünür ve devlet adamıdır. Toplumun devamlılığını sağlayan Kilise, Taç, Aristokrasi ve Yasayı, ılımlı reformlarla sanayileşen topluma taşıyan Peel, geleneksel kurumları deneyci rasyonalizmle korumaya çalışmıştır. Burke’ün 19. yüzyıl kopyası olan Peel, aristokratik muhafazakarlığı, reform yoluyla sanayi devriminin ortaya çıkardığı orta sınıf değerleriyle bütünleştirmiştir. Muhafazakar partiye, liberal değerleri yükleyerek partinin liberalleşmesini sağlarken, İngiliz toplum ve politik yapısında geleneğin reformlarla sürdürülebileceğini göstermiştir. İngiliz toplumunun 19. yüzyılda katı bir gelenekçi ya da aklı Tanrısallaştıran pozitivist geleneği yaşamamasını Peel’e borçludur. 1834 Tamworth bildirgesinde, Tory Partisi’ni reforme edecek bir program açıklayarak muhafazakarların, parlamenter reform ve diğer ılımlı reformları kabul etmelerini sağlamıştır³⁶⁹. Bildirge yoluyla aristokrasi ile orta sınıf değerleri bütünleşmiştir. Peel, geleneksel yapının eski değerlerini, yönetimin etkinliği ve girişim gibi yeni değerlerle birlikte parti politikasına taşımıştır.

Edmund Burke düşüncede liberal ve pratikte muhafazakar (liberal muhafazakar) olarak tanımlanırsa bunun tersine Benjamin Disraeli düşüncede muhafazakar, pratikte ise liberal (muhafazakar liberal) olarak tanımlanabilir. Disraeli, İngiltere dışında ve

³⁶⁷ A.g.e., s.32.

³⁶⁸ A.g.e., s.33.

³⁶⁹ BULLOCK and DEAKIN *The Conservative Tradition: The British Political Tradition*

özellikle kolonilere yönelik söylemlerinde emperyalist, İngiltere içinde ise, Burke'ten daha fazla demokratikti. Kolonilerin gerektiğinde kendi kaderlerini, kendilerinin tayin etmesi gerektiğini iddia eden Burke'ü düşünceyi reddeden Disraeli, İngiliz emperyalizminin 1870'lerde Afrika ve Asya'da yayılmasına çalışmıştır³⁷⁰. Bu durumun Burke'ü muhafazakar gelenekten bir sapma olduğu söylenebilir. Ancak Burke döneminde İngiltere ile koloniler arasında oluşturulan iyi ilişkilerin etkisi ve yansımaları, günümüzde de devam ettiği söylenebilir.

Disraeli'nin muhafazakar siyasal düşünceye katkısı, sanayileşmenin ortaya çıkardığı yeni yüzünü, Tory demokrasisi ile birleştirmek olmuştur. Toplumsal gelişmenin, siyasal alanı zorunlu olarak değiştireceğinden hareketle, politik reformların yapılmasını desteklemiştir. Disraeli 1867 Reform Yasası'nı desteklediği halde, 1832 Reform Yasası'na karşı çıkmasının sebebi, sanayileşmeyle ortaya çıkan orta sınıfın desteklenmesiyle aristokrasi, gelenek ve tarihi tecrübelerin yok olma endişesini taşımasıdır. 1867 Reform Yasası'nı ise, emekçi sınıfın devrim yapma endişesinden dolayı desteklemiştir. 1867 Reform Yasası, iki yıl aynı yerde ikamet eden ve belli miktarda vergi ödeyenler ile belli bir zenginlik ve mülkiyete sahip olanlara oy hakkı tanımıştı³⁷¹. Bu yasa demokrasiyi gerçekleştirmede önemli bir adımdı. Çünkü yasa ile birlikte tüccar orta sınıfın, partide temsil edilmesi sağlanmıştır.

1874-1880 yılları arasında başbakanlık yapan Disraeli, *Labour Legislation Act and Trades Union Act* (İşveren ve Emekçiler Yasası)'nı 1875'te çıkararak, işçilere grev hakkını tanımış ve sendikalar yasalaşmıştır. Emekçiler bu yasa ile durumlarını iyileştirip sendikal özgürlüklerine kavuşmuşlardır³⁷². Sanayileşmenin ortaya çıkardığı yoksullaşmadan hareketle, kendiliğinden ama bilinçli olarak doğan ve bütün sınıfların birliğini hedefleyen İngiliz Chartizm hareketinin (İngiliz işçi sınıfı hareketi), Disraeli döneminde sendikalleşmesine izin verilince, işçi sınıfının sosyalist devrimci bir harekete dönüşmesi engellenmiştir³⁷³. Disraelici politikanın siyasi muhafazakarlığa katkısı, aristokrasiyi ve tarihi tecrübeyi politik yaşam alanına taşıyarak, geçmiş ile gelecek arasındaki transferin, toplumun ahengini zedelemekten gerçekleştirilmesini sağlamıştır.

Disraeli'nin İngiliz politik yapısı hakkında yazdığı romanlar üzerinde Burke, önemli bir etkiye sahiptir. Bunlardan *Coningsby* (1844), kim yönetir sorusuna cevap

³⁷⁰ VIERECK, *Conservatism From John Adams to Churchill*, s.41-42.

³⁷¹ TUCKER, "Disraeli and Natural Aristocracy", *The Canadian Journal of Economics and Political Science*, s.10-13.

³⁷² VIERECK, a.g.e., s.43-44.

³⁷³ BLAKE, *The Conservative Party From Peel to Churchill*, s.118-122.

bulmaya çalışır. Siyasal partilere ilişkin değer yargılarını inceler. *Coningsby* hem Whig, hem de Tory geleneğine karşı çıkar. Romanda İngilizlerin daha fazla eğitilmesini, halk kitlelerinin eğitimle yoksulluktan kurtarılacağını, aristokrasinin eğitimle yaygınlaştırılmasını ve toplumun kendi içinde kendiliğinden değişimi ve gelişimi yaşamasını arzu etmektedir. Bırakılan eski değerlerin ısrarla savunulmasının yanlış olduğunu, muharebe ile kaybedilen veya kazanılan değerlerle yeniden savaşmanın anlamsızlığını vurgulayan ve Peel yönetimini eleştiren *Coningsby*, muhafazakarların gündemi takip etmeleri gerektiğini ve ani olmayan bir tedrici ve temkinli hareketi önermektedir³⁷⁴.

1845'te yazdığı *Sybil* adlı romanda Disraeli, kim yönetmeli ve modern toplum nasıl oluşturulmalı sorusuna cevap bulmaya çalışmıştır. Disraeli toplumun inanç ve kültürünün, gelişen şartlarla uyumlu olmasını istemiştir. Aristokrasiyi kurtarmaya ve aristokrat değerlerle tebaanın değerlerini birleştirmeye çalışmıştır. *Sybil* bu amaçla, fakir ve zengin arasındaki uçurumun, gruplardaki bireylerin birbirleri ile evlenmeleri yoluyla çözüleceğini anlatmaktadır³⁷⁵. 1847'de *Tacred* adlı romanında ise Disraeli, neye inanmalı sorusunu cevaplamaya çalışmıştır. Konusu sosyal tutarlılıktır. Birbirlerini tanımayan milyonlarca kentlinin birarada yaşamaları için, bir ideolojiye sahip olmaları gerektiğine inanır. Disraeli burada liberal düşüncelerden ziyade, dini kardeşlik duygusunun geliştirilmesi gereğini ifade etmektedir. Sosyal bütünlüğü sağlamada, her tür dini düşüncenin önemli olabileceğini vurgulamıştır. Hristiyanlığın Avrupa'yı aydınlattığına inanan Disraeli'e göre aydınlanan Avrupa, mutlu değildir³⁷⁶. Mutluluğun sırrı, Yahudilik inancının evrensel olarak yeniden canlandırılmasıdır. Kısaca Disraelici muhafazakarlık, kır ve kent ayrımını ortadan kaldırarak, yeni kentli sınıfın siyasallaşmasını ve kurumsallaşmasını amaçlamıştır. Böylece refahın, toplumun her kesimine yaygınlaştırılmasına çalışılmıştır.

1872'de muhafazakar politikanın amaçlarını; anayasanın savunulması, imparatorluğun korunması ve insanların durumlarının iyileştirilmesi olarak açıklayan Disraeli, sosyal reform yoluyla kitlelerin temel maddi ihtiyaçlarının karşılanacağını, sosyal dengenin sağlanacağını ve sınıflararası uyumun yaratılacağını ifade etmiştir³⁷⁷. Muhafazakar siyasal düşünce; insanların durumlarını iyileştirmek amacıyla, devletin ekonomiye müdahalesi ve bireylerin müteşebbis olmasını savunması çelişkili olsa da bu

³⁷⁴ GRAUBORD, *The Politics of Perseverance: Burke, Disraeli and Churchill*, Cambridge:Harvard University Press, 1961, s.119-130.

³⁷⁵ A.g.e., s.131-132.

³⁷⁶ John VINCENT, *Disraeli*, Oxford:Oxford University Press, 1990, s.81-104.

³⁷⁷ Paul SMİTH, *Disraelian Conservatism and Social Reform*, Toronto:University of Toronto Press, 1967, s.2-5.

durumun muhafazakar değerlerin gelişen ve değişen ulusal ve uluslararası konjonktüre daha kolay uyum sağlayabilmesinden kaynaklandığı söylenebilir.

Disraeli'nin siyasi teorisi, 1835'te yayınlamış olduğu *Vindication Of The English Constitution* (İngiliz Yasasının Haklılığı) adlı eserde yer almaktadır. Burada Disraeli, İngiliz tarihini, İngiliz politik toplumunun doğası olarak görür ve tarihi tecrübelerin, geleneksel değerlerin İngiliz siyasi yaşamında canlı tutulmasını ister. Politik felsefede faydacı düşünceye karşı çıkan Disraeli, faydanın belli bir nesnel ölçütü olamayacağını belirtmektedir³⁷⁸. Faydacı düşüncenin amacı, aristokrasi ve monarşiyi liberal bireycilikle yıkarak, *hedonizmi* (hazcılık) getirmeyi amaçlamaktadır. Hedonizmle hareket eden bireyler despot, totaliter veya otoriter yönetimleri iktidara taşıyabilirler. Çünkü faydacılık doktrini, bireylerin toplumsal organizma içerisindeki yükümlülüklerini ve özgürlüklerini yok edip, soyut eşitliğe ve çıkar ilişkilerine bağlayarak onları kimliksizleştirmiştir.

Burke'ün Lord Hugh Cecil'in muhafazakar düşüncesine katkısı ise devlet karşısında bireylerin özgürlüğünün korunmasını temel almış olmasıdır. Cecil *Conservatism* (1912) adlı eserde geçmiş, mevcut ve gelecekte muhafazakar siyasal düşüncenin ilkelerini anlatmaktadır. Cecil, devlet aygıtının büyüyerek bireysel özgürlüğü tehdit ettiğini söyler. Bireylerin kendi özgürlüklerine bağlı olarak kendi kapasitelerini geliştirmelerine, devlet yardımcı olmalıdır. Bireylere, kendi entellektüel seçeneklerini tanıma olanağının verilmesi gerekir. Taç, Aristokrasi ve Lordlar Kamarası gibi geleneksel değerlerin, demokrasinin yaygınlaştırılması ve iktidarın Avam Kamarası'na transferinden sonra azalacağı endişesini taşır³⁷⁹. Cecil'in Burke'ü bir muhafazakar düşünce geleneğini sürdürdüğü söylenirse de o, zaman zaman Burke'ün düşünce geleneğinin dışına çıkarak, gelişmeler karşısında geleneksel yapının daha fazla korunmasını vurgulamaktadır. Bu durum onun otoriter düşünce eğilimlerini yansıtmaktadır.

Kurumsallaşmış bir yapı olan Lordlar Kamarası toplumda, devrimsel ve ani değişimleri kontrol etmektedir. Cecil, 1911 Parlamento Yasası ile Avam Kamarası'nın gücünün, partilere transfer edildiğini söyler. Liberal düşünceleri ağır basan bir muhafazakar olan Cecil, demokratik usullerle seçilen bireylerin özgürlüğü, parti disiplinine bağlandığını ve özgürlüklerin giderek parti özgürlüğü ile özdeşleşeceği

³⁷⁸ VINCENT, Disraeli, s.18-19.

³⁷⁹ EATWELL and O'SULLIVAN, *The Nature of the Right*, s.115-116.

uyarısında bulunmaktadır³⁸⁰. Çağdaşları tarafından bireyci olarak tanımlansa da o, bireylerin ahlaki değerlere sahip olmasını ister. Ahlaki değerlerin medeniyet üzerinde geliştirici ve ilerlemeci bir etki yaptığını söyleyen Cecil, Kilisenin yardımıyla bireylerin toplumsal yaşamda sağduyulu hareket edeceğini ifade etmiştir.

Soylular ile avamın ittifak içinde hareket etmesi için çalışan ve muhafazakar parti milletvekili olan Churchill, parti ilişkileri kopunca, kendisini Liberal Parti içinde bulmuştur. Churchill'in muhafazakar politikasının amacı, sınıfsal farklılıkların birbirleri ile uyumunu gerçekleştirmektir. Bu çerçevede parlamento, işçilerin gereksinimlerinin karşılanmasında ve sosyal güvenlik konularında yasa yapmalıdır. Churchill, 1906-1912 yılları arasındaki sosyal reformları destekleyerek, sosyalist ideolojilerin yaygınlaşması önlenmiştir. Churchill, 1917 Rus devrimi, 1933 Alman faşizmi ve 1946 İkinci Dünya Savaşı sonrası Rusya'nın tehdidi karşısında uluslararası işbirliği çağrısında bulunmuştur. Bu çerçevede Amerika ve İngiltere'de cumhuriyetçi ve muhafazakar gazete ve dergiler, Rus tehlikesinin tüm dünyayı tehdit edeceği endişesiyle işbirliği yapmışlardır. Churchill, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Tory demokrasisini, Tory refah devleti siyasasına dönüştürmeye çalışmıştır. Sosyal refah programları yoluyla teknolojik devrimi, geleneksel yapıyla bütünleştirmeye çalışmıştır³⁸¹. Ulusal düzeyde İngiliz muhafazakar düşünce geleneğini sürdüren Churchill'in döneminde, dünyayı tek tip evrenselleştirmeye çalışan faşizm ve sosyalizm gibi radikal düşüncelere karşı, refah programlarını uygulayarak İngiltere'yi potansiyel devrimci hareketten kurtarmıştır.

Churchill, Disraeli ve Burke arasında dönemsel farklılıklar olsa da, aynı düşünce geleneği içinde değerlendirilebilir. Muhafazakar siyasal düşüncenin en önemli temsilcisi olan Burke'ün yaşadığı 18. yüzyılın sorunları Kral'ın otoritesinin sınırlandırılması, partilerin politik meşruiyeti, kolonilerin yönetilmeleri ve Fransız Devrimi'dir. Disraeli'nin yaşadığı 19. yüzyıl sorunları sanayileşmeyle birlikte toplumda meydana gelen sınıfsal farklılaşmalardır. Disraeli'i döneminde politik ve toplumsal alanda seçim ve ücret reformu gibi yasalar çıkarılarak toplumda meydana gelebilecek krizler önlenmiştir. Churchill'in yaşadığı 20. Yüzyılda ise ekonomik ve toplumsal sorunlar dünyanın her tarafında radikal ideolojilere yol açarken, İngiltere bu sorunları 19. yüzyılda kısmen çözmüştü. Churchill işsizlerin güvenliği, eğitim, sağlık, kamu otoritesi, ordu, ulusal güvenlik ve emperyalist politika gibi birçok ulusal ve uluslararası sorunlarla ilgilenerek İngiltere'nin çıkarlarını korumaya çalışmıştır³⁸².

³⁸⁰ William S. RODNER, "Conservatism, Resistance and Lord Hugh Cecil", *History of Political Thought*, Vol.9, Nu.3, 1988, s.531-539.

³⁸¹ VIERECK, *Conservatism From John Adams to Churchill*, s.45-48.

³⁸² GRAUBARD, *The Politics of Perseverance: Burke, Disraeli And Churchill*, s.8-9.

18. yüzyılda aristokratik yönetim biçiminin toplumu dengede tutan bir unsur olarak görülmesi nedeniyle Burke, Fransız Devrimine ve devrimin bütün uygulamalarına karşı çıkmıştır. 19. yüzyıldaki sosyo-ekonomik gelişmeler Disraeli'nin demokratik açılımı sayesinde toplumda, geçmişle birleşen bir demokrasinin kurumsallaşmasını sağlamıştır. Sorunların çözüm yeri olarak Parlamento, Churchill döneminde parlamenter demokrasinin kurumsallaşmasını sağlamıştır³⁸³. Böylece 18. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar Burke'den Churchill'e geçmişle şimdiki durumun birleştirilebileceği bir muhafazakar siyasi geleneğin sürdürüldüğü söylenebilir.

V. EDMUND BURKE'ÜN SİYASAL DÜŞÜNCESİNİN ÇAĞDAŞLARIYLA KARŞILAŞTIRILMASI

Aydınlanma aklı ve bu aklın ortaya koyduğu projeleri temsil eden düşünürlere karşı çıkan Burke'ün, bu düşünce simalarıyla karşılaştırılması, hem Burke'ün düşüncelerinin dayandığı temelleri hem de karşı çıktığı ilkelerin nedenlerini ortaya koyabilmek bakımından önemlidir. Burke'ün bu çerçevede çağdaşlarıyla yapılacak bir karşılaştırmada yasa, doğal hak, mülkiyet, özgürlük, Aydınlanma, genel irade, insan hakları, egemenlik, faydacılık ve devrim gibi kavramları farklı yorumladığı görülecektir. Hızla gelişen İngiliz sanayisinin farklılaştığı toplumsal yapıya Burke'ü muhafazakar siyasal söylem bu hızlı değişimi, toplumun tecrübe edilen değerleriyle açıklamaya kısaca değişimi muhafazakarlaştırmaya çalışmıştır. Burke'ün çağdaşlarıyla karşılaştırılması aynı zamanda Burke'ü muhafazakarlığın eleştirilebilen yönlerinin ortaya konulması bakımından da önemli olmaktadır.

A. DOĞAL HUKUK VE MÜLKİYET AÇISINDAN BURKE VE LOCKE

İnsanların gözlem ve deneyim yoluyla gerçeği bulabileceklerine inanan Locke'ta doğa ve Tanrı, bütün insanlara sevmeye duygusunu vermiştir. Bireyler ahlaki doğuştan değil, deneyimlerle toplumda kazanır. Burke'e göre ise, insanların geçmişlerinden elde ettiği bilgiler, doğanın anlaşılmasını sağlar. Bireyler tarafından oluşturulan kurumların, toplum tarafından nesilden nesile gelenekler, adetler ve önyargılarla taşındığını söyleyen Burke, değerlerin deneyimlerle ahlaki olarak kodlandığını ifade etmektedir³⁸⁴. Böylece Burke'ün birey ve toplumun gelişmesine yönelik tarih ve gelenek düşüncesi, Locke'un deneyimlerle gerçeği bulma görüşüne benzediği söylenebilir.

³⁸³ A.g.e., s.10-12.

³⁸⁴ LOCKE, "Political Essay on Human Understanding", s. 10-12.

İnsanoğlunun varlığını sürdürebilmesinde yaşam, hürriyet ve mülkiyet gibi temel doğal haklarının bulunduğunu ve bundan vazgeçemeyeceğini söyleyen Locke, doğal hak kavramı ile devletin bireye karşı sınırını çizmektedir. İnsanlar temel haklarından vazgeçmeden, doğal durumdan aralarında yaptıkları bir sözleşmeyle siyasi topluluk oluşturmuşlardır³⁸⁵. Böylece Lockeçu siyasi düşüncede yönetimler, rızaya dayalı olarak ortaya çıkmaktadır.

Standart bir doğal hak kavramını kabul etmeyen Burke, doğal hakkın kişisel çıkar için kullanılacağı endişesini taşımıştır. Ona göre bir insan diğerleri gibi aynı haklara sahip ise, yönetimde de eşit hakları talep edecektir³⁸⁶. Bu durum Burke'ün hiyerarşik toplum ve seçkinli yönetim düşüncesine aykırıdır. Burke'e göre toplumda ortaya çıkan haklar, tarihseldir ve toplumun geleneksel tecrübesinde mevcuttur. Burke istikrarlı bir toplumun oluşturulmasında sözleşme kuramcılarının ve Aydınlanma düşünürlerinin ortaya attığı doğal hak kavramını reddeder. Ona göre sağlıklı bir politik toplumun devamlılığı, aristokrasiyi, monarşiyi ve parlamentoyu birarada desteklemekten geçmektedir³⁸⁷. Locke'un doğal hak kavramının, her insanın doğuştan gelen temel hakkı olduğu düşüncesine karşılık Burke, doğal hakkın tarihi süreçte ortaya çıktığını; özgürlüğünde, bireysel ve toplumsal ilerlemeye bağlı olarak gelişen haklara dayandığını ifade etmektedir.

Mülkiyetin, çıkış noktasında eşit olduğunu söyleyen Locke'a karşı Burke, mülkiyetin özünün eşitsiz olduğunu ileri sürer. Burke'teki mülkiyetin eşitsizliği, onun sınıf ve ayrıcalığın temel olduğu hiyerarşik toplum düşüncesine dayanır. Locke'a göre yönetimin amacı, bireylerin mülkiyet haklarını korumaktır. Mülkiyetten maksat *hayat, hürriyet ve mutluluktur*. Aynı zamanda mülkiyet emeğin hakkı ve değer kaynağıdır. Mülkiyet hakkından kasıt kişinin vergi hariç malının gasp edilemeyeceğini, edenlerin makamında kalmaması gerektiğidir³⁸⁸. Kısacası bireyin sahip olduğu mülkiyet, kendi rızası olmadan başka birey veya devlet tarafından zorla alınmamalıdır.

Burke toplumu, eşit bireylerin sınırları içinde değil, tarihi süreçte eşitsiz grupların toplamı olarak görür. Burke'e göre eşitsizliği ortadan kaldırma girişimleri boşunadır. Her toplum, yurttaşlarının çeşitli vasıflarına sahiptir ve bazıları diğerlerinden doğal olarak üstündür. Zenginliğin yok edilmesi, esasen emekçi halkın yoksulluğunu azaltmaz. İktisadi eşitsizliğin kaçınılmaz olduğunu vurgulayan Burke, siyasi eşitsizliğin

³⁸⁵ CRANSTON, "John Locke ve Rızaya Dayalı Hükümet", (Edit) David Thomson, *Siyasi Düşünce Tarihi*, s.89.

³⁸⁶ F. J. C. HEARNshaw, "Edmund Burke", *Great Western Political Thinkers*, s.24-25.

³⁸⁷ GRAUBARD, *The Politics of Perseverance: Burke, Disraeli And Churchill*, s.70.

³⁸⁸ EBENSTEIN, "Locke", s.183-185.

de kaçınılmaz olacağını söyler³⁸⁹. Burke'ü düşüncede bireylerin mülkiyet sahipliği oranında yönetime katılımı ortaya çıkmakta hak, özgürlük, yetki ve temsil kavramları mülkiyet sahipliği oranında belirlenmektedir.

B. EDMUND BURKE VE ALEXIS DE TOCQUEVILLE'İN LİBERAL MUHAFAZAKARLIĞI

19. yüzyıl boyunca muhafazakarlık ve liberalizm iki zıt düşünce olarak görülmüştür. Bu algılama sağda ve solda otoriter ideolojileri yaygınlaştırarak, muhafazakar düşüncenin milliyetçilik, emperyalizm ve faşizmin güçlenmesine meşruluk kazandırdığı belirtilmiştir. liberalizm ise sosyal liberalizm olarak algılanmıştır. 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra sosyalist ilkelerin liberalizmden, radikal milliyetçiliğin de muhafazakarlıkla olan birlikteliğinin bozulması, Avrupa toplumunda Burke'ü ve Tocquevilleci temelde muhafazakarlığı yeniden popülerleştirmiştir³⁹⁰.

Burke ve Tocqueville devrim konusu dışta tutulursa; mülkiyet, kolonicilik, rasyonalizm, demokrasinin olumsuzluğu ve çoğulculuk gibi konularda benzer görüşe sahiptirler. Klasik liberalizmin *laissez-faire* ekonomi anlayışı ile mülkiyet, hürriyet ve bireylerin doğal haklarına temkinli yaklaşırlar. Monarşiyi, aristokrasiyi ve Kiliseyi destekleyen Tocqueville ve Burke, rasyonel bireye dayalı atomik toplum modelini değil, sosyal hiyerarşiye bağlı bir tarihi ve geleneksel toplum yapısını benimsemişlerdir³⁹¹.

Devrim hakkındaki düşünceleri bakımından bir karşılaştırma yapıldığında Tocqueville devrimi, geçmişten bir kopuş değil, yüzyıllardır süregelen durumların dönüştürülmesi olarak tanımlamaktadır³⁹². Fransız toplum yapısını analiz eden Tocqueville, halkın tutumlarının abartılı, köleliğe yatkın, keyfi yönetime boyun eğen, gösterişe özenen ve kahramanlığı seven özellikleriyle Avrupa ulusları arasında en tehlikeli olduğunu ve bu durumun, devrimin koşullarını yarattığını söylemiştir³⁹³. Fransız toplumunda yaşanan değişimlerin, geleneği ve tarihi yok ederek devrimi kaçınılmaz kıldığını söyleyen Tocqueville'e karşı Burke, Fransız devrimcilerin diktatörlük kurduğunu, çünkü geçmişe ait her şeyi yıktıklarını ifade etmiştir³⁹⁴. Bununla birlikte Burke'ün Kilise, Kral, aristokrasi ve avam arasındaki denge bozulduğunda, devrimin kaçınılmaz olabileceği düşüncesiyle Tocqueville'in, toplum yapısını tahlil

³⁸⁹ EBENSTEIN, "Burke", s.219-220.

³⁹⁰ Sanford, LAKOFF, "Tocqueville, Burke and the Origins of Liberal Conservatism", *Review of Politics*, Vol.60, Nu.3, Summer-1998, s.1.

³⁹¹ A.g.e., s.8-13.

³⁹² EBENSTEIN, "Tocqueville", s.243.

³⁹³ TOCQUEVILLE, *Eski Rejim ve Devrim*, s.263.

³⁹⁴ Philip THODY, *The Conservative Imagination*, London:Printer Publishers, 1993, s.47-51.

ederek Fransız Devrimi'ne neden olan hadiseleri anlattıkları arasında benzerlikler vardır. Burke'ün Fransız Devrimi'ne olan isyanı devrimcilerin, geçmişi yok ederek rasyonel projeye yeni bir toplum yaratılma teşebbüsüdür.

Sömürge anlayışına göre ise kolonilerin sahip olduğu haklarının devam ettirilmesini savunan Burke'e göre, İngiliz hükümeti kolonilerle uzlaşmalıdır. 22 Mart 1775'de Avam Kamarası'nda yaptığı konuşmada Burke, "...her nerede İngiliz evlatları özgürce ibadet ederse, yüzlerini size çevirecektir. Sayıları arttıkça dostluklarınız da artacaktır. ...Siz (İngiltere) gerçek menfaatinizi kaybettiğinizde, onların sahip olduğu özgürlükte ortadan kalkacaktır"³⁹⁵ demekle, temelde kolonilerin bağımsızlığını değil, ülke yararı için kolonilerin desteklenmesini savunmuştur. Tocqueville de koloniciliği, ulusun saygınlığını artıran meşru bir tavır olarak görmekte ve Fransa'nın Cezayir ve Kanada'da bulunan kolonilerinin haklarını desteklemektedir³⁹⁶.

Burke ve Tocqueville dini inancın, sivil toplumun temeli olduğunu savunur. Burke'e göre din, insanlığın temel ihtiyacıdır. İngilizlerin % 99'unun dinsizliği reddettiğini ve batıl inançları kabul etmediğini belirten Burke'te din, toplumda huzurun ve her türlü iyiliğin kaynağıdır³⁹⁷. Tocqueville ise modern demokrasideki maddeci yapının, dini gerçekliği gizlediğini söyler. Dinin amacı, insanların aşırılıklarını kontrol etmek ve onları sınırlandırmak olmalıdır. İnanç olmadan yaşamın anlamsız olduğunu vurgulayan Tocqueville'e göre ise din, insanlar tarafından bir dogma olarak istenmektedir³⁹⁸. Tocqueville, insanların yaşama olan bağlılığını dini inanç ve değerlerle meşrulaştırdığını ifade etmiştir.

Eski düzenin savunuculuğunu reddeden filozofların, tutkularıyla hareket ettiğini söyleyen Burke, İngiltere'de önyargının devrimi engellediğini ve toplumu birbirine bağladığını belirtir. Ona göre Aydınlanma düşüncesi, önyargıyı reddetmiştir ama akıllı, önyargıya dönüştürmüştür. Önyargıdan kurtulmaya çalışan insanoğlu, ondan uzaklaştıkça ona daha fazla bağlanmaktadır³⁹⁹. Tocqueville'de her gün kullanılan, herkesin uyduğu ve akılla hareket ettiğini sandığı şeylerin esasen, hiç kimsenin kararıyla oluşmadığını söyler. Ona göre bu durum bir çeşit köleliktir ama, ancak bu yolla insanlar özgür olabilmektedir⁴⁰⁰. Böylece insanlar bağımsız hareket etmeyi arzu

³⁹⁵ Edmund BURKE, "Speech on Conciliation with America", *Burke's Speech*, s.132-134.

³⁹⁶ LAKOFF, "Tocqueville, Burke and the Origins of Liberal Conservatism", s.7.

³⁹⁷ BURKE, *Reflections on the Revolution In France*, s.185-187.

³⁹⁸ TOCQUEVILLE, *Amerika'da Demokrasi*, s.130-133.

³⁹⁹ BURKE, *Reflections on the Revolution In France*, s.183.

⁴⁰⁰ LAKOFF, a.g.m., s.10.

ettikleri halde, inançlarının dogmatikliğinden dolayı herhangi bir özgür davranışta bulunamamaktadırlar.

Fransız devrimcilerinin homojen bir toplum oluşturmak amacıyla *genel irade* (general will) kavramını kullanarak toplumdaki kurumları yıktıklarını belirten Burke, Fransız toplumunun özgürleştirilme uğruna köleleştirildiğini söyler. Ortaçağ kurumlarınca toplumun her kesimine sağlanan özgürlük, mutlak monarşi döneminde merkezileşmiş ve bu durum, devrime neden olmuştur. Burke'e göre tabandan tepeye, toplumun her biriminde otorite sağlandığında ancak özgürlük gerçekleşebilir. Tocqueville'e göre Amerikan özgürlüğünün garantisi, Amerikan anayasasındaki *Bill Of Rights* (Haklar Tasarısı) değil iktidarın, devletin çeşitli organlarınca paylaşılmasıdır. Bir başka ifadeyle Amerika'da otorite, merkez ve çevre arasında dağıtılarak çoğulcu bir yönetim anlayışı getirilmiştir. Böylece Tocqueville ve Burke'te bireysel özgürlük, hiyerarşik toplum yapısında sahip olunan hak çerçevesinde gerçekleşmektedir.

Özgürlüğün demokrasilerde en büyük tehlike olduğu uyarısını yapan Tocqueville, demokratik yönetime, demokrasinin güçsüzlüğünden dolayı temkinli yaklaşmaktadır. Örneğin haksızlığa uğrayan bir partinin başvuracağı yer kamuoyudur. Bu durumda yasa, çoğunluğun tutkularının esiri olabilir⁴⁰¹. Başka bir ifadeyle demokrasi çoğunluk yoluyla, diktatörlük düşüncesinde olanları yönetime getirebilir. Böylece çoğulcu yapı yoluyla özgürlük, tutsak haline dönüşmektedir. Burke halk egemenliği somutlaştırılmazsa insanların, iktidar arzusu içinde hareket edeceklerini söyler. Bu durum onları, şöhret ve itibar kazanmak için iktidar olmaya ve hatta dünyayı kontrol etmeye sevk edebilir. Bundan dolayı dünyada tam bir demokratik düzen kurulamaz⁴⁰². Çünkü demokrasilerde yöneticiler, bilgelikleri doğrultusunda değil, taraftar kazanma amacıyla hareket etmektedirler.

C. JOHN ADAMS'IN RASYONEL MUHAFAZAKARLIĞINA KARŞI EDMUND BURKE'ÜN GELENEKSEL MUHAFAZAKARLIĞI

Amerikan muhafazakarlığının entellektüel temsilcisi Federalist Adams ve muhafazakar düşüncenin mihenk taşı olan Burke'ü, aynı düşünce geleneği içinde değerlendiren Rossiter, Kirk ve Viereck onları, muhafazakarlığın en önemli ikiz temsilcisi olduğunu iddia etmektedirler. Ripley bu düşünceden hareket etmekte ancak, toplumsal koşulların ortaya çıkardığı politik yapıya dikkati çekerek, benzer karaktere

⁴⁰¹ TOCQUEVILLE, *Amerika'da Demokrasi*, s.99.

⁴⁰² BURKE, *Reflections on the Revolution In France*, s.190-191.

sahip iki düşünürün karşılaştıkları sorunları, toplumsal yapılarından dolayı farklı çözümlediklerini açıklamaktadır⁴⁰³.

Ripley, *Conservatism In America* adlı eserde Rossiter'in, Burke ve Adams'ı hem aynı gelenek içinde tanımladığını, hem de farklı düşüncelerini ortaya koyduğunu belirtmektedir. Bunun sebebinin toplum koşullarından kaynaklandığını söyleyen Ripley'e göre, İngiltere'de ayrıcalıklı sınıf ve monarşi gibi kurulu bir düzen varken, Amerika'da her şey yeniden düzenlenmiştir⁴⁰⁴. Viereck, benzer biçimde *Defence Of The Constitutions* adlı eserinde, Adams'ın Burke'ü muhafazakarlığı yansıttığını, ancak kavramlar çerçevesinde karşılaştırıldığında, çevrelerinden dolayı farklı sonuçları ortaya koyduklarını anlatmıştır⁴⁰⁵. Burke'ün Whigci, Adams'ın ise Federalist düşünceye sahip olduğunu, radikalizme karşı muhafazakar kaynaktan esinlenerek farklı araçlarla karşı çıktıklarını söyleyen Kirk, Burke'ün İngiliz muhafazakarlığının öncüsü olması ile, Adams'ın Amerikan muhafazakarlığının temsilcisi olması arasında farkın olmadığını ifade etmiştir⁴⁰⁶.

Burke ve Adams Fransız Devrimini eleştirirken, Amerikan bağımsızlığını desteklemişlerdir. Ancak ilkinin geleneksel, ikincinin ise rasyonel temele dayanarak hareket etmesi, üsluplarını farklılaştırmaktadır. Burke, Fransız Devrimi'nin geçmişi yok ettiğini, devrimcilerin sosyal dengeyi altüst ettiğini söylerken Adams devrimin, Turgot ve Condorcet gibi birkaç kişinin planları olduğunu, toplumun değerlerine uygun bir yasama ile kurulacak yeni Fransa'nın, denge ve istikrarı sağlayacağını söyler⁴⁰⁷. Burke, Fransız Devriminin ilkesiz ve düzenbaz insanlar tarafından gerçekleştirildiğini, özgürlük adına Fransız halkının köleleştirildiğini ve geçmişe ait bütün değerlerin yıkılmasından dolayı toplum düzenini, hiçbir şeyin sağlayamayacağını söylerken Adams, düzenin toplumun temsilcileriyle kurulabileceğini belirterek devrime yönelik farklı söylemleri ortaya koymuşlardır.

Adams ve Burke, İngiltere'nin Amerikan kolonilerine karşı tutumunu eleştirirken, her ikisi de kolonilerin tarihten gelen haklarını, İngiltere'nin gasp edemeyeceğini belirtmiştir. Ancak Adams, İngiltere'nin uyguladığı *Stamp Act* gibi politikaların yanlışlığını açıkça dile getirirken Burke, İngiliz imparatorluğu ile koloni ilişkilerinde, kolonilerin sahip olduğu haklara özen gösterilmesini, aksi halde İngiltere

⁴⁰³ Randall B. RIPLEY, "Adams, Burke and Eighteenth-Century Conservatism", *Political Science Quarterly*, Vol.LXXX, June-1965, s.218.

⁴⁰⁴ A.g.m., s.216.

⁴⁰⁵ VIERECK, *Conservatism From John Adams to Churchill*, s.115-116.

⁴⁰⁶ RIPLEY, "Adams, Burke and Eighteenth-Century Conservatism", s.217.

⁴⁰⁷ A.g.m., s.222.

ile koloni arasındaki dengenin İngilizler aleyhine bozulacağı uyarısında bulunmuştur⁴⁰⁸. Adams koloni-anavatan ilişkisinin mevcut haklar çerçevesinde sürdürülmesini isterken Burke ilişkii, İngiliz imparatorluğunun gücünün devam ettirilmesi düşüncesinden hareket etmektedir.

Sınıf, aristokrasi, Kilise, aile ve anayasa gibi kavramlar Burke'ü ve Adams'ı açıdan farklı açıklanmaktadır. Burke İngiliz anayasasını toplumun temel dayanağı olarak görmekte ve anayasanın akıl yoluyla değil, tarihi süreçte toplumun tecrübesiyle ortaya çıktığını, bundan dolayı anayasada düzeltmelerin yapılamayacağını söyler. Adams'a göre ise İngiliz anayasası, politik toplumun ideal bir modelidir⁴⁰⁹.

İngiliz aristokratlarının toplumda rehber ve bilge kişiler olduğunu söyleyen Burke, aristokrasiyi diğer bütün sınıflara karşı savunmuştur. Bütün insanların hata yapabileceğini belirten Adams ise aristokrasiyi, doğal ve yapay olarak ikiye ayırmakta; yapay aristokratların tutkularının esiri olduğunu, doğal olanlarında tarihte insanlara haksızlık ettiğini söyler. Adams aristokrati, parlamentoda oy avcılığı yapan kişi olarak tanımlamaktadır⁴¹⁰. Adams ile Burke arasındaki bu türden farklılıklar, ait oldukları toplumların sosyo-kültürel yapısından kaynaklandığı söylenebilir.

Geleneksel bir entellektüel olan Burke'te politik düşünce, hiçbir şekilde aritmetik ilkelerine dayanmaz. Her kurumun sorunları, sahip olduğu yasa ve değerlerle çözümlenir. Rasyonalist bir politikacı olan Adams ise bu noktada Burke'ün antitezi gibidir. Adams toplumsal dengenin, rasyonel anayasal ilkelerle sağlanabileceği inancını taşıırken Burke, dengenin ancak tarihi süreç içinde mümkün olabileceğini açıklamaktadır⁴¹¹. Kısacası Burke, yönetimin bilimselliğini reddetmekte ve bu çerçevede bilimsel yönetimin, yasama hakkına sahip olamayacağını iddia ederken Adams, politik bilimin ilkeleri yoluyla toplumda rasyonel bir yönetimin kurulabileceğini belirtmektedir.

Toplumda devrim karşısında istikrarı, yönetime katılımın yükselme eğilimine karşı güçlerin dengelenmesini ve kolektivizme karşı da bireysel mülkiyeti savunan Anglo-Amerikan muhafazakarları Adams ve Burke⁴¹² uluslararası sorunlarda benzer sonuçlara ulaştıkları halde, ulusal sorunları farklı biçimde çözmüşlerdir. Bu durum onların nitelik olarak farklılığını göstermez. Aydınlanma karşıtı olan ve İngiliz siyaseti

⁴⁰⁸ AUGHEY, v.d., *The Conservative Political Tradition In Britain and the United States*, s.139.

⁴⁰⁹ RIPLEY, a.g.m., ss.227-228.

⁴¹⁰ KIRK, *The Portable Conservative Reader*, s.67.

⁴¹¹ RIPLEY, "Adams, Burke and Eighteenth-Century Conservatism", s.233-234.

⁴¹² BRYANT, "Edmund Burke: The New Images 1966", s.331.

üzerinde önemli bir etkisi bulunan Burke ile döneminin Amerikan siyaseti üzerinde etkili olan Adams'ın düşüncede benzer, tutumda farklı tavır sergiledikleri ifade edilebilir.

D. FAYDACILIK VE GENEL İRADE KAVRAMLARI AÇISINDAN BURKE, DAVID HUME VE JEAN JACQUES ROUSSEAU

Görgül (*empiricist*) kuramcı Hume'un ahlak ve siyaset felsefesi faydacı ilkeye dayanır. Hume aklın, ahlaki kaynaktan beslenerek insani eylemleri, kendisine faydalı olacak şekilde gerçekleştireceği ve bu yararında toplumun ve devletin düzenini oluşturacağına inanır. Tutkulardan ve hislerden ayrılmanın imkansızlığı ve aklın, ahlak ile birlikte hareket etmesinin zorunlu olduğunu vurgulayan Hume aklı, tutkuların kölesi olarak görmekte ve insanların önyargıları doğrultusunda hareket ettiklerinden dolayı, rasyonel düşüncenin olamayacağını ve bu anlamda dünyanın mutlak bilgisine ulaşamayacağını söyler⁴¹³. Hume toplumda rasyonel düzenlemelerin imkansızlığından hareketle siyasal iktidarın meşruiyetini, eğitilmiş ve zengin insanların oluşturduğu bir aristokratik yönetimde görmektedir. Bilge kişilerden oluşan yönetim, tarihi süreçte toplumda gelenek ve alışkanlıkları oluşturarak insanların, tutkuları doğrultusunda hareket etmeleri önleneciktir⁴¹⁴. Böylece bireysel faydanın, toplumsal yararlar bütünleştiği bir sistemde, radikal değişimler engellenerek, bireysel ve toplumsal mutluluk sürdürülebilecektir.

Hume'un siyasi muhafazakarlığı, *Empiricist Theory Of Morality* (Görgül Ahlak Kuramı) eserine dayanır. Buna göre insanoğlu yaşamı süresince acılarını azaltmaya ve mutluluğunu artırmaya eğilimli bir faydacı ilkeye bağlıdır. Birey faydalı eylemlerde bulunmakla toplumda, yararlı gelenek ve alışkanlıklar ortaya çıkacak ve toplumsal fayda sağlanacaktır⁴¹⁵. Bu düşünce Humecu siyasi muhafazakarlığı, faydacı bir ilkeye bağlı olduğunu göstermektedir. İnsanların mutluluğu, ancak eğitilmiş bilge şahsiyetlerden oluşan aristokratik yönetimle sağlanabilir. İnsan eylemlerinin amacı mutluluğa ulaşmak olduğuna göre iktidar, bu amacı gerçekleştirmeye yardımcı olmalıdır. Soyut olanı somuta, aklı tecrübeye ve yazılarında ise retoriği tercih eden bir üsluba sahip olan Burke, sağlıklı bir yönetimin kurulmasında bilge şahsiyetlere önem vermektedir⁴¹⁶. Böylece Burke'ün düzen arayışı ile Hume'un fayda ilkesi muhafazakar

⁴¹³ LEACH, *British Political Ideologies*, s.96.

⁴¹⁴ W. H. GREENLEAF, "Hume, Burke and the General Will", *Political Studies*, Vol.XX, Nu.2, January-1972, s.136-140.

⁴¹⁵ A.g.m., s.141.

⁴¹⁶ A.g.m., s.145.

görgücülüğü oluşturmakta ve bu durumda değişim, mutluluğu artırdığı ölçüde kabul edilmektedir.

Burkeçü ve Humecu görgücülükte insan eylemleri sadece akıl yoluyla değil, ahlak ile de yönlendirilmektedir. Bu düşünceyle Burke ve Hume, faydacı kuramın önemli temsilcilerinden olan Bentham'dan ayrılmaktadır. Bentham insani eylemin gerçekleştirilmesinde akli temel almakta, birey ve toplum ilişkilerinin sadece akıl ile düzenlenebileceğini böylece hem bireysel faydanın, hem de toplumsal yararın gerçekleşebileceğini vurgulamaktadır⁴¹⁷. Bentham, insan aklının ancak ahlaki değerlerle kendisine yararlı işler yapabileceğini savunan Hume ve Burkeçü düşünceyi reddetmiş, insanın mükemmel olduğunu ve akıl yoluyla da mükemmel bir toplumun yaratılabileceğine inanarak, radikal faydacı felsefenin temellerini oluşturmuştur⁴¹⁸. İnsanoğlunun yaratılışı bakımından eksik olduğu Hristiyan inancına sahip olan Burke ise, akıl yoluyla ideal bir düzenin kurulamayacağını, toplumun ve politikanın bağlı olduğu tarihi gelenek nedeniyle, insanoğlunun yasaları tam olarak anlayamayacağını belirtmiştir.

Burkeçü siyasal düşüncede *genel irade*, toplumun tarihi süreçte tecrübeleriyle biriktirdiği, toplumun ilerlemesini sağlayan ve toplumdaki ani değişimleri engelleyen bilge şahsiyetlerin temsil ettiği toplumun bilincidir⁴¹⁹. Birey, ancak genel iradeye uyum gösterdiği oranda mutluluğunu artırabilir. *General Will* (Genel irade) kavramının 18. yüzyıl ortalarında Rousseau'nun *Toplum Sözleşmesi (Le Contract Sociale)* eserinin önemli bir tartışması olduğunu ve bunun 19. yüzyıl ile 20. yüzyıl hükümet sistemlerinin biçimlenmesinde esin kaynağını oluşturduğunu belirten Greenleaf, genel iradenin, Aydınlanmanın rasyonel filozoflarının iddia ettiği gibi sınırlı olmayıp geleneğe, alışkanlıklara ve adetlere dayandığını, Hume ve Burke'ün düşüncelerine ilham kaynağı olduğunu söyler⁴²⁰.

İnsanoğlunun doğal durumda eşitsizliğinden hareket eden Rousseau, bireylerin kendi yararı için haklarını genel iradeye devrettiğini söyler. Rousseau'da insanoğlu, iki iradeye sahiptir. Arzu ve çıkarlarına dayalı irade ve gerçek iradedir. İlki tutkularla ortaya çıkmaktadır. İkincisi ise insan yaşamının bağlı olduğu bir değerdir ve herkes, onu takip etmelidir. Bu genel iradedir. İnsanlar yasanın kaynağı ve toplum için iyi olan genel iradeye itaat ettikleri ölçüde özgür olurlar. Rousseau *Toplum Sözleşmesi*'nde

⁴¹⁷ RIFF, *Dictionary of Modern Political Ideologies*, s.79.

⁴¹⁸ HAMPSON, *Aydınlanma Çağı*, s.93-94.

⁴¹⁹ GREENLEAF, "Hume, Burke and the General Will", s.146.

⁴²⁰ A.g.m., s.131-133.

genel iradeyi bireyin gelenek, statüko, monarşi gibi geçmişe ait tüm değerlerin yok edilmesi ve rasyonel temelde bireylerin iradelerinin toplamı olarak görmektedir⁴²¹. Dolayısıyla Rousseau'da genel irade kavramı kurgulanabilen bir toplum iradesini anlatmaktadır. Rousseau'nun bu düşüncesi aynı zamanda Fransız Devrimi'ne esin kaynağı olmuştur.

Halbuki Burke'de *genel irade* geçmişle ilişkilidir. Burke birey ve toplum ilişkilerinin düzenlenmesini *gerçek hak* (real rights) ve *metafizik hak* (metaphysical rights) olarak ikiye ayırır. Tarihi süreçte damıtılarak oluşan toplumsal yapının somut genel irade olduğunu, bireyler ödevlerini yerine getirmekle, genel yararın toplumda gerçekleşeceğini söyler⁴²². Burke sadece akıl yoluyla hareket eden insanların eylemlerinin özgür olamayacağını, tutkularının esiri olacağını ifade ederek genel iradeyi tarihi geleneğe ve toplumun tecrübesine dayandırmaktadır.

Genel iradenin oluşması ve niteliği konusunda Hume ve Burke arasında farklılıklar varsa da toplumun düzenini sağlamada genel iradeden* vazgeçilemeyeceğini belirtmektedirler⁴²³. Hume ve Burke deneyimlerle ve eğitimle oluşan standart örneklerin politik davranış modelini ortaya çıkaracağını, genel iradeye bağlı olarak hareket eden bireysel çıkarın, toplumsal yarara dönüşeceğini ifade etmişlerdir.

E. DEVRİM, İNSAN HAKLARI VE EGEMENLİK KAVRAMLARI AÇISINDAN EDMUND BURKE VE THOMAS PAINE

Burke'nin *Yansımalar* adlı eseri, Fransız Devrimi'ne karşı yazılan muhafazakar bir bildirgedir. Paine'in *The Rihts Of Man* (İnsan Hakları) eseri ise Burke'nin eserine karşı yazılan hürriyetin manifestosudur. Paine'in *Rihts Of Man* eserindeki ilkeler, Burke'nin *Yansımalar* eserini reddetme üzerine kurulu olup olayları, retorik bir üslupla tartıştığı görülmektedir⁴²⁴.

Paine, Burke'nin iddia ettiği sözleşme kuramıyla parlamentonun, milletten aldığı vekalet haklarını sonraki nesiller adına gasp ettiğini söyler. Toplumda işleri

⁴²¹ Jean Jacques ROUSSEAU, *Toplum Sözleşmesi*, çev.Vedat Günyol, İstanbul:Adam Yayıncılık, 1984, s.39-40.

⁴²² BURKE, *Reflections on the Revolution In France*, s.149-153.

*Hume'un *adalet yasası*, mülkiyeti koruma, sözünde durma, çatışmanın yok edilmesi ve bireysel çıkarların toplumsal yarara dönüştürülmesi gibi düzenlemeleri içermektedir. Bunlar, toplumun aileden, kabileye ve ulusa doğru evrilmesiyle ve genel irade çerçevesinde adetler olarak formüle edilerek değişmektedir. Burke'de genel irade, Tanrı Yasası'na dayanırsa da Tanrı'nın buyruğu değil, bilge kişilerin hikmetlerinin toplumda bir gelenek ve alışkanlık oluşturulmasıyla gerçekleşmektedir.

⁴²³ GREENLEAF, "Hume, Burke and the General Will", s.138-139.

⁴²⁴ VIERECK, *Conservatism From John Adams to Churchill*, a.g.e., s.122-124.

düzenlenecek olan insanların yaşayanlar olduğunu, ölümlerin yetkisinin olamayacağını ve doğmamış olanlarla sözleşme yapılamayacağını iddia eden Paine, her dönemde parlamentonun, sorunların çözümünde kendi yetki çerçevesinde hareket etmesi gerektiğini ifade etmektedir⁴²⁵. Paine'de toplum, bireylerin ihtiyaçlarının sonucu oluşan doğal bir süreçtir. İnsanlar aklın gösterdiği karşılıklı çıkarlar çerçevesinde toplu halde yaşarlar⁴²⁶.

Burke'e göre Fransız Meclisi'nin ortaya koyduğu egemenlik soyut olduğundan, bireylerin ayrı ayrı bu egemenlikte hakları olamaz. Çünkü egemenlik, bireyden devlete hiyerarşik zincirin halkalarında bulunur ve somuttur. Egemenliğin millette ve bireylerin bu egemenlikte hakkı olduğunu belirten Rousseau'cu geleneğe bağlı olan Paine, parlamentonun egemenliğe sahip olamayacağını, sadece millettten aldığı yetki çerçevesinde bu egemenliği kullanma hakkının olduğunu söyler. Egemenlik halkta olduğundan insanlar, hiç kimsenin şahsi hükmü altına girmemeli ve itaat, kanunlardan başkasına yapılmamalıdır⁴²⁷. Egemenliği halka ve onun temsilcilerine vermekle, Paine'in demokratik yönetimlerdeki temsil sistemine olan inancına karşın Burke egemenliği temsile, temsili de oy kullanmaya dayandırmaz. Burke'te temsil, tarihin damıttığı tecrübelerle ortaya çıkmaktadır.

Paine, insanın yaratılışında noksan olduğu Hristiyan inancını reddeder ve insanların eşit olarak doğduklarını böylece eşit doğal haklara sahip olduklarını kabul eder⁴²⁸. Burke'ü eleştiren Paine'e göre insan nesli, dünyanın nasıl idare edileceğini ebedi olarak dikte etme hakkına sahipse bu nesil, ancak dünyaya ilk gelen nesil olurdu. Halbuki ilk nesil böyle davranmadığına göre hiçbirinin belli ilkeleri dayatmaya hakları yoktur. Dolayısıyla her nesil, öncesi ve sonrası gibi aynı eşit haklara sahiptir. Çünkü dünyaya gelen her çocuk varlığını, Tanrıdan aldığına göre dünya, doğan insan için yeniyse, onun dünyadaki hakkı da öyledir⁴²⁹. Böylece Paine akıl ile kurulabilen ve

⁴²⁵ Francis CANAVAN, "The Relevance of the Burke-Paine Controversy to American Political Thought", *The Review of Politics*, Vol.49, Spring-1987, s.163-164.

⁴²⁶ Sean WILENTZ, "The Air Around Tom Paine", *New Republic*, Vol.212, Nu.17, 1995, s.35-36.

⁴²⁷ Thomas PAINE, *İnsan Hakları*, çev.Mehmet Osman Dostel, İstanbul:Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları No.851, 1998, s.171-172.

⁴²⁸ Gordon WOOD, "Tom Paine's Place In History", *Wilson Quarterly*, Vol.19, Nu.129, Summer-1995, s.129.

⁴²⁹ PAINE, *İnsan Hakları*, s.51-53. Paine insanı ve evrenin yaratılışını, Tanrı'nın Musa kitabında yer alan insanın birliğine ve eşitliğine bağlar. Paine insanlar arasında sadece cinsiyet ayrımı olabileceğini belirtir. İnsanın ödevinin Tanrı'ya itaat etmek ve komşusuna da başkalarının kendisine nasıl davranmasını istiyorsa- öyle davranmasıdır. Burke'ün insanların yönetime korkuyla karışık itaatine karşı Paine, insanların başkalarına zarar vermemek koşuluyla fikri, zihni ve saadeti için çalışmasına ilişkin doğal haklarının vazgeçilmez olduğunu ve itaatin ancak bu ilkeleri koruyan kanunlara yapılabileceğini vurgulamaktadır.

geçmişin, gelecek nesli ipotek altına almadığı bir toplum sözleşmesi düşüncesine sahiptir.

Burke toplumu birarada tutan demokrasi, Kilise, Monarşi ve Aristokrasi gibi kurumların, tarihi süreçte damıtılarak nesillere somut biçimde aktarıldığını belirtir. Burke, kurumsal bakımdan Kilisenin önemini kabul ederse de, Kilise kurumu dışındaki dini inançlara saygı gösterilmesine olan inancı tamdır⁴³⁰. Bu çerçevede Burke, *Quakers* ve *Non-conformist*'lerin kamu görevlerine girmelerini engelleyen *Test Act*'ın kaldırılmasını savunmuştur⁴³¹.

Aristokrasi, Kral, Papaz ve Kilise gibi tüm geleneksel kurumları reddeden Paine ise, insanlık için ideal düzenin Fransız Anayasa ve Meclisiyle gerçekleştirildiği iddiasında bulunur. Akıl yoluyla gerçekleşen Fransız Devrimi'nin, İngiltere'de de yaşanacağını, bu yolla asaletin kaldırılacağına, vergisini ödeyen herkesin seçmen olacağına, temsilde eşitlik, adalet ve genelliğin gerçekleşeceğine inanmaktadır⁴³². Paine'e göre vicdan özgürlüğü yoluyla dinde serbestliğin getirilerek birey, inanıp inanmama veya inancının sorgulanmaması hakkına sahiptir. Çünkü dine değer biçilirse, hak din kalmaz. Halbuki din, bireysel açıdan gönlün meyvelerini, Yaradanına sunması demektir⁴³³.

Bir toplumda akıl yoluyla genel menfaate ulaşılabilirliğini iddia eden Paine, gerekirse aklın ortaya koyduğu devrim yoluyla da kurumların oluşturulmasını toplumun, siyasal istikrarının temeli görmektedir. Monarşi, aristokrasi ve Taç'ın Avrupa toplumlarını sömürdüğünü, Amerika'da başlayan demokrasi meşalesinin Fransa'da gerçekleştiğini, Fransa'dan İngiltere'ye ve tüm dünyaya yayılacağına inanmaktadır⁴³⁴. Paine'in Amerika'nın nezaretinde kurulacak Avrupa Birleşik Devletleri'nin dünyada, yoksulluğun zenginliğe dönüşmesini ve medeniyetin tekamülünü sağlayacağına olan inancı tamdır.

⁴³⁰ BURKE, *Reflections on the Revolution in France*, s.188-191.

⁴³¹ Norman RAVITCH, "Far Short of Bigotry: Edmund Burke on Church Establishments and Confessional States", *Journal of Church And State*, Vol.37, Nu.2, Spring-1995, s.366-367. Resmi göreve başlayacak olan bir kimse İngiliz *Test Act*'ı geçmek zorundaydı. Bunlar arasında resmi Kilisenin usul ve adetlerine uyma zorunluluğu vardı. Paine, İngiliz sanayisinin Manchester, Birmingham ve Sheffield kentlerinde başlamasının sebebini *Test Act*'a dayandırır. Quaker ve non-conformist olan (genelde Anglikanizm dışındaki mezhepler) insanların, İngiltere'de yaşama zorluğu sözkonusuydu. Bu yasa ancak 1828'de ortadan kalkmıştır. *Test Act*'ın önemli bir sonucu da Anglikan olmayan İngiliz zenginlerinin bir kısmının kırsal alana göç ederek, sanayileşmenin kırdan kente yayılmasına neden olmuş, diğer bir kısmı da İngiltere dışına göç ederek oraların gelişmelerini sağlamışlardır.

⁴³² MUKHERJEE ve RAMASWAMG, "Introduction", *Great Western Political Thinkers*, s.14-16

⁴³³ PAINE, a.g.e., s.64-85.

⁴³⁴ A.g.e., s.348-351.

Fransız Devrimi'ni insan haklarının gerçekleştirilmesi süreci olarak gören Paine'e karşı Burke devrimi, hakların gasp edilmesi olarak değerlendirmektedir. Paine Fransa'da kurumların yozlaştığını ve ayaklanmanın prensiplere karşı olduğunu, İngiltere'de ise isyanın, kişilere olduğunu ifade etmiştir⁴³⁵. Bu durum İngiltere'de kurumların ne kadar güçlü olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Toplumu tanımlama, kurumlarını açıklama ve toplumda düzen ve istikrarı sağlama bakımından Burke ve Paine farklı görüşlere sahiptir. Paine, yozlaşmış kurumların devrim gibi bir yolla değiştirilmesini talep ederken Burke, değişime karşı çıkmaz ama politik değişimin toplumda, tedricen gerçekleştirilmesini savunur⁴³⁶. Paine, toplumun ilerleme ve değişimini politik düşüncenin merkezine koyarken Burke, sağlıklı bir ilerlemenin geçmişin ve geleceğin sorumluluğunda gerçekleştirilmesini savunmaktadır.

Kısacası bireyi; hiyerarşik sosyo-politik yapı içinde tanımlayan Burke, bireyden devlete her birimin tarihi süreçte gelişimine bağlı olarak hak ve yükümlülüklerle sahip olduğunu belirtir. İstikrarlı bir politik düzenin kurulabilmesini birey ve toplumun kendi geleneksel değerlerine dayandıran Burke, değişim ve ilerlemenin toplumun mevcut değerleriyle ve tedricen gerçekleştirilmesinin zorunlu olduğunu söyler.

Bireyleri eşit yapmanın imkansız olduğunu, çünkü eşitsizliğin doğal bir durum olup toplumun hiyerarşik yapısı içinde gerekli olduğunu vurgulayan Burke, zenginlerin sermayesi arttıkça yatırımın artacağını ve istihdam sorununun çözülerek yoksulluğun azalacağını ifade eder⁴³⁷. Ekonominin kendi sorununu, kendi ilkeleriyle aşacağına inanan Burke'te serbest ticaret, Tanrının kuralıdır. Dolayısıyla ekonomik dalgalanmalar doğaldır ve hiçbir şekilde arz ve talebi dengelemek için fiyatlara müdahale edilmemelidir.

Sağlıklı bir toplumu, farklı çıkarların uzlaştığı bir yapı olarak tanımlayan Burke'te her toplum, kendi tarihi geleneği ve değerlerine bağlı olarak incelenmelidir. Burke rasyonel ilkelerle toplumlara yönelik evrensel hak, özgürlük ve eşitlik tasarımlarının, toplumların dengesini bozacağına inanmaktadır. Çünkü her toplumun kendine özgü inanç, yaşayış ve ilkeleri vardır. Toplumun bu değerleri, zamanla ve kendi dinamiklerini zedelemeyen, kendiliğinden değişmelidir.

Burke'te toplum sözleşmesi bireylerin, kendi iradeleriyle haklarını, egemen iktidara devretmelerinden ortaya çıkmaz. Çünkü her birey, eşit duruma sahip

⁴³⁵ A.g.e., s.39-49.

⁴³⁶ BURKE, *Reflections on the Revolution In France*, s.106-107.

⁴³⁷ F. P. LOCK, "Burke's World", *Great Western Political Thinkers*, s.72-74.

olmadığından, yönetimde de eşit hak talebinde bulunamaz⁴³⁸. Mistik bir anlayışa sahip olan Burke'ü sözleşmede bireyler, hiyerarşik toplum yapısı içinde haklara ve özgürlüklere sahiptir. Parlamento'yı, toplumun ilerlemesinin sonucu yapay bir gelişme ürünü olarak gören Burke, demokratik düşünceye sahip değildir. Ancak Burke sağlıklı bir yönetimin aristokratik niteliğini vurgulasa da, yöneticilerin zorbalığını reddeder. Yönetici erkin avam ve yargıyla dengelendiğini belirten Burke, halkın desteğini almayan ya da halkın, mevcut haklarını engelleyen bir yönetime karşı halkın, isyan etme hakkının doğacağına inanmaktadır.

⁴³⁸-H. J. LASKI, "Burke", *Great Western Political Thinkers*, s.38-39.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

EDMUND BURKE VE İNGİLİZ MUHAFAZAKAR SİYASAL DÜŞÜNCESİNİN YANSIMALARI

Görgül niteliğe ve pragmatik tutuma sahip olan İngiliz sosyo-politik yapısı, toplumsal değişimleri siyasal sistemine taşımıştır. Bir başka ifadeyle diğer ülkelerle karşılaştırıldığında, yeniliklere karşı ihtiyatlı bir tutum sergileyen İngiliz toplumsal yapısı, görgül niteliğinden dolayı tedrici bir değişim sürecini izlemiştir. Demokrasi ve monarşiyi, liberalizm ve muhafazakarlığı birarada tutabilmesi, İngiliz siyasal sisteminin pragmatik niteliğinden kaynaklanmaktadır.

Aydınlanma düşüncesinin ortaya koyduğu yeni toplumsal düşüncede, tamamen bireylerin kurgulayabileceği bir düzene karşı çıkan Burke, aklın sınırlılığını tarih, tecrübe ve önyargıyla açıklamaya çalışmıştır. Modern dünya görüşüne, geleneksel değerleri yükleyen Burke, sağlıklı bir toplum ve istikrarlı bir düzenin kurulabilmesinde toplumun kendi tecrübesinin önemini vurgulamıştır. Geçmiş, şimdide yeniden tanımlayarak yeni bir gelenek oluşturan Burke'ü düşünce, Avrupa ülkelerinde yaşanan ani toplumsal değişimlerin hızını kesmeye çalışmıştır. Burke'ü muhafazakar siyasal tavrın Avrupa ülkelerinin düşünce yapılarına olan yansımalarının bilinmesi, o ülkelerin sadece siyasette muhafazakar tutumlarını açıklamakla kalmaz aynı zamanda, ülkelerin izledikleri gelişme ve değişim yolu da açıklanabilir.

I. AMERİKAN MUHAFAZAKAR SİYASAL DÜŞÜNCESİ

Amerikan muhafazakarlığı, Locke'ü liberalizm ve Burke'ü düşünce geleneğine dayanır. Devletin müdahalesini reddeden ve serbest pazarı savunan liberalizme karşı, din, aile ahlak, güçlü hükümet, bireyin özgürlüğü ve sorumluluğunu savunan cumhuriyetçi değerler, Amerikan muhafazakar siyasal düşüncesinin temel niteliğini oluşturmuştur.

Amerika kıtasının Atlantik kıyısı boyunca kuzeyden güneye, aynı ırktan ama farklı toplumsal yapılardan göç eden İngilizler, sadece Amerikan toplumsal ve siyasal

yapısının belirlenmesinde öncü değil, diğer ırk ve dilleri ortaklaşa oluşturdukları değerlerle benzeştirerek, Amerikan toplum idealini yaratmada da öncü olmuşlardır. Beslendikleri kaynak ve sahip oldukları değerler bakımından İngilizlere benzeyen Amerikalılar, yaşadıkları olumsuzlukları devam ettirmemek için, toplumsal koşullara bağlı olarak siyasal sistemlerini kurmuşlardır⁴³⁹. Özgürlükçü ve eşitlikçi ideallerle oluşturulan Amerikan siyasal yapısı, referans aldığı gelenekçi İngiliz siyasal düşüncesiyle farklı ve benzer niteliklerinin karşılaştırılması, Amerikan siyasetinde İngiliz muhafazakar değerlerin yansımalarını görebilmek bakımından önemlidir.

A. İNGİLİZLERİN KOLONİ POLİTİKASI VE AMERİKA'NIN BAĞIMSIZLIĞI

Amerikan toplumu, farklı dini inanç ve kültürel gruplardan oluşan bir uluslar topluluğudur. 17. yüzyıl ile birlikte kolonizasyon sürecini yaşayan Amerika'da, İngiltere'den Fransa'ya, Hollanda'dan İspanya'ya kadar bir çok ülke, koloni kurmuştur. Zengin olup ta dini inançları nedeniyle göç edenler, maceraperestler, köleler ve İngiltere'de mahkum olanların belirli bir süre çalışarak özgürlüklerine kavuşmalarından ortaya çıkan Amerikan toplumu, özgürlüklerini sahip olduklarıyla, çıkarlarını ise, ortak Amerikan idealini yaratmada kullanmışlardır.

İngiltere, Amerika'nın Atlantik kıyısı boyunca kuzeyden güneye onüç koloniye sahipti. 1620'de *New England* (Yeni İngiltere) olarak adlandırılan ve kökenleri bakımından Püriten mezhebine mensup olanlar, Mayflower Sözleşmesi gereğince ve İngiliz Kralına bağlı olarak Massachusetts, New Hampshire, Connecticut ve Rhode Island kolonilerini kurdular. Ayrıca New York, Delaware, Pennsylvania, Virginia, Maryland, North Carolina, South Carolina, New Jersey ve Georgia kolonileri de kökeni, İngiliz olanlarca kurulmuştur. İngiltere kolonilerini üç şekilde yönetmiştir⁴⁴⁰;

İngiltere Kralı, yapılan hizmet karşılığında bazı kimselere, Amerika'da bir kısım toprakları bağışlamıştır. İngiltere Kralı, bu tür koloniler üzerinde bağış belgesindeki şartlara göre yetkisini kullanmıştır. İkincisi diğer Avrupa ülkelerinde de benzer olan yapıya göre Kral, istediği birini Vali olarak tayin eder o da Koloniyi, Kralın emri altında ve onun buyruklarına göre yönetirdi. Üçüncüsünde ise bazı koloniler, ticaret şirketleri biçiminde Krallık Şartı ile kurulur ve bu şarta göre kolonilerin hepsi veya bir kısmı şirketin ortakları sayılırdı. Yetkileri geniş olan bu koloniler, küçük birer devlet

⁴³⁹F.G.SELBY, "Introduction", *Burke's Speeches On American Taxation, On Conciliation with America and Letter to the Sheriffs of Bristol*, s.XIX-XX.

⁴⁴⁰TOCQUEVILLE, *Amerika'da Demokrasi*, s.37.

gibiydiler. Kuzeyde Püritenler, güneyde ise Anglikanlardan oluşan koloniler, birbirlerine karşı hoşgörülü davranmasalar da, Amerika'daki varlık nedenleri onları bir arada yaşamaya zorlamıştır.

Onsekizinci yüzyıl ortalarına kadar İngiltere kolonilerden, onları korumak ve geliştirmek üzere vergi aldıysa da bu durum, kolonilerin ticaretini engellememiştir. İngiliz egemenliğini yaygınlaştırmak üzere İngilizlerin, Amerikan kıtasında ordu bulundurma girişimleri ve bu orduyu beslemek üzere kolonilerin vergilendirilmesi* konusunda, İngiliz parlamentosunda önemli tartışmalar yaşanmıştır⁴⁴¹.

Parlamentoda yapılan tartışmalarda Burke,

“...Amerikan halkının özgürlüğünü sınırlandırmak, İngilizlerin özgürlüklerini zayıflatacaktır. ...Parlamentoda temsil edilmediği halde kolonileri vergilendirmek, onları köleleştirecektir. Halbuki kökeni özgür olan bir toplum, köle yapılamaz. Bazı parlamenterlerin kolonileri değiştiremezsek cezalandırırız düşüncesi de yanlıştır. İmparatorluk gücünün zayıflatılması isteniyorsa, onlara verilen ayrıcalıklar kaldırılmalıdır. ...Ayrıcalıkları kaldırılan Koloniler kendilerini, imparatorluğa ait olduklarını kabul etmezler. Kolonilerin isyan etmemesini istiyorsak, sahip oldukları hak, özgürlük ve güçlerini düşmanca görmemeliyiz.”⁴⁴²

diyerek Amerikan politik toplumun kökeninin İngilizlere dayandığını belirtmekte, koloni-anavatan ilişkilerinin tespitinde toplumsal yapıların önemli olduğunu vurgulamaktadır.

Burke İngiliz devletinin, kökeni İngiliz olan ve özgürlük tutkunu Amerika'daki kolonilerini zorla ve keyfi olarak vergilendirip, onlara haksızlık ettiğini söyleyerek Amerikan bağımsızlık hareketini desteklemiştir. Ona göre koloni hakları Kraldan, parlamentodan veya pozitif yasadan değil, Tanrıdan gelmelidir⁴⁴³. Kısaca İngiliz parlamentosunda temsil edilmeyen Amerikalıların cezalandırılmasına ve sahip oldukları hak ve özgürlüklerinin değiştirilmesine karşı çıkan Burke, İngiliz gücünün devam ettirilmesinde mevcut politikaların yürütülmesi gerektiğini vurgulamıştır.

*İngiltere, kolonilerden daha fazla yararlanma amacıyla *Stamp Act* (1765) ve *Sugar Act* (1767) gibi düzenlemelere gitmesi, koloni-anavatan anlaşmazlığına neden olmuş bu durum ise, kolonilerin bağımsızlığıyla sona ermiştir. Yasaya göre vergiler artırılabilecek, ihraç ve ithal edilecek mallar İngiltere'de vergilendirildikten sonra gerçekleştirilebilecekti. İngiltere vergilendirme yoluyla kolonileri, denetim altında tutmaya çalışmıştır. Koloniler, Stamp Act ve Sugar Act çerçevesinde alınacak olan ithal gümrüğü ile damga resminin parlamentoda temsil edilmedikleri için ödeme yükümlülüklerinin de olamayacağını iddia ettiler. Koloniler, temsil edildiklerinde özgürlüklerinden vazgeçmek istememekte veya kendilerinin temsil edilmediği parlamentonun almış olduğu kararlara, gelecekleri adına uymamayı tercih etmişlerdir.

⁴⁴¹ DWYER, John Adams, s.33-34 ve s.41.

⁴⁴² BURKE, “Speech on Conciliation with America”, a.g.e., s.85-90.

⁴⁴³ WHITE, “Burke On Politics, Aesthetics, And the Dangers of Modernity”, s.514.

Tarihe *Boston Tea Party* (1773) (Boston Çay Partisi) olarak geçen olayda, Hindistan'dan İngiltere'de vergilendirildikten sonra getirilen ve Boston limanında bekletilen çayın, Boston halkı tarafından denize dökülmesi İngiltere-koloni savaşını başlatır ve yedi yıl sürerek, Amerika Birleşik Devletleri'nin kurulması ile sonuçlanır. Amerikan bağımsızlık hareketi, devrimden ziyade, İngiliz 1688 Devriminin mirasını devam ettirir. Amerikalılar, bağımsızlık hareketini Krala karşı değil, parlamento kararlarına karşı gerçekleştirmişlerdir. Amerikan halkının bağımsızlık bildirgesini hazırlayan Livingston, Sherman, Adams, Jefferson ve Franklin'ın talepleri, sahip oldukları hak ve özgürlükleri korumaktı⁴⁴⁴. Federalist ve Cumhuriyetçilerin uzlaşmasıyla 1787'de kurulan Amerika Birleşik Devletleri'nin anayasası, bu iki eğilimi dengeleyen bir metindir. Amerikan anayasasının oluşturulmasında etkili olan Hamilton ve Adams gibi Federalistler doğal aristokrasiye ve eğitime önem verdiler. Demokrat nitelikleri ağır basan cumhuriyetçiler ise daha çok özgürlük ve eşitlik gibi liberal kavramlara ağırlık vermişlerdir⁴⁴⁵. Günümüzde eski cumhuriyetçiler Demokrat Parti'de, federalistler ise Cumhuriyetçi Parti'de temsil edilmektedir⁴⁴⁶. Böylece çoğulculuğu içinde barındıran ve kendi iradeleriyle oluşturdukları anayasanın Amerikan toplumunda, özgürlükçü bir niteliğe dayandığı söylenebilir.

B. EDMUND BURKE'ÜN AMERİKAN MUHAFAZAKAR SİYASAL DÜŞÜNCESİNE ETKİSİ

Aristokrasinin ve restore edilebilecek eski bir rejimin bulunmayışı, sosyo-politik açıdan liberal ilkelere bağlı bireyci bir toplumsal yapıyı ortaya çıkarmıştır. Topluma yönelik ideolojik tanımlamaların yapılamaması, siyasal açıdan partilerin ideolojik farklılıklar yaratamamasına neden olmuştur. Amerikan *Demokratlar*'ı ve *Cumhuriyetçiler*'i oy hakkının mülkiyetle sınırlandırılmasını, iki meclisli bir Kongre'yi ve somut özgürlüğü talep etmişlerdir. *Checks and balances* (kontrol ve dengeleme) yoluyla Amerikan toplum ve siyasetinin özgürlüğü korunup değişim, muhafaza edilmiştir⁴⁴⁷. Böylece Amerikan demokrasisinin, bireylere sunduğu özgürlük, örgütlenme yoluyla bireylerin, toplum ve siyasette haklarını aramalarını ve yönetime katılmalarını sağlamıştır.

⁴⁴⁴ BURNS and PELTASON, *Government by the People*, s.40.

⁴⁴⁵ DWYER, *John Adams*, s.56-60.

⁴⁴⁶ Afşar TİMUÇİN, *Düşünce Tarihi*, İstanbul:BDS Yayınları, 1992, s.496-497.

Peter Viereck, *Conservatism From John Adams to Churchill*, s.124-125.

⁴⁴⁷ John KAUTSKY, "Contexts of Conservatism, Liberalism and Socialism", *Society*, Vol.13, Nu.3, 1996, s.1.

Burkeçü ve Lockeçü geleneği sürdüren Amerikan toplum yapısı, İngiliz muhafazakarlığından bazı farklı özelliklere sahiptir. İngiliz politik yapısının, sosyal farklılıkları ve hiyerarşik unsurları meşrulaştıran bir niteliği vardır. Amerikan toplumsal yapısındaki farklılık ise, kazanımlar bakımından ortaya çıkmaktadır. Geleneksel İngiliz siyasal yapısında partiler, dayandığı gelenekler çerçevesinde hareket ederler. Amerika'da ise partiler arasında herhangi bir ayrım olmadığından, takip ettikleri belirli bir gelenekte yoktur. Her iki parti içinde de hem liberal, hem de muhafazakar nitelikler bulunmaktadır⁴⁴⁸. Amerikan Anayasası, liberal bir geleneğe sahiptir. Amerikan toplumu anayasal deneyime, hükümetin sürekliliğine ve otoritenin devamlılığına derin bir saygı duyar. Amerikalıların bu tutumu, anarşi ve despotizme karşı, yasa hakimiyetini sağlamaktadır. İngilizler ise anayasal geleneklerini, *Magna Carta Libertatum* ve 1688 *Şanlı Devrimi*'ne dayandırır⁴⁴⁹. Böylece yazılı metinden ziyade, nesiller aracılığıyla geliştirilen geleneklere, derin bir saygı duyulmaktadır.

Amerikan siyasi geleneğinin liberal olduğunu vurgulayan Hartz, Amerikancılığın da Lockeçü düşünceyi savunduğunu belirtir. Boorstin ise Amerikan tarihinde muhafazakar bir geleneğin mevcut olduğunu, çünkü tarihi süreçte kurumsal devamlılık ve gelişmenin gözlemlendiğini söyler⁴⁵⁰. Muhafazakarlık sadece aristokrasi ve feodal değerleri koruyan ve değişimi reddeden bir düşünce olarak ele alınırsa, Hartz'ın tanımı doğrudur. Ancak muhafazakarlığın toplumsal koşullara bağlı olarak söylemini geliştirmesi, onun statükocu olmayan niteliğini göstermektedir. Kirk'e göre Amerikan tarihi, Burkeçü geleneği yansıtmaktadır. Kuzeyin ticari menfaati ile, Güneyin tarımsal çıkarı uzlaşmıştır⁴⁵¹. Böylece kurumların devamlılığı ve anayasaya bağlılık, Amerikalıların tutkusu haline gelmiştir.

Amerikan siyasal sisteminin kontrol ve dengeleme yoluyla sosyo-politik yapıyı yerelleştirdiğini söyleyen Niebuhr, 1789 Fransız Devrimi'nin merkezîyetçi demokrasiyi kurarak, Avrupa'da totaliter teori ve uygulamalara neden olduğunu belirtir. Amerikan kurucu liderlerinin amaçlarının çoğulcu toplumun özgürlüklerini korumak olduğunu söyleyen Niebuhr, bu liderlerin siyasette mümkün olan en iyiyi geliştirmeye, bireyleri yozlaştıran haksız uygulamalara karşı adaleti, ılımlılığı ve yasa hakimiyetini getirdiklerini belirtir⁴⁵². Amerikan siyasi geleneği, Burkeçü ve Lockeçü özelliklere

⁴⁴⁸ CECIL, "Moral Values of Liberalism and Conservatism", s.5-6.

⁴⁴⁹ M. CRANSTON, "American Versus British Conservatism: An Even Match", *American Spectator*, Vol.23, Nu.4, 1990, s.1-2.

⁴⁵⁰ EATWELL ve O'SULLIVAN, *The Nature of the Right*, Boston: Twayne Publishers, 1989, s.110.

⁴⁵¹ BARRY, *Yeni Sağ*, s.166-167.

⁴⁵² David NOBLE, "Conservatism in the USA", *Journal of Contemporary History*, Vol.13, 1978, s.638-639.

sahiptir. Hür teşebbüs ve en az devlet doğrultusunda hareket eden Lockeçu liberalizm ile, yasalara itaat, mevcudun en iyi olarak kabul edilmesi ve kurumların devamlılığı gibi Burkeçu düşünceyi birleştirmeye çalışır⁴⁵³.

Nichols, entelektüel düzeyde Amerikan toplumuna özgü bazı muhafazakar eğilimlerin tespit edilebileceğini belirtmektedir. Buna göre⁴⁵⁴; devlet karşıtı liberalizm, bireyin özgürlüğünü ve sorumluluğunu yok etmeyecek biçimde örgütlenmiştir. Friedman, Hayek ve Buchanan devlet karşıtı liberalizmin temsilcileridir. Devletin refah amaçlı örgütlenmesini, bireyleri yoksulluğa yönelttiği ve özgürlükleri kısıtladığı için reddederler. Devlet burada sadece bireylerin ekonomik teşebbüslerini teşvik etmektedir⁴⁵⁵. Çünkü devlet müdahaleci olursa teşvik, bireyleri daha fazla yoksullaştırabilir ve siyaset, çıkar gruplarının kendileri için faydalandıkları bir araç haline gelebilir.

Devletin ekonomiye müdahale etmemesini, fakirliğin ise toplumun kendi düzeni içinde çözülmesini öneren devlet karşıtı liberalizmin, Burkeçu düşünce geleneğini sürdürdüğü söylenebilir. Bireysellik ve onu aşan değerler üzerinde üstün bir geleneği vurgulayan, toplumun tedricen değişimini, düzenin savunusunu yapan ve Burkeçu geleneği sürdüren muhafazakarlığın Amerika'daki en önemli temsilcileri Peter Viereck ve Russell Kirk'tür. Bunlara göre bireyler, toplumun parçasıdır ve aile, din, sivil örgütler ve devlet, hiyerarşik bütünün parçalarını oluştururlar⁴⁵⁶. Özellikle liberalizmin krize girdiği dönemlerde devlet müdahalesini destekleyerek, sorunları çözmeye çalışmışlardır. Devlet karşıtı liberalizmi temsil eden düşünürler üzerinde önemli bir ağırlığı olan Burkeçu muhafazakarlık, özellikle Amerikan toplumsal kurumlarında, danışma klüplerinde ve dergilerde etkin olup, Amerikan ulusal ve uluslararası politikalarının belirlenmesinde önemli rol oynamaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri'nin kurucularından olan Adams, Hamilton ve Madison, muhafazakar değerleri savunmuşlardır. Fransız Devrimi'ne sempati ile bakan ve Paine'in *İnsan Hakları* eserini Amerika'ya kazandıran liberal demokrat Jefferson, Amerikan Anayasası konusunda muhafazakar değerlere sahiptir. Maine, sorunların uzlaşa ile çözümlendiği Federal Anayasanın muhafazakar olduğunu söyler. Anayasanın ılımlılık, denge, düzen ve ihtiyat gibi federalist eğilimler üzerine kurulması, toplum

⁴⁵³ Carl POPE, "Liberty and Tradition", *Sierra*, Vol.81, Nu.4, 1996, s.1-2.

⁴⁵⁴ Ray NICHOLS, "Conservatism and the Right in America: Ideological Conflict, Categories and Language", *Journal of Political Ideologies*, Vol.2, Nu.3, 1997, s.1-2.

⁴⁵⁵ BARRY, "Conservative Thought and the Welfare State", s.333-335.

⁴⁵⁶ AYMAN, "Amerikan Muhafazakarlığının Yükselişi 1950-1980", s.44.

içinde denge ve kontrol, gücün sınırlanması ve özel mülkiyetin korunması konularında uzlaşılması, anayasanın muhafazakar niteliğini göstermektedir⁴⁵⁷.

Kısaca Amerikan siyasi idealleri demokrasi, sosyal değişim, ilerleme, özgürlük, akılcılık ve bireysel özgüvendir. Amerikan toplum yapısında aristokrasiye karşı *plütokrasi* (zengin erk) savunulur. Reform geleneği, tedrici ve uzlaşmacıdır. Sosyal ve siyasal reformlarda acele etmezler⁴⁵⁸. Tarihi kökenleri bakımından benzer olan insanlar, farklı toplumsal koşullarda ayrı gelenekler oluşturmuşlardır. Anglo-Amerikan toplumu tedrici ve alternatif eğilimleri içinde barındıran bir geleneğe sahiptir⁴⁵⁹. Koruma ve değişimin temel olduğu Anglo-Amerikan toplumlarında, Amerikan siyasal yapısı değişimin muhafazasını, İngiliz siyasal sistemi ise muhafazakar tutumların tedricen değiştirilmesini esas aldığı ifade edilebilir.

C. AMERİKAN YENİ MUHAFAZAKARLIĞI

Onsekizinci yüzyıldan yirminci yüzyılın ortalarına kadar, Amerikan politik ve sosyal yaşamında, liberal değerler daha fazla yaygınlaşmıştır. Ancak yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde başlayan Dünya ekonomik krizi, siyasi yeniden yapılanmaları beraberinde getirmiştir. Kıta Avrupası ve Sovyetler Birliği'nde köktenci ideolojilerin iktidara gelmesi, Amerikan siyasi düşüncesinde ekonomik ve siyasal açıdan yeni bir muhafazakar dalga'nın yayılmasına ve giderek Amerikan iç ve dış politikasına egemen olmasına neden olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Amerikan sosyo-politik yapısında iki tür muhafazakar tavır ortaya çıkmıştır⁴⁶⁰; (i)Bireyin yabancılaşmasını önlemek ve yalnızlığını gidererek topluma kazandırabilmek için aile, akrabalık ve ahlak gibi geleneksel değerlere önem verilmektedir. Geleneksel muhafazakarlığın temsilcilerinden Nisbet ve Kirk, merkeziyetçi yönetim düşüncesine karşı serbest pazarı desteklerler ama, pazarın erdem ve değer üzerine hareket etmesini, aksi halde sosyal düzen ve istikrarın yaratılamayacağını ifade etmişlerdir. (ii)Hayek ve Friedman'ın temsil ettikleri devlet karşıtı liberal muhafazakarlık ise, devletin ekonomiye müdahale etmesini reddeder. Geleneğin korunması ve liberal değerlerin sürdürülmesi gibi iki ayrı eğilim, yeni muhafazakarlık kavramında uzlaşmıştır.

⁴⁵⁷ KIRK, *The Portable Conservative Reader*, s.xxv-xxvii.

⁴⁵⁸ Samuel Du Bois COOK, "The New Conservatism Versus American Traditions", *American Behavioral Scientist*, Vol.17, Nu.2, 1973, s.210-212.

⁴⁵⁹ NICHOLS, "Conservatism and the Right in America: Ideological Conflict, Categories and Language", s.4.

⁴⁶⁰ E. J. DIONNE, "Conservatism at Wit's End", *Wilson Quarterly*, Vol.18, Nu.4, 1994, s.82.

Amerika'da yeni muhafazakar düşüncenin gelişimi, *The Intercollegiate Review* ve daha sonraları *Modern Age*, *National Review* ve *Public Interest* gibi dergilerle ortaya çıkmıştır. Ayrıca Kirk'ün *Conservative Mind* ve Burke'ün *Reflections on the Revolution in France* adlı eserleri Amerikan muhafazakar entellektüel topluluğunda önemli bir yer tutmuştur. Gençliğinde Troçkici olan Kristol, Amerikan yeni muhafazakar söylemin en önemli temsilcisidir⁴⁶¹.

Amerikan yeni muhafazakar siyasal düşüncesini temsil edenler arasında yer alan Kirk, Kristol, Buckley, ve Meyer gibi düşünürler düşüncelerini, Burke'e dayandırdıklarını iddia etmektedirler. Burke'ün muhafazakar düşüncüyü geleneksellik, atalara duyulan saygı, hiyerarşi, otorite, liderlik ve reforma karşı önyargılı davranma olarak tanımladığını söyleyen Cook ve Frum ise, bu değerlerin Amerikan toplumunda mevcut olmadığını belirtir. Onlara göre Burke'ün düşüncesi, Amerikan toplumu için ne kadar vurgulanırsa, Amerikan ideal ve kurumlarından o kadar uzaklaşmaktadır⁴⁶². Kısaca Kirk, Kristol, Meyer ve Buckley'nin aksine Cook ve Frum'a göre Amerika'daki yeni muhafazakar siyasal düşünce, Amerikan liberal geleneği bakımından gelenek dışı, tarih dışı ve kurulu düzen karşıtı olmaktadır.

Huntington ise, Amerikan yeni muhafazakar siyasal söylemin üç eksiği ile birlikte muhafazakar bir tavır olduğunu belirtir⁴⁶³. Huntington'a göre yeni muhafazakarların çoğunun, savunacakları değerler hakkında belirsizlikleri vardır. Bazıları serbest ticareti savunur. Bazı radikaller ise, Avrupa aristokrasisini Amerikan burjuvazisine taşıyarak, yönetilemezlik sorununun seçkinlerce çözümlenebileceği inancını taşırlar. Amerika'yı intihara yakın, maddeci, ucuz ve standartlaşmış bir toplum olarak gören yeni muhafazakarlar, sistemin geleneksel değerlerle düzelebileceğini ifade ederler. Ayrıca yeni muhafazakarlar, kendileri karşısında olanları belirlemede güçlük çekmektedirler. Doğa ve onun kaynaklarını korumak adına liberalizm, modernizm, totalitarizm, sekülerizm, rasyonalizm ve materyalizm gibi tüm kazanımları reddederler. Kirk, muhafazakarı soyut bir ifadeyle kurulu düzen ve kurumlara yardım eden kişi olarak tanımlamaktadır. Huntington bu durumun, muhafazakar ideolojinin durumsal özelliğini yansıttığını ve Amerika'daki muhafazakar tavrın, dışsal etkilerin yayılmasına karşı geliştiğini belirtmektedir.

⁴⁶¹ NISBET, *Conservatism Dream and Reality*, s.99-100.

⁴⁶² COOK, "The New Conservatism Versus American Traditions", s.206-209.
DIONNE, a.g.m., s.83.

⁴⁶³ HUNTINGTON, "Conservatism As An Ideology", s.470-472.

1980'lerin Amerikan muhafazakarları ile 1780'lerin Federalist düşüncelerinde bir devamlılığın var olduğunu söyleyen Kirk, günümüz muhafazakar söylemin merkeziyetçi devlet, küresel ölçekli sanayi işletmeleri ve örgütlenmelere, vergilerin yükseltilmesine ve refah devleti içinde transfer harcamalarına karşı çıktığını ifade eder⁴⁶⁴. Yeni muhafazakar düşünce, görecelilik ve suçlardaki artışın meşruiyet sorununu ortaya çıkardığını, Amerika'nın yeniden imar edilmesinde aile, yerel okullar, gönüllü dernekler ve dini örgütlerin önemli sorumlulukları bulunduğunu belirtir⁴⁶⁵. Ortak tarih ve kültüre sahip olsalar ve geleneğin etkileri bulunsalar da, Amerika ve İngiltere'de muhafazakar söylemin pratiği, toplumsal koşullardan dolayı farklılıklar taşımaktadır.

Kısaca muhafazakar geleneği sürdüren yeni muhafazakar düşünce önderleri olarak Russell Kirk, Francis G. Wilson, Peter Viereck, Willmoore Kendall, William F. Buckley, Franc. S. Meyer, Daniel Patrick Moynihan, Nathan Glazer, Seymour Martin Lipset, Daniel Bell, Samuel P. Huntington ve James Q. Wilson sayılabilir⁴⁶⁶. Amerikan muhafazakar siyasal düşünce yapısını oluşturan önderler, federalistlerden cumhuriyetçilere ve demokratlara kadar belli bir çizgiyi takip etmektedir. Bireyciliği, özgürlüğü ve fırsat eşitliğini esas alan Amerikan toplumunun, atalara saygı, kurumlara bağlılık ve yasalara itaat gibi geleneksel kavram ve değerleri de korumaya çalıştığı belirtilebilir.

II. ALMAN MUHAFAZAKAR SİYASAL DÜŞÜNCESİ

Fransız Devrimi'nin siyasal etkisi Fransa'dan başlayarak diğer Avrupa ülkelerine yayılması karşısında, ülkelerin kendi toplum durumlarına özgü tepki göstermelerine neden olmuştur. Bu çerçevede Alman entellektüelleri, devrim ve devrim sonucu meydana gelen toplumsal değişikliğe karşı romantik ve teknokratik olarak iki açıdan muhafazakar tepki göstermişlerdir. Almanya'nın önde gelen düşünürleri arasında yer alan Goethe, Schiller ve Klopstock, devrimin ortaya koyduğu düşünceye endişe ile bakarken, Kant, Fichte ve Hegel ise toplumsal zorlamaların ortaya çıkardığı

⁴⁶⁴ KIRK, *The Portable Conservative Reader*, s.xxviii.

⁴⁶⁵ Jim TALENT, "Symposium: The Conservative Future", *National Review*, Vol.47, Nu.23, 1995, s.1-2.

⁴⁶⁶ Bruce FROHNEN, "Has Conservatism Lost Its Mind", *Policy Review*, No. 67, 1994, s.62-65.

Allan C. BROWNFELD, "Ideologies Threaten Prudent Conservative Politics", *Human Events*, Vol.53, Nu.41, 1993, s.1-4.

NOBLE, "Conservatism In the USA", s.640-644.

NICHOLS, "Conservatism and the Right in America: Ideological Conflict, Categories and Language" s.6-8.

CECIL, "Moral Values of Liberalism and Conservatism", s.9.

EATWELL and O'SULLIVAN, *The Nature of the Right*, s.109.

VIREECK, *Conservatism From John Adams to Churchill*, s.88-107.

NISBET, *Conservatism Dream and Reality*, s.95-103.

durumlarda, devrimin kaçınılmaz olabileceğini söylemektedirler. Onlara göre Fransız Devrimi, topluma faydası olmayan geçmişe ait sosyal ve politik kurumları yıkarak, rasyonel, ahlaki ve somut politik eğilimleri ortaya çıkarmıştır. Hegel, devrimin aristokrasi ve Kralın otoritesini kaldırdığını, sosyal eşitlik, anayasal düzenlemeler ile temsili yönetimleri gerçekleştirdiğini belirterek devrimi olumlu görmektedir. Hegel ve Heine modernitesini yaşayan Fransa'nın 18.yüzyıl sonunda, siyasette devrimi gerçekleştirdiğini, Almanya'nın aynı dönemde entellektüel bir devrim yaşamakta olduğunu ifade etmişlerdir⁴⁶⁷.

A. ALMANYA'DA ROMANTİK MUHAFAZAKARLIK

Anglo-Saxon ve Fransız biçimi muhafazakarlıktan farklı olan Alman muhafazakar siyasi düşüncesinin temelleri Protestanlık, Katoliklik, yarı feodal monarşi ve Alman romantik düşüncesine dayanır. Muhafazakar siyasal düşüncede romantizm, modern gelişmelerin karşısında olan bir harekettir. Amaç ise, eski Alman efsanesinin ideallerini, masallarını ve şarkılarını dramatize ederek, yeni toplum yaşamında canlandırmaktır⁴⁶⁸. Bir başka ifadeyle romantik muhafazakarlık, unutulmuş ve yaşanmayan kurum ve değerleri, mevcut durumda canlı tutmaya çalışmıştır.

Romantik muhafazakarlık, Birinci Dünya Savaşı'na kadar Almanya'da siyasi bir sorun haline gelmemiştir. Çünkü ekonomik ve sosyal alanda burjuvazi ile toprak soylusu arasında üretilen yeni değerler, eskinin yerini alamaması nedeniyle sorunlu olsa da siyasal açıdan, bir sorun yaşanmamıştır. Ancak Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra sosyal realite ile romantik muhafazakarlık arasında kapatılamaz bir ayrışma ortaya çıkmıştır. Çünkü teknolojik gelişme, eski alışkanlıkları zorunlu olarak değiştirmiş, insanların düşünceleri ve siyasilerin kararlarında ise gelenek, giderek etkisini kaybetmiştir. Ancak tecrübe edilmeye çalışılan liberalizm ve demokrasiye karşı Alman romantik muhafazakar düşüncesi, tepkisel bir tarzda gelişmiştir⁴⁶⁹.

İngiltere ve Amerika'da modernleşme, tarihi süreçte sosyal ve siyasal yapılarla birlikte hareket ederken, Almanya'da eski elitler statülerini korumuşlardır. Böylece sanayileşme karşısında Alman muhafazakarlığı, tepkici bir niteliğe bürünmüştür. Tepkici muhafazakarların amacı, medeniyet, bilimsel pozitivizm, ateizm, özgürlük ve parlamenter demokrasi gibi kazanımları yıkarak, geçmişe ait sosyal, politik ve

⁴⁶⁷ Mah HAROLD, "The French Revolution and the Problem of German Modernity:Hegel and Heine", *New German Critique*, Nu.50, 1990, s.1-2.

⁴⁶⁸ Martin GREIFFENHAGEN, "The Dilemma of Conservatism In Germany", *Journal of Contemporary History*, Vol.14, Nu.4, 1979, s.615.

⁴⁶⁹ Manfred H.WEIGADT, "The Konservative Revolution Then and Now", *Telos*, Nu.104, 1995, s.1.

ekonomik değerleri *milliyetçi sosyalizm* gibi yeni bir tanımlama ile hayata geçirmekti. Tepkici muhafazakarlar, eski sosyal kurumları yeniden canlandırarak otoriteyi sağlamak istediler ama modern politik yapıya totalitarizmi getirmişlerdir. Tepkici muhafazakarlar, insanların birbirleriyle dayanışmalarını sağlayan ve dini temele dayanan bir milli değeri yeniden canlandırmaya çalışmıştır⁴⁷⁰. Bu çerçevede ırk temelli bir psiko-sosyal efsane yaratılmıştır.

Alman milliyetçi muhafazakarlığı 1830'larda Avrupa'da yaygınlaşan ve muhafazakar düşünce ile ulusçu ideoloji yakınlaşmasını sağlayan ulusçuluktan farklıdır. 1830'ların Avrupası'ndaki milliyetçilik, toplumların modernleştirilmesi amacını taşımıştır. Alman milliyetçiliği ise aidiyet unsurunu içeren, etnik ve kültürel özellikleri daha fazla öne çıkaran bir milliyetçiliktir⁴⁷¹. Bireyselci ve özgürlükçü bir anlayışa sahip olan Fransız ve Amerikan milliyetçiliği yurttaşlık kavramını yaratmıştır. Almanya'da ise bireyselci ve özgürlükçü unsurlar yeterince gelişemediğinden, yurttaşlık bilincine ulaşmada farklı eklemlenmeler ortaya çıkmıştır. Böylece milliyetçi ideoloji, muhafazakar düşüncenin aşkın nitelikleriyle birleşince, Almanya'ya özgü yeni bir düşünce biçimi doğmuştur⁴⁷². Sanayileşmenin yarattığı olumsuzlukları gidermede Maistre'ci bir anlayışla, geçmişin mutlak otoritesini vurgulayan Alman tepkici muhafazakar düşüncesi, Birinci Dünya Savaşı sonrasında *milli öze dönüş* hareketinin meşrulaştırılmasında kullanılmıştır.

Yeni milliyetçilik kapsayıcı ve devrimcidir. İtalyan milliyetçiliğinden esinlenen Alman *milliyetçi sosyalizmi* (yeni milliyetçilik), yasal düzeni yıkmaya ve evrensel bir insanlık anlayışı temelinde dünyayı yeniden yapılandırmaya çalışmıştır. Ayrıca yeni milliyetçilik, Hitler'in politik araçlarının esin kaynağı olmuştur. Devrimci muhafazakarlar, milliyetçiliği öne çıkarıp, ulusun değerlerini referans alarak, Hitler'in düşünce formasyonunun meşruiyet kazanmasına yardımcı olmuştur⁴⁷³. *Sonderweg Teorisi* geliştirilerek Alman tarihinin en iyi, Alman ulusal karakterinin evrensel doğru ve Alman ırkının da dünyada en güçlü olduğu ideolojisi yaratılmıştır⁴⁷⁴. Milliyetçi ideoloji bu çerçevede birey ve toplumu total olarak belirlemiş, tepkici muhafazakar değerler ise bu belirlemede meşrulaştırma aracı olarak kullanılmıştır.

19. yüzyılda Prusyalı toprak sahiplerinin Alman tahıl ihracatını sınırlandırmaları ve serbest ticareti yasaklamaları, ekonomik liberalizmin gelişmesini engellemiştir.

⁴⁷⁰ A.g.m., s.2.

⁴⁷¹ A.g.m., s.3-4.

⁴⁷² DUBIEL, *Yeni Muhafazakarlık Nedir*, s.34.

⁴⁷³ WEIGADT, "The Konservative Revolution Then and Now", s.6-7.

⁴⁷⁴ GREIFFENHAGEN, "The Dilemma of Conservatism In Germany", s.613.

Anayasaya dayalı bir yurttaşlık ve ulusçuluk hareketinin gelişmemesi ve burjuvazinin sürekli kırsal ve feodal yapıyı koruma amacı içerisinde hareket etmesi, muhafazakar düşüncenin İngiltere'den farklı bir biçimde ortaya çıkmasına neden olmuştur. Puhle, muhafazakarlığın bu dönemde halkçı, milliyetçi, emperyalist ve Yahudi karşıtı özelliklere sahip militarist değerlerle oluşan bir organik yapıyı içerdiğini söyler⁴⁷⁵. Anglo-Saxon ülkelerindeki muhafazakar siyasi düşünce ile ekonomik liberalizmin birlikteliği, aristokrasiyi *yeni sınıfa* (liberal burjuvazi) dönüştürürken, Alman muhafazakar siyasal yapısı, feodal özellikleri dönüştürememiştir. Bu durumun sonucunda Alman muhafazakarlığı, korumacı ve devlet desteğini tercih eden bir ekonomi ve sosyal politikayı savunmuştur⁴⁷⁶. Kısaca Fransız Maistre'ci muhafazakar geleneğin yoğun etkisinin görüldüğü Alman romantik muhafazakarlığı tepkici olup, tarih dışı kaldığı söylenebilir.

B. ALMAN TEKNOKRATİK MUHAFAZAKARLIĞI

Refah devleti politikalarının sosyal adalet ve eşitliği sağlama uğruna, toplumda bireylerin sorumsuzluğuna ve ahlaki çöküntüye neden olduğunu belirten Alman muhafazakarlığı devletin, -gelecek nesilleri de düşünmesi gerektiği ilkesinden hareketle- teknik bilgi tekeline sahip olmasını vurgulayarak muhafazakarlığı, teknokratik bir biçime dönüştürmüştür⁴⁷⁷. Kollektivist niteliğini içinde barındıran Alman muhafazakar düşüncesi, devletin refah amaçlı yapılanmasının popülist politikalarla desteklenerek devlet ve toplum arasında gerginliğe neden olduğunu belirtir. Bunun önlenmesi için devlet, bilgili kişilerden oluşmalıdır.

Teknokratik kuram 1960'lı yıllarda Avrupa'da, yeni muhafazakar düşüncenin teorik olarak tartışıldığı ve liberal-muhafazakar değerlerin birbirlerine yaklaştığı bir dönemde, Alman muhafazakarlığının bir özelliği olarak ortaya çıkmıştır. Teknokrat muhafazakarlar, Hitler döneminde Almanya içinde ve dışında *Ordo* adı altında yıllık çıkaran ve Alman entellektüel düşüncesini etkileyen gruptur. Bunlar *laissez-faire* ekonomi politikasının toplumda, tekelleşmeye neden olacağına inanırlar. Hür teşebbüsün ahlaki yönden bağımsız olduğunu ve öznel ahlaki değerlerle oluşturulan kişisel zenginliğin, toplumun zenginliğine yol açmayacağını iddia ederler. Ordo grubuna göre sanayideki yoğunlaşma, giderek bireysel ve toplumsal alanın özgürlüğünü

⁴⁷⁵ Weber EUGEN, "Ambiguous Victories", *Journal of Contemporary History*, Vol.13, Nu, 1978, s.821-822.

PUHLE, "Conservatism in Modern German History", s.696-698.

⁴⁷⁶ EATWELL and O'SULLIVAN, *The Nature of the Right*, s.100.

⁴⁷⁷ A.g.m., s.619-620.

yok edecektir⁴⁷⁸. Kısaca sanayileşmenin ortaya çıkardığı proleterleşme, pozitivizm, kentleşme ve tüketim alışkanlığı gibi değerlerin, toplumsal bağı yok ettiğini ifade eden Ordo grubu, sorunların toplumun tarih, kültür ve din gibi geleneksel değerlerinin yeniden canlandırılarak çözüleceğine inanmaktadırlar.

Demokratik yönetimi reddeden Alman teknokratik muhafazakarlığına göre iyi bir yönetim, teknik kadrolarla mümkün olabilir. Teknokratik idarenin meşruiyeti seçimle değil, plebisitle gerçekleşmelidir. Greiffenhagen, Alman sosyoloğu Schelsky'nin muhafazakar teknokratik devlet kuramının özelliklerini, teknoloji ilkeleriyle açıkladığını söyler. Buna göre teknik devlet, çoğulcu iradeyi yansıtmaz. Teknik devletin ideolojisi ve meşruluğunu sağlamak için, ilahi kaynağa veya demokratik araçlara ihtiyacı yoktur. Teknik yönetim, optimal öncelikler kullanarak mükemmel sonuçlar üretir. Teknik yönetimde politikacı karar veren değil, analiz eden, planlayan, projelendiren ve uygulayandır⁴⁷⁹. Teknokratik kuram bu durumda toplumun demokrasiyle yönetilmesi ve politikanın halkın iradesine bağlı olması düşüncelerini reddetmektedir. Teknokratik muhafazakar kurama göre bireyler, siyasete karışmamalıdır. Bireylerin görevi, siyasi elitin emirlerine itaat etmektir. Böylece bireysel koruma, güven ve yasal eşitlikte sağlanmış olacaktır.

C. ALMAN MUHAFAZAKARLIĞININ TEMSİLCİLERİNDE BURKEÇÜ YANSIMALAR

Alman muhafazakar siyasi düşünürleri arasında Clemens von Metternich, Johann Wolfgang Goethe, Friedrich Gentz, Adam Müller ve çağdaşlarından K.L. von Haller, Joseph von Radowitz, Friedrich von Schlegel, Karl von Vogelsang ile Joseph von Görres, F.K.von Savigny, Leopold von Ranke, Heinrich von Trietschke ve radikallerden Oswald Spengler ve Carl Schmitt sayılabilir.

Almanya'nın enternasyonalist muhafazakar düşünürü olarak isimlendirilen Metternich, hem Burke'cü hem de Maistre'ci bir düşünce geleneğine sahiptir. Siyasal ve toplumsal kurumların, her ülkenin kendi geleneğine bağlı olmasını ve kendi tarihi tecrübesine dayandırarak geliştirmesini savunur. Anayasalarda her ülkenin kendi değerlerini yansıttığını vurgulayarak, anayasanın evrensel bir reçete olarak sunulmasının yanlış olacağını söyler. 1815 ve 1820'lerin uluslararası kongre ve konferanslarını önemli ölçüde etkileyen Metternich, demokratik sosyal ilerlemeci ve

⁴⁷⁸ BARRY, Yeni Sağ, s.204-212.

⁴⁷⁹ GREIFFENHAGEN, "The Dilemma of Conservatism in Germany", s.620-622.

milliyetçi Jakoben hareketlerin hızının kesilmesini sağlamıştır⁴⁸⁰. Böylece monarşiyi koruyarak özgürlüğün artırılmasını savunan Metternich, liberal değerlerin muhafazakar toplumlara yayılmasını desteklemiştir.

Konferanslar, 1789'dan 1870'lere kadar Avrupa'da, liberal orta sınıf enternasyonalizmi ile muhafazakar aristokrat enternasyonalizminin birbirine yakınlaşmasını sağlayarak, Avrupa'nın güvenliğine katkıda bulunmuştur. Örneğin 1815 yılında yapılan Viyana konferansı, Fransız Devrimi sonrası gelişmelerine karşı muhafazakar bir tepki olarak Avusturya adına Metternich, İngiltere adına Castlereagh, Fransa adına Talleyrand, Rusya adına Alexander tarafından hızlı değişimi durdurma, monarşi ilkelerini kabullenme ve 1789'dan sonra krallığın kaybetmiş olduğu gücü, otoriter araçlarla yeniden ele geçirmeyi amaçlamıştır. Toplumlari, demokratikleştirme aracı olarak kullanılan ulusçuluğun, 1870'lerden sonra emekçi sınıfın meşruiyeti için kullanılması, liberal ve muhafazakar enternasyonel birlikteliğin bozulmasına ve dünya savaşlarına neden olmuştur⁴⁸¹.

Kültürel muhafazakar olarak tanımlanan Almanya'nın en büyük romancı şahsiyeti Goethe, muhafazakarlık ile liberal ilkeleri sentezlemeye çalışmıştır. Gelişme ve ilerlemeyi var olan iyi değerlerin korunması ve eksikliklerin tamamlanması olarak düşünen Goethe, yanlışlar düzeltilirken, şiddetten kaçınılmasının gereğine inanır. 1803'te yazdığı *The Natural Daughter* adlı politik dramada, özgürlük adına yapılan Fransız Devrimine, radikal ve kitle hareketlerine karşı çıkmakta, gerçek özgürlüğün bireyleri ve toplumları ayakta tutan, onları birbirine bağlayan değerlerde ve doğal yasada olduğunu belirtmektedir⁴⁸². Goethe'nin bu tutumunda, tedrici İngiliz muhafazakar düşünce geleneğinin etkisinin olduğu açıkça görülmektedir.

Bireyciliğe karşı çıkan Müller ise klasik muhafazakar düşüncenin organik toplum yapısını savunur. 1808-1809 yılları arasında kaleme aldığı *Elements of Statecraft* adlı eseri Burke'den etkilenmiştir. Maistre'in etkisi görülen ve 1819'da yazdığı *on the Necessity of a Theological Basis For All Political Science* adlı eserinde rasyonalizmi reddetmektedir⁴⁸³. Romantizmin kurucuları arasında yer alan bir diğer önemli düşünür olan Schlegel, karşı devrimin kaçınılmazlığını savunur. Avusturya muhafazakarlığının entellektüel kuramcılar arasında yer alan Vogelsang, tepkici muhafazakar düşüncenin Güney Almanya ve Viyana'ya yayılması için çalışmıştır.

⁴⁸⁰ VIERECK, *Conservatism From John Adams to Churchill*, s.72-74.

⁴⁸¹ A.g.e., s.74-76.

⁴⁸² A.g.e., s.77-78.

⁴⁸³ NISBET, "Muhafazakarlık", *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi*, s.98.

Almanya'nın en önemli devrimcisi olan Görres, Fransız devriminin Almanya'ya yayılması karşısında Almanya'da Kral ve dini otoriteyi savunmuştur. *Rhenish Mercury* adlı Katolik muhafazakar derginin editörlüğünü yapan Görres'in, devrimci bir çizgi izlediği söylenebilir⁴⁸⁴.

Burke'ü muhafazakarlık, Alman muhafazakar tarihçi düşünürleri üzerinde daha fazla etkiye sahiptir. Alışkanlıkların, süregelen bir tarihi tecrübeden ortaya çıktığını söyleyen Savigny, toplumun gelişimi ve ilerlemesi için geleneğin sürdürülmesi gerektiğine inanır. Toplumu incelemede tümdengelimci metodu reddeder. Ona göre toplumu geliştirmenin yolu, tümevarımcı bir tarihsel hukuk yöntemidir. Ancak bu çerçevede bireylerin ve toplumların hakları somut olabilir. Her toplumun kendine özgü gelişme düzeyinin bulunduğunu söyleyen Ranke ise, 18.yüzyıl Aydınlanma düşüncesinin evrenselliğine karşı çıkmıştır⁴⁸⁵. Ranke'e göre bireyler ve toplumlar, kendi tarihi deneyim ve toplumsal koşullarının ortaya çıkardığı süreçle hareket etmelidirler.

Kısaca Alman muhafazakar siyasal düşünce geleneği tepkici ve karşı devrimci Fransız düşüncesinden etkilenmiştir. Burke'ü muhafazakar gelenek, daha çok Alman muhafazakar tarihçileri ve romancıları üzerinde etkili olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Alman tepkici geleneği ise teknokratik muhafazakarlığa dönüşmüştür. Teknokratik muhafazakarlık; yöneten ve yönetilen ilişkilerini, pozitivist metodoloji ile mükemmelleştirmeye çalışarak, muhafazakar düşünce zenginliğine yeni bir kavram eklerse de geleneği, tarihi tecrübeyi yok sayması ve demokratik kazanımları reddetmesinden dolayı Burke'ü muhafazakarlık açısından gündem dışı kaldığı söylenebilir.

II. FRANSIZ MUHAFAZAKAR SİYASAL DÜŞÜNCESİ

Siyasal açıdan muhafazakarlık, Fransa'da partiyi tanımlamada kullanılmıştır. 1875'in Littré sözlüğünde *parti conservateur*, sosyal değişme ve ilerlemelere muhalefet etme anlamında kullanılmıştır. 1818-1820 yılları arasında yayımlanan haftalık gazete *Le Conservateur*, özgürlük karşısında otoriteyi savunmuştur. 1872 Meclisi'nde cumhuriyet kavramı, siyasal anlamda muhafazakarlık yerine kullanılmıştır. 1876'da Gambetta, cumhuriyetçi ılımlılığı överken gerçek muhafazakarların, mevcut rejimin savunucuları olduğunu söylemiştir⁴⁸⁶. Böylece Fransız siyasi düşüncesinde muhafazakarlık; devrim karşıtı, eskiyi yücelten, yeni olan değerlere karşı çıkan ve geçmişin değerlerini,

⁴⁸⁴ A.g.e., s.79.

⁴⁸⁵ A.g.e., s.78-81.

⁴⁸⁶ Michael SUTTON, "Conservatives and Conservatism: Early Catholic Controversy About the Politics of Charles MAURRAS", *Journal of Contemporary History*, Vol.14, Nu.4, 1979, s.655.

gerekirse devrimle topluma yeniden kazandırmaya çalışan tepkici bir niteliğe sahip olduğu söylenebilir.

A. 1789 FRANSIZ DEVRİMİ'NE KARŞI FRANSA'NIN TEPKİCİ MUHAFAZAKARLIĞI

Fransız muhafazakar siyasal düşüncesi, Burke'ün Fransız devrimine yönelttiği eleştiriler çerçevesinde gelişmiştir. Devrime karşı, Burke'ün *Reflections*' (Yansımalar) eseriyle Fransız muhafazakarlığı, karşı devrimci bir niteliğe sahip olmuştur. Devrimin liberal düşüncesini reddeden Burke, eski değerlerin yeniden Fransa'ya yerleşmesini savunmuştur. Rousseau ve Paine gibi düşünürler, Burke'ün İngiltere ve Fransa'nın toplum ve siyasal yapılarını karşılaştırmadığını ve sadece İngiliz Whig oligarşisinin savunucusu olarak hareket ettiğinden dolayı da Fransa ile ilgili söylemlerinde yanlış olduğunu iddia etmişlerdir. Tocqueville'de İngiliz aristokrasisinin kendini, orta sınıfın değerleriyle bütünleştirdiğini Fransa'da ise ayrıcalıkların, sınıflar arasında kutuplaşma ve çatışmaya neden olduğunu ifade etmiştir⁴⁸⁷.

Ancak Burke'ün *Yansımalar* eserinin Fransızca tercümanı ile yaptığı yazışmalarda, Fransa'nın iç ve dış politikasına yönelik sürekli bir bilgi transferi yapılmıştır. Dupont Burke'e yazdığı mektuplarında, meclis, parti, Kral, aristokrasi gibi iç politika ile devrim karşıtı hareketin Fransa'da nasıl gelişme gösterdiğini ve dış ülkelerin yardımıyla karşı devrimin nasıl gerçekleştirileceğini anlatmıştır⁴⁸⁸. Kısaca Dupont mektuplarında devrimcilerin, Kral ve onu destekleyenlere karşı yaptıkları işkenceleri, Meclis oyunlarını ve çıkarılan yasaları anlatmıştır.

Tocqueville devrim ile, Fransız tarih ve toplum yapısında, kendi kendine değişim ve iktidara karşı bireylerin sahip oldukları kurum ve değerlerin korunmasının yıkıldığını söyler⁴⁸⁹. Tocqueville'e göre Fransa; eski rejimi barışçıl yollarla reforma tabi tutabilseydi 1789 Devrimi, Pétain 1840'larda ılımlı bir oy hakkının genişletilmesini izleseydi 1848 Devrimi ve Dördüncü Cumhuriyetin milletvekilleri, Cezayir sorununu çözebilseydi 1958'de Gaulle'ün iktidarı gerçekleşmezdi. Tocqueville, toplumların hazır olmadıkları unsurların topluma dayatılmasının imkansız olduğundan hareketle, Fransız devriminin bir kopuş değil, toplumda yaşanan gelişme ve değişimlerin siyasal alana taşındığı yeni bir başlangıç olduğunu belirtir. Fransa'da feodal üretim ilişkilerinin

⁴⁸⁷ WEIS, *Conservatism In Europe 1770-1945, Traditionalism Reaction and Counter-Revolution*, s.13-17.

⁴⁸⁸ Hans A. SCHMITT ve John C. WESTON Jr., "Ten Letters to Edmund Burke From the French Translator of the *Reflections on the Revolution In France*", *Journal of Modern History*, Vol.24, Nu.2, March-1952, s.49-61.

⁴⁸⁹ THODY, *The Conservative Imagination*, s.13.

yıkıldığını ve kapitalist üretim ilişkilerinin geliştiği halde feodal hukukun devam etmesinin bir çelişki olduğunu ifade eder⁴⁹⁰. Böylece Fransız Devrimi'nin amacı, dini ve eski kurumları tamamen ortadan kaldırmak değil, kamusal iktidarın gücünü artırarak gelişen ve değişen sosyal yapıya, yeni siyasal kurumları yerleştirmek olmuştur.

Fransız sosyolog ve siyaset bilimcisi olan Tocqueville, Fransa'nın sosyal ve siyasal yapısındaki yozlaşmadan hareketle, Fransız devrimini açıklamıştır. Burke ise devrimlerin amacının yalnızca kötü olan ve yozlaşan değerleri ortadan kaldırmak değil, iyi olanları da yok ettiğini ve yeni değerlerin, toplumun hazır olduğuna bakılmaksızın topluma dayatıldığını söyleyerek, değişimin dışarıdan değil, içeriden yapılmasının zorunlu olduğunu belirtmiştir⁴⁹¹. Burada devrimin daha önceki toplumsal ve ekonomik sorunları çözerek daha iyi bir gelir dağılımının, daha adil olduğu bir toplum ve ekonomik yapıyı ortaya çıkardığı iyimserlik ile, devrimlerin düşüncede ve yaşamda özgürlük yerine insanları ve toplumları soyutlaştırarak, daha fazla köleleştirdiği bir tartışmanın söz konusu olduğu söylenebilir.

Devrim, ortaya çıktığı toplumda ve çevresinde kendisine karşı düşman yaratır. Fransız devriminde 1.3 milyon insan, Rus devrimi ve sonrasında 60 milyon insan, Çin'de 30 milyon ve Küba'da Castro iktidarı döneminde 1 milyon insan göç etmiştir. Devrimci güçler, özgürlük yerine totaliterliği getirerek rakipler belirlenmekte ve toplumda, adalet ve eşitliği sağlamak uğruna kargaşa yaratmışlardır. Devrimlerin ortaya çıkardığı ve toplumsal alanı altüst eden olumsuzluklara tepki gösteren Burke'ü muhafazakarlık, yozlaşmaların sürekli yaşandığı ve toplumun kendi dinamikleriyle kendi gelişmesini sürdüremediği durumlarda, reformların zorunlu olduğuna inanır. Ancak Fransız Devrimi'nin halkın herhangi bir talebinden ziyade, merkezi iktidarı ele geçirme mücadelesi olduğunu söyleyen Burke, Fransız toplumunda evrim yoluyla değişime tabi olacak araçların belirlenmediğini ve toplumun çıkmaza sürüklendiğini ifade etmiştir⁴⁹².

B. BURKE'Ü MUHAFAZAKARLIĞIN FRANSIZ MUHAFAZAKAR DÜŞÜNÜRLERİNE ETKİSİ

Fransız muhafazakar siyasal düşüncesi, sosyo-politik değişmelere bağlı olarak üç farklı biçimde ortaya çıktığı ifade edilebilir⁴⁹³: (i) Monarşinin mutlak iktidarını,

⁴⁹⁰ TOCQUEVILLE, *Amerika'da Demokrasi*, s.10-13.

⁴⁹¹ EBENSTEIN, "Tocqueville", s.242.

⁴⁹² Erich WEEDE and Edward N. MULLER, "Consequences of Revolutions", *Rationality and Society*, Vol.9, Nu.3, 1997, s.3-5.

⁴⁹³ VIERECK, *Conservatism from John Adams to Churchill*, s.49.

soyluluğun ve kilisenin mutlak üstünlüğünü savunan tepkisel Maistreci muhafazakarlık, (ii)Orta sınıfın değerlerini geleneğin değerleriyle korumaya çalışan ve ılımlı evrimciliği öneren Tocquevilleci muhafazakarlık, (iii)Ulusçuluk temelinde bir muhafazakar siyaseti öneren, otoriteyle ulusçuluğu meşrulaştıran ve faşist eğilimler taşıyan Maurrasçı muhafazakarlıktır.

Maistre (1753-1821), devrimin eşitlik, kardeşlik ve özgürlük sloganlarına karşı taht ve mihrabı önererek, dine dayalı bir monarşinin getirilmesini savunur. Devrimcilerin insan hakları ve yazılı anayasa fikirlerine karşı çıkar. Ona göre, gerçek anayasa İngiltere’de olduğu gibi, tarihi tecrübeye dayanmalı ve kalemle değil, kalplerde yerleşmelidir. Maistre, *Generative Principle of Political Constitution* (1810) adlı eserde, Augustinians’un yaratılışı bakımından insanoğlunun günahkar olduğu tezi ile, Hobbes’un bireyin siyasal amacındaki kötümserliğini birleştirmeye çalışmıştır. Buna göre, rasyonel aklın toplumu mükemmelleştirme çabaları boşunadır. Toplum, akıl ile organize edilmeye çalışılırsa, toplumda mutsuzluk ve kargaşa daha çok artacaktır. İnsan hakları ve özgürlük uğruna sahip olunan hakların yok edildiğini ve insanlığın vahşileştirildiğini söyleyen Maistre, bireye değer veren gerçek ve somut yasanın, dinde olduğunu iddia etmiştir⁴⁹⁴.

Du Pape (1810) adlı eserinde ise Maistre, düzen kavramını analiz etmektedir. Buna göre toplum, hiyerarşik bir yapıda olmalı ve en üstün irade, dünyevi ve ruhsal gücün birleştiği bir bütünlüğe sahip olmalıdır. Maistre, Rousseau’nun toplum sözleşmesinde ileri sürdüğü genel irade ve demokrasi gibi kavramların, Avrupa’yı acı çekirtmeye iteceğini, karmaşadan kurtulmanın yolunun Hristiyan monarşiye dönmekten geçtiğini söyler. İngiliz muhafazakarlığı monarşiyi, pragmatik bir gerçeklik olarak savunurken Fransız muhafazakarlığı, mutlak surette siyasal sisteme yeniden getirilmesini, istikrarlı bir siyasal düzenin önemli bir aracı olarak görmektedir. Maistre’e göre devrimin olumsuzluklarını ortadan kaldırmanın yolu, Kilise ve polisin yetkilerinin artırılmasıdır⁴⁹⁵. Çünkü Kilise, düzenin pozitif aracı olarak daha iyi bir insan ve toplum oluşturma yöntemi, polis ise negatif aracı ve kaosu bastırılmasına yardımcı olarak, sağlıklı bir monarşi kurulabilir.

Maistre ve Burke, rasyonel akıl, devrim, insan hakları ve monarşi gibi konularda farklı eleştirileri ortaya koymaları, Maistreci muhafazakarlığın Burke’ü gelenekten farklılığını gösterir. Yeni düzenin, ilerleme ve değişimin rasyonel akılla mümkün olamayacağından hareketle eski düzenin mutlak otoritesini savunan Maistre, tepkici

muhafazakarlığı temsil etmiştir. Burke ise rasyonel akla, geleneğin değerleri yüklendiğinde kendisi, toplum ve insanlık için iyi işler yapacağına ve değişimin tarihi tecrübeyle sürdürüldüğünde, devrim gibi toplumun değerlerini ortadan kaldıran gelişmelerin yaşanmayacağını söyleyerek, ılımlı, evrimsel ve görgül bir muhafazakar tutuma sahiptir.

Ancak Maistre, Fransız muhafazakar siyasi düşünce ve düşünürleri üzerinde önemli etkisi olan bir düşünürdür. Katolik yazar Veillot, Maistre'in en fazla etkilediklerindendir. 1840-1860 yılları arasında *L'univers Religiueux* (1843), *The Pope and Diplomacy* (1861), *The Liberal Illusion* (1866) eserlerle, Fransız muhafazakarlığının felsefi kökenlerini güçlendirmeye çalışmıştır. Katolik bir papaz olan Pius, *The Syllabus of Errors* (1864) eserinde liberalizm, rasyonalizm ve bilimsel şüpheciliğin tüm varsayımlarını eleştirerek, Maistre tarzı bir sosyal, siyasi, ve dini yapının toplumlara yerleştirilmesini savunmuştur. Maistre, pozitivizmin kurucuları arasında yer alan Comte'u, toplumsal organizmaya verdiği önem açısından etkilemiştir. Pozitivizme muhafazakar değerleri yükleyen Comte, Maistreci düşünce geleneğinin etkisiyle kendisini ve bilim adamlarını geleceğin mihrapları olarak görmektedir. Comte'tan başka 20.yüzyılın en önemli sosyologlarından olan Durkheim, Maistre'in toplumsal analizlerinden etkilenecek *İntihar* adlı ünlü eserini yazmıştır⁴⁹⁶.

Burkeçü düşünce geleneğini temsil eden Fransa'nın en önemli düşünürü Tocqueville'dir. Siyasette ve toplumsal alanda orta yolu izlemiştir. Tocqueville'in liberal özelliği demokrasi, ilerleme ve değişim gibi kazanımları kabul etmesidir. Muhafazakar yönü ise, eşitlik ve özgürlüğün birbirini tamamlaması gerektiğine inanır. Çünkü seçimler yoluyla insanlara eşit oy hakkını tanımakla, demokratik kazanımlar ortadan kaldırılabilir ve özgürlük yok olabilir. Demokrasi yoluyla çoğunluğun diktatörlük kurabileceği endişesini taşıyan Tocqueville, geleneksel değerleri yönetime taşıyarak yönetimin, geçmişin tecrübeleri çerçevesinde hareket etmesini ister⁴⁹⁷. Toplumda değişim yapılmadığında, reformlar yoluyla bir takım değişikliklerin gerçekleştirilebileceği Burkeçü düşünce geleneğini savunan Tocqueville, aristokrasi, monarşi, Kilise gibi eski değer ve kurumların, kendiliğinden evrimsel bir süreçte değişmesini ister. Soyut idealler uğruna somut hakların ve mevcut uygulamaların değiştirilmesine karşı çıkmaktadır.

Maurras, Comteçu pozitivizmi ve Maistreci muhafazakarlığı, milliyetçi ideolojiye taşıyan bir muhafazakar siyasi düşünceye sahiptir. Burkeçü evrimci

⁴⁹⁶ A.g.e., s.53-55.

⁴⁹⁷ A.g.e., s.56-58.

muhafazakarlığı reddeden ve karşı devrimci muhafazakarlığı savunan Maurras, *L'Action Française*, *Le Soleil*, *L'Observateur Français*, *La Gazette de France* adlı günlük muhafazakar gazetelerin önemli yazarlarındandı. Comteçu pozitivist inancı, milliyetçi ideolojiye taşıyan Maurras, mükemmel ve dogmatik siyasetin mutlak aracı olarak, milliyetçi düşünceyi muhafazakar değerlerin yerine koymaya çalışır⁴⁹⁸. Demokrasiyi yozlaşmış, çürümüş olarak görür ve monarşinin yüceltilmesini savunur. Milliyetçiliği, dinin yerine toplumun birimlerini birbirine bağlayan en önemli araç olarak değerlendirir. Maurras geleneksel monarşiye önem verirse de, Fransız kültürüne tüm ırklara örnek olması gerektiği misyonunu yükleyerek, muhafazakarlığı, köktenci ideolojilerin meşruiyet aracı olarak kullanmaya çalışmıştır⁴⁹⁹. Fransa'nın, Avrupa'nın çalkantılarla dolu olduğu bir bölgede yer alması, Fransız muhafazakar düşüncesinin, İngiliz biçiminden farklılaşmasına neden olmuştur. Burke'ün Fransız versiyonu olan Tocqueville ve Taine gibi birkaç düşünür dışarıda bırakılırsa, Fransız muhafazakar düşüncesinin tepkisel, devrimci ve otoriter niteliklere sahip olmasından dolayı, Burke'ü muhafazakarlığın günümüz düşünce dünyasındaki popülerliği dikkate alındığında, tarih dışı kaldığı sonucu çıkarılabilir.

IV. BURKEÇÜ MUHAFAZAKARLIĞIN İSVİÇRE, İSPANYA VE HOLLANDA'NIN SİYASAL DÜŞÜNCE ORTAMINA ETKİSİ

İsviçre muhafazakar düşüncesi modernleşme kuramına karşı, yerelliği savunur. Muhafazakar tavır eğitim ve evlilik gibi toplumu sekülerleştirme yolundaki hareketlere, Kiliselerin geleneksel yapısını bozduğu için karşı çıkar ve Kilisenin ayrıcalıklarını korumaya çalışır. Daha çok popülist bir niteliğe sahip olan İsviçre muhafazakar düşüncenin sosyal temeli, alt ve orta sınıfa dayanmaktadır. Muhafazakar düşünce İsviçre'de 1840'lı yıllara kadar geleneksellikle eş anlamlı kullanılmıştır. Siyasette muhafazakarlık ise, 1840'larda ortaya çıkan liberal hareketlere karşı doğmuştur⁵⁰⁰.

Altermatt, İsviçre'nin siyasal muhafazakar düşünce yapısını 1789 Helvetik Devrimi'nden, 1945 İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar geçen sürede üç biçimde incelemektedir⁵⁰¹: Birinci dönem 1789 Helvetik Devrim ile başlayan tepkici dönemdir ve 1830'lara kadar devam etmiştir. Helvetik Cumhuriyetle birlikte eski bağımsız

⁴⁹⁸ SUTTON, "Conservatism and Conservatism: Early Catholic Controversy About the Politics of Charles Maurras", s. 660-668.

⁴⁹⁹ VIERECK, *Conservatism From John Adams to Churchill*, s.61-62.

⁵⁰⁰ Urs ALTERMATT, "Conservatism In Switzerland: A Study in Antimodernism", *Journal of Contemporary History*, Vol.14, 1971, s.590-591.

⁵⁰¹ A.g.m., s.589-598.

kantonların ayrıcalıkları kaldırılmıştır. Helvetik Cumhuriyet döneminde yeni kantonlar kuruldu ise de onlarda, eski kantonlar gibi bir takım ayrıcalıklara sahip olmuştur. İkinci dönem İsviçre'nin 1830 ve 1880 yılları arasında geçirdiği siyasal süreç, modern karşıt dönem olarak tanımlanır. 1880'den sonra burjuva ulusal hareketi, hızını kaybetmiştir. Muhafazakarlık, liberal hareketlere karşı bir tutum izleyerek, İsviçre toplumunda tedrici bir modernleşmenin pratiğini sunmuştur.

Üçüncü dönem ise 1880'den günümüze kadar devam eden teknokratik burjuva döneminde demokratikleşme, merkezileşme, sekülerleşme ve bürokratikleşme gibi önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu dönemde çoğulcu sosyo-politik yapı, devlet müdahalesi ve sosyal refah devleti gibi kavramlar, İsviçre'nin sosyal, ekonomik ve siyasal yaşamını şekillendirmiştir. Sendikalar, örgütler ve dernekler gibi yeni sosyal gruplar ortaya çıkmıştır. Siyasal muhafazakar tavır bu gelişmeler karşısında geleneksel değerleri temsil etmek üzere Evangelical Halkçı Parti, Muhafazakar Halkçı Parti ve Katolik Muhafazakar Parti'de etkin olarak örgütlenmiştir. Katolik Muhafazakar Parti ise yüzyıl sonunda kitle partisi haline gelerek, federal hükümette sürekli ve etkin bir parti olmuştur.

Altermatt, İsviçre'nin muhafazakar düşünür ve entellektüelleri arasında Buckhardt, Buntschi, Cherbulis, Charles, Sismandi, Ludwing ve Haller'i saymaktadır. Altermatt, muhafazakar düşünürlerin genel olarak modernleşme, aydınlanma, teknoloji, rasyonelleşme, bürokratik etkilerin insan yaşamında görülmesi ve İsviçre toplumunun merkezileştirmesi gibi uygulamalara karşı çıktıklarını ifade eder. İsviçre siyasal yapısında felsefi temelleri bakımından güçlü olmayan muhafazakarlık pratikte, İngiliz geleneğinden etkilenmiştir. Hiçbir zaman statükoyu muhafaza etmeye çalışmamıştır⁵⁰². İngiliz geleneğine bağlı kalarak modernleşme sürecine ve modern gelişmeye pozitif etkide bulunan İsviçre muhafazakarlığı, Burkeçü bir geleneği sürdürdüğü ifade edilebilir.

Kısaca İsviçre muhafazakar siyasal düşüncesi kaynağını felsefi düşünceye değil, pratik politikaya dayandırmıştır. Modernleşme sürecinin krize girdiği dönemlerde muhafazakarlık öne çıkmakta, toplumun modernleşmeyi olumlamasıyla birlikte muhafazakar düşünce ona meşrulaştırıcı etki yapmaktadır. İsviçre muhafazakar parti programları genelde, Hristiyan öğretisini referans almakta Hristiyan değerlerini, politik alanın meşrulaştırılmasında önemli bir etken olarak kullanmaktadırlar. Böylece

⁵⁰² A.g.m., s.600-601.

İsviçre’de muhafazakar tutumun, sanayileşen kentli sınıf ile uyum sağlamaya çalıştığı söylenebilir.

1830 ve 1840’lı yıllarda sanayileşme ve devrimlerin ortaya çıkardığı etkilere karşı muhafazakar tutum, İspanya’nın siyasi düşüncesi ve pratiğinde dört açıdan etkili olmuştur. Bunlar; (i)Anayasal sınırlamaların getirilmesi ama monarşinin varlığına dokunulmaması, (ii)Seçimlerde oy hakkı sınırlandırılarak seçkinliğin desteklenmesi, (iii)Kamusal alan ve özel mülkiyetin korunması ve güçlendirilmesi, (iv)Devletin Katolik kimliği korunsun da, dini alanda uzlaşma sağlanmalıdır⁵⁰³. İspanya’nın muhafazakar değerleri ile liberal değerleri arasında önemli farklılıklar yoktur. İspanyol muhafazakarlığının bu ılımlı niteliği oy hakkı, iktidarın temsil edilmesi ve bağımsızlık gibi konularda uzlaşmayı sağlamıştır.

Muhafazakar-liberal olarak adlandırılan ve yönetimde muhafazakar değerlerin etkin olmasına inanan Rosa, 1834’te İspanya’nın başbakanı olarak, hızlı ve sürekli bir siyasal ve sosyal değişmeyi kontrol etmeye çalışmıştır. İspanya’nın sahip olduğu muhafazakar değerler sayesinde, 19. yüzyıl Kıta Avrupası’nda yaşanan çalkantılı dönemden etkilenmemiştir. 19. yüzyıl boyunca İspanya’da sosyal ve ekonomik değişikliklerin yavaş olması, muhafazakar değerlerin statükocu tutumundan kaynaklanmıştır. İspanya’da, sanayileşme ve teknolojinin geliştiği 20. yüzyıl ile birlikte muhafazakar siyasi düşünce, statükocu olmaktan çıkıp, reformcu bir yol izlemiştir⁵⁰⁴.

20. yüzyılın ilk yarısında muhafazakarlığın, Carovasçı Cumhuriyetçi geleneği takip etmemesi, diktatörlüğe ve nihayet 1936’da sivillerin orduyu desteklemesiyle birlikte Franco’yu iktidara getirmiştir. Aristokrat muhafazakar siyasetçi olan Elisade, 1936’da ulusal hareketin faşist özelliğinden övgü ile söz ederek, İspanyol faşizminin pozitif ve ilerleyici olduğunu, kendi doğrularını Katolik devlete aşılayacağını iddia etmiştir. 1960’lardaki sosyal, siyasal ve ekonomik gelişmeler, muhafazakar ve liberal değerlerin birlikte sürdürüldüğü, İngiliz tarzına benzer bir yönetimi ortaya çıkarmıştır. 1970 ve sonrasında ise muhafazakar düşünce ampirik rasyonalizm temelli, İngiliz geleneğini sürdürmektedir⁵⁰⁵.

Cortés ve Castillo, İspanya’nın muhafazakar siyasal düşüncesini etkileyen en önemli düşünürleridir. Aristokrat kökenli Cortés, Napolyon yayılcılığına karşı anti-

⁵⁰³ Stanley G. PAYNE, “Spanish Conservatism 1834-1923”, *Journal of Contemporary History*, Vol.13, Nu.4, 1978, s.767.

⁵⁰⁴ A.g.m., s.768-787.

⁵⁰⁵ R.A.H. ROBINSON, “Political Conservatism: The Spanish Case,1875-1977”, *Journal of Contemporary History*, Vol.14, Nu.4, 1979, s.574-578.

modern, anti-liberal ve anti-demokrat düşüncenin yayılmasını savunan muhafazakar bir filozoftur. Cortés'in *Memoria Socrela actual de la Monarquia* (1832) ve *Ensayo Sobre el Catolicismo el Liberalismo yel Socialismo* (1851) adlı makaleleri, onun hem evrimci ve hem de tepkici tavrını yansıtır. Cortés'in *Middle Road Essay of 1832* adlı eseri, ılımlı bir anayasal modernizmi öngörür. Burada liberal muhafazakar olan Cortés, Jakoben tavırlara karşı çıkmış ve Tocqueville'in Fransa'da istediği gibi o da, İspanya'da yeni eğitilmiş orta sınıfa, eski geleneksel değerleri taşımaya çalışmıştır. 1848 devrimlerinden sonra otoriter bir eğilim izleyen Cortés'in bu düşüncesinde, Fransız Devrimi ve tepkici muhafazakar olan Maistre'i takip eden Veuillot ile olan arkadaşlığı etkili olmuştur⁵⁰⁶. Cortés burada liberaller ile sosyalistleri karşılaştırarak, liberalleri karamsarlık ve şüphecilikle suçlamakta, sosyalistleri ise devrimci materyalistler olarak nitelemektedir.

Cortés 1832 ve sonrasında, liberalizmden muhafazakarlığa ve yarı otoriterciliğe doğru bir yol izlemiştir. Bir yanda oyun sınırlı olması ve entellektüellerce parlamentonun oluşturulmasını destekleyerek Burkeçü geleneği sürdüren Cortes, diğer tarafta dini otoriteyi, seküler otoriteye karşı üstün tutması ve gerektiğinde diktatörlüğü desteklemesi Cortes'i, Maistre'in tepkici muhafazakarlığına yaklaştırırsa da, düşünce sistematığı bakımından Burke ve Tocqueville'in takipçisi olduğu ifade edilebilir⁵⁰⁷..

1876 Anayasası'nın mimarı ve liberal düşünceye sahip olduğu halde, şiddete karşı monarşiyi savunan, İspanya'nın muhafazakar simalarından biri de Canovas'tır. Cortés gibi Canovas ta, radikallere ve devrimcilere karşı anayasal monarşiyi savunmuştur. Canovas, Burkeçü ve Tocquevilleci özellikleri taşıyarak, İspanya'ya monarşi ve temsili liberal kurumların karışımı bir rejim haline getirmeye çalışmıştır. Anayasal monarşiyi, ulusal bir rejime dönüştüren Canovas'a göre ulusal irade, oylama sonucu ortaya çıkan toplam değil, bireylerin iradelerinin toplamını da aşan ve tarihe bağlanan mistik bir niteliğe sahiptir⁵⁰⁸.

Canovas'a göre siyasal haklar, seçkin sınıfa yok etmeyecek derecede verilmelidir. Oyun genelleşmesi, elitin yok olmasına ve toplum değerlerinin alt-üst olmasına neden olabilir. Oy hakkı tedricen yaygınlaştırılmalıdır. Bireylerin özgürlüklerinin korunması, dinin ve monarşinin korunmasına bağlıdır. Katolik inancı, ulusal bir din olarak korunmalı ama devlet, katolik olmayanlara karşı da zor kullanmamalıdır. Din ve monarşi korunduğunda devrimci düşünce ve hareketlerin

⁵⁰⁶ VIERECK, *Conservatism from John Adams to Churchill*, s.63-64.

⁵⁰⁷ NISBET, "Muhafazakarlık", *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi*, s.100.

⁵⁰⁸ ROBINSON, "Political Conservatism: The Spanish Case, 1875-1977", s.567-569.

olmayacağını belirtir⁵⁰⁹. Dini inancı mutlak bir otorite olarak gören ve Maistreci bir geleneğe yaklaşan Cortés'den ayrılan Canovas, Burke'ü bir eğilimi takip eder. Canovas'a göre din, sivil toplumun temelidir. Bireylerin toplumsal alanda, dini yargılarından bağımsız olarak düşünölemeyeceğini söyleyen Canovas, Hristiyanlığın belli bir siyasal örgötle birleştirilmesinin yanlış olacağını belirtir.

İspanya'nın muhafazakar düşünce tarihi, ılımlılık ve statüko özelliklerine sahip İngiliz geleneği ile, değışmelerle ortaya çıkan yeni sosyal sınıflara, eski değerlerin taşınmasını arzulayan Tocquevilleci veya radikal değıştirmeler karşısında, Maistre'e yaklaşan tepkici özelliklere sahiptir. Onun tepkiselliği, geçmişin değerlerini devrimle yeniden canlandırmak değildir. Devrimci ve radikal hareketlere karşı, yarı otoriter ve tedrici bir reformun savunusunu yapması, İspanyol siyasal muhafazakar düşüncesini, İngiliz geleneğine yaklaştırmıştır.

Muhafazakar tutum Hollanda'da, partiden ziyade siyasetçilerin tavırlarında ve sosyal alanda yaygındır. Aristokratik ve feodal geleneğin güçlü olmaması nedeniyle muhafazakar değerler, zayıf kalmıştır. Hollanda'nın muhafazakar yapısı, Protestan inancının Calvinist mezhebinin özelliklerini taşımaktadır. 1789 Devrimi'nin Avrupa'ya yaygınlaştığı bir dönemde, Kıta Avrupa'sı tepkisel muhafazakarlığa, İngiltere ise aristokratik ve statükoyu daha öne çıkaran bir muhafazakar düşünceye sahipti. Hollanda ise Calvinist niteliğini sürdürmüş devrimin karşısına, karşı devrim veya statükoyu değil İncil'i koymuştur⁵¹⁰. Calvinist dini düşüncede çalışmanın, kazanmanın ve artırmanın sürekli güdülenmesi, liberal değerlerle birleşince, Hollanda'nın muhafazakar eğilimi, ılımlı bir liberal reformculuk içinde kalmıştır.

İlk devrim karşıtı muhafazakar hareket, Réveil döneminde Alman Calvinist dini düşüncenin bir çeşidi olarak, 1820-1830'larda Avrupa'nın Napolyon döneminde ortaya çıkmıştır. 1870'li yıllara kadar teknolojik değışmelerin tedricen gelişmesi, Hollanda'nın sosyo-politik ve sosyo-kültürel yapısında önemli değışmelere neden olmamış ve devlet, Protestan kimliğini devam ettirmiştir. 1870'lerden sonra yaşanan teknolojik gelişme, kültürel, sosyal ve siyasal yapıyı etkileyerek, işçi dernekleri ve sendikalar kurulmuştur⁵¹¹.

Liberaller eğitimin Kilise ve bireyler gibi özel alandan çıkarılıp, devlet tarafından gerçekleştirilmesini ve topluma yaygınlaştırılmasını istemişlerdir. Çünkü

⁵⁰⁹ A.g.m., s.570-572.

⁵¹⁰ Herman von der DUNK, "Conservatism in the Netherlands", *Journal of Contemporary History*, Vol.13, Nu.4, 1978, s.749.

⁵¹¹ A.g.m., s.750-751.

eğitim yoluyla bireyler aydınlatılacak ve sorunların, kendileri tarafından çözümlenmesi gerçekleştirilecekti. Bu çerçevede eğitim ve öğretimin yapılmasında bina, öğretmen ve kitap gibi materyallerle ilgili projeler geliştirilmiştir. Sosyal ve kültürel alanda yapılan bu yenilikler, siyasal açıdan partileri ortaya çıkarmıştır. Sanayileşme, kırsal alanda çözülmeye ve kentli sınıf yapısındaki değişmeye yol açarak, siyasal oluşumları artırmıştır⁵¹². Kısaca reformcu bir eğilime sahip olan Hollanda muhafazakarlığı, liberallerin reformculuğunu desteklemekte, radikal tavırlarını ise ılımlı hale getirmeye çalışarak Burkeçü düşünce geleneğini takip ettiği söylenebilir.

Özetle, pragmatik olan İngiliz muhafazakarlığı, geleneğin korunmasını ve gerektiğinde değişimin yapılmasını öngörür. Amerikan muhafazakarlığının kökeni, Amerikan demokrasisine dayanmakta ve değişim, demokratik gelişmenin bir parçası olmaktadır. Fransız muhafazakarlığı feodal, mutlakiyetçi, monarşik ve tepkici özellikler taşımaktadır. Eskiye, yeni olanın yerine koymaya çalışır. Alman muhafazakarlığı ise mistik niteliğiyle, Fransız muhafazakarlığına benzer bir özelliğe sahiptir. İsviçre ve İspanya'nın siyasal düşünce ve uygulamalarında Fransız tepkici ve İngiliz görgücü muhafazakarlığın etkisi görülürken, Hollanda'nın siyasal yapısında Burkeçü geleneğin etkisinin daha fazla olduğu söylenebilir.

⁵¹² A.g.m., s.752.

SONUÇ

Teknolojik gelişmeyle birlikte üretimin çeşitlenmesi, toplumsal yaşamın değişmesine ve buna bağlı olarak da düşünce biçimlerinin farklılaşmasına yol açmıştır. Araçsal aklın öncülüğünde mükemmel bir birey ve toplumsal alanın yaratılabileceğine olan inanç (Aydınlanma), bir süreç olarak modernleşme içinde çeşitli düşünce biçimlerini ortaya çıkarmıştır. Tanrısal egemenliğin yerine aklı esas alan ve tarihsel köklerini Rönesans, Reform ve Aydınlanmaya dayandıran modern düşünce liberalizm, ulusçuluk ve sosyalizm gibi biçimleriyle birey ve toplumları yeniden tasarlamıştır. Bu çerçevede liberalizm özgürlüğe vurgu yapıp dünyanın hesaplanabilir olduğunu savunurken sosyalizm, eşitliği vurgulamıştır. Muhafazakarlık ise insanın doğal olarak sınırlı olduğundan hareketle özgürlük ve eşitliğin toplumsal yapı ve kurumlarda gerçekleştirilemeyeceğini ileri sürmüştür.

18. yüzyıldan günümüze temellerini aklın bağımsızlaşmasına dayandıran modern düşünce biçimi ve uygulamalarına muhafazakarlık, başta aklın tecrübe, gelenek ve dinden bağımsız olamayacağını belirterek, akıl yoluyla tasarlanabilecek tüm projelere karşı çıkmıştır. Bir başka ifadeyle, gelenek ve önyargıdan özgürleşmiş aklın ortaya koyduğu düşünce biçimlerine ve bu düşüncelerin uygulandığı toplumsal yapılara karşı çıkan muhafazakarlık; aklın tarih, tecrübe ve önyargıya bağlı olduğunu ve özgürlüğün de hak ve sorumlulukların belirlendiği tarihsel süreçte gerçekleşmesi gerektiğini vurgulamıştır. Aklın bağımsızlığı söz konusu olmadığından, toplum da sözleşme kuramcılarının iddia ettiği gibi bireylerin iradelerinin toplamı olamazdı. Çünkü muhafazakarlığa göre toplum, bireyler ve sınıflar üstü bir varlık olup, geçmişten geleceğe bilgeliği yansıtmaktadır.

Muhafazakar düşüncenin değişime karşı çıkışı ve kurulu düzenin savunuculuğunu yapan durumu yalnız başına, muhafazakarlığın statükocu bir düşünce biçimi olduğu anlamına gelmez. Bir düşünce olarak muhafazakarlığın geçmişin değerlerine verdiği önem ve mevcut durumun korunmasına yönelik tutumu, topluma ilişkin endişelerinden kaynaklanmaktadır. Her toplumsal yapının kendine özgü değerleri ve uygulamaları olduğuna inanan muhafazakarlık, değişimin de bu özgün yapıya uygun

olarak gerçekleştirilmesini savunur. Çünkü, muhafazakarlığın toplumsal yapılara bağlı olan durumsal özelliği, farklı toplumlarda ve tarihi süreçte edindiği tecrübe çerçevesinde çeşitli biçimlerde ortaya çıkmasına neden olmuştur. Böylece toplumsal kurumlar tehdit edildiğinde muhafazakar tutum insanlara, bazı kurumların gerekliliğini ve mevcut olanların varlığını hatırlatmaktadır. Kısaca muhafazakarlık, toplumun statükocu durumunda *status quo ante* (geçmişteki durum)'u, toplumsal ilerleme durumunda ise *status quo* (mevcut durum)'u savunmaktadır.

Burke'ü muhafazakarlığın tarihsel ve sosyolojik niteliklerinin, son yüzyıl içindeki evrimi neticesinde felsefi ve teolojik yönlerinin ağırlık kazandığını gözlemek mümkündür. Amerikan yeni muhafazakarlığı Burke'ü düşünce geleneğine dayansa da Burke'ün topluma ve geleneğe yönelik vurgusundan daha çok dini söylemlerle rasyonel düşünceye karşı çıktığı görülür. Muhafazakarlığın modern biçimleri olan yeni muhafazakarlık ve yeni sağ gibi düşüncelerin, Burke'ü tarihsel aklın yerine felsefi aklı, araçsal aklı eleştirmek üzere tahsis ettikleri söylenebilir. Kısaca yeni sağ ve yeni muhafazakarlık gibi söylemler, toplumsal düzenin yerine toplumdaki ilişkileri vurgulayarak demokrasi ve insan hakları gibi evrensel değerlerin birey, toplum ve devlet ilişkilerini nasıl belirlediğini toplumların kültürel yapılarına dayandırarak açıklamaktadır.

Muhafazakarlığın son iki yüz yıldır oluşturduğu gelenek içinde aydınlanmış akla ve onun somut uygulamalarına karşı mevcut durumun savunuculuğunu yapması, toplumsal duruma körü körüne bağlandığını göstermez. *Status quo*, geniş anlamda bütün bir Aydınlanma dünyası olarak ele alındığında muhafazakarlığın statükoculuğu tartışılır hale gelebilir. Kaldı ki muhafazakar düşüncenin temel nitelikleri bakımından adalet, önyargı, otorite, yasa ve aile gibi ilkeleri tarih, toplum ve gelenek çerçevesinde belirlense de bu ilkeler tarihi süreçte ve toplumun tecrübesine göre değişmektedir. Örneğin muhafazakar geleneğin kurucu temsilcilerinden olan Burke'ün serbest piyasacı, Disraeli'nin ise refah devletçi tutumu, tamamen İngiliz toplumunun pragmatik koşullarına bağlı bir durumdur. Muhafazakarlığın sahip olduğu durumsal nitelik, onun herhangi bir ideolojiyle ilişkilendirilmesini güçleştirmektedir. Muhafazakarlık bakımından önemli olan, toplumu bir arada tutan ilke ve değerlerin tarih ve geleneğe dayanarak sürdürülmesidir.

Bu çalışmada akla ve aklın ortaya koyduğu tasarımlara karşı muhafazakarlığın dayandığı temel noktalar olan, İngiliz sosyo-politik yapısı ve Burke'ü düşünce geleneğiyle nasıl temellendiği açıklanmaya çalışılmıştır. Bu anlamda İngiliz muhafazakarlığı, Kıta Avrupası Aydınlanma düşüncesine karşı çıksa da, Aydınlanmanın İskoç versiyonunu onaylamakta, Fransız Devriminin ortaya koyduğu eşitlik, özgürlük

ve kardeşlik ilkelerini reddetse de bu niteliklerin, İngiliz tarihi sürecinde ve toplumun tecrübesine dayanarak gerçekleştiğine inanmaktadır. Bu durum ise muhafazakarlığın demokrasiye karşı olduğu veya otoriter bir düşünce biçimi olarak tanımlanmasını güçleştirmektedir. Ancak muhafazakarlığın aklın özgürleşmesine ve aydınlanmış akılla kurulan toplumsal düzenlere karşı geçmişin değer ve kurumlarıyla karşı çıkması onun modern düşünce biçimleri olarak kavramlaştırılan liberalizm, ulusçuluk ve sosyalizmin ilkelerinden farklı niteliklere sahip olduğunu ortaya çıkarmakta ve durumsallığıyla da, toplumsal yapıların farklılığına bağlı olarak farklı biçimler almasına yol açmaktadır. Diğer bir ifadeyle Aydınlanma aklının mutlak otoritesini vurgulayan düşünce ve aklı tecrübeyle tanımlayan Aydınlanma düşüncesine yönelik muhafazakar tepki, önce geçmişin mutlak surette ihyasını, ikincisinde ise mevcut durumun sürdürülmesi gibi iki farklı eğilimi göstermektedir.

İngiliz muhafazakarlığı, kökleri Hume ve Locke'a bağlı İskoç Aydınlanması temelinde ortaya çıkan ve aklın toplumsal tasarımlarının, tecrübeyle mükemmel olabileceği inancına dayanan pragmatik bir düşünce geleneğine sahiptir. Bu çerçevede İngiliz muhafazakarlığı kaynaklarını ve gücünü tarihi süreçte edindiği somut tecrübeye dayandırmıştır. Böylece ortaya çıktığı toplumsal alan olarak İngiltere'de durumsal bir niteliğe sahip olan muhafazakarlık, teknolojik ilerlemeye dayalı toplumsal değişimlerin ve bu değişimlere bağlı taleplerin meşruiyet aracı olmuştur.

Aydınlanmanın rasyonalist bir hareket olarak algılandığı Fransa'nın Devrim projesi ise geleneği tamamen ortadan kaldırarak aklın öncülüğünde, toplumsal ve siyasal bir yapılanmaya gitmiştir. Aydınlanmış akıl Fransa'dan hareketle Kıta Avrupası'nı ve hatta evrenin sorunlarını çözmeye ve tüm insanlığı aydınlatmaya yönelmiştir. Bu çerçevede muhafazakarlığın Fransız biçimi tepkici olup, geçmişteki değerlerin gerekirse devrimle yeniden gerçekleştirmesini amaç edinmiştir. Bu açıdan devrim koşullarının ortadan kalkmasıyla Fransız muhafazakarlığının sistem dışı kaldığı söylenebilir. Ancak muhafazakarlığın İngiliz biçimi ve Burke'ü geleneği, iki yüz yıldır İngiltere ve Amerika'dan başlayarak Kıta Avrupası ülkelerini ve hatta uluslararası kuruluşları etkilemektedir.

Burke'ün siyasal düşüncesi Yunan, Roma ve Hristiyanlığa bağlı olan Ortaçağ geleneksel düşüncesine dayansa da demokrasi, değişim ve ilerleme gibi söylemleri gelenek, önyargı, aristokrasi ve monarşi gibi kavramlarla sentezlemeye çalışmıştır. Burke ne tam bir *laissez faire*, ne de tam bir *paternalist* prototiptir. Burke bütün eserlerinde ve söylemlerinde mevcut yapıdaki düzensizlikleri tarih, toplum ve geleneğin değerleriyle gidermeye çalışmıştır. Olayları, toplumun tarihsel nedenleri ve toplumsal durumlarına göre yorumlamıştır. Aydınlanmanın kurucu rasyonalizmine karşı bireyi,

toplum ve tarih içinde yeniden tanımlayan ilerleme, değişim ve devrimi kurulu düzen içinde açıklayan Burke, siyasal düşüncede liberal muhafazakar bir tutuma sahip olduğu söylenebilir. Çünkü Burke'e göre insanoğlunun bir kez doğal durumundan ayrıldı mı ona geri dönmesi mümkün değildir. O halde insanlar doğa durumuna uygun hareket etmeye çalışmalıdır. Yani değişim eğer kaçınılmaz ise değiştirilecek olan kurumlarda seçicilik yapılmalıdır. Yönetimin bilge şahsiyetlerden oluşturulmasını sağlıklı bir toplumun gereği olarak gören Burke, seçkinci değildir. Değişimin öncülerini bilge şahsiyetlere dayandıran, bilge şahsiyetleri ise tarihi durumlara göre hareket eden ve geleneğin yoğurduğu toplumun gerçek temsilcileri olarak görmektedir.

Hiçbir zaman evrensel bir siyasal felsefe yapmaya çalışmayan ve düşüncesini, kurulu düzenin sürdürülmesi üzerine oturtan Burke'ün, muhafazakar siyasal düşüncenin en önemli temsilcisi olarak değerlendirilmesinin nedenlerinden biri de Locke'tan itibaren yüzyıl geçmesine rağmen ısrarla 1689'un kurumları olan Kilise, Monarşi, Aristokrasi ve Demokrasiyi korumaya çalışmış olmasıdır. Burke, Locke'un doğal hukuk düşüncesini Tanrının ahlak yasasıyla eleştirmesine rağmen, Lockeçu anayasal geleneği savunmuştur. Kısaca İngiliz ticari ve sanayi burjuvazisini destekleyen, düşünce ve eylemlerinde geçmiş, gelecekle bağlayan ve kurulu düzenin ani değiştirilmesine direnç gösteren, ancak toplumun geleneksel değerlerine bağlı olarak yaşadığı değişime karşı çıkmayan Burke, Machiavelli'in *Prince*'i, Hobbes'un *Leviathan*'ı ve Locke'un *Second Treaties on Government* gibi sistematik bir eser yazmamıştır. Burke ve onun temsil ettiği düşünce geleneği yasal, toplumsal, ekonomik ve dinsel kurumların tarihi bağlarına önem vermekte, birey ve toplumu tecrübe edilen gelenek içinde tanımlamaktadır.

Parlamentoda serbest piyasa düzenini destekleyen ve devletin ekonomiye müdahale etmesine karşı çıkan Burke, emeğin ticari bir araç olduğunu, ticari yasaların da doğanın yasası olduğuna inanır. Burke'ün ticaretteki liberal düşüncesine rağmen, devletin asgari geçim standardını temin etmesini ancak bu çerçevede müdahalenin olabileceğini savunmuştur. Bir tarafta toplumda yoksulluğun kaldırılmasına yönelik refah devleti anlayışı, diğer yanda toplumun dinamizmini serbest ticarete dayandırma düşüncesi, onu dönemindeki sorunları pragmatik olarak çözümlediğini göstermektedir. Böylece İngiltere'de Whig (liberal), Amerika'da demokratik, Fransa'da otokratik ve Hindistan'da Hint kurumlarını savunan Burke'ün, siyasi düşüncede muhafazakar tutumunun durumsal (pragmatik) olduğu ifade edilebilir.

Amerikan bağımsızlığını desteklemesi, Hindistan'ın geleneklerini ve tarihsel haklarını tahrip ettiğini düşündüğü için İngiliz Doğu Hindistan Şirketi'ni eleştirmesi ve İrlanda halkının İngiliz egemenliğine karşı direnişini savunması nedeniyle, Burke'ün düşüncesinin muhafazakarlıktan ziyade liberalizme yakın olduğu söylene de Burke'ün

Fransız Devrimi'ne karşı tutumu onu, muhafazakarlığın kurucusu yapmıştır. Burke'ün düşüncenin Fransız düşünürlerine yansması çerçevesinde Fransız muhafazakarlarının iddia ettiği gibi karşı devrim yaşanmamış olsa da Burke, döneminde hiçbir düşüncünün göremediği bir şekilde, Devrimin misyonunu görebilmiştir. Burke'ün karşı olduğu devrimci düşüncenin amacı bütün dünya halklarını geçmişin zincirinden koparmak olmuştur. Çünkü Burke geçmişe ait değerlerin yok edilerek yapılacak planlamanın yanlış olduğuna inanmakta ve politik toplumun oluşmasında, mevcut düzenin ahengi bozulmadan değişimin gerçekleştirilmesini savunmaktadır.

Burke ile temellenen İngiliz muhafazakarlığının yansıdığı diğer ülkelerde muhafazakar düşünce farklı niteliklere sahip olmuştur. Bu çerçevede Amerika'da, felsefi temellerini Burke'e dayandıran yeni muhafazakar düşünce, muhafazakarlığın modern biçimi olarak tanımlanabilir. Amerikan muhafazakarlığı Burke'ün düşünce geleneğini yansıtsa da Burke'ün önem verdiği toplum, tarih ve gelenek kavramları yerine toplumdaki bireyler arası ilişkilere ve bu ilişkilerin sağlıklı gelişmesini sağlayan inanç ve değerleri vurgulamaktadır. Kısaca köklü bir geleneği olmayan Amerikan toplumunda Burke'ün muhafazakarlık, kültürel açıdan yorumlanmıştır.

Burke, Ortaçağ toplumsal yaşam ve değerlerinin İngiltere'de yok edildiğinin farkında olduğu halde İngiltere'de yaşanan toplumsal gelişme ve değişimlerin, tarih süreci içinde ve toplumun tecrübesiyle gerçekleştiğine olan inancı yüzünden İngiliz 1689'u, Şanlı Devrim (1215 İngiliz Magna Carta'sından beri toplumda kaybedilen hakların yine toplum tarafından geri alınması) olarak görmesine karşılık, eskiye ait her şeyi yok ettiğinden dolayı Fransız Devrimine ve devrimin projelerine karşı çıkmıştır. Burke'ün Fransız Devrimine yaptığı eleştiriler çerçevesinde gelişen Fransız muhafazakarlığı tepkicidir. Devrim geçmişe ait bütün inanç ve değerleri yok etmeye çalıştığından, muhafazakar tutum Fransa'da geri-devrimci bir niteliğe sahip olmuştur.

Kısaca Burke'ün muhafazakar düşünce 18. yüzyıldan günümüze kadar toplumların sosyo-politik yapılarını etkilemiştir. 18. yüzyılda Burke'ün muhafazakarlık değişime direnç gösteren ve ılımlı ilerlemeyi amaçlayan bir niteliğe sahip olmuştur. 19. yüzyılın Burke'ün düşüncesi toplumlarda demokratik taleplerin artmasıyla birlikte yaşanan sosyo-politik değişimlerin, toplumların tarih ve geleneklerinden ayrı düşünülmemeyeceğini vurgulamıştır. 20. yüzyılda ise Burke'ün gelenek, komünizm tehdidine karşı uluslar arası örgütlerin temel dayanağını oluşturmuştur.

Burke'ün muhafazakar siyasal tutumun son elli yıldır özellikle Amerikan yansımasıyla birlikte ulusal ve uluslar arası düzeyde etkin olmasına ve hatta sol ideolojilerin pratiklerinin zayıfladığı günümüzün siyasal yapılarına alternatif bir model

olarak sunulmasına rağmen, muhafazakar siyasal düşüncenin temel nitelikleri değerlendirildiğinde muhafazakar siyasetin, modernleşme çerçevesinde insanlığın kazanmış olduğu hak ve özgürlüklerin maliyetine nasıl katlanacağını kestirmek zordur. Bir diğer ifadeyle, Burkeü muhafazakar düşüncenin Aydınlanma aklına ve bu aklın ortaya koyduğu sosyo-politik projelerin eleştirilmesini ve aydınlanmış aklı, tarihsel akılla mahkum etmesinin, kısacası bir bütün olarak modern süreçte kazanılan değer, inanç ve alışkanlıkların Burkeü muhafazakar söylemin hakim olmasıyla, bu kazanımların ne şekil alacağını tahmin edebilmek güçtür. Çünkü muhafazakarlığın özündeki toplumun geleneksel kazanımlara yaptığı vurgu, ilerleme anlayışına dayalı ve günümüzde insanlık durumunun ayrılmaz bir parçası niteliğindeki ideal demokratik toplum düşüncesine bir engel oluşturup oluşturmayacağı, üzerinde durulması gereken önemli bir sorundur.

KAYNAKÇA

- AKSOY, A. Şinasi ; *"Yeni Sağ, Kamu Yönetimi ve Yerel Yönetim: Eleştirel Bir Yaklaşım"*, **Çağdaş Yerel Yönetimler**, Cilt.7, Sayı.1, 1998.
- ALLISON, Lincoln ; *"The Nature of Conservative Thought"*, **History of Political Thought**, Vol.9, Nu.2, Summer-1998.
- ALTERMATT, Urs ; *"Conservatism in Switzerland: A Study in Antimodernizm"*, **Journal of Contemporary History**, Vol.14, 1971.
- AMERY, L. S ; *"Conservatism"*, **Chambers's Encyclopedia**, London: George Newnes Limited, Vol.4, 1959.
- ARENDT, Hannah ; **Geçmişle Gelecek Arasında**, çev. Bahadır Sina Şener, İstanbul: İletişim Yayınları, 1996.
- ARMAĞAN, Mustafa ; **Gelenek ve Modernlik Arasında**, İstanbul: İnsan Yayınları, 1995.
- ARON, Raymond ; **Demokrasi ve Totalitarizm**, çev. Vahdi Hatay, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1976.
- AUERBACH, Morton M ; **The Conservative Illusion**, New York: Columbia University Press, 1959.
- AUGHEY, Arthur, JONES, Greta, RICHES, W. T. M ; **The Conservative Political Tradition in Britain and the United States**, New Jersey: Dickinson University Press, 1992.
- AYLING, Stanley ; **Edmund Burke His Life and Opinions**, London: Cassell Publishers Ltd., 1990.
- AYMAN, Cemal ; **Amerikan Muhafazakarlığının Yükselişi 1950-1980**, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1994.
- BAKER, Kenneth ; *"A Nation-wide Property-Owning Democracy"*, **The Faber Book of Conservatism**, (Edit) Kenneth Baker, London: Faber and Faber Ltd., 1993.

- BAKER, Kenneth ; *"Stronger Support for the Family"*, **The Faber Book of Conservatism**, (Edit) Kenneth Baker, London: Faber and Faber Ltd., 1993.
- BAKER, Kenneth ; *"We Live In a Community of Individuals"*, **The Faber Book of Conservatism**(Edit) Kenneth Baker, London: Faber and Faber Ltd., 1993.
- BALIBAR, Etienne ; **İrk Ulus Sınıf Belirsiz Kimlikler**, çev. Nazlı Ökten, İstanbul: Metis Yayınları, 1995.
- BARRY, Norman ; *"Conservative Thought And the Welfare State"*, **Political Studies**, Vol.45, 1997.
- BARRY, Norman ; **Yeni Sağ**, çev. Cevdet Aykan, Ankara: TİSAMAT, 1989.
- BATES, David ; *"Reformation and Restoration"*, **History Today**, Vol.48, Nu.4, April-1998.
- BELGE, Murat ve diğerleri ; **Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi**, İstanbul: İletişim Yayınları, No.1, 1988.
- BELGE, Murat ve diğerleri ; **Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi**, İstanbul: İletişim Yayınları, No.9, 1989.
- BELGE, Murat ve diğerleri ; **Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi**, İstanbul: İletişim Yayınları, No.5, 1988.
- BENETON, Philippe ; **Muhafazakarlık**, çev. Cüneyt Akalın, İstanbul: İletişim Yayınları, 1991.
- BENTON, William ; *"Conservatism"*, **Encyclopedia Britannica**, Vol.6, 1966.
- BERGER, Peter L. ; *"Günümüz Dünyasında Demokrasi"*, çev. Cevdet Aykan, **Sosyal ve Siyasal Teori**, (Der) Atilla Yayla, Ankara: Siyasal Kitabevi, 1993.
- BLAKE, Robert ; **The Conservative Party From Peel to Churchill**, London: Collins Sons and Co Ltd, 1979.

- BORA, Tanıl ; **Türk Sağının Üç Hali Milliyetçilik, Muhafazakarlık ve İslamcılık**, İstanbul: Birikim Yayınları, 1998.
- BRADDICK, Michael ; *"State Formation and Social Change In Early Modern England: A Problem Stated and Approaches Suggested"*, **Social History**, Vol.16, Nu.1, 1991.
- BRAGUE, Remi ; **Avrupa: Roma Yolu**, çev. Betül Çotuksöken, İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 1995.
- BROWNFELD, Allan C ; *"Ideologies Threaten Prudent Conservative Politics"*, **Human Events**, Vol.53, Nu.41, 1993.
- BRYANT, Donald C ; *"Edmund Burke: The New Images 1966"*, **The Quarterly Journal of Speech**, Vol.LII, Dec-1966.
- BULLOCK, Alan and DEAKIN, F.W ; **The Conservative Tradition: The British Political Tradition**, London: Adam and Charles Black Limited, 1964.
- BURKE, Edmund ; *"A Philosophical Enquiry Into the Origin of Our Ideas of the Sublime and Beautiful"*, **Edmund Burke: Pre-Revolutionary Writings**, (Edit) Ian Harris, Cambridge: Cambridge University Press, 1993.
- BURKE, Edmund ; *"A Vindication of Natural Society or a View of the Miseries and Evils Sharing to Mankind From Every Species of Artificial Society"*, **Edmund Burke: Pre-Revolutionary Writings**, (Edit) Ian Harris, Cambridge: Cambridge University Press, 1993.
- BURKE, Edmund ; *"Letters on a Regicide Peace"*, **Edmund Burke Selections**, (Edit) A.M.D. Hughes, London: Oxford University Press, 1947.
- BURKE, Edmund ; *"Manners are of More Importance Than Laws"*, **The Faber Book Of Conservatism**, (Edit) Kenneth Baker, London: Faber and Faber Ltd., 1993.
- BURKE, Edmund ; *"Thoughts on the Cause of the Present Discontents"*, **Edmund Burke Selections**, (Edit) A.M.D. Hughes, London: Oxford University Press, 1947.

- BURKE, Edmund ; *"Speech on American Taxation", Burke's Speech on American Taxation, Speech on Conciliation with America, Letter to the Sheriffs of Bristol*, (Edit) F. G. Selby, M. A. Oxon ve Hon, L. L. D. Bombay, London: Macmillan and Co. Ltd., 1948.
- BURKE, Edmund ; *"Speech on Conciliation with America", Burke's Speech. on American Taxation, Speech on Conciliation with America, Letter to the Sheriffs of Bristol*, (Edit) F. G. Selby, M. A. Oxon ve Hon, L. L. D. Bombay, London: Macmillan and Co. Ltd., 1948.
- BURKE, Edmund ; *"Thoughts on the Cause of the Present Discontents", Edmund Burke:Pre-Revolutionary Writings*, (Edit) Ian Harris, Cambridge: Cambridge University Press, 1993.
- BURKE, Edmund ; *"We Have Obligations to Mankind at Large", The Faber Book of Conservatism*, (Edit) Kenneth Baker, London: Faber and Faber Ltd., 1993.
- BURKE, Edmund ; *Reflections on the Revolution in France*, (Edit) Conor Cruise O'Brien, Middlesex: Penguin Books, 1969.
- BURNS, James M. and PELTASON, Jack W ; *Government by the People*, New Jersey: Prentice-Hall Inc., 1957.
- BURY, John ; *Düşünce Özgürlüğü Tarihi*, çev. Durul Bartu, İstanbul: Erdini Basım ve Yayınevi, 1978.
- BUTIRSKIY, N. P, AŞUKIN, N. S, ve diğerleri ; *Politika Sözlüğü*, çev. Mazlum Beyhan, İstanbul: Sosyal Yayınları, 1979.
- BUTLER, Geoffrey G. ; *The Tory Tradition Bolingbroke-Burke-Disraeli-Salisbury*, London: John Murray, Albemarle Street, 1914.
- CAMPBELL, A. Ted ; *"Christian Tradition, John Wesley and Evangelicalism"*, *Anglican Theological Review*, Vol.74, Nu.1, Winter-1992.

- CANAVAN, Francis ; *"The Relevance of the Burke-Paine Controversy to American Political Thought"*, **The Review of Politics**, Vol.49, Spring-1987.
- CECIL, R Andrew ; *"Moral Values Of Liberalism And Conservatism"*, **Vital Speeches**, Vol.61, Nu.12, 1995.
- COBBAN, Alfred ; **Edmund Burke and the Revolt Against Eighteenth Century**, London: George Allen and Unwin, 1960.
- CONNIFF, James ; *"Burke on Political Economy: The Nature and Extent of State Authority"*, **Great Western Political Thinkers 7**, (Edit) Subrata Mukherjee and Sushila Ramaswamy, New Delhi: Deep and Deep Publications.
- COOK, Samuel Du Bois ; *"The New Conservatism Versus American Traditions"*, **American Behavioral Scientist**, Vol.17, Nu.2, 1973.
- COPLESTON, Frederick ; **A History of Philosophy: Volume IV, Modern Philosophy, Descartes To Leibniz**, çev. Aziz Yardımlı, İstanbul: İDEA Yayınları, 1996.
- COPLESTON, Frederick ; **A History of Philosophy: Volume V, İngiliz Görgücülüğü**, çev. Aziz Yardımlı, İstanbul: İDEA Yayınları, 1991.
- CRANSTON, M ; *"American Versus British Conservatism: An Even Match"*, **American Spectator**, Vol.23, Nu.4, 1990.
- CROWE, Ian ; *"Edmund Burke on Manners"*, **Modern Age**, Vol.34, Nu.4, Fall-1997.
- ÇİĞDEM, Ahmet ; **Aydınlanma Düşüncesi**, İstanbul: İletişim Yayınları, 1997.
- ÇİĞDEM, Ahmet ; **Bir İmkan Olarak Modernite**, İstanbul: İletişim Yayınları, 1997.
- DARRIEN, Garry ; **The Neoconservative Mind Politics, Culture And The War of Ideology**, Philadelphia: Temple University Press, 1993.

- DIONNE, E. J ; *"Conservatism at Wit's End"*, **Wilson Quarterly**, Vol.18, Nu.4, 1994.
- DREYER, Frederick ; *"Edmund Burke: The Philosopher In Action"*, **Studies In Burke and His Time**, Vol.49, 1973-1974.
- DUBIEL, Helmut ; **Yeni Muhafazakarlık**, İstanbul: İletişim Yayınları, 1998.
- DUNK, Herman ; *"Conservatism in the Netherlands"*, **Journal of Contemporary History**, Vol.13, Nu.4, 1978.
- DWYER, Frank ; **John Adams**, New York: Chelsea House Publishers, 1989.
- EATWELL, Roger and O'SULLIVAN, Noel ; **The Nature of the Right**, Boston: Twayne Publishers, 1989.
- EBENSTEIN, William ; **Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri**, çev. İsmet Özel, İstanbul: Şule Yayınları, 1996.
- ECCLESHALL, Robert ; **English Conservatism Since Restoration**, London: Unwin Hyman Ltd., 1990.
- EDEN, Anthony ; *"Property is Conservative"*, **The Faber Book of Conservatism**, (Edit) Kenneth Baker, London: Faber and Faber Ltd., 1993.
- EDWARDS, Paul ; *"Conservatism"*, **The Encyclopedia of Philosophy**, New York: The Macmillan Company and the Free Press, 1967.
- EINAUDI, Mario ; *"The British Background of Burke's Political Philosophy"*, **Political Science Quarterly**, Vol. XLIX, No.4, December-1934.
- EKIRCH, Arthur A ; *"Conservatism"*, **Dictionary Of American History**, Chautaugua Movement, Vol.2, New York: Federal Bureau of Investigation.
- ERDOĞAN, Mustafa ; *"Demokrasinin Felsefesi Üstüne Birkaç Not"*, **Sosyal ve Siyasal Teori**, (Der) Atilla Yayla, Ankara: Siyasal Kitabevi, 1993.

- ERDOĞAN, Mustafa ; **Liberal Toplum Liberal Siyaset**, Ankara: Siyasal Kitabevi, 1998.
- ERGİL, Doğu ; *"Muhafazakar Düşüncenin Temelleri. Muhafazakarlık ve Yeni Muhafazakarlık"*, Ankara: **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt.41, No.1-4, Ocak-Aralık 1986.
- ESİN, Pars ; *"N. Machiavelli"*, **Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi-2**, (Derl) Mete Tunçay, Ankara: Teori Yayınları, 1986.
- EUGEN, Michael Sutton ; *"Conservatives and Conservatism: Early Catholic Controversy About the Politics of Charles Maurras"*, **Journal of Contemporary History**, Vol.14, Nu.4, 1979.
- EUGEN, Weber ; *"Ambiguous Victories"*, **Journal of Contemporary History**, Vol.13, Nu, 1978.
- EVOLA, Julius ; **Modern Dünyaya Başkaldırı**, çev. Fevzi Topaçoğlu, İstanbul: İnsan Yayınları, 1994.
- FENDOĞLU, Hasan Tahsin ; **Hukuka Giriş**, Konya: Mimoza Basım, Yayım ve Dağıtım A.Ş., 1995.
- FINLAYSON, Alan ; *"Ideology, Discourse and Nationalism"*, **Journal of Political Ideologies**, February-1998, Vol.3, Nu.1.
- FLEW, Antony ; *"Is God Essential to Conservatism"*, **Policy Review**, 1998.
- FREEMAN, Michael ; *"Edmund Burke And the Sociology of Revolution"*, **Political Studies**, Vol.XXV, Nu.4.
- FROHNEN, Bruce ; *"Has Conservatism Lost Its Mind"*, **Policy Review**, No. 67, 1994.
- FUKUYAMA, Francis ; *"Tarihin Sonu"*, Aktaran: Ghia Nodia, *"Milliyetçilik ve Demokrasi"*, çev. Eralp Yalçın, **Sosyal ve Siyasal Teori**, (Der) Atilla Yayla, Ankara: Siyasal Kitabevi, 1993.

- GAMBLE, Andrew ; *"Theories of British Politics"*, **Political Studies**, Vol.38, 1990.
- GIGRICH, Newt ; *"Conservatism Now"*, **National Review**, Vol.49, Nu.24, 1997.
- GORMAN, Frank O ; **Edmund Burke His Political Philosophy**, London: Indiana University Press, 1973.
- GÖZE, Ayferi ; **Siyasal Düşünceler ve Yönetimler**, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 1995.
- GRAUBARD, Stephen R ; **The Politics of Perseverance: Burke, Disraeli and Churchill**, Cambridge: Harvard University Press, 1961.
- GREENLEAF, W. H ; *"Hume, Burke and the General Will"*, **Political Studies**, Vol.XX, Nu.2, January-1972.
- GREIFFENHAGEN, Martin ; *"The Dilemma of Conservatism In Germany"*, **Journal of Contemporary History**, Vol.14, Nu.4, 1979.
- GURR, Ted Robert ; *"Burke and the Modern Theory of Revolution: A Reply to Freeman"*, **Great Western Political Thinkers 7**, (Edit) Subrata Mukherjee ve Sushila Ramaswamy, New Delhi: Deep And Deep Publications.
- GÜLER, İlhami ; *"Gericiliğin Gerçek ve Enstrümental Tabiatı Üzerine"*, **Doğu Batı**, Mayıs-Haziran-Temmuz-1998.
- HALSEY, William D ; *"Conservatism"*, **Collier's Encyclopedia**, Crowee-Collier Educational Corporation, Vol.7, 1970.
- HAMİTOĞULLARI, Beşir ; **Çağdaş İktisadi Sistemler**, Ankara: AÜSBFY No.416, 1978.
- HAMPSON, Norman ; **Aydınlanma Çağı**, çev. Jale Parla, İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları, 1991.
- HAQUE, Aklaque U. and SPICER, Michael W. ; *"Reason, Discretion and Tradition"*, **Administration And Society**, Vol.29, Nu.1, March-1997.

- HAROLD, Mah ; *"The French Revolution and the Problem of German Modernity:Hegel and Heine"*, **New German Critique**, Nu.50, 1990.
- HARRIS, Ian ; *"Introduction"*, **Edmund Burke:Pre-Revolutionary Writings**, (Edit) Ian Harris, Cambridge: Cambridge University Press, 1993.
- HAYEK, Friedrich von A ; *"Liberal Bir Sosyal Düzenin İlkeleri"*, çev. Atilla Yayla, **Sosyal ve Siyasal Teori**, (Der) Atilla Yayla, Ankara: Siyasal Kitabevi, 1993.
- HEARNshaw, F. J. C ; *"Edmund Burke"*, **Great Western Political Thinkers 7**, (Edit) Subrata Mukherjee and Sushila Ramaswamy, New Delhi:Deep and Deep Publications.
- HIRSCHMAN, Albert O ; **Gericiliğin Retoriği**, çev. Yavuz Alagon, İstanbul: İletişim Yayınları, 1994.
- HOBBSBAWM, Eric J ; **1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik**, çev. Osman Akinhay, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, İkinci Baskı, 1995.
- HOBBSBAWM, Eric J ; **Sanayi ve İmparatorluk**, çev. Yalçın Gülerman ve Abdullah Ersoy, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 1987.
- HOF, Ulrich Im ; **Avrupa'da Aydınlanma**, çev. Şebnem Sunar, İstanbul: AFA Yayıncılık, 1995.
- HOGG, Quinton ; *"Natural Right of the Family"*, **The Faber Book of Conservatism**, (Edit) Kenneth Baker, London: Faber and Faber Ltd., 1993.
- HON, Norman Rt. and STEVAS, John ; *"The Moral Basis of Conservatism"*, **The British Library Document Supply Centre**, West Yorkshire, 1984.
- HUNTINGTON, Samuel P ; *"Conservatism As an Ideology"*, **The American Political Science Review**, Vol.51, 1957.
- HUTCHINS, Robert M ; *"The Theory of the State:Edmund Burke"*, **The Review of Politics**, Vol.5, April-1943.

- ISRAEL, H. Ben ; *"Nationalism In Historical Perspective"*, **Journal of International Affairs**, Winter-1992.
- İREM, C. Nazım ; *"Kemalist Modernizm ve Türk Gelenekçi Muhafazakarlığının Kökenleri"*, **Toplum ve Bilim**, Sayı.74, Güz-1997.
- JOHNSTON, Kenton ; *"Why Conservative Should Oppose Globalism"*, **Alberto Report/Western Report**, Vol.25, Nu.12, 1998.
- KAUTSKY, John ; *"Contexts of Conservatism, Liberalism and Socialism"*, **Society**, Vol.13, Nu.3, 1996.
- KEANE, John W ; **Demokrasi ve Sivil Toplum**, çev. Necmi Erdoğan, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1994.
- KETTLER, David, MEJA Volker, STEHR, Nico ; *"Karl Mannheim and Conservatism: The Ancestry of Historical Thinking"*, **American Sociological Review**, Vol.49, 1984.
- KILCUP, Rodney ; *"Reason and the Basis of Morality In Burke"*, **Journal of the History of Philosophy**, Vol.XVII, 1979.
- KIRK, Russell ; *"Burke and Natural Rights"*, **The Review of Politics**, Vol.13, 1951.
- KIRK, Russell ; *"Conservatism"*, William D. Halsey, **Collier's Encyclopedia**, Crowell-Collier Educational Corporation, Vol.7, 1970.
- KIRK, Russell ; **The Portable Conservative Reader**, New York: Viking Penguin Inc., 1982.
- KIŞLALI, Ahmet Taner ; **Siyasal Sistemler**, Ankara: İmge Kitabevi, 4.Baskı, 1998.
- KOCABAŞOĞLU, Uygur ; **İngiliz Sicimi**, Ankara: İmge Kitabevi, 1995.
- KÖKER, Levent ; **Demokrasi Üzerine Yazılar**, Ankara: İmge Kitabevi, 1992.
- KÖKTAŞ, Mehmet Emin ; **Din ve Siyaset: Siyasal Davranış ve Dindarlık**, Ankara: Vadi Yayınları, 1997.

- KRAMNICK, Isaac ; **The Rage of Edmund Burke, Potrait of an Ambivalent Conservative**, London: Basic Books, 1977.
- LAKOFF, Sanford ; **"Tocqueville, Burke and the Origins of Liberal Conservatism"**, **Review of Politics**, Vol.60, Nu.3, Summer-1998.
- LANGFORD, Paul ; **"Modernite ve Muhafazakarlık: Sanayileşmenin Eşiğinde İngiliz Toplumu"**, **Neden Avrupa Tarihi**, (Der) Huri İslamoğlu, İstanbul: İletişim Yayınları, 1997.
- LASKI, H. J ; **"Burke"**, **Great Western Political Thinkers 7**, (Edit) Subrata Mukherjee and Sushila Ramaswamy, New Delhi: Deep and Deep Publications.
- LAYTON, Henry Zig ; **"Democracy and Reform in the Conservative Party"**, **Journal of Contemporary History**, Vol.13, 1978.
- LEACH, Robert ; **British Political Ideologies**, New York: Penguin Books Ltd., 1991.
- LIPSON, Leslie ; **"Demokrasinin Felsefesi"**, çev Mustafa Erdoğan, **Sosyal ve Siyasal Teori**, (Der) Atilla Yayla, Ankara: Siyasal Kitabevi, 1993.
- LOCK, F. P ; **"Burke's World"**, **Great Western Political Thinkers 7**, (Edit) Subrata Mukherjee and Sushila Ramaswamy, New Delhi: Deep and Deep Publications.
- LOCKYER, Andrew ; **"Traditions As Context In the History of Political Theory"**, **Political Studies**, Vol.27, Nu.2, 1979.
- MACCULLOCH, D ; **"The Myth of the English Reformation"**, **History Today**, Vol.41, No.7, 1991.
- MADRA, Ömer ; **"Edmund Burke:Fransa Meseleleri Üzerine Mektup"**, çev. Ömer Madra, **Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi-2, Seçilmiş Yazılar: Yeni Çağ**, (Der) Mete Tunçay, Ankara: Teori Yayınları, 1986.

- MATHIAS, Peter ; *"Concept of Revolution In England and France In the Eighteenth Century"*, **Studies In Eighteenth Century Culture**, Vol.14, 1985.
- MINOGUE, Kenneth ; *"Conservatism"*, **The Encyclopedia of Philosophy**, (Edit) Paul Edwards, New York: The Macmillan Company And the Free Press, Vol.2, 1967.
- MONK, Iain Hampsher ; *"Eighteenth-Century Political Theory and the Political Background to Burke's Thought"*, **Great Western Political Thinkers 7**, (Edit) Subrata Mukherjee and Sushila Ramaswamy, New Delhi: Deep and Deep Publications.
- MOORE, D. C ; *"Concession or Cure:The Sociological Premises of the First Reform Act"*, **The Historical Journal**, Vol.9, Nu.1, 1966.
- MOORES, Colin ; **Burjuva Avrupa'nın Kuruluşu**, çev. Bahadır Sina Şener, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 1997.
- MORTON, M. Auerbach ; **The Conservative Illusion**, New York: Columbia University Press, 1959.
- MUKHERJEE, Subrata ve RAMASWAMG, Sushila ; *"Introduction"*, **Great Western Political Thinkers 7**, (Edit) Subrata Mukherjee and Sushila Ramaswamy, New Delhi: Deep and Deep Publications.
- Murray, A. R. M ; **An Introduction to Political Philosophy**, London: Cohen and West, 1953.
- MUSULIN, Janko ; **Hürriyet Bildirgeleri**, çev. Necmi Zeka, İstanbul: Belge Yayınları No.21, 1983.
- NICHOLS, Ray ; *"Conservatism and the Right in America:Ideological Conflict, Categories and Language"*, **Journal of Political Ideologies**, Vol.2, Nu.3, 1997.
- NISBET, Robert ; *"Muhafazakarlık"*, çev. Erol Mutlu, **Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi**, (Der) Tom Bottomore ve Robert Nisbet, Ankara: Ayraç yayınları, 1997.

- NISBET, Robert ; **Concepts In Social Thought:Conservatism Dream And Reality**, Great Britain: University Of Minnesota Press, 1986.
- NOBLE, David ; *"Conservatism in the USA"*, **Journal of Contemporary History**, Vol.13, 1978.
- NORTON, Philip ; **The British Polity**, New York and London: Longman Limited, 1984.
- O'BRIEN, Conor Cruise ; **Edmund Burke**, London: Random House, 1997.
- O'BRIEN, Conor Cruise ; *"Edmund Burke: A Biographical Note"*, Edmund Burke: **Reflections on the Revolution in France**, (Edit) Conor Cruise O'Brien, Middlesex: Penguin Books, 1969.
- O'GORMAN, Frank ; **Edmund Burke: His Political Philosophy**, London: Indiana University Press, 1973.
- O'SULLIVAN, Roger and EATWELL, Noel ; **The Nature of the Right**, Boston: Twayne Publishers, 1989.
- OAKESHOTT, Michael ; *"Rationalism In Politics"*, **Cambridge Journal**, Vol.1, 1947.
- ORR, David ; *"Why Don't Conservative Conserve"*, **Earth Island Journal**, Vol.10, Nu.4, Fall-95.
- ÖĞÜN, Süleyman Seyfi ; *"Milliyetçilik:Demokrasi'nin Kriz Kaynağı mı?"*, **Düşünen Siyaset**, Ankara: Ersan Er Yayıncılık, Şubat-1999.
- ÖĞÜN, Süleyman Seyfi ; *"Modernite, Liberalizm ve Milliyetçilik"*, **Politik Kültür Yazıları**, Bursa: Asa Kitabevi, 1997.
- ÖĞÜN, Süleyman Seyfi ; *"Türkiye'de Kadimlik-Ceditlik Tartışmasının Hal-i Pür Melali"*, **Politik Kültür Yazıları**, Bursa: Asa Kitabevi, 1997.
- ÖZÜERMAN, Tülay ; **Türkiye'nin Batılılaşma ve Demokratikleşme Açmazı**, İzmir: Dokuz Eylül Yayınları, 1998.
- PAINE, Thomas ; **İnsan Hakları**, çev. Mehmet Osman Dostel, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları No.851, 1998.

- PALE, Ross ; **Ahlak ve Modernlik**, çev. Mehmet Küçük, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1993.
- PARKIN, C. V ; *"Burke and the Conservative Tradition"*, **Great Western Political Thinkers 7**, (Edit) Şubrata Mukherjee and Sushila Ramaswamy, New Delhi: Deep and Deep Publications.
- PARKINSON, C. Northcote ; **Siyasal Düşüncenin Evrimi**, çev. Mehmet Harmancı, İstanbul: Remzi Kitabevi, İkinci Basım, 1984.
- PAYNE, Stanley G ; *"Spanish Conservatism 1834-1923"*, **Journal of Contemporary History**, Vol.13, Nu.4, 1978.
- PITKIN, Hanna Fenichel ; **The Concept of Representation**, Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1967.
- PLATON ; **Yasalar**, çev. Şükrü Çorlu, İstanbul: Arar Yayıncılık, 1988.
- POCOCK, J. G. A ; *"The Fourth English Civil War: Dissolution, Desertion and Alternative Histories In the Glorious Revolution"*, **Government and Opposition**, Vol.23, Nu.2, 1988.
- POCOCK, J.G.A. ; *"Burke and the Ancient Constitution- A Problem in the History of Ideas"*, **Historical Journal**, 1960, Vol.3.
- POPE, Carl ; *"Liberty and Tradition"*, **Sierra**, Vol.81, Nu.4, 1996.
- POWELL, Enoch ; *"It was Our Own Private Hell"* **The Faber Book of Conservatism**, (Edit) Kenneth Baker, London: Faber and Faber Ltd., 1993.
- PREECE, Rod ; *"The Anglo-Saxon Conservative Tradition"*, **Canadian Journal of Political Science**, Vol.13, Nu.1, March-1980.
- PUHLE, Hans Jürgen ; *"Conservatism in Modern German History"*, **Journal of Contemporary History**, Vol.13, Nu.4, 1978.
- RAVITCH, Norman ; *"Far Short of Bigotry: Edmund Burke on Church Establishments and Confessional States"*, **Journal of Church And State**, Vol.37, Nu.2, Spring-1995.

- RIFF, M.A ; *"Conservatism", Dictionary of Modern Political Ideologies*, Manchester University Press, 1987.
- RILEY, Patrick ; *"On Finding an Equilibrium Between Consent and Natural Law in Locke's Political Philosophy"*, **Political Studies**, Vol.xxii, No.4, 1974.
- RIPLEY, Randall B ; *"Adams, Burke and Eighteenth-Century Conservatism"*, **Political Science Quarterly**, Vol.LXXX, June-1965.
- ROBINSON, R. A. H ; *"Political Conservatism: The Spanish Case, 1875-1977"*, **Journal of Contemporary History**, Vol.14, Nu.4, 1979.
- RODNER, William S ; *"Conservatism, Resistance and Lord Hugh Cecil"*, **History of Political Thought**, Vol.9, Nu.3, 1988.
- ROSSITER, Clinton ; *"Conservatism"*, **International Encyclopedia of the Social Sciences**, (Edit) David L. Sills, Crowl-Collier and Macmillan Inc., Vol.3, 1968.
- ROUSSEAU, Jean Jacques ; **Toplum Sözleşmesi**, çev. Vedat Günyol, İstanbul: Adam Yayıncılık, 1984.
- ROWLAND, Barbara M ; *"The Impact of Contemporary Conservatism on Modern Political Thought"*, **Western Political Quarterly**, Vol.41, Nu.2, 1988.
- SARIBAY, Ali Yaşar ve ÖĞÜN, Süleyman Seyfi ; **Politikbilim**, İstanbul: ALFA Yayınları No.573, İkinci Baskı, 1999.
- SCHMITT, Hans A. ve WESTON, John C ; *"Ten Letters to Edmund Burke From the French Translator of the Reflections on the Revolution In France"*, **Journal of Modern History**, Vol.24, Nu.2, March-1952.
- SCHOFIELD T. Philip ; *"Conservative Political Thought In Britain In Response to the French Revolution"*, **The Historical Journal**, 1986.
- SCRUTON, Roger ; **Conservative Texts: An Anthology**, New York: St. Martin's Press, 1991.

- SCRUTON, Roger ; **The Meaning of Conservatism**, New York: Penguin Books Ltd., 1981.
- SHAPIRO, Edward S ; *"The God Father of Neoconservatism"*, **World And I**, Vol.11, Nu.3, 1996.
- SMITH, Paul ; **Disraelian Conservatism and Social Reform**, Toronto: University of Toronto Press, 1967.
- SPITZ, Davit ; **Antidemokratik Düşünce Şekilleri**, çev. Şiar Yalçın, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları No.2143, 1994.
- STARR, Paul ; *"Nothing Neo"*, **New Republic**, Vol.213, Nu.23, 1995.
- SUTTON, Michael ; *"Conservatives and Conservatism:Early Catholic Controversy About the Politics of Charles Maurras"*, **Journal of Contemporary History**, Vol.14, Nu.4, 1979.
- TALENT, Jim ; *"Symposium:The Conservative Future"*, **National Review**, Vol.47, Nu.23, 1995.
- TANILLİ, Server ; **Uygurlık Tarihi**, İstanbul: Çağdaş Yayınları, 10.Bası, 1997.
- THATCHER, Margaret ; *"The Centre of a European Conglomerate"*, **The Faber Book of Conservatism**, (Edit) Kenneth Baker, London: Faber and Faber Ltd., 1993.
- THODY, Philip ; **The Conservative Imagination**, London: Printer Publishers, 1993.
- THOMSON, David ; **Siyasi Düşünce Tarihi**, çev. Ali Yaşar Aydoğan v.d., İstanbul: Şule Yayınları, 1996.
- TILLY, Charles ; **Avrupa'da Devrimler**, çev. Özden Arıkan, İstanbul: AFA Yayıncılık, 1995.
- TİMUÇİN, Afşar ; **Düşünce Tarihi**, İstanbul: BDS Yayınları, 1992.
- TOCQUEVILLE, Alexis ; **Eski Rejim ve Devrim**, çev. Turhan Ilgaz, İstanbul: Kesit Yayınları, 1995

- TOCQUEVILLE, Alexis ; **Amerika'da Demokrasi**, çev. İhsan Sezal ve Fatoş Dilber, Ankara: Yetkin Yayınları, 1994.
- TOPÇUOĞLU, Hamide ; **Hukuk Sosyolojisi Dersleri**, Ankara: Işın Yayıncılık, 1984.
- TORMEY, Simon ; **Totalitarizm**, çev. Abdullah Yılmaz ve Osman Akınhay, İstanbul: Ayrıntı Yayınevi, 1992.
- TUCKER, Albert ; *"Disraeli and Natural Aristocracy"*, **The Canadian Journal of Economics and Political Science**, Vol.xxviii, Nu.1, 1962.
- VIERECK, Peter ; **Conservatism From John Adams to Churchill**, Princeton: Van Nostrand Reinhold Comp., 1956.
- VINCENT, Andrew ; *"British Conservatism And the Problem of Ideology"*, **Political Studies** 1994, Vol.42.
- VINCENT, John ; **Disraeli**, Oxford: Oxford University Press, 1990.
- WARNER, George ; **The New Ground Work Of British History**, Book Townsend, MARTEN, Henry K. V.d Two, London and Glasgow: Blackie and Son Limited, 1952.
- WATKINS, Frederick M ; *"Conservatism"*, **The Encyclopedia Americana**, International Edition, Vol.7, Grolier Incorporated, 1982.
- WEEDE, Erich and ; *"Consequences of Revolutions"*, **Rationality and MULLER, Edward N Society**, Vol.9, Nu.3, 1997.
- WEIGADT, Manfred H ; *"The Konservative Revolution Then and Now"*, **Telos**, Nu.104, 1995.
- WEISS, John ; **Conservatism In Europe 1770-1945, Traditionalism Reaction and Counter-Revolution**, London: Thames and Hudson Ltd, 1977.
- WESTON, John C ; *"Edmund Burke's View of History"*, **The Review of Politics**, Vol.13, 1961.
- WHITE, Stephen K ; *"Burke on Politics, Aesthetics, and the Dangers of Modernity"*, **Political Theory**, Vol.21, Nu.3, August-1993.

- WILENTZ, Sean ; *"The Air Around Tom Paine"*, **New Republic**, Vol.212, Nu.17, 1995.
- WILSON, Francis Graham ; **The Case For Conservatism**, New York: Penguin Books, 1980
- WOLIN, Richard ; *"Introduction"*, Jürgen Habermas, **The New Conservatism Culturel Criticism And the Historians' Debate**, (Edit) Sierry Weber NicholSEN, Cambridge: The MIT Press, 1992.
- WOOD, Gordon ; *"Tom Paine's Place In History"*, **Wilson Quarterly**, Vol.19, Nu.129, Summer-1995.
- WOOD, Neal ; *"The Aesthetic Dimension of Burke's Political Thought"*, **The Journal of British Studies**, Vol.4, 1964.
- YALÇIN, Aydın ; *"Çağdaş Muhafazakarlık ve Siyasi İstikrar"*, **Sosyal ve Siyasal Teori**, (Der) Atilla Yayla, Ankara: Siyasal Kitabevi, 1993.
- YAYLA, Atilla ; **Liberalizm**, Ankara: Liberte Yayınları No.17, 1998.
- YAYLA, Atilla ; **Siyaset Teorisine Giriş**, Ankara: Siyasal Kitabevi, 1998.
- YILMAZ, Aytekin ; **Modernden Postmoderne Siyasal Arayışlar**, Ankara: Vadi Yayınları, 1996.